

การแปลงเปลี่ยนสถานภาพจากผู้สูญเสียไปสู่ นักกิจกรรมสังคมของผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดน
ภาคใต้

นางสาวชาริฮาน สุหลง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการเมืองและการจัดการปกครอง ภาควิชาการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Transformation from Victims to Social Activists of Women
in the Three Southern Border Provinces

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Politics and Governance

Department of Government

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2017

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การแปลงเปลี่ยนสถานภาพจากผู้สูญเสียไปสู่ นักกิจกรรม สังคมของผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
โดย	นางสาวซารีฮาน สุหลง
สาขาวิชา	การเมืองและการจัดการปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.ฉันทนา หวันแก้ว

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารบัณฑิต

.....คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.ฉันทนา หวันแก้ว)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร.เอกพันธ์ ปิณฑวนิช)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ชาริธาน สุหลง : การแปลงเปลี่ยนสถานภาพจากผู้สูญเสียไปสู่นักกิจกรรมสังคมของผู้หญิง
ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (The Transformation from Victims to Social Activists
of Women in the Three Southern Border Provinces) อ.ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์หลัก:
รศ. ดร.ฉันทนา หวันแก้ว, 128 หน้า.

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการแปลงเปลี่ยน (Transformation) สถานภาพของ
ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากผู้สูญเสียมาสู่
นักกิจกรรมสังคม และระบุเงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการ
สัมภาษณ์ผู้หญิงที่เป็นนักกิจกรรมและเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการสูญเสียสมาชิกในครอบครัวหรือ
สมาชิกในครอบครัวถูกดำเนินคดีความมั่นคงในพื้นที่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ผลการศึกษาพบว่า
ผู้หญิงนักกิจกรรมได้ปรับเปลี่ยนตัวเองในระดับทัศนคติ พฤติกรรม และ วิถีชีวิต อันได้แก่การค้นพบ
ศักยภาพของตัวเอง ทัศนคติต่อผู้อื่น และการหันมาทำงานเพื่อสังคมมากขึ้นขณะที่ยังมีภาระดูแล
ครอบครัว เงื่อนไขสำคัญของการเปลี่ยนแปลง ส่วนหนึ่งมาจากการทำงานร่วมกันกับเครือข่ายทาง
สังคมในกระบวนการเยียวยา ที่ทำให้เกิดการช่วยเหลือกัน การรับฟังปัญหาของผู้อื่น และการเรียนรู้
ประสบการณ์เพื่อแก้ไขปัญหาที่ต้องเผชิญร่วมกัน เครือข่ายกิจกรรมเป็นทุนทางสังคมที่เอื้อให้ผู้หญิงผู้
สูญเสียทำงานเพื่อส่วนรวมได้ (public sphere) ส่วนทุนทางสังคมดั้งเดิมอันได้แก่ ครอบครัวและ
เครือญาติช่วยประคับประคองชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (private sphere) นอกจากนั้นผู้หญิงผู้
สูญเสียสามารถแสดงบทบาททางสังคมได้มากขึ้นแตกต่างกัน ผู้หญิงส่วนหนึ่งก้าวไปสู่การสร้างพื้นที่
สันติภาพ ขณะที่ส่วนหนึ่งทำงานเพื่อสร้างโอกาสการดำรงชีพ ทั้งนี้ยังมีปัจจัยเนื่องมาจากการมีทุน
มนุษย์หรือศักยภาพและประสบการณ์ส่วนบุคคลไม่เท่ากันด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาควิชา	การปกครอง	ลายมือชื่อนิสิต
สาขาวิชา	การเมืองและการจัดการปกครอง	ลายมือชื่อ อ.ที่ปริกษาหลัก
ปีการศึกษา	2560	

5781025024 : MAJOR POLITICS AND GOVERNANCE

KEYWORDS: WOMEN / SOCIAL ACTIVIST / SOUTHERN BORDER PROVINCES

SAREHAN SULONG: The Transformation from Victims to Social Activists of Women in the Three Southern Boarder Provinces. ADVISOR: ASSOC. PROF. CHANTANA WUNGAE0, Ph.D., 128 pp.

This study aims to explain the transformation of woman in the three southern border provinces from victims of violence by which family members were killed or prosecuted, to social activists; and to identify certain conditions of such transformation. Woman activists in Pattani, Yala and Narathiwat whose family affected by violence were interviewed. The results show that women activists have transformed themselves at the level of attitudes, behaviors and life pattern. They have discovered their own potential, changed attitude towards others and worked for the community while still caring for the families. The becoming of social activists is attributed to the fact that the women were linked to social networks in the healing process in which they worked together, helped one another, listened to the others, learned from collective experiences. The social network of activism serves as social capital allowing the women to be able to work in the public sphere. Traditional social capital including family and kinship helps secure the private sphere of personal and family life. In addition, woman-turn-activists exerts their public roles differently, varied from simply securing livelihood to engaging in peace building. This is due to uneven human capital of personal capability and past experiences of each individual woman activist.

Department: Government Student's Signature

Field of Study: Politics and Governance Advisor's Signature

Academic Year: 2017

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความตั้งใจและพยายามของผู้เขียน เนื่องด้วยความกรุณาอย่างสูงและความเมตตาจากอาจารย์ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. ฉันทนา หวันแก้ว ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษาและเสียสละเวลาอันมีค่าในการแนะนำทางวิชาการ ให้คำชี้แนะ และความช่วยเหลือตลอดมาจนลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้เขียนขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ ที่กรุณามาเป็นประธานสอบวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร. เอกพันธ์ ปิณฑวนิช กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำปรึกษาและคำแนะนำตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องในการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ หน่วยงานภาคประชาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม และกลุ่มเซาเกอูน่า รวมถึงเจ้าหน้าที่ศูนย์เยียวยาจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ให้ความช่วยเหลือ คำแนะนำ และให้ข้อมูลสำคัญประกอบการศึกษาในครั้งนี้

ขอขอบคุณกำลังใจสำคัญในการทำงานในครั้งนี้ แรงสนับสนุนจากครอบครัวที่รักยิ่ง พ่อแม่ พี่สาว น้องชาย และเพื่อนสนิท ที่คอยห่วงใยและให้พลังสำคัญในวันที่เหนื่อยล้าจนผ่านไป ด้วยดี และขอขอบพระคุณอาจารย์และเจ้าหน้าที่ทุกท่านของภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำหรับคำปรึกษาและคำชี้แนะจนสำเร็จได้ด้วยดี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฏ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์.....	4
1.4 สมมติฐานการวิจัย.....	4
1.5 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.6 ระเบียบวิธีการวิจัย.....	4
1.6.1 วิธีการวิจัย.....	4
1.6.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการดำเนินการวิจัย.....	5
1.6.3 การเลือกผู้หญิงกรณีศึกษา.....	7
1.6.4 ลำดับการเสนอผลการศึกษา.....	8
1.6.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	9
1.7 คำจำกัดความ.....	10
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
บทที่ 2 แนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	12
2.1 ทฤษฎีและหลักการการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation-Theory, Principle).....	12

2.1.1	กรอบแนวคิดของการแปลงเปลี่ยน.....	12
2.1.2	ความขัดแย้งกับการแปลงเปลี่ยน (Conflict and Transformation)	13
2.1.3	แนวทางการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (Practice for Transformational Strategies).....	15
2.2	แนวคิดการสร้างพลังอำนาจของผู้หญิง (The Empowerment of Women).....	17
2.2.1	ความหมายและความสำคัญของการสร้างพลังอำนาจของผู้หญิง	17
2.2.2	ผู้หญิงกับมติ 1325 ว่าด้วยผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง สภาความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ.....	18
2.3	แนวคิดเรื่องการชดเชยและการเยียวยา (Remedy and Reparation)	20
2.3.1	ธรรมชาติและวัตถุประสงค์ของการเยียวยา.....	20
2.3.2	นโยบายเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	22
2.3.3	มติการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	23
2.4	แนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital)	25
2.4.1	ความหมายและความสำคัญของทุนทางสังคม.....	25
2.4.2	ทุนทางสังคมกับสังคมไทย.....	26
2.5	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	27
2.5.1	ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	27
2.5.2	ผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบและการเยียวยาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้.....	29
2.5.3	ผู้หญิงกับความรุนแรง.....	31
2.5.4	บทบาทการทำงานของผู้หญิงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้	32
2.5.5	ผู้หญิงในความรุนแรงพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้.....	33

บทที่ 3 ผู้หญิง: ชีวิตภายใต้สถานการณ์ความรุนแรง.....	35
1. คุณสมศรี: ผู้ช่วยเหลื่อด้านเยียวยา.....	40
2. คุณยัสมีน๊ะ: สาวเย็บผ้าสู่นักเรียกร้องความยุติธรรม	44
3. คุณฉลวย: อาสาผู้ไม่ท้อแท้.....	50
4. คุณจำรัส: นักต่อสู้ของครอบครัว.....	53
5. คุณดวงใจ: ก้าวข้ามผ่านการเรียนรู้	57
6. คุณชามีดา: เรือนจำซึ่งเธอไม่ได้.....	61
7. คุณโรสลิน: บทบาทผู้ประสานงานทั่วทิศ	66
8. คุณอาอีชะฮ์: หญิงแกร่งของครอบครัว.....	71
9. คุณอุษณีย์: ชีวิตดั่งฟ้าหลังฝน.....	75
10. คุณบุษอร: นักต่อสู้กับความอยุติธรรม.....	79
บทที่ 4 กระบวนการที่แปลงเปลี่ยนและผลกระทบ	83
4.1 ผลกระทบจากความรุนแรง.....	83
4.1.1. ผลกระทบต่อการดำรงชีวิต	83
4.1.2 ผลกระทบต่อสังคมและความปลอดภัย	84
4.1.3 ผลกระทบต่อครอบครัว.....	85
4.2 กระบวนการรับมือของผู้ได้รับผลกระทบ	85
4.3 การแปลงเปลี่ยนของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้	88
4.3.1 สาระสำคัญของการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation).....	88
4.3.2 การแปลงเปลี่ยนภายในตัวบุคคล (Personal dimension).....	89
4.4 นโยบายและการเยียวยากับการเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	93
4.5 ทูทางสังคมกับการแปลงเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	95

4.5.1	ข้อค้นพบจากกรณีศึกษา: กระบวนการใช้ทุนทางสังคมของผู้หญิงจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	95
4.5.2	พัฒนาการขององค์กรที่ทำงานด้านกิจกรรมสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	102
4.5.3	กิจกรรมสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	104
4.6	บทบาทในบ้านกับบทบาทสังคมของผู้หญิงที่เป็นเหยื่อ.....	106
4.6.1	บทบาทในบ้านและในสังคมของผู้หญิงจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	108
4.6.2	ผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้กับการทำงานสังคม.....	111
4.7	ทุนมนุษย์ของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	112
4.8	ปัญหาของการเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	113
บทที่ 5	อภิปรายผล บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	115
5.1	‘เธอ’ผู้สูญเสียสู่บทบาทสาธารณะนักกิจกรรมสังคม.....	116
5.2	อภิปรายผล.....	117
5.2.1	การเปลี่ยนแปลงสถานะของผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบไปเป็นนักกิจกรรมสังคม.....	117
5.2.2	กระบวนการใช้ทุนทางสังคม.....	119
5.3	ข้อสรุป.....	120
5.4	ข้อเสนอแนะ.....	123
	รายการอ้างอิง.....	124
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	128

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 แสดงรายละเอียดของกรณีศึกษาทั้ง 10 ราย (นามสมมติ*)	8
ตารางที่ 2 แสดงรายละเอียดกรณีศึกษาทั้ง 10 ราย	37
ตารางที่ 3 แสดงระดับการเปลี่ยนแปลงของกรณีศึกษาและบทบาทของผู้หญิงในจังหวัด ชายแดนใต้.....	107

สารบัญภาพ

แผนภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา.....	10
แผนภาพที่ 2 แสดงระดับการแปลงเปลี่ยนของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	14
แผนภาพที่ 3 ผลการศึกษา: แสดงผู้หญิงที่เนือยือความรุนแรงตามเหตุการณ์ที่แตกต่าง และการเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมสังคม.....	96
แผนภาพที่ 4 แสดงความเชื่อมโยงของกรณีศึกษาในการใช้ทุนทางสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้.....	110

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ห้วงเวลากว่า 10 ปี นับแต่การปะทุขึ้นของเหตุการณ์ปล้นปืนในกองพันพัฒนาที่ 4 ค่ายกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ จังหวัดนราธิวาสเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 เป็นเสมือนกระบอกเสียงที่เปิดฉากให้เห็นภาพของปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยอย่างชัดเจนเป็นเหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และสี่อำเภอของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอเทพา และอำเภอสะบ้าย้อย ต่อมาในปีพ.ศ.2556 ได้เกิดสถานการณ์ไม่สงบเพิ่มอีกหนึ่งอำเภอ ได้แก่อำเภอสะเดา ในสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นจะเป็นเหตุการณ์ลอบทำร้าย วางเพลิง วางระเบิด และจลาจลเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าจะมีความเคลื่อนไหวในลักษณะต้องการแบ่งแยกดินแดนบริเวณปัตตานีมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ แต่ความรุนแรงได้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงเวลานี้เองจึงเรียกได้ว่าเป็นการเปิดฉากความรุนแรงที่เปิดเผยมากที่สุด

สถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยได้เคลื่อนเข้าใกล้ภาวะรัฐล้มเหลว (Failed states) อันเป็นอาการของรัฐที่ไม่สามารถประกันความปลอดภัยให้กับพลเมืองของตนได้ และไม่สามารถให้บริการสาธารณะกับผู้คนในรัฐได้ อีกทั้งยังดูเหมือนมีอาณาบริเวณที่อำนาจรัฐเข้าไม่ถึงมากขึ้นเรื่อยๆ(คณะกรรมการเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549:51)

ความรุนแรงยังคงก่อตัวมากยิ่งขึ้นท่ามกลางความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับประชาชนในพื้นที่ชายแดนใต้แทบทุกสาขาอาชีพและทุกศาสนานับแต่ปี 2547 ปัญหาได้ผ่านการทำงานของรัฐบาลมาแล้ว 8 ชุด นายกรัฐมนตรี 7 คน และผ่านการรัฐประหาร 2 ครั้ง ทางรัฐบาลได้ทุ่มงบประมาณและกำลังพลด้านความมั่นคงลงไปปฏิบัติหน้าที่กว่าพันนายเพื่อช่วยเหลือและดูแลสถานการณ์ชายแดนใต้อย่างมหาศาล โดยหวังว่าจะสามารถคลี่คลายความขัดแย้งให้เบาบางลงได้ แต่อย่างไรก็ยังคงเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งข้อเท็จจริงระบุว่า การเสียชีวิตของชาวมุสลิมมากกว่า 200 คนเกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น การใช้กำลังปราบปรามของเจ้าหน้าที่รัฐที่มีสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี และที่อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส จนถึงขณะนี้ยังไม่มีกรณีคดีต่อเจ้าหน้าที่รัฐที่รับผิดชอบต่อเหตุการณ์ดังกล่าวแต่อย่างใด(คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ วุฒิสภา, 2549:58) นับตั้งแต่เดือน มกราคม พ.ศ.2547 จนถึง ธันวาคม พ.ศ.2558 กำลังพลทั้งหมด ตำรวจ อาสาสมัคร เจ้าหน้าที่ ครู นักบวช คนท้องถิ่น และผู้เห็นต่างจากรัฐ เสียชีวิตรวม 5,300 คน บาดเจ็บ 10,000 คน(Wassana Nanuam, 2015:12)

ในขณะที่ตัวเลขของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่ต้องกลายเป็นหญิงหม้ายจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักจำนวน 2,800 คน ซึ่งพวกเขาต้องกลายเป็นผู้นำครอบครัวและส่งผลให้เด็กกำพร้าจำนวนมากขึ้นกว่า 6,000 คน(แวลีเมาะ ปูซู, 2557:ออนไลน์)

ช่วงสิบปีที่ผ่านมาความขัดแย้งและความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง และยังสะท้อนถึงผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนใต้ที่ตกเป็นภาระของรัฐที่ต้องได้รับ ‘การเยียวยา’ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสตรีที่สูญเสียเสาหลักของครอบครัว หญิงหม้ายที่สูญเสียสามี แม่ที่สูญเสียลูกชาย ลูกสาวที่สูญเสียพ่อ น้องสาวและพี่สาวที่สูญเสียน้องชาย ซึ่งเหตุการณ์การสูญเสียคู่สมรสเป็นเหตุการณ์ที่มีความรุนแรงมากที่สุดที่ทำให้ครอบครัวต้องปรับตัวอย่างมากในการเผชิญกับภาวะวิกฤตดังกล่าว ทำให้หญิงหม้ายเหล่านี้เกิดอาการหวาดวิตกต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและความรุนแรงจากสถานการณ์ความสงบเผยให้เห็นปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมเด่นชัด รวมไปถึงความรุนแรงในครอบครัวและความซับซ้อนของปัญหาที่สัมพันธ์กับมิติศาสนา จารีต และวัฒนธรรม(อัมพร หมาดเต็น, 2551:2) สำหรับผู้หญิงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้แม้ว่าส่วนใหญ่จะเป็นมุสลิม แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่ได้มีเพียงผู้หญิงมุสลิมเท่านั้น แต่รวมถึงผู้หญิงจากทุกศาสนา ทุกเพศ ทุกวัย และยังมีความสัมพันธ์ซับซ้อนของมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้หญิงจึงไม่ได้เพียงเผชิญกับผลกระทบจากความไม่สงบเท่านั้น หากต้องเผชิญกับผลกระทบจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมและเหลื่อมล้ำ เพราะความแตกต่างของปัจจัยต่างๆ ในสังคมซึ่งดำรงอยู่ก่อนความไม่สงบ และความไม่เป็นธรรมในเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมซึ่งส่งผลต่อชีวิตและสิทธิมนุษยชนของผู้หญิงเช่นประสบการณ์การถูกกดขี่ผู้หญิงในหลายสังคม การถูกบังคับให้แต่งงานอายุน้อย การมีลูกเป็นจำนวนมาก การขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะและวิชาชีพที่มีประสิทธิภาพ เหมาะสม และสอดคล้องต่อตลาดแรงงาน สามารถที่จะดำรงชีวิตอย่างเป็นอิสระ พึ่งพาตนเองได้ การได้รับโอกาสทางการศึกษา และการตัดสินใจมีครอบครัวด้วยความพร้อมและสมัครใจ (จิตต์ประภัสสรร์ บัตรประโคน, 2552:ออนไลน์) จากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงท่ามกลางความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้ความสำคัญของพวกเขาเหล่านี้ถูกกดดันเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการขาดเสาหลักที่มีบทบาทสำคัญภายในครอบครัว และการที่ต้องเผชิญกับสังคมที่ต่างออกไปจากสถานะเดิมอย่างสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตามสถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมามีผู้หญิงในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งและความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ผู้หญิงจำนวนมากเป็นกำลังสำคัญในกลไกของทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคมในพื้นที่ที่มีบทบาทในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยตรงและทางอ้อม เช่น การพัฒนาชุมชน สุขภาพอนามัย การศึกษา การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมากขึ้น สอดคล้องกับข้อมูลจากรายงานสถานการณ์เด็กและผู้หญิงจังหวัดชายแดนใต้ ปี 2556(มูลนิธิ

ผสวนวัฒนธรรม กลุ่มด้วยใจ และเครือข่ายส่งเสริมสิทธิมนุษยชน, 2556:23) ภายใต้โครงการส่งเสริมความรู้ด้านกฎหมายให้กับองค์กรภาคประชาสังคมที่ทำงานด้านสิทธิเด็กผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ระบุว่าผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ปี 2547 หลังมีความขัดแย้งมากขึ้นก็ได้เปลี่ยนบทบาทอย่างสิ้นเชิง จากความเป็นผู้หญิงมุสลิมที่มีบทบาทในบ้านเป็นหลัก จำเป็นต้องก้าวออกมาสู่สังคมไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงในเชื้อชาติและศาสนาใด จากผลกระทบที่เกิดขึ้นกับบุคคลในครอบครัวอันเป็นที่รักในรูปแบบต่างๆ การถูกจับหรือถูกควบคุมตัว การถูกดำเนินคดี การถูกตัดสิทธิลงโทษในฐานะกระทำความผิดเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ หรือต่อมาถูกปล่อยตัวหลังการยกฟ้องหรือสิ้นสุดการลงโทษ การหลบหนีจากการถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้เคลื่อนไหวต่อต้านรัฐ การเสียชีวิตของพ่อสามี หรือลูกชาย

บทบาทที่เปลี่ยนไปของผู้หญิงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ผู้หญิงสามารถก้าวข้ามความกลัวจนกลายเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่สำคัญในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้เพราะพลังของผู้หญิงเหล่านี้เป็นพลังหนึ่งที่จะสร้างความหวังและเยียวยาให้กับผู้หญิงด้วยกันและอาจเป็นส่วนประกอบสร้างให้เกิดสันติภาพและความสันติสุขในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอนาคต (เสาวรส ปลื้มใจ, 2558:10)

การก้าวข้ามความกลัวที่เป็นเพียง ‘ผู้ถูกกระทำ’ มาเป็นเป็นแนวหน้าในการเรียกร้องหาสันติภาพในบ้านเกิดของตนจึงเป็นก้าวสำคัญของ ‘ผู้แปลงเปลี่ยน’ จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อการศึกษาของเราในครั้งนี้ นอกจากการได้ศึกษาถึงกระบวนการที่แปลงเปลี่ยน (Transformation process) ยังทำให้เราได้มองเห็นภาพกว้างของสถานการณ์ผู้หญิงในบทบาทของนักเคลื่อนไหวท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่สามารถรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายและกลุ่มสัมมาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก้าวสู่บทบาทของนักเคลื่อนไหวเพื่อยุติความขัดแย้งด้วยสันติภาพ ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงสะท้อนถึงการตื่นตัวของผู้หญิงในพื้นที่เพียงอย่างเดียว แต่ยังสะท้อนถึงโครงสร้างทางสังคม โดยเฉพาะมิติชายหญิงที่เปลี่ยนไป

1.2 คำถามการวิจัย

ผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถแปลงเปลี่ยนจากเหยื่อเป็นนักเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพได้อย่างไร ภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่ออธิบายการแปลงเปลี่ยน (Transformation) สถานะของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จาก 'ผู้สูญเสีย' สู่บทบาทสาธารณะของการเป็น 'นักกิจกรรมสังคม'
2. เพื่อระบุเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นนักเคลื่อนไหวด้านสันติภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.4 สมมติฐานการวิจัย

กระบวนการเยียวยาที่มีองค์ประกอบของการสร้างต้นทุนทางสังคมของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงในพื้นที่ความขัดแย้งนี้สามารถแปลงเปลี่ยนจากเหยื่อสู่นักเคลื่อนไหวด้านสันติภาพ

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมเพื่อสันติภาพและความมั่นคงในชายแดนใต้ ตั้งแต่ปี 2549 – 2558 ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่ต้องกลายเป็นหญิงหม้ายจากการสูญเสียบุคคลในครอบครัวจำนวน 2,800 คน และกลายมาเป็นคนทำงานด้านประชาสังคมประมาณ 200 คน

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คัดเลือกจากนักกิจกรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ทำงานด้านการเยียวยาและด้านสังคมอื่นๆในพื้นที่ มา 10 คน ซึ่งทั้งหมดเป็นผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส และมีบุคคลในครอบครัวได้แก่ สามี ลูก ญาติพี่น้อง ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยทำให้เกิดความสูญเสียแก่ชีวิต บาดเจ็บ หรือถูกดำเนินคดีด้านความมั่นคง ในช่วงปี 2547 ถึงปี 2558

1.6 ระเบียบวิธีการวิจัย

1.6.1 วิธีการวิจัย การศึกษาวิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งค้นหาความจริงจากเหตุการณ์ และสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ตามความเป็นจริง โดยจะตีความและทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์และพฤติกรรมต่างๆของผู้ถูกศึกษา โดยการคัดเลือกผู้หญิงที่เป็นนัก

กิจกรรมสังคมขึ้นมาเป็นกรณีตัวอย่างจำนวนหนึ่ง ในการศึกษาครั้งนี้ใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกและปรับแนวทางเรื่องเล่ามาประกอบ รวมทั้งการสังเกตการณ์ภาคสนาม

1.6.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการดำเนินการวิจัย

1. การเก็บข้อมูลภาคสนาม (filed work) การลงพื้นที่เพื่อทำความรู้จักกับองค์กรหน่วยงานตลอดจนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยมีผู้ช่วยจากเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม 1 คน และจากสำนักการให้ความช่วยเหลือเยียวยา 1 คน ซึ่งเป็นคนในพื้นที่และมีเกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ภาคใต้ทั้งทางด้านภาคประชาสังคมและภาครัฐ

2. การสัมภาษณ์ (in-depth interview) เป็นการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และสนทนากับผู้ให้ข้อมูลโดยจะเป็นประเด็นคำถามแบบปลายเปิด โดยได้รับความช่วยเหลือจากผู้ช่วยให้ข้อมูลในพื้นที่ ในการติดต่อผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด โดยจะเริ่มต้นการสนทนาด้วยการทำความรู้จัก สร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน และสร้างความคุ้นเคยกันระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์ ด้วยผู้วิจัยนับถือศาสนาอิสลาม ทำให้การเข้าถึงผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบซึ่งส่วนใหญ่เป็นมุสลิมง่ายขึ้นและเข้าใจรวดเร็ว การดำเนินการสัมภาษณ์มีขั้นตอนดังนี้

การแนะนำตัว สร้างความคุ้นเคยและไว้วางใจต่อกัน กล่าวทักทายเป็นภาษามลายู ถิ่นกับผู้ให้ข้อมูลที่นับถือศาสนาอิสลาม และกล่าวสวัสดิทักกับผู้นับถือศาสนาพุทธ บอกวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์เพื่อการศึกษา ขออนุญาตบันทึกเทปและแจ้งให้รับทราบว่า การบันทึกขณะสัมภาษณ์จะเป็นความลับและสามารถแจ้งได้ว่าจะไม่สะดวกที่จะให้คำตอบหรือเผยแพร่ในส่วนใดส่วนหนึ่ง สิ่งสำคัญคือแจ้งให้ทราบว่า การนำเสนอผลการวิจัยจะไม่มีภาระบุชื่อจริงผู้ให้ข้อมูลและบอกประโยชน์ของการศึกษาในครั้งนี้

เริ่มสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะถามคำถามปลายเปิดโดยคำถามทั่วไป ก่อนจะเข้าถึงคำถามหลัก เช่น ครอบครัวมีสมาชิกกี่คน สภาพความเป็นอยู่ ประกอบอาชีพอะไร เพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดี และทำให้ผู้ให้ข้อมูลไว้วางใจ

สัมภาษณ์เข้าสู่เนื้อหา ผู้วิจัยถามคำถามเข้าสู่ประเด็นด้วยคำถามปลายเปิด มีความยืดหยุ่นตามการสนทนา และเป็นกันเองระหว่างสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกครอบคลุมทุกประเด็นการศึกษา ระหว่างที่กำลังสัมภาษณ์จะตั้งใจรับฟัง ใส่ใจ และสบตาพร้อมพยักหน้ากับผู้ให้ข้อมูลเสมอ รวมถึงการทวนความซ้ำ เพื่อติดตามความคิดของผู้วิจัยเองเพื่อให้แน่ใจในทุประเด็น เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลอธิบายถึงความรู้สึกและเล่าเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นโดยเปิดกว้างและอิสระ และยอมรับข้อมูลนั้นๆตามความรู้สึกจริงของผู้ให้ข้อมูล ในกรณีของผู้ให้ข้อมูลร้องไห้ ผู้วิจัยจะสังเกตแสดงความเห็นใจด้วยการใช้มือสัมผัสและกล่าวให้กำลังใจ และเปิดโอกาสให้ระบายความรู้สึกโดยการ

รับฟัง ถ้าผู้ให้สัมภาษณ์ไม่พร้อมที่จะให้ข้อมูลต่อ ผู้วิจัยจะยุติการให้สัมภาษณ์ เมื่อผู้ให้ข้อมูลแจ้งว่าพร้อมที่จะให้ข้อมูลผู้วิจัยจึงจะทำการสัมภาษณ์ต่อ

3. การเก็บข้อมูลแนวเรื่องเล่า (narrative)

การเล่าเป็นการบอกกล่าวหรือการทบทวนประสบการณ์หรือวิธีการหาทางออกของปัญหาหรือการรับรู้ชีวิตตนเองอย่างเป็นระบบ บุคคลสร้างเรื่องราวของตนเองอยู่ตลอดเวลา โดยผู้เล่าเรื่องราวที่นำมาเล่ามีความสมเหตุสมผลทั้งสำหรับผู้เล่าและสำหรับผู้ฟังด้วย การเล่าถึงประสบการณ์ของตนเองอาจเป็นการแสดงออกถึงการคัดค้านหรือสนับสนุนรูปแบบทางสังคมของอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมของผู้เล่าเรื่อง เรื่องเล่าจึงสะท้อนระบบความสัมพันธ์หรือโลกทางสังคมที่บุคคลดำรงชีวิตอยู่ (นภากาศ วัฒนพันธ์, 2556:5)

นอกจากนั้น การเล่ายังสามารถจัดการกับความรู้ในเชิงการใช้เหตุผลเรื่องเล่ามีการเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เฉพาะเจาะจงการจัดระบบเรื่องเล่า ก่อให้เกิดความเข้าใจในกิจกรรมของมนุษย์ แสดงให้เห็นว่าเรื่องเล่ามีจุดมุ่งหมายและสามารถกำหนดทิศทางเรื่องราวของมนุษย์ และสร้างความเข้าใจเรื่องราวของมนุษย์แต่ละคนอย่างลึกซึ้ง (วรรณลักษณ์ เมียนเกิด, 2558:2)

การศึกษาในครั้งนี้จะใช้การสัมภาษณ์กับกรณีศึกษาตัวอย่างที่เลือกมาจากนักกิจกรรมสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยอาศัยการพูดคุยเพื่อให้เกิดความไว้วางใจและพร้อมที่จะเล่าเรื่องราวในชีวิตต่างๆผ่านเรื่องเล่าของแต่ละคน โดยอาศัยโครงสร้างที่ผู้เขียนตั้งขึ้นเพื่อให้ข้อมูลที่ได้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยจะกำหนดตามหัวข้อดังนี้ สถานภาพเบื้องต้น: ข้อมูลส่วนตัวและภูมิหลังของชีวิต สถานการณ์และเหตุการณ์ที่ทำให้แปลงเปลี่ยน ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ที่ทำให้แปลงเปลี่ยน บทบาทใหม่จากการแปลงเปลี่ยนและปัจจัยที่ทำให้เกิดการแปลงเปลี่ยน โดยภายใต้เงื่อนไขเวลาจำกัด ผู้วิจัยเน้นการเล่าเรื่องในส่วนที่เป็นการตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงเป็นหลัก และนำมาประกอบกับการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างข้างต้น เพื่อให้สามารถเจาะประเด็นเรื่องการแปลงเปลี่ยนได้ตรงประเด็นมากยิ่งขึ้น

4. การดำเนินการวิจัย

- ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเบื้องต้น ตั้งแต่เดือน มกราคม – กุมภาพันธ์ 2560
- สัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่เดือน เมษายน – สิงหาคม 2560
- จริยธรรมของการดำเนินการวิจัยและนำเสนอข้อมูล ด้วยการการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง ความเป็นอยู่ และความเป็นส่วนตัวของกรณีศึกษาทั้ง 10 ท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการศึกษาท่ามกลางความขัดแย้งในพื้นที่จริง ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับบุคคลและองค์กรทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย ทั้งทางด้านความปลอดภัยและขอบธรรมของกรณีศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยตระหนักในประเด็นนี้ จึงขอใช้นามสมมติแทนกรณีศึกษาทั้งหมด

5. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การตรวจสอบความตรงของข้อมูล โดยผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องของบทสนทนาโดยการเปรียบเทียบที่บันทึกเสียงไว้กับการอ้างคำพูดของผู้ให้ข้อมูล ส่วนการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ซึ่งเป็นการสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจของการสัมภาษณ์ระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้ข้อมูล ซึ่งผู้ช่วยในพื้นที่ที่นำผู้วิจัยไปเป็นผู้ที่มีนาเชื่อถือและคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลเป็นอย่างดี จึงเป็นส่วนดีแก่ผู้วิจัยที่จะสร้างสัมพันธภาพที่ดีได้อย่างรวดเร็ว และการสร้างความไว้วางใจต่อกันในการให้ข้อมูลจึงเป็นน่าเชื่อถือดีด้วย

1.6.3 การเลือกผู้หญิงกรณีศึกษา

การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะจง(Purposive Sampling) จากเหตุการณ์สำคัญในช่วงปี 2547-2558 โดยมีเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1) เป็นผู้หญิงทั้งมุสลิมและพุทธที่เป็นทั้งเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งได้แก่ จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส

2) มีบุคคลในครอบครัวได้แก่ สามี ลูก ญาติพี่น้อง ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยทำให้เกิดความสูญเสียแก่ชีวิต บาดเจ็บ หรือถูกดำเนินคดีด้านความมั่นคง ในช่วงปี 2547 ถึงปี 2558

3) เป็นบุคคลที่เป็นแกนนำกลุ่มภาคประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มสตรี กลุ่มเด็ก และกลุ่มการทำงานด้านสันติภาพ หรือมีบทบาทเด่นชัดและเป็นที่รู้จักของคนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่ทำงานด้านภาคประชาสังคม

ผู้หญิงที่มีคุณสมบัติดังกล่าว ถูกคัดเลือกมาจำนวน 10 คน จากการเข้าร่วมประชุมกิจกรรมของประชาสังคม เช่น งานสานเสวนาสันติวิธี กิจกรรมพูดคุยประสานงานระหว่างครอบครัวผู้ต้องคดี และเจ้าหน้าที่รัฐ และคัดเลือกจากคนที่มางานโดยการแนะนำจากผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้จัดงานเป็นหลัก

ตารางที่ 1 แสดงรายละเอียดของกรณีศึกษาทั้ง 10 ราย (นามสมมติ*)

ที่	ชื่อ*	อายุ	ศาสนา	สูญเสีย	เหตุการณ์
1	คุณสมศรี	64	พุทธ	สามี	ถูกยิงเสียชีวิตในเหตุการณ์ร้ายวัน
2	คุณย์สมิณะ	60	อิสลาม	สามีและลูกชาย	ลูกชายถูกจี้กุมในเหตุการณ์ตากใบ
3	คุณฉวย	56	พุทธ	ลูกชาย	ถูกยิงเสียชีวิตในเหตุการณ์ร้ายวัน
4	คุณจำรัส	53	อิสลาม	สามีและลูกชาย	ถูกตรวจค้นและจับกุมดำเนินคดีความมั่นคง
5	คุณดวงใจ	32	พุทธ	พ่อ	ถูกยิงเสียชีวิตจากเหตุการณ์ร้ายวัน
6	คุณชามีตา	28	อิสลาม	ตัวเองและสามี	ถูกจับกุมคดีความมั่นคง ในเหตุการณ์กูจิงลือปะ
7	คุณโรสลิน	55	อิสลาม	ลูกชาย 2 คน	บาดเจ็บและเสียชีวิตจากเหตุการณ์ตากใบ
8	คุณอาอิชะห์	33	อิสลาม	สามี	ถูกจับคดีความมั่นคง
9	คุณอุษณีย์	48	อิสลาม	สามี	ถูกยิงเสียชีวิตจากเหตุการณ์ร้ายวัน
10	คุณบุชรอ	42	อิสลาม	สามี	ถูกจับคดีความมั่นคง

* ในการศึกษากรณีศึกษาของผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีหนังสือที่เล่าเรื่องของผู้หญิงกลุ่มออกเผยแพร่คือ หนังสือหลังรอยยิ้มและเสียงของความหวัง โดยการศึกษาในครั้งนี้ใช้หนังสือเหล่านั้นประกอบเพื่อให้เรื่องราวครบถ้วนทุกประเด็น

1.6.4 ลำดับการเสนอผลการศึกษา

บทที่ 1 บทนำ กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษาครั้งนี้ วัตถุประสงค์ในการศึกษา ค่านิยม ระเบียบวิธีวิจัย และประโยชน์ที่ได้จากกาวิจัย

บทที่ 2 แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา กรอบแนวคิด และเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 การแปลงเปลี่ยนสถานภาพจากผู้สูญเสียไปสู่บทบาทสาธารณะเป็นนักกิจกรรมสังคม กล่าวถึงบริบททางสังคมและเรื่องราวของกลุ่มกรณีศึกษาทั้ง 10 คน ครอบคลุมข้อมูลพื้นฐานภูมิหลังชีวิต กระบวนการและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการแปลงเปลี่ยนและก้าวข้ามวิกฤตรวมถึงบทบาทสาธารณะ

บทที่ 4 กระบวนการที่เปลี่ยนแปลงและผลกระทบ กล่าวถึงกระบวนการของการเยียวยาที่สร้างทุนทางสังคมของผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไปจากบทบาทเดิมสู่บทบาทของนักกิจกรรมเพื่อสังคม และการเปิดพื้นที่ของการทำงานด้านประชาสังคมของผู้ได้รับผลกระทบเหล่านี้

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ ผลลัพธ์ของการก้าวข้ามวิกฤตจากผู้ถูกระเบือนักเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพ สุขภาพรวมของเนื้อหา และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

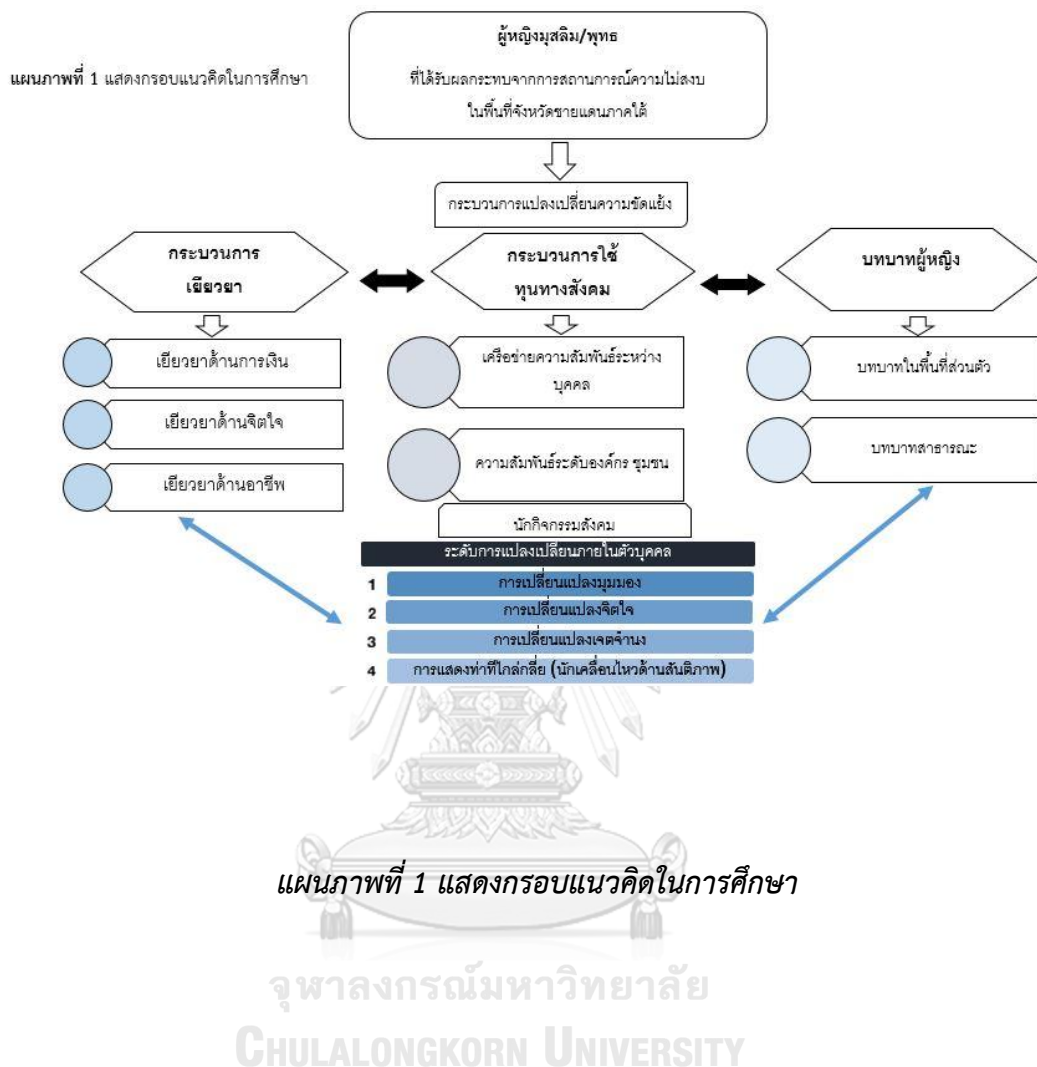
1.6.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาในครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) จากข้อมูลทางเอกสารและการสัมภาษณ์ รวมทั้งการสังเกตการณ์ร่วมกัน โดยนำข้อมูลที่ได้มาจัดเรียงและจำแนกที่จะทำให้การเชื่อมโยงเพื่อทำความเข้าใจและตอบโจทย์วิจัย ใช้ทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้เห็นภาพรวมมากยิ่งขึ้น

ข้อมูลส่วนบุคคลจะวิเคราะห์โดยการอธิบายเป็นหัวข้อเป็นจำนวนของลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างของผู้ให้ข้อมูล นำเสนอในรูปแบบของตารางแสดงข้อมูล ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และยกตัวอย่างคำพูดของผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นข้อมูลดิบจากการสัมภาษณ์ที่สามารถสะท้อนให้เห็นประสบการณ์อย่างชัดเจน และเน้นการตีความข้อมูลโดยละเอียด คือ อ่านข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปของผู้ให้ข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นกับแนวคิดและความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูล และได้มองเห็นประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่สงบในพื้นที่ นำข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนแยกแยะจัดเป็นหมวดหมู่ลักษณะเชิงบรรยาย แล้วเขียนสรุปเรื่องราวเป็นเรื่องเล่าผ่านผู้วิจัย

กรอบแนวคิด

ผู้หญิงพุทธและมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่และเกี่ยวข้องกับข้อกังขาความมั่นคงสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นนักกิจกรรมภาคใต้ มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ตนเองและครอบครัวข้ามผ่านจากผู้สูญเสียเป็นผู้เคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพ กระบวนการเปลี่ยนแปลงต้องใช้กระบวนการเยียวยาซึ่งประกอบด้วยได้รับการเยียวยาในด้านต่างๆ กระบวนการใช้ทุนทางสังคม และบทบาทผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งเป็นต้นทุนที่มีแต่เดิมและทุนที่สร้างขึ้นภายหลังจากกระบวนการเปลี่ยนแปลง เมื่อกลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวและปรับตัวเข้าสู่การเป็นนักกิจกรรมสังคมในพื้นที่ความขัดแย้งตามระดับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเมื่อเข้าสู่การทำงานด้านสังคมจะเริ่มสร้างเครือข่ายร่วมกัน รวมทั้งการมีความเข้าใจต่อเจ้าหน้าที่รัฐและองค์กรภาคประชาสังคมมากขึ้น ในท้ายที่สุดบทบาทนักกิจกรรมสังคมจะมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวสันติภาพ

1.7 คำจำกัดความ

ผู้สูญเสีย หมายถึง ผู้หญิงไทยพุทธและมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากการที่สมาชิกในครอบครัวเสียชีวิต และถูกจับกุมในเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วย จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส

การแปลงเปลี่ยน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหรือก้าวข้ามจากการเป็นเหยื่อเป็นนักกิจกรรมสังคม

จังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอเทพา อำเภอนาทวี อำเภอสะบ้าย้อย และอำเภอจะนะ

นักกิจกรรมสังคม หมายถึง บุคคลที่ทำงานเพื่อส่วนรวม และรวมตัวจัดตั้งเครือข่ายภาคประชาสังคม ตั้งแต่การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์รุนแรง ไปจนกระทั่งการทำงานเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพ

เจ้าหน้าที่รัฐ หมายถึง ทหาร ตำรวจ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ได้แก่ อาสาสมัครป้องกันหมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

เหตุการณ์กรือเซะ หมายถึง เหตุการณ์วันที่ 25 เมษายน 2547 ที่ประชาชนกลุ่มหนึ่งบุกเข้ายึดมัสยิดกรือเซะและสถานที่ราชการพร้อมกัน 11 จุดในจังหวัดปัตตานีและอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา โดยรัฐบาลได้เข้ายุติสถานการณ์ทำให้มีผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 108 ศพ

เหตุการณ์ตากใบ หมายถึง เหตุการณ์วันที่ 25 ตุลาคม 2547 ประชาชนได้ประท้วงหน้าสถานีตำรวจภูธร อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เนื่องจากการจับกุมชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน ซึ่งรัฐบาลสลายการชุมนุมจนมีผู้เสียชีวิตจากการปะทะและการเคลื่อนย้ายผู้ประท้วงมากกว่า 85 ศพ

เหตุการณ์รายวัน หมายถึง เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นซึ่งทำให้ประชาชนสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน โดยเจ้าหน้าที่ไม่สามารถจับกุมผู้กระทำความผิดได้

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้เป็นทางเลือกในการอธิบายปรากฏการณ์การทำงานด้านภาคประชาสังคมในมุมมองของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อเป็นแนวทางการทำความเข้าใจ เกี่ยวกับผลกระทบและบทบาทของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
3. เพื่อเป็นการสนับสนุนศักยภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

บทที่ 2 แนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาของการแปลงเปลี่ยนของผู้หญิงจากบทบาทของผู้สูญเสียมาซึ่งการเป็นนักเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมต้องมีการศึกษาและทำความเข้าใจถึงบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปด้านโครงสร้างทางสังคมซึ่งต้องใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 5 เรื่องดังนี้

- 2.1 ทฤษฎีและหลักการการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation-Theory, Principle)
- 2.2 แนวคิดการสร้างพลังอำนาจของผู้หญิง (The Empowerment of Women)
- 2.3 แนวคิดเรื่องการชดเชยและเยียวยา (Remedy and Reparation)
- 2.4 แนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital)
- 2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีและหลักการการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation-Theory, Principle)

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้ข้อมูลการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (Transformation) อาศัยงานของ John Paul Lederach ในเรื่อง การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation) ซึ่งในหัวข้อนี้จะพัฒนาและเรียบเรียงมาจากหนังสือ The Little Book of Conflict Transformation และ Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies

2.1.1 กรอบแนวคิดของการแปลงเปลี่ยน

การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนเชิงความสัมพันธ์ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรม ผลประโยชน์ และวาทกรรมในพื้นที่ความขัดแย้งที่มีแนวโน้มความรุนแรงแปลงเปลี่ยนไปในทางที่สร้างสรรค์ โดยมุ่งแก้ปัญหาพื้นฐานเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมที่เป็นเงื่อนไขสำคัญของการเกิดความขัดแย้ง คำว่า การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง หรือใช้ในภาษาอังกฤษ Conflict Transformation ปรากฏในงานของผู้บุกเบิกการศึกษาด้านสันติภาพและความขัดแย้งหลายคน เช่น อัดัม เคอร์, โยฮันกัลตุง, หลุยส์ ไคลส์เบิร์ก, กุมาร์ รูเพซิงห์ และแนวคิดนี้ได้รับการอธิบายอย่างละเอียดในงานเขียนของจอห์น พอล ลีเดอร์ค และ ไดอานา ฟรานซิส (Berghof Foundation Operations GmbH, 2016:20)

Lederach ได้อธิบายการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งว่าเป็นมุมมองที่เชื่อว่าความขัดแย้งยังไม่สามารถแก้ไขได้ ซึ่งในที่นี้หมายความว่าทำให้หมดไปไม่ได้ แต่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ การแปลง

เปลี่ยนความขัดแย้งจึงมุ่งทำให้ความขัดแย้งที่หยิ่งรากลึก แก้ไขยาก และยึดเยื้อเรื้อรัง เปลี่ยนเป็นความขัดแย้งที่ขยับตัวไปสู่ความสร้างสรรค์มากขึ้น นั่นคือใช้ความรุนแรงน้อยลง หรือต่อสู้กันด้วยวิธีการอื่นที่ไม่ใช่ความรุนแรง สันติภาพไม่ได้เกิดภายหลังข้อตกลงสันติภาพ และไม่ใช่ว่าที่สวยงามหรือหรรษาเท่านั้น หากแต่ต้องสร้างให้ผู้คนในพื้นที่เห็นอย่างเป็นรูปธรรมและสัมผัสได้จริง เช่น การเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น รวมทั้งมีเสียงที่ได้รับการตอบสนองด้วย ไม่ว่าจะมิใช่ผู้นำจตุรตหรือเจรจาสิ่งใดอยู่ก็ตาม การเปิดพื้นที่พูดคุยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อสะท้อนการอยู่ร่วมกันได้จริงทั้งในระหว่างและหลังภาวะความขัดแย้งรุนแรง

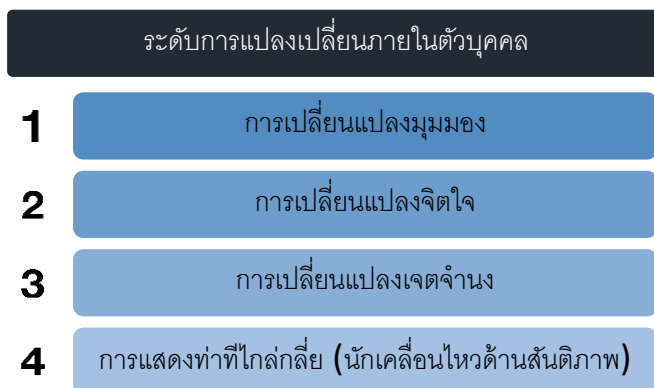
2.1.2 ความขัดแย้งกับการแปลงเปลี่ยน (Conflict and Transformation)

John Paul Lederach ได้เสนอว่าความขัดแย้งและการแปลงเปลี่ยนนั้น เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ความขัดแย้งมีอยู่อย่างต่อเนื่องในความสัมพันธ์ของมนุษย์และความสัมพันธ์เหล่านี้จะปรับตัวและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง สิ่งสำคัญคือควรเข้าใจถึงความเชื่อมโยงระหว่างความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งประกอบด้วยสี่มิติได้แก่ มิติส่วนบุคคล มิติข้อมูลเชิงสัมพันธ์ มิติทางโครงสร้าง และมิติทางวัฒนธรรม เนื่องจากรายงานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับตัวบุคคลจึงจะเน้นศึกษาถึงหลักการของการแปลงเปลี่ยนภายในตัวบุคคลดังต่อไปนี้(Lederach, 1997:58)

1. การแปลงเปลี่ยนภายในตัวบุคคล (Personal dimension)

การแปลงเปลี่ยนภายในตัวบุคคล หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นด้านองค์ความรู้ อารมณ์ และจิตวิญญาณในการประสบกับความขัดแย้ง จากมุมมองที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งทั้งด้านบวกและด้านลบ เช่น ผลกระทบจากความขัดแย้งต่อการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ ความนับถือตนเองความมั่นคงทางอารมณ์ ความสามารถในการรับรู้อย่างถูกต้องและจิตวิญญาณที่เปี่ยมล้น การเปลี่ยนแปลงยังหมายถึงการแทรกแซงโดยเจตนาเพื่อลดผลกระทบเชิงทำลายล้างจากความขัดแย้งทางสังคมและเพิ่มศักยภาพในการเติบโตของแต่ละบุคคลด้านร่างกาย อารมณ์และจิตวิญญาณ(Lederach, 2003:79)

การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งวางอยู่บนหลักการที่ชัดเจน ควรมีความสัมพันธ์อย่างไรกับกลุ่มคนที่เราทำงานด้วยเพื่อมุ่งไปสู่การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง อาทิ การเคารพศักยภาพและความเป็นชุมชนท้องถิ่น การเปิดกว้าง และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียม และ หลักการที่สอง แจกแจงถึงคุณสมบัติส่วนบุคคลที่จำเป็น ในการปฏิสัมพันธ์เพื่อการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพ เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความอ่อนน้อม การครุ่นคิดทบทวนตนเอง รวมทั้งความมุ่งมั่นและอดุสาหะที่จะบรรลุ การเปลี่ยนแปลงทีละขั้นตอนในระยะยาว(Miall, 2004:141)

แผนภาพที่ 2 แสดงระดับการแปลงเปลี่ยนของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

2. ตัวแทนของการแปลงเปลี่ยน

ในทุกสภาพแวดล้อมที่มีความขัดแย้งยืดเยื้อ ย่อมมีทั้งตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงหรือการขัดแย้งด้วยความรุนแรง แต่ก็มีตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงโดยสันติด้วย กระบวนการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งต้องค้นหาและเชื่อมโยงกับผู้ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงโดยสันติ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องทำความเข้าใจผู้ขับเคลื่อนความรุนแรงและสงครามด้วย เห็นได้ชัดว่าความพยายามในการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งจำเป็นต้องครอบคลุมหลายระดับ หลายช่องทาง และหลายภาคส่วน ทั้งรัฐบาลและตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ ผู้หญิงและผู้ชาย กลางและรากหญ้าของพื้นที่ขัดแย้งเข้าด้วยกัน โดยค่านึงเสมอว่าสันติภาพสร้างขึ้นจากภายในสังคมที่ตอกอยู่ภายใต้ความขัดแย้ง ไม่ใช่โดยผู้เชี่ยวชาญและผู้แทรกแซงจากภายนอก ดังนั้นผู้ขับเคลื่อนการแปลงเปลี่ยนจึงเป็นตัวแทนความขัดแย้ง

การแปลงเปลี่ยนภายในตัวบุคคลหรือตัวแสดงในความขัดแย้งนั้นเป็นกลไกสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างสันติภาพได้ในระยะยาว ดังนั้นตัวบุคคลเป็นตัวแทนของการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง โดยใช้กระบวนการที่สร้างสรรค์และเชื่อมโยงกับโครงสร้างทางสังคมท่ามกลางความขัดแย้งที่เป็นอยู่ และในการศึกษาครั้งนี้เน้นถึงกลุ่มคนที่เป็นผู้หญิงกับปัจจัยด้านสังคมที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความขัดแย้ง ที่จะเป็นส่วนสำคัญที่จะอธิบายการแปลงเปลี่ยนที่ใช้หลักการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งผ่านกระบวนการต่างๆ และจะนำไปสู่การแปลงเปลี่ยนในระดับต่างๆ คือ การแปลงมุมมองต่อความขัดแย้ง การแปลงด้านจิตใจต่อการสูญเสียและเห็นใจ การแปลงเจตจำนง และนำไปสู่การแสดงท่าทีใกล้เคียงที่เป็นสัญญาณต่อการสร้างสันติร่วมกันในสังคมแห่งความขัดแย้งได้

2.1.3 แนวทางการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (Practice for Transformational Strategies)

ในส่วนก่อนหน้า John Paul Lederach ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งในมุมมองต่างๆ เพื่อสร้างวิธีการมองความขัดแย้งทางสังคมและพัฒนาการตอบสนอง นอกจากนี้ได้เสนอวิธีการทำให้กรอบนี้สามารถใช้งานได้ โดยการสรุปแนวทางหลักหลายประการที่เป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคม ดังนี้

แนวทางปฏิบัติที่ 1 พัฒนาขีดความสามารถในการนำเสนอประเด็นปัญหา

วิธีการเปลี่ยนแปลงต้องอาศัยความสามารถในการมองเห็นสถานการณ์โดยไม่ถูกครอบงำ โดยต้องเสนอปัญหาที่แท้จริง ผลักดันให้มีการแก้ปัญหาอย่างรวดเร็ว การแสวงหาเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงที่กว้างขึ้นทำให้เราต้องมองข้ามปัญหาที่เกิดขึ้นในทันที เช่นเดียวกับที่เรามองผ่านกระจกเน้นความสนใจไปที่สิ่งที่อยู่นอกหน้าต่าง เราจะพิจารณาประเด็นที่เกี่ยวข้องเพื่อค้นหาบริบทเชิงสัมพันธ์และสาเหตุพื้นฐานของความขัดแย้ง คือสิ่งที่บางคนเรียกว่าความสามารถในการมองเห็นความแตกต่างระหว่างเนื้อหาของความขัดแย้งกับบริบททางอารมณ์และความสัมพันธ์

แนวทางปฏิบัติที่ 2 พัฒนาขีดความสามารถในการผสมผสาน

กุญแจสำคัญคือความสามารถในการรับรู้ถึงความต้องการของกรอบเวลาและสร้างกลยุทธ์ที่ร่วมการตอบสนองในระยะสั้นกับการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว เมื่อกล่าวถึงความขัดแย้งในทันทีและรูปแบบความสัมพันธ์ที่กว้างขึ้นจำเป็นต้องใช้กระบวนการที่มีกรอบเวลาที่ต่างออกไป กระบวนการที่มีประสิทธิภาพในกรณีหนึ่งจะไม่น่าจะมีประสิทธิภาพในอีกกรณีหนึ่ง สำหรับตัวแสดงเองที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงความสามารถหลักคือความสามารถในการรับรู้ว่าจะต้องใช้กระบวนการและกรอบเวลาใดในการเปลี่ยนแปลงประเภทต่างๆ

แนวทางปฏิบัติที่ 3 พัฒนาความสามารถในการก่อให้เกิดพลังแห่งความขัดแย้งในภาวะที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก

เมื่อเกิดสภาวะความขัดแย้งที่บ้านปลายหรือที่เรียกว่าภาวะที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก บางครั้งต้องเผชิญกับสิ่งที่ดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ที่จะตัดสินใจอย่างตรงไปตรงมา ตัวอย่างเช่น พวกเราที่ทำงานในหน่วยบรรเทาทุกข์และความช่วยเหลือในโซมาเลียในช่วงต้นทศวรรษที่ 1990 เราอยู่ในภาวะที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออกท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรง เมื่อต้องเลือกที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเมื่อไม่มีตัวเลือกใดที่เพียงพอ ว่าควรส่งอาหารและสิ่งของช่วยบรรเทาทุกข์ถึงแม้ว่าจะรู้ว่ากลุ่มติดอาวุธจะใช้ประโยชน์จากมันต่อไปในสงครามหรือควรจะไม่ส่งอาหาร แต่ด้วยความรู้สึกเกี่ยวกับสถานการณ์ด้านมนุษยธรรมอันใหญ่หลวง บ่อยครั้งที่ตั้งคำถามในการที่จะเลือกปฏิบัติต่อการจัดการกับความซับซ้อน

การเปลี่ยนความคิดเกิดขึ้นเมื่อทบทวนคำถามเพื่อสะท้อนถึงความชอบธรรมของเป้าหมายที่แตกต่างกัน แต่ไม่ขัดต่อกัน แทนที่จะยอมรับกรอบอ้างอิงที่ทำให้สถานการณ์ที่จะเลือกระหว่างเป้าหมายที่สำคัญหนึ่งหรืออีกเป้าหมายหนึ่ง ได้ทบทวนคำถามใหม่ ๆ ในแง่ของเป้าหมายที่พึงพิงกัน สร้างขีดความสามารถในการสร้างสันติภาพในเวลาเดียวกันจะสร้างกลไกที่ตอบสนองต่อการส่งมอบความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมหรือไม่ สูตรคือ: เราสามารถทำ "A" และสร้าง "B" ได้อย่างไร วิธีการสร้างคำถามนี้เพิ่มความสามารถในการรับรู้ถึงความแตกต่างของสถานการณ์ที่ซับซ้อนและการตอบสนองแบบบูรณาการ ความสามารถในการแก้ไขความขัดแย้งในลักษณะนี้ทำให้เราสามารถระบุเป้าหมายของเราได้อย่างชัดเจนและหาทางเลือกใหม่ในการดำเนินการ

แนวทางปฏิบัติที่ 4 พัฒนาความสามารถในการทำให้เกิดเพื่อนไม่ใช่ศัตรู

ในสถานการณ์ความขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีรูปแบบความขัดแย้งที่ยาวนานและจะทวีความรุนแรงมากขึ้นและไม่สร้างสรรค์ ทำให้ผู้คนรู้สึกหวาดกลัว ดูเหมือนว่าสถานการณ์ดังกล่าวอาจซับซ้อนเกินไป ในช่วงเวลาแห่งความขัดแย้งที่เพิ่มขึ้นความซับซ้อนอธิบายถึงสถานการณ์ที่เราารู้สึกว่าถูกบังคับให้อยู่กับกรอบหลายรูปแบบ นอกจากนี้ยังต้องเผชิญกับสิ่งต่างๆมากมายที่เกิดขึ้นในหลายระดับระหว่างผู้คนกลุ่มต่างๆในเวลาเดียวกัน ซึ่งมักจะนำไปสู่ความคลุมเครือซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกที่สาม ซึ่งรู้สึกไม่ปลอดภัย สถานการณ์เช่นนี้มักจะทำให้คนที่แสวงหาการหลบหนีหรือเพื่อหาทางออกที่รวดเร็วที่สุด

แต่เพื่อที่จะจัดการกับความซับซ้อน ต้องทำให้เป็นเพื่อนไม่ใช่ศัตรูและตระหนักถึงศักยภาพในการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ หนึ่งในข้อได้เปรียบที่ยิ่งใหญ่ของความซับซ้อนคือการเปลี่ยนแปลงไม่ได้ผูกติดอยู่กับสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือการกระทำใด ๆ กุญแจแรกคือการไว้วางใจความสามารถของระบบในการสร้างตัวเลือกและเส้นทางในการเปลี่ยนแปลง ประการที่สองต้องติดตามตัวเลือกเหล่านี้ที่ดูเหมือนจะเป็นคำมั่นสัญญาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่สร้างสรรค์ ประการที่สามต้องไม่ปิดกั้นต่อความคิดหรือวิธีการหนึ่ง เส้นทางในการเปลี่ยนแปลงที่สร้างขึ้นในระบบที่ซับซ้อนมีมากมาย นี่คือการให้ความสำคัญกับความหลากหลายของตัวเลือกที่สามารถสร้างรูปแบบใหม่

แนวทางปฏิบัติที่ 5 พัฒนาความสามารถในการรับฟังและมีส่วนร่วม

อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ดีที่สุดในฐานะพลวัตเชิงสัมพันธ์ซึ่งถูกกำหนดขึ้นใหม่อย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เรื่องหลักเกี่ยวกับการเจรจาข้อตกลงเพื่อแก้ปัญหาด้านวัตถุ แต่เป็นการปกป้องความรู้สึกของตนเองและการมีชีวิตอยู่รอด ในขณะที่ไม่ค่อยได้รับการกล่าวถึงอย่างชัดเจนให้ระบุตัวตนและการแสดงออกของความขัดแย้ง ในระดับที่ลึกที่สุดมันจะอยู่ในเรื่องเล่าของคนว่าพวกเขาเป็นใคร พวกเขามาจากไหนและสิ่งที่พวกเขาทำ นอกจากนี้ยังมีรากฐานที่ลึกซึ้งในความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ความทำ

ทายที่สำคัญสำหรับการปฏิรูปคือการสร้างช่องว่างและกระบวนการที่ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักและแสดงออกถึงความรู้สึกที่ดีในตัวตนของตนและความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งสามารถทำได้สามวิธี

- (1) ต้องให้ความใส่ใจกับภาษา คำอุปมาอุปมัย และสำนวนที่ส่งสัญญาณความทุกข์ยากของตัวตน เพื่อที่จะจัดการกับประเด็นหลักของตัวตนและต้องยอมรับพวกเขาเป็นปัญหา
- (2) เปลี่ยนความคิดว่าแตกต่างกันระหว่างเขากับเรา ยอมรับว่าความขัดแย้งต้องมีกระบวนการที่ชัดเจนมากขึ้นอยู่ในประเด็นของตัวตนและความสัมพันธ์
- (3) สร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลงโดยใช้พลวัตร่วมกันเพื่อสร้างรูปแบบการแลกเปลี่ยนและดูแลร่วมกันมากกว่าการเสนอวิธีการต่อรองแบบทันที

2.2 แนวคิดการสร้างพลังอำนาจของผู้หญิง (The Empowerment of Women)

2.2.1 ความหมายและความสำคัญของการสร้างพลังอำนาจของผู้หญิง

ความแตกต่างของคำว่า เพศ(sex) และ ความเป็นเพศ หรือเพศภาวะ(gender)นั้น ได้ถูกจำแนกอย่างชัดเจนในการประชุมเชิงปฏิบัติการของกองทุนสหประชาชาติเรื่อง Gender, Population and Development ในปี 1996 โดยให้เห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนสำหรับความหมายของคำว่า Sex และคำว่า Gender ซึ่งในภาษาไทยใช้คำว่า ‘เพศ’ แทนความหมายทั้งสองคำนี้เหมือนกัน คำว่า Sex ให้ความหมายถึง เพศที่กำเนิดโดยธรรมชาติ หรือลักษณะทางชีวภาพของผู้หญิงหรือชายที่มีมาแต่กำเนิด แต่ในความหมายของคำว่า Gender นั้นให้ความหมายถึงเพศที่ถูกกำหนดขึ้นตามเงื่อนไขทางสังคมหรือวัฒนธรรม ให้แสดงบทบาทหญิงหรือบทบาทชาย เป็นภาวะความเป็นหญิงความเป็นชายที่ถูกกำหนดโดยปัจจัยแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง

ศักยภาพของผู้หญิงหรือการเพิ่มอำนาจของผู้หญิง ซึ่งในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Empowerment ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในหัวข้อผู้หญิงกับการพัฒนา (Women and Development) ซึ่งบทความของผู้หญิงเพศภาวะและการพัฒนา ได้กล่าวถึงทฤษฎีของการเพิ่มอำนาจของผู้หญิงว่าในฐานะที่เป็นเพศภาวะหนึ่งนั้นมีความละเอียดและลึกซึ้งในเชิงกรอบคิดและทฤษฎีพอสมควรโดยต้องมีมุมมองที่เข้าใจเรื่อง ผู้หญิงในฐานะที่เป็นเพศภาวะ ซึ่งเป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคมซึ่งให้ภาพว่าผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ ไร้เหตุผล เจ้าอารมณ์ เป็นผู้นำไม่ได้ เป็นเพศที่ไม่มีหลักการ มีหน้าที่เป็นเมียหรือแม่บ้านเท่านั้น ดังนั้นการเพิ่มอำนาจให้กับผู้หญิงจึงไม่ได้เป็นเพียงการจัดฝึกอบรมเท่านั้นยังต้องตอบสนองความจำเป็นเชิงยุทธศาสตร์ต่างๆของผู้หญิงด้วย เช่น การแก้กฎหมาย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและการเมือง แต่ที่สำคัญที่สุดต้องมีการรื้อถอน ภาพลักษณ์ประจำเพศภาวะ (Gender stereotyping) เพื่อลดอคติลักษณะการปฏิบัติ ความไม่เสมอภาคและปัญหาอื่นๆด้วย (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2558:7)

จากแนวคิดเรื่องศักยภาพของผู้หญิงในการเชื่อมโยงถึงการแปลงเปลี่ยนของผู้หญิงในพื้นที่ ความขัดแย้งในภาคใต้จึงเป็นการวิเคราะห์ถึงเพศภาวะของผู้หญิงที่สามารถ ‘รื้อถอน’ ภาพลักษณ์ของผู้สูญเสียและสามารถนำเอาศักยภาพของผู้หญิงเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมท่ามกลางความขัดแย้งได้

2.2.2 ผู้หญิงกับมติ 1325 ว่าด้วยผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง สภาความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ

ในปัจจุบันเริ่มเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นว่า ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ที่มีความชำนาญที่สำคัญเฉพาะทาง มีมุมมองและมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ในทางปฏิบัติ การที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและในกิจกรรมที่ส่งเสริมสันติภาพนั้น ส่งผลให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงมุมมองแบบดั้งเดิมที่มีต่อบทบาททั้งของหญิงและชายในสังคมและในสถานการณ์ความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วย(ปราณี ทิพย์รัตน์, 2556:36) เมื่อ 31 ตุลาคม พ.ศ.2543 สภาความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (the United Nations Security Council: UNSC) ลงมติเลขที่ S/RES/1325 ผ่านมติ 1325 (Resolution 1325) ว่าด้วยผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง (Women, Peace and Security: WPS) อย่างเป็นทางการเพื่อกำหนดแนวนโยบายและดำเนินการเสริมศักยภาพผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสงครามและแก้ปัญหาสันติภาพอย่างยั่งยืน นับเป็นครั้งแรกที่สภาความมั่นคงให้ความสำคัญกับการเรียกร้องให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมอย่างเต็มกำลังและแข็งขันในการป้องกันและจัดการความขัดแย้งในภาวะสงคราม(อัมพร หมายเด้น, 2558:ออนไลน์)

ในระยะของการเปลี่ยนผ่านหลังวิกฤตการณ์ความขัดแย้ง การสร้างพลังในหมู่สตรีถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการเริ่มโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมครั้งใหม่ ผู้หญิงก็เช่นเดียวกับผู้ชายเป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำในสงครามและความขัดแย้งที่มีการใช้อาวุธประหัตประหารกัน หากแต่เป็นผู้รับเคราะห์และผู้กระทำในรูปแบบและพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน ในระหว่างสงคราม ผู้หญิงมีส่วนร่วมในภารกิจใหม่ๆ และจึงมีบทบาทใหม่ๆ ซึ่งโดยส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นการรับผิดชอบในภารกิจบางประการเพิ่มขึ้น Norwegian Institute of International Affairs 2001 อ้างถึงใน (ปราณี ทิพย์รัตน์, 2556:41)

สาระสำคัญของมติของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ที่1325 ที่เน้นคุณค่าของการเปลี่ยนมุมมองจากการมองสตรีในฐานะที่เป็นเพียงเหยื่อ/ผู้รับเคราะห์ในความขัดแย้ง (ซึ่งรวมถึงการเป็นผู้เสียหายอันเกิดจากความรุนแรงและการถูกข่มขืนในฐานะที่เป็นเครื่องมือหนึ่งในการทำสงคราม) มาเป็นการมองสตรีในฐานะที่เป็น “ผู้มีบทบาท” (actors) ในกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง การสร้างและรักษาสันติภาพ โดยมีบทบาทและสถานะที่ทัดเทียมกับผู้ชาย (ปราณี) ตามมติของสภาความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ จึงมีหลักปฏิบัติเพื่อเปิดมุมมองทางเพศสภาพต่อปฏิบัติการและกระบวนการสันติภาพ ดังนี้ (United Nations Security Council Resolution 1325 (2000))

1. ข้อ 7 กระตุ้นให้รัฐสมาชิกทั้งหลายเพิ่มการสนับสนุนทางการเงิน ทางวิชาการ และการส่งกำลังบำรุงในการฝึกอบรมประเด็นที่เชื่อมโยงและอ่อนไหวกับเรื่องเพศสภาพ ซึ่งรวมถึง โครงการต่างๆ ที่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากสหประชาชาติด้วย

2. ข้อ 8 เรียกร้องให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดให้คำนึงถึงมุมมองทางเพศสภาพเพื่อ ประกอบในการเจรจาและในการนำข้อตกลงสันติภาพต่างๆ ไปปฏิบัติ อันได้แก่ (a) การคำนึงถึงความต้องการของผู้หญิงและเด็กหญิงในช่วงระยะของการส่งกลับถิ่นฐานเดิม และการตั้งถิ่นฐานใหม่รวม ตลอดถึงการฟื้นฟูสภาพ การกลับสู่ชุมชน และการฟื้นฟูประเทศหลังจากความขัดแย้ง (b) มาตรการต่างๆ ที่จะให้การสนับสนุนความคิดริเริ่มของสตรีในท้องถิ่นในกระบวนการสันติภาพและมาตรการต่างๆ ที่ให้สตรีที่เป็นคนในท้องถิ่น หรือคนพื้นเมืองมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง และในการนำเอากลไกต่างๆ อันเป็นองค์ประกอบในข้อตกลงสันติภาพ ไปใช้ปฏิบัติ (c) มาตรการที่ให้ หลักประกันในการให้การคุ้มครองป้องกันและเคารพต่อสิทธิมนุษยชนของสตรีและเด็กหญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญ ระบบการเลือกตั้ง ตำรวจ และกระบวนการตุลาการ

3. ข้อ 15 แสดงออกถึงความเต็มใจเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า คณะผู้ปฏิบัติงานของ คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติจะดำเนินเรื่องเพศสภาพและสิทธิของสตรีมา ประกอบการพิจารณาด้วยการหารือกับกลุ่มสตรีทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับระหว่างประเทศ

ในประเทศไทยเริ่มมีการนำมติ 1325 มาปรับใช้ซึ่งองค์กรผู้หญิงและสิทธิเริ่มแปลสรุปสาระสำคัญของมติ 1325 เพื่อกระจายให้สังคมรับรู้เป็นภาษาไทย เชิญชวนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ กำหนดท่าทีในการเคลื่อนไหวงานเพื่อสร้างความเท่าเทียมทางเพศผ่านกรอบการทำงานของแต่ละองค์กร เริ่มขยายไปสู่การแลกเปลี่ยนเชิงนโยบายกับการขับเคลื่อนเชิงปฏิบัติการผ่านการประสานงานของ องค์กรภาครัฐ คือสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์ ร่วมกับ UN Women (องค์การเพื่อผู้หญิงแห่งสหประชาชาติ) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ องค์กรพัฒนาเอกชนด้านผู้หญิง และตัวแทนเครือข่ายผู้หญิงจากภาคประชาสังคม ส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพของ ผู้หญิงทั่วโลกที่มีเพียงเล็กน้อย เป้าหมายของการประชุมพยายามชี้ชวนให้ผู้เข้าร่วมงานซึ่งส่วนใหญ่ เป็นแกนนำหญิงจากเครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่ชายแดนใต้ ตระหนักถึงความสำคัญและ ส่งเสริมให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งและกระบวนการสร้างสันติภาพ และเพื่อให้เกิด การขับเคลื่อนในเชิงปฏิบัติการตามมติของสหประชาชาติ(อัมพร หมายดี, 2558:ออนไลน์)

2.3 แนวคิดเรื่องการชดเชยและการเยียวยา (Remedy and Reparation)

ในปี 2005 สหประชาชาติได้มีการรับรองและประกาศคณะมนตรีความมั่นคงที่ 60/147 ว่าด้วยหลักการและแนวปฏิบัติพื้นฐานว่าด้วยสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือและการเยียวยาเมื่อเกิดการละเมิดร้ายแรงต่อกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศและกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ยืนยันสิทธิของผู้เสียหายจากการละเมิดที่จะได้รับการเยียวยาโดยทันที อย่างพอเพียง และเป็นผลโดยในกรณีที่เหมาะสมและในบางรูปแบบอาจรวมถึงการชดเชย ค่าชดเชยต่อความเสียหาย และการฟื้นฟูร่างกาย จิตใจ และสถานภาพ มาตรการที่ทำให้ผู้เสียหายพึงพอใจเป็นการสร้างความเชื่อมั่นต่อผู้เสียหายว่าการเยียวยาไม่ใช่คำสัญญาที่ว่างเปล่าหรือมาตรการบรรเทาปัญหาชั่วคราว(ฝ่ายเยียวยา, 2548:17)

2.3.1 ธรรมชาติและวัตถุประสงค์ของการเยียวยา

จากคำประกาศหลักการและแนวปฏิบัติพื้นฐานว่าด้วยสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือและการเยียวยาแห่งสหประชาชาติซึ่งสอดคล้องกับรายงานของศูนย์ความยุติธรรมระยะเปลี่ยนผ่านระหว่างประเทศ (ICTJ) ซึ่งกล่าวถึงการเยียวยาเป็นสองส่วน

ส่วนแรก การเยียวยาเป็นองค์ประกอบสำคัญของความยุติธรรมระยะเปลี่ยนผ่าน เพราะจากแง่มุมต่างๆ ของความยุติธรรมระยะเปลี่ยนผ่าน การเยียวยาเป็นการให้ความสำคัญโดยตรงและอย่างเปิดเผยต่อสภาพความเป็นอยู่ของผู้เสียหาย และมุ่งชดเชยต่อสิทธิที่ถูกละเมิด มุ่งแก้ไขความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้น และมุ่งคุ้มครองศักดิ์ศรีของบุคคล โดยสาระสำคัญแล้วโครงการเยียวยาควรมุ่งยืนยันสถานภาพของผู้เสียหายในฐานะผู้ทรงสิทธิและเน้นย้ำความคิดที่ว่าผู้เสียหายพึงได้รับการเยียวยา นอกจากนี้ การเยียวยาควรทำหน้าที่เป็นกลไกที่นำไปสู่การยอมรับต่อการละเมิดที่เกิดขึ้น และความรับผิดชอบของรัฐที่มีต่อความเสียหาย รวมทั้งพันธกิจของสังคมที่จะหาทางแก้ปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างยาวนานจึงควรต้องกำหนดให้ผู้เสียหายและสิทธิของผู้เสียหายเป็นวาระสำคัญในยุคของความขัดแย้ง ทั้งนี้จะช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นต่อรัฐและต่อพันธกิจที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในอนาคตโดยผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน การตอบสนองความต้องการของผู้เสียหายจึงมีคุณค่าในตนเองทั้งในแง่ของจริยธรรมและกฎหมาย และคุณค่าในเชิงยุทธศาสตร์ โดยจะนำไปสู่การสถาปนาสันติภาพที่ยั่งยืน ทั้งหมดเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของนโยบายการเยียวยา

ส่วนสอง การเยียวยากับความสัมพันธ์ต่อยุทธศาสตร์การฟื้นฟูการเยียวยาเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานเพื่อฟื้นฟูของผู้ได้รับผลกระทบการทำงานในยุคท่ามกลางความขัดแย้งจึงต้องครอบคลุมแง่มุมต่างๆ ทั้งการสร้างสันติภาพ การฟื้นฟู และการส่งเสริมการตอบสนองสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคมขั้นพื้นฐาน อย่างเช่น การมีที่อยู่อาศัย และการศึกษาอาจไม่ใช่การเยียวยาโดยตรง แต่สิทธิอื่นๆ

ก็ไม่ได้ทำให้สิทธิเหล่านี้สำคัญน้อยลงไปสำหรับผู้เสียหายหรือสังคมโดยรวมการเยียวยาจึงเป็นภารกิจสำคัญของรัฐบาลที่ต้องทำหน้าที่ฟื้นฟูเยียวยาต่อไป

จากวัตถุประสงค์ของการฟื้นฟูและเยียวยานำมาซึ่งการทำให้มองเห็นหลักการที่สำคัญต่อการเยียวยาที่จะทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยและได้รับความเป็นธรรม ดังนั้นต้องพิจารณาถึงรูปแบบของการเยียวยา(มากาเรล, 2558:45)

1. การเยียวยาผ่านโครงการของฝ่ายบริหาร

โครงการเยียวยาที่เกิดขึ้นตามกฎหมายมุ่งหาทางชดเชยโดยผ่านมาตรการต่างๆ สำหรับการละเมิดบางอย่าง รวมทั้งการตอบสนองต่อกลุ่มผู้เสียหายที่หลากหลาย มาตรการเหล่านี้มีเป้าประสงค์ทั้งการชดเชย การฟื้นฟู และการชดเชย และควรนำมาปฏิบัติพร้อมกับขั้นตอนอื่นๆ เพื่อประกันว่าสังคมโดยรวมจะไม่ยอมให้พลเมืองของตนต้องตกเป็นผู้เสียหายและไม่ได้รับการคุ้มครองอีก แม้ว่าโครงการเยียวยาไม่อาจตอบสนองความต้องการที่หลากหลายในแต่ละกรณีได้ แต่ก็มักจะสามารถจำแนกกลุ่มผู้เสียหายหรือสมาชิกในครอบครัวที่หลงเหลืออยู่ และช่วยให้บุคคลที่อยู่ในสภาพการณ์เดียวกันได้รับการปฏิบัติเหมือน ๆ กัน

การเยียวยาโดยส่วนใหญ่ไม่สามารถตอบสนองความคาดหวังของผู้เสียหายได้ทั้งหมด แต่โครงการเยียวยาบางอย่างก็ประสบความสำเร็จ ช่วยให้ผู้เสียหายและสังคมโดยรวมเห็นความจำเป็นและคุณค่าของการยืนยันว่าผู้เสียหาย สมาชิกในครอบครัวและชุมชนที่ได้รับผลกระทบและพึงมีสิทธิบางประการ

2. ประโยชน์ในเชิงสัญลักษณ์และวัตถุ

กิจกรรมตามโครงการเยียวยามักมุ่งบรรลุเป้าหมายที่สำคัญ ครอบคลุมตั้งแต่มาตรการในเชิงสัญลักษณ์ไปจนถึงมาตรการที่ให้ประโยชน์ในเชิงวัตถุ มาตรการเหล่านี้อาจรวมถึงแถลงการณ์เพื่อขอโทษผู้เสียหาย และการจัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูและศูนย์ชุมชน หรือการให้ทุนสนับสนุนโดยตรงต่อชุมชนตามโครงการเยียวยา หรือการให้เงินชดเชยหรือเงินบำนาญ

3. การเยียวยาแบบกลุ่มและรายบุคคล

มาตรการแบบรายบุคคลจะต้องอาศัยการจำแนกบุคคลอย่างแม่นยำ ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลดังกล่าวได้เข้าถึงความช่วยเหลืออย่างเป็นรูปธรรม มาตรการรายบุคคลมีความสำคัญเนื่องจากมาตรฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศมักจะกำหนดการเยียวยารายบุคคลเช่นนี้ มาตรการรายบุคคลจึงเป็นการเน้นย้ำคุณค่าของมนุษย์แต่ละคนและสภาพของความเป็นผู้ทรงสิทธิ หลีกเลี่ยงการมองอย่างเหมารวมต่อผู้เสียหาย

การเยียวยาแบบกลุ่มมุ่งให้ประโยชน์ต่อบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนแบบกลุ่มยกตัวอย่างเช่น มาตรการเยียวยาแบบกลุ่มอาจมุ่งแก้ปัญหาเชิงอัตลักษณ์อันเนื่องมาจากการละเมิดของบุคคลการเยียวยาแบบกลุ่มอาจเป็นการแก้ปัญหาที่ดีต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น ต่อ

โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ความเสียหายที่มีต่ออัตลักษณ์และความเชื่อมั่นและยังเป็นการสนับสนุนโครงการระดับชุมชน

2.3.2 นโยบายเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การเยียวยา เป็นวิธีการสำคัญที่ภาครัฐนำมาใช้ลดความขัดแย้ง สร้างความสมานฉันท์และสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การเยียวยาในกรณีปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อนายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 160/2548 ลงวันที่ 3 พฤษภาคม 2548 แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายและอำนวยการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบสืบเนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กยต.) ซึ่งมีนายจาตุรนต์ ฉายแสงเป็นประธานเพื่อช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบทุกกรณี มีการตั้งกองทุนสมานฉันท์แห่งชาติและได้ระดมเงินในการสงเคราะห์แก่ครอบครัวพี่น้องคนไทยทั้งฝ่ายรัฐและประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่ซึ่งเสนอว่า ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือผ่านสื่อต่างๆ และสื่อในท้องถิ่น อีกทั้งควรประสานงานกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ และตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลเรื่องการเยียวยาโดยเฉพาะเพื่อความรวดเร็ว(คณะกรรมการเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549:51)

ในขณะที่ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้(ศอ.บต.) ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐและรับผิดชอบในการดำเนินการเกี่ยวกับการเยียวยาในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ ได้ให้คำนิยามของการ “เยียวยา” หมายถึง การบำบัดเพื่อบรรเทาทุกข์โดยการให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับความเสียหายผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยมีหลักเกณฑ์การให้ความช่วยเหลือดังนี้(กลุ่มงานช่วยเหลือเยียวยาสังคมจิตวิทยา ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2549:62)

1. มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2548 ให้ความเห็นชอบและอนุมัติหลักเกณฑ์การให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งด้านร่างกายและชีวิต และทรัพย์สินกับประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น กรณีประชาชนเสียชีวิตได้รับการช่วยเหลือเยียวยา 100,000 บาท ทูพพลภาพ 80,000 บาท กรณีเจ้าหน้าที่รัฐ เสียชีวิตได้รับการช่วยเหลือเยียวยา 500,000 บาท พิการและทูพพลภาพ 500,000 บาท
2. มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2555 เห็นชอบให้ปรับปรุงหลักเกณฑ์การจ่ายเงินให้ความช่วยเหลือเยียวยา กรณีประชาชนเสียชีวิต จากเดิมได้รับ 80,000 บาท เพิ่มเป็น 500,000 บาท ทั้งนี้ให้มีผลตั้งแต่วันที่คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบเป็นต้นไป และให้ย้อนหลัง

ครอบคลุมผู้เสียชีวิตและทุพพลภาพ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2547 เป็นต้นมา โดยส่วนที่มีผลย้อนหลัง จะดำเนินการให้เสร็จสิ้นไม่ช้ากว่าปีงบประมาณ พ.ศ.2558 เพื่อไม่ให้เป็นการด้านงบประมาณในปี หนึ่งใดเกินสมควร และให้นำจำนวนเงินที่ได้รับความช่วยเหลือไปแล้วมาหักออกจากจำนวนเต็มที่จะ พึ่งได้รับไปด้วย

3. มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2555 ให้ความเห็นชอบและอนุมัติ หลักเกณฑ์และวิธีให้ความช่วยเหลือเยียวยาฟื้นฟูผู้ได้รับความเสียหายและผู้ได้รับผลกระทบจากความ ไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการเยียวยาฟื้นฟูด้านการเงินและคุณภาพชีวิตของครอบครัวผู้ ได้รับความเสียหายและผู้ได้รับผลกระทบ ให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขและมีคุณภาพอย่าง ยั่งยืน

4. ระเบียบคณะกรรมการยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ว่าด้วย การให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับความเสียหายและผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ ของรัฐอันสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2555 ได้กำหนด วิธีการให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับความเสียหายและผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำของ เจ้าหน้าที่รัฐอันสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้จัดทำประกาศกำหนดอัตราความช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับ ความเสียหายและผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐอันสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ความไม่ สงบจังหวัดชายแดนภาคใต้

ทั้งนี้นอกจากเงินก้อนที่ได้รับครั้งเดียวจากการประสบเหตุการณ์ความไม่สงบแล้ว สำหรับผู้ที่เสียชีวิต พิการและสาหัส ยังมีเงินช่วยเหลือที่ทางหน่วยงานของรัฐจ่ายเป็นรายเดือนตามแต่ กรณีอีก 4 รายการ(สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ, 2554:ออนไลน์) อันได้แก่

1. เงินยังชีพรายเดือน
2. ทุนการศึกษารายปี กรณีที่เป็นนักเรียนหรือมีลูกเป็นนักเรียน
3. เงินยังชีพผู้พิการ 1,000-3,000 บาท/เดือน ขึ้นกับระดับความพิการ
4. เงินครอบครัวอุปถัมภ์ 5,000 บาท/เดือน ในกรณีที่บิดามารดาเสียชีวิตทั้งคู่ ซึ่ง ให้กับครอบครัวที่รับเด็กกำพร้าคนนั้นๆ ไปอุปการะ

2.3.3 มิติการเยียวยาให้กับผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่สงบในสามจังหวัดชายแดน ภาคใต้

จากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เจ้าหน้าที่รัฐและ ประชาชนผู้บริสุทธิ์ได้รับผลกระทบทั้งด้านร่างกาย (บาดเจ็บ/ทุพพลภาพ/เสียชีวิต) และทรัพย์สิน เสียหายเพิ่มขึ้น ครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบต้องขาดผู้พึ่งพิง บุตรธิดาขาดผู้อุปการะทั้งด้านคุณภาพ

ชีวิต ด้านเศรษฐกิจ และด้านการศึกษา ก่อให้เกิดปัญหาสังคมและมีผลต่อสภาพจิตใจของครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบ จึงมีความพยายามจากหลายภาคส่วนที่จะเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบโดยเฉพาะ ‘ผู้ได้รับผลกระทบทางอ้อม’ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่สูญเสียบุคคลในครอบครัวไป ดังนั้นจึงเกิดมิติของการเยียวยาที่มากกว่าการชดเชยด้วยจำนวนเงิน โดยการเยียวยาด้านจิตใจและส่งเสริมอาชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น

ข้อมูลจากมูลนิธิเพื่อการเยียวยาและสร้างความสมานฉันท์ชายแดนใต้ ซึ่งติดตามในเรื่องการเยียวยาให้กับผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยนำเสนอผ่านบทเรียนการจัดการทุนเยียวยาอาชีพ(ฮาสูวรรณกิจ, 2554:ออนไลน์)

จากสถานการณ์ไฟใต้ที่ยาวนานมากกว่า 5 ปี มีพัฒนาการเชิงระบบที่สำคัญตามลำดับ 2 ก้าวใหญ่และพัฒนาการเชิงรูปธรรมนำร่อง 1 ก้าวเล็ก ก้าวใหญ่ก้าวแรก คือ การเยียวยาด้านการเงิน ที่มีคณะกรรมการนโยบายและอำนวยการการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ สืบเนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ (กยต.) เป็นแกนนำ เน้นการจ่ายเงินช่วยเหลือตามหลักเกณฑ์โดยเท่าเทียมกันเพื่อความยุติธรรม โดยมีการพัฒนากฎเกณฑ์และระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงกติกาบ่อยครั้งและลักษณะความช่วยเหลือยังมีความซับซ้อนหลากหลายตามแต่เงื่อนไขของแต่ละกระทรวง แต่ก็มีการตั้ง one stop service ที่ว่าการอำเภอเพื่อให้การเยียวยาในภาครัฐรวดเร็วและเข้าถึงได้ง่ายขึ้น เรียกได้ว่า “การเยียวยาเชิงปริมาณ” นั้นได้รับการพัฒนามามากพอควร

ก้าวใหญ่ก้าวที่สอง คือ การเยียวยาด้านจิตใจของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข โดยมีการจัดจ้างนักจิตวิทยาให้ประจำในทุกโรงพยาบาลและจัดทีมสุขภาพจิตลงไปเยียวยาด้านจิตใจ นอกจากนี้การเยียวยาในหลายโรงพยาบาลก็ได้มีพัฒนาการไปมากกว่ามิติของสุขภาพจิต เช่น มีการเยียวยาที่มุ่งแก้ปัญหาเฉพาะบุคคลด้วย

ก้าวที่สาม สู่การเยียวยาคุณภาพด้วยการเยียวยาด้านอาชีพ ผู้ประสบเหตุความไม่สงบส่วนใหญ่เมื่อได้รับการช่วยเหลือเยียวยาจากทางราชการตามสิทธิประโยชน์แล้ว เงินช่วยเหลือเยียวยาที่ได้ไปนั้นก็หมดไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะกับการจ่ายหนี้สิน ไม่ได้นำมาใช้เพื่อการวางแผนการดำเนินชีวิตในระยะยาวจึงมีการผลักดันให้เกิดการเยียวยาด้านการพัฒนาอาชีพเพื่อเสริมสร้างอาชีพให้แก่ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบให้สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัว รวมถึงการสร้างพลังทางสังคมให้สามารถก้าวข้ามการเป็นผู้สูญเสียได้

รูปธรรมการช่วยเหลือมีได้หลายลักษณะ เช่นในรายที่ต้องการเงินทุนประกอบอาชีพ กลไกนี้ก็จะประสานหาทุนมาให้ ในบางรายที่ต้องการความรู้ด้านอาชีพในเรื่องการเกษตรปลอดสารพิษ กลไกนี้ก็จัดให้เกษตรกรคนนี้ได้ไปดูงานในแปลงเกษตรจริง 1 สัปดาห์ ในบางรายที่พิการต้องการอุปกรณ์ช่วยเหลือ เช่น รถเข็นนั่งหรือขาเทียม พร้อมค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปรักษาพยาบาลกลไกนี้ก็จะช่วยประสานกับทางโรงพยาบาลให้ หรือหลังจากที่สามีเสียชีวิตไปแล้ว 1 ปี หญิงหม้ายรายหนึ่งเพิ่งพบว่า

ตนเองควรทำอาชีพเสริมด้วยการขายกล้วยเดี่ยว อยากได้รถเข็นสักคัน กลไกนี้ก็จะช่วยประกาศหาผู้ใจบุญมามอบให้ หรือใช้เงินจากกองทุนเพื่อการเยียวยาคุณภาพมาสนับสนุน เป็นต้น

2.4 แนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital)

2.4.1 ความหมายและความสำคัญของทุนทางสังคม

คำว่าทุนทางสังคม เป็นการอธิบายของทุน (capital) ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่งานในทางเศรษฐศาสตร์เท่านั้นที่จะมีเป้าหมายแค่เพียงการที่จะแสวงหาผลประโยชน์ให้มากที่สุด แต่ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่อธิบายถึงลักษณะของมีผลประโยชน์หรือต้นทุนส่วนรวมที่มาจากการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมไปถึงความร่วมมือกันของคน หรือกลุ่มคนในสังคม (Putnam, 2000:201)

โรเบิร์ต แพทนาม ได้ทำการศึกษาผลการพัฒนาของอิตาลีพบว่ารัฐหรือพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จเกิดจากการใช้ทุนทางสังคมให้เป็นประโยชน์ โดยมีการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกและเครือข่ายของกลุ่มสังคม ที่นำมาซึ่งบรรทัดฐานการปฏิบัติของการต่างตอบแทนซึ่งกันและกันและความไว้วางใจกัน หรือกล่าวโดยสรุปคือเกิดจากการรวมตัวของคนเพื่อประกอบกิจกรรมร่วมกัน บนพื้นฐานของความไว้วางใจซึ่งกันและกันและมองว่าทุนทางสังคมคือรูปแบบของการจัดองค์การที่ประกอบไปด้วยความเชื่อใจ (trust) บรรทัดฐาน (norm) และเครือข่าย (network) ที่จะเพิ่มประสิทธิภาพให้กับสังคมในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน โดยทุนทางสังคมจะเพิ่มโอกาสในการบรรลุเป้าหมายร่วมกันถ้ามีการร่วมกันของกลุ่มคนหรือองค์กรรวมและมีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งต้องมีความไว้วางใจและเชื่อใจต่อกัน ความสัมพันธ์เหล่านี้จึงจะพัฒนาเป็นองค์กรหรือสถาบันขึ้น และการขับเคลื่อนองค์กรก็ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในกลุ่มและทุนทางสังคม

ในขณะที่ เจมส์ โคลแมนมองทุนทางสังคมจากมิติสังคมวิทยาและเศรษฐศาสตร์ควบคุม มองว่าการที่ผู้กระทำสามารถใช้ทรัพยากรในสังคมเพื่อกระทำอะไรบางอย่างได้ ในที่นี้ผู้กระทำ คือสมาชิกในสังคมและทรัพยากรในสังคม โดยทุนทางสังคม หมายถึงความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์ในชุมชน หรือบรรทัดฐาน ความคิด ความเชื่อ ที่สมาชิกในสังคมมีให้ต่อกัน และสามารถเชื่อมโยงทุนทางสังคมกับการเข้าถึงทรัพยากร ทรัพยากรจึงเป็นต้นทุนที่สะสมในรูปความผูกพัน ความคาดหวัง ความไว้วางใจและรวมถึงการสร้างช่องทางการสื่อสาร ทุนทางสังคมของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับความจำเป็นหรือความต้องการของบุคคลนั้นๆ อย่างไรก็ตามทุนทางสังคมไม่ได้เกิดจากการตั้งใจลงทุนเพื่อหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่ง (Coleman, 1998:149)

โคลแมน ได้เสนอให้พิจารณาทุนทางสังคมโดยดูจากบทบาทของทุนสังคม 3 รูปแบบ คือ

1. หน้าที่ผูกพัน (obligation) ความคาดหวัง (expectation) และความไว้วางใจ (trustworthiness) ที่มีอยู่ในโครงสร้างทางสังคม คุณลักษณะเหล่านี้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่กำหนด การผูกพันและความคาดหวังนั้นต้องตอบแทนในระดับใด
2. การใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแหล่งข้อมูลหรือช่องทางการสื่อสาร โดยโครงสร้างทางสังคมที่ช่วยสร้างทุนทางสังคมคือโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์แบบเปิด คือการที่สมาชิกรู้จักซึ่งกันและกันและสามารถให้ข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน
3. บรรทัดฐานที่ทำหน้าที่เป็นทุนทางสังคม คือบรรทัดฐานในเรื่องที่อยู่เหนือความต้องการส่วนตัว แต่เป็นการกระทำในระดับกลุ่มหรือสังคมโดยรวม

2.4.2 ทุนทางสังคมกับสังคมไทย

สำหรับสังคมไทย คำว่าทุนทางสังคมถูกนำมาใช้อย่างมากหลังจากการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ เนื่องจากปัญหาการจัดการทุนทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดวาทกรรมเกี่ยวกับการแสวงหาความร่วมมือกัน ทุนทางสังคมจึงถูกอธิบายในความหมายของไทยว่าหมายถึงสิ่งต่างๆที่ฝังอยู่ในสังคมทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ได้จากการสั่งสมมาหรือการต่อยอดจากเดิมในการรวมตัวของคนหรือกลุ่มคนเพื่อสร้างสังคมที่เปี่ยมไปด้วยคุณภาพ ซึ่งหากนำสิ่งเหล่านี้มาร่วมกันพัฒนาอย่างเหมาะสมแล้ว จึงจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศให้เกิดความยั่งยืนต่อไป (สินาด ตรีวรรณไชย, 2548) ในขณะที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอว่า ทุนทางสังคมในประเทศไทยอาจมองได้จากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ซึ่งเกิดจากการที่สมาชิกในสังคมเข้าถึงทรัพยากร เกียรติยศ อำนาจ และโอกาสดี ไม่เท่าเทียมกัน คนที่เข้าถึงได้ยากกว่าหรือน้อยกว่าจึงสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ขึ้นกับคนที่เข้าถึงได้ง่ายกว่าหรือมากกว่าเพื่อมีโอกาสเข้าถึงสิ่งต่างๆได้มากขึ้น ในขณะที่ผู้ซึ่งเข้าถึงได้มากกว่าก็ต้องการบางอย่างจากผู้ที่เข้าถึงได้น้อยกว่า ความสัมพันธ์นี้จึงเป็นความสัมพันธ์ที่แลกเปลี่ยนกัน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2541:81)

ทุนทางสังคมนี้มีความจำเป็นและมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมในหลายๆด้าน รวมถึงการให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาส การช่วยเสริมสร้างทางเลือกอันหลากหลายให้แก่สังคม โดยการสนับสนุนให้กลุ่มชนต่างๆ สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น อีกทั้งยังจะนำไปสู่การช่วยพิทักษ์สิทธิ และนำเสนอทิศทางการใหม่ในการพัฒนาสังคม (อานันท์ กาญจนพันธ์ุ, 2544:ออนไลน์)

ทุนทางสังคมไทยอยู่ภายใต้หลักการ 2 ประการ ดังนี้

- 1) หลักการตอบแทนกัน ถือเป็นหลักการสร้างพันธะทางสังคมในการตอบแทนกัน เป็นกลไกการสร้างความร่วมมือเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น การแลกเปลี่ยนแรงงานแบบลงแรง การช่วยกันสร้างบ้านในชุมชน เป็นหลักการที่เน้นความเท่าเทียม
- 2) หลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ถือเป็นทุนทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง คือการใช้พื้นที่ส่วนรวมของชุมชนด้านต่างๆ กล่าวคือ นอกจากจะเปิดโอกาสให้ชุมชนมาใช้ประโยชน์ร่วมกันได้แล้ว ยังแฝงนัย

ของการจัดการร่วมกันของชุมชนโยการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมการใช้พื้นที่อันถือเป็นของสมาชิกในชุมชน

จากแนวคิดทุนทางสังคมที่ได้กล่าวมา ในการศึกษาในครั้งนี้ให้ความหมายทุนทางสังคม ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่เป็นเครือข่ายความเชื่อและความไว้วางใจ การปฏิสัมพันธ์ที่นำไปสู่การลดความหวาดระแวง เอื้ออาทรต่อกัน รวมถึงการสร้างความเป็นปึกแผ่นเดียวกัน

ทั้งนี้ในการศึกษาเรื่องการแปลงเปลี่ยนสถานภาพจากผู้สูญเสียไปสู่ นักกิจกรรมสังคมของผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ใช้แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม เพื่ออธิบายบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่การทำงานด้านประชาสังคม รวมถึงด้านสันติภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นที่จะศึกษาสามารถจำแนกได้ 4 ส่วน คือ (1) ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2) ผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบและสวัสดิการทางสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (3) ผู้หญิงกับความรุนแรง (4) บทบาทการทำงานของผู้หญิงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ (5) ผู้หญิงในความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.5.1 ความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากปัญหาการปะทุของความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ ยังเป็นสิ่งที่สะท้อนความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ที่เรียกตัวเองว่า มลายูมุสลิม หรือ มลายูภาคใต้ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นและยังคงเป็นคำถามที่คนไทยยังไม่รู้แน่เกี่ยวกับความเป็นมลายูในภาคใต้ของไทย

ต้นแดน แม็กคาร์โก นักวิชาการไทยศึกษาได้นิยามว่า ชาวมลายูมุสลิมในภาคใต้ของไทยก็เหมือนกับที่อื่นๆ ซึ่งโดยทั่วไปมีแนวโน้มที่จะถูกแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ พวกสมัยใหม่ (modernist) กับพวกจารีตนิยม (traditionalist) กล่าวในที่นี้คือ คณะใหม่ (กาวมมุดอ-kaummuda ตามภาษามลายู) และคณะเก่า (กาวมตุอ-kaumtua ตามภาษามลายู) ศาสนาอิสลามในแบบจารีตนิยมในปัตตานีมีองค์ประกอบที่มาจากหลายแหล่งต่างกันไปจนเป็นมลายูในปัจจุบัน

และยังมองถึงปัญหาความขัดแย้งว่า ปัญหาความขัดแย้งภาคใต้ในปัจจุบันนั้นถือเป็นปัญหาทางการเมือง ชาวมุสลิมในปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีความเข้าใจประเทศไทยในมุมที่ต่างจากคนในส่วนอื่นของประเทศ พวกเขาเหล่านั้นถูกมองว่าไม่ใช่คนไทยเต็มตัว และพวกเขาเองก็มองว่าไม่ได้เป็นคนไทยเช่นกัน คนเหล่านี้ไม่ยินยอมพร้อมใจกับการบริหารราชการด้วยการสั่งการจากศูนย์กลาง โครงสร้างอำนาจรัฐ กลุ่มใช้อาวุธจึงถือโอกาสใช้ปัญหาการขาดความชอบธรรมในการปกครองพื้นที่

ดังกล่าวเป็นเหตุทางการเมืองเบื้องหลังการใช้ความรุนแรงเพื่อต่อต้านรัฐ(ตันแคน แม็กคาร์ริก, 2551:35)

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้ความหมายคำว่า มลายู ใช้เรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ได้ในสองความหมาย คือความหมายอย่างกว้างและความหมายอย่างแคบ มลายูในความหมายอย่างกว้างคือ กลุ่มใหญ่ของประชาชนโพลินีเซียนซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่เกาะและคาบสมุทรตอนใต้ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะประชาชนมลายูได้เดินทางไปตั้งภูมิลำเนาที่นั่นตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีบทบาทสำคัญในการเดินเรือและมีทรัพยากรที่หลากหลายและเป็นแหล่งการค้าสำคัญ มลายูตามความหมายอย่างกว้างใช้ภาษาที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และระดับความสัมพันธ์ในประวัติศาสตร์ก็อาจแตกต่างกันระหว่างท้องที่ต่างๆ ส่วนมลายูในความหมายอย่างแคบ คือการจำกัดวงลงมาให้เหลือเพียงกลุ่มที่พูดภาษามลายู และที่สำคัญนั่นก็คือ ประชาชนเองสำนึกตัวเป็น มลายู หรือเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ หากพูดถึงอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ หมายถึงคาบสมุทรมลายูตอนล่าง คือ มาเลเซีย ไทย อินโดนีเซีย และบรูไน

รวมถึงปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ เกิดขึ้นจากประวัติศาสตร์สมัยตกเป็นอาณานิคมของประเทศไทย เกิดการต่อต้านและการต่อรองกับรัฐไทย นำไปสู่วิธีที่สุดโต่งด้วยการใช้ความรุนแรงในพื้นที่ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ยังมีลมหายใจในการต่อรองขอคืนดินแดนของตน การต่อรองและต่อต้านรัฐไทยในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาแบ่งเป็นสามขั้นตอน หนึ่ง การถูกยึดครองเป็นประเทศราช กลุ่มชนชั้นนำจึงมีการขัดขืนอำนาจของไทยเป็นครั้งคราวตลอดมา สอง กลุ่มผู้นำทางศาสนาซึ่งใกล้ชิดประชาชนและอยู่ได้ด้วยวิธีการอุปถัมภ์ของชาวบ้าน ขยายบทบาทการนำทางศาสนาไปสู่การทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่การเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้นำทางศาสนาจะเป็นเรื่องของการต่อรองกับรัฐไทยโดยสันติ สาม คือการประกาศใช้ความรุนแรงของกลุ่มติดอาวุธในปัจจุบัน(นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2549:17)

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ กล่าวถึงปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนภาคใต้เกี่ยวกับกระบวนการเคลื่อนไหวว่าเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองของมลายูมุสลิมภาคใต้ส่วนใหญ่แสดงออกในรูปการประท้วงต่อต้าน และกระทั่งทำลายอำนาจรัฐไทยเป็นด้านหลัก ภาพการประท้วงของความรุนแรงนำไปสู่การปิดพื้นที่ทางการเมืองของชาวบ้านมลายู ชาวบ้านถูกบังคับให้เลือกฝ่ายที่ไม่มีหลักประกันในความปลอดภัยของชีวิตและครอบครัว นั่นคือฝ่ายก่อความรุนแรงและฝ่ายรัฐ ไม่มีพื้นที่ทางการเมืองที่ประชาชนอาจเคลื่อนไหวโดยสงบ สถานการณ์ดังกล่าวยิ่งตอกย้ำความรับรู้และความทรงจำในอดีตของคนมลายูมุสลิมภาคใต้ว่า ระบบและสถาบันช่องทางต่างๆในระบบการปกครองไทยที่มีอยู่ไม่เป็นทางเลือกแก่พวกเขาได้(ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2549:180-181)

เกษียร เตชะพีระ ให้นิยามของคนมลายูภาคใต้ ว่าแต่เดิมคนไทยไม่ได้สนใจมลายูมุสลิมในประเทศไทยเป็นพิเศษแต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้เราอยากได้คำอธิบายที่เราพอใจ ครั้งเริ่มศึกษา

พบว่าสังคมไทยมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพี่น้องที่เราอ้างว่า เป็นเพื่อนร่วมชาติ ของเราน้อยมาก และด้วยเหตุผลนั้นจึงทำให้โกรธแค้นเขาได้ง่ายมากหรือในทางตรงกันข้ามคือรักเขาได้ง่ายมาก เหมือนกันไม่ว่าเราจะมีทัศนคติต่อเขาอย่างไร ความเข้าใจต้องเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในท่ามกลาง คำอธิบายที่ถูกผลิตขึ้นรอบตัวเราจำนวนมาก

คำอธิบายต่างๆที่ผลิตขึ้นนับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบระลอกล่าสุดใน พ.ศ. 2547 ตั้งอยู่บนระบบความสัมพันธ์หรือทฤษฎีสามทฤษฎี คือ ทฤษฎีมือที่สาม ทฤษฎีขบวนการแบ่งแยกดินแดน และทฤษฎีความรุนแรงฝ่ายรัฐ(เกษียร เตชะพีระ, 2550:185-187)

2.5.2 ผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบและการเยียวยาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

หน่วยงานภาครัฐได้ดำเนินการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้นับตั้งแต่เดือนมกราคม 2547 เป็นต้นมาโดยมีหลักเกณฑ์วิธีการช่วยเหลือเยียวยา แต่ก็ยังไม่สามารถให้ความช่วยเหลือเยียวยาได้ครอบคลุมทุกกลุ่ม โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระหนาบจากเจ้าหน้าที่รัฐ และกลุ่มผู้ต้องหา จาเลยหรือผู้ต้องขังให้ผู้ได้รับความเสียหาย และผู้ได้รับผลกระทบเข้าถึงระบบการช่วยเหลือ พื้นที่ได้ง่ายโดยไม่เลือกปฏิบัติ ซึ่งจะมีผลให้ประชาชนมีทัศนคติและความเข้าใจที่ดีต่อความรับผิดชอบ ของภาครัฐ และเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เกิดสันติสุขได้

ศรีสมภพ จิตรภรณ์ศรี วิพากษ์การเยียวยาในพื้นที่ภาคใต้ว่า การช่วยเหลือเยียวยา ถ้าเป็นราษฎรทั่วไปกรณีเสียชีวิตจะได้รับเงินเยียวยา 100,000 บาท ถ้าเป็นประชาชนผู้ปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือราชการในการรักษาความสงบในพื้นที่ และอาสาสมัครที่ได้รับการแต่งตั้งจากส่วนราชการได้ 200,000 บาท ผู้นำศาสนาได้ 200,000 บาท ที่ผ่านมารัฐให้ความสำคัญกับผู้สูญเสียที่เป็นฝ่ายรัฐหรือทำงานเกี่ยวข้องกับรัฐมากกว่า โดยจะได้รับการช่วยเหลือเยียวยาในอัตราที่สูงกว่าประชาชนธรรมดา คือ ถ้าเสียชีวิตประชาชนได้ 100,000 บาท ถ้าฝ่ายรัฐเสียชีวิตจะได้ 200,000 บาท นั่นคือข้อแตกต่างของการเยียวยา

การเยียวยาราษฎรทั่วไปที่ไม่ได้ทำงานให้รัฐ ควรที่จะให้ความสนใจมากกว่านี้ ที่ผ่านมาก็ให้ความความสนใจอยู่แล้ว แต่ถ้าเทียบกับการเยียวยาฝ่ายรัฐ ยังน้อยไปอีกส่วนหนึ่ง คือผู้สูญเสียที่เกี่ยวข้องกับผู้ก่อความไม่สงบหรือถูกสงสัยว่า ทำงานกับกลุ่มก่อความไม่สงบ บางที่จะไม่ได้รับการเยียวยาจากรัฐหรือถ้าได้ก็ช้ามาก ถ้าจะใช้การเยียวยาเป็นเครื่องมือในกระบวนการประนีประนอมหรือกระบวนการสันติภาพ ควรพิจารณาให้การเยียวยาทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน หลังจากพิจารณาแล้วว่า ความสูญเสียที่เกิดขึ้นไม่ใช่เรื่องส่วนตัวหรืออาชญากรรม ควรที่จะให้กับกลุ่มที่ถูกสงสัยเหล่านั้นด้วย ควรเปิดโอกาสให้กลุ่มเหล่านี้ได้รับการช่วยเหลือเยียวยาได้บ้าง ที่ผ่านมามีการช่วยเหลือ

เยียวยาของรัฐ ถ้าเป็นกลุ่มราชการจะให้รวดเร็ว บางครั้งภายใน 24 ชั่วโมงก็ได้รับแล้ว การเยียวยาไม่ใช่ให้เงินเยียวยาหลังเกิดการสูญเสียแล้วเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการมีชีวิตอยู่รอดในอนาคต มีทุนทรัพย์ในการประกอบอาชีพ มีโอกาสหลายๆ อย่าง เพราะคนที่สูญเสียถ้าเป็นประชาชนทั่วไปจะเป็นคนหาเช้ากินค่ำหรือเป็นคนทำมาหากินปกติ การสูญเสียคนในครอบครัว ถือว่าสูญเสียโอกาสในการหาเลี้ยงครอบครัว อีกส่วนหนึ่งที่อาจเปลี่ยนแปลงให้เป็นระบบหรือคิดระบบใหม่ขึ้นมาเพื่อตอบสนอง เช่น ในเรื่องการประกันสังคม คือรัฐลงส่วนหนึ่งและให้มีการสนับสนุนจากส่วนอื่นเข้ามาเสริมให้เป็นกองทุนสวัสดิการ เหมือนกับการประกันสุขภาพแต่มาใช้กับการเยียวยา(ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี, 2550:ออนไลน์)

ยังมีกลุ่มนักวิชาการรวมถึงนักประชาสังคมในพื้นที่พูดถึงประเด็นการเยียวยาที่หลากหลาย โดยเห็นว่า หากเทียบกับ “การเยียวยา” ที่รัฐให้ความหมายว่า การดำเนินการเยียวยาเพื่อการปกป้องดูแลและประชาชนของรัฐ ความรับรู้ถึงความสูญเสียของประชาชนในพื้นที่ แม้รัฐบาลทุกยุคสมัยพยายามสร้างภาพลักษณ์ของการเยียวยาในแง่ของการปกป้องรักษา ปกป้องคุ้มครอง ดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของคนทุกเชื้อชาติ ศาสนา แต่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏคือการประกอบสร้างความหมายของการเยียวยาของรัฐ ทำหน้าที่เฉพาะการตีค่า ชีวิตที่ถูกปลิดทิ้งและสร้างข้อกังขา และบั่นทอนความมั่นคงของรัฐอยู่เป็นระยะ การเยียวยา ในแง่มุมมองของประชาชน คือการนำคนกระทำผิดมาลงโทษตามกระบวนการยุติธรรม มิใช่การปล่อยให้สถานการณ์เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า สร้างความหวาดระแวง และทิ้งข้อสงสัยกับผู้คนในสังคม โดยเฉพาะกรณี บุคคลสูญหาย การลอบยิง การวิสามัญฆาตกรรม การยิงเด็กโดยไร้มนุษยธรรม ดังนั้นการคลี่คลายปัญหาที่ซ่อนทับระหว่างความสูญเสีย และโยยหาความยุติธรรม ภายใต้ความรู้สึกภายในจิตใจควรเยียวยาด้วยการนำคนกระทำผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม เมื่อนั้นการเยียวยาด้วยการตีมูลค่าผ่านตำแหน่งทางสังคม หรือการมอบความสวามิภักดิ์ให้กับรัฐไม่ใช่ทางออกที่ประชาชนทุกเชื้อชาติ และศาสนาต้องการ ดังวลีที่ว่า “ไม่มีสันติภาพ หากปราศจากความยุติธรรม”

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ได้ดำเนินการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้กรอบแนวทางและหลักเกณฑ์ที่สำคัญ(กลุ่มงานช่วยเหลือเยียวยาสังคมจิตวิทยา ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2549:18) ดังนี้

(1) พระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้พ.ศ. 2553 มาตรา 9(7) ได้บัญญัติให้ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) มีภารกิจหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับความเสียหายและผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐอันสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามระเบียบกพต.กำหนดทั้งนี้ไม่ตัดสิทธิประโยชน์ที่ผู้นั้นได้รับตามกฎหมายอื่น

(2) นโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล ข้อ 1.5 ในการเร่งนำสันติสุขและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนกลับมาสู่พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตลอดจนเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบอย่างเป็นธรรม

(3) นโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2555- 2557 วัตถุประสงค์ของนโยบายข้อที่ 3 เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและฟื้นฟูความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน และระหว่างประชาชนด้วยกันให้เกิดความร่วมมือในการพร้อมเผชิญ และแก้ไขปัญหา ร่วมกันโดยปรับปรุง พัฒนาระบบ และการะบวนการเยียวยาให้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ โดยกระบวนการพิจารณาช่วยเหลือเยียวยาเป็นไปโดยโปร่งใส เป็นธรรม ไม่ล่าช้า และมีระบบตรวจสอบ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการแสวงและเอื้อประโยชน์ของการเยียวยาจากทุกฝ่าย

(4) มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2554 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้ถ่ายโอนภารกิจ การช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้แก่ คอ.บต. โดยได้ถ่ายโอนงานต่าง ๆ คือ งานคณะกรรมการนโยบายและอำนวยการให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบสืบเนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านงบประมาณ ด้านระบบฐานข้อมูล และด้านงานบุคลากร

2.5.3 ผู้หญิงกับความรุนแรง

อัมพร หมาดเต็น(2558) เสนอบทความการสร้างสันติภาพด้วยกลไกมติ 1325 และก้าวอย่าง ของผู้หญิงชายแดนใต้ เปิดประสบการณ์ของผู้หญิงท่ามกลางความรุนแรงซึ่งสอดคล้องกับมติสภา ความมั่นคงแห่งสหประชาชาติลงมติ 1325 ว่าด้วยผู้หญิง สันติภาพ และความมั่นคง เป็นการกำหนด แนวทางนโยบายและดำเนินการเสริมศักยภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสงครามและแก้ปัญหา สันติภาพอย่างยั่งยืนและมาปรับใช้ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการเน้นย้ำบทบาทผู้หญิงรากหญ้า และผู้หญิงภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการสันติภาพ

Hamid Khan(2013) เสนอบทความเรื่องบทบาทของผู้หญิงต่อกระบวนการสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง (Women and Conflict) (USAID, 2007) โดยระบุว่าบทบาทของผู้หญิงใน ภาวะขัดแย้งที่ปรากฏให้เห็นในพื้นที่ความขัดแย้งสามารถแสดงออกได้หลายรูปแบบคือ (1)เป็นผู้ นำการเปลี่ยนแปลง ผู้หญิง ด้วยการสนับสนุนกระบวนการสันติภาพโดยมีบทบาทในการเจรจาและ สามารถความคิดเห็นอย่างรอบด้าน (2)เป็นผู้ต่อสู้ที่แข็งขัน คือผู้หญิงจะถือว่าเป็นผู้ตามเหล่าผู้ต่อสู้ เพื่อสนับสนุนและช่วยเหลือแต่ก็ไม่ได้เป็นผู้ถืออาวุธเป็นเสมือนเกราะป้องกันของผู้ต่อสู้ (3)กลายเป็น เหยื่อจากสงคราม ซึ่งผู้หญิงต้องการความช่วยเหลือในเรื่องสุขภาพ อาหาร และที่พัก โดยเฉพาะ ผู้หญิงหม้ายที่แต่เดิมไม่สามารถไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ก็ย่อมต้องการความช่วยเหลือ (4)กลายเป็นผู้ ที่มีความรับผิดชอบและจำต้องพัฒนาตนเอง ผู้หญิงมักจะต้องเรียนรู้ทักษะใหม่ๆเพื่อเสริมสร้างอาชีพ

ตนเอง และ(5)เกิดการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายผู้หญิง โดยเครือข่ายผู้หญิงอาจเริ่มต้นด้วยกลุ่มเล็กๆ เมื่อเวลาผ่านไปก็จะกลายเป็นกลุ่มใหญ่และมีอิทธิพลต่อกระบวนการสันติภาพ เครือข่ายลักษณะนี้เป็นวิธีการที่สำคัญในการค้นหาผลประโยชน์และความต้องการของผู้หญิง และได้ยกตัวอย่างกลุ่มผู้หญิงที่เข้มแข็งที่สามารถมีบทบาทในการกดดันให้เกิดการพูดคุยสันติภาพได้ เช่น ในประเทศโคลัมเบียและเนปาล นอกจากนี้ยังส่งเสริมสันติภาพด้วยการร่วมมือกับองค์กรอื่นๆที่จะใกล้ชิดในการแก้ไขความขัดแย้ง และมีความพยายามสร้างเขตสันติภาพ หรือ Safety Zones เพื่อให้สมาชิกในชุมชนสามารถทำงานและอยู่ได้อย่างปลอดภัย

นอกจากนั้นในบทความดังกล่าว ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้หญิงที่มีส่วนสำคัญต่อการสร้างสันติภาพ โดยสหประชาชาติได้ประกาศสมัชชาสหประชาชาติว่าด้วยการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการส่งเสริมสันติภาพและความร่วมมือระหว่างประเทศ (the UN General Assembly's Declaration on the Participation of Women in Promoting International Peace and Cooperation) รวมไปถึงมติสมัชชาความมั่นคง 1325 ของสหประชาชาติว่าด้วย สตรี สันติภาพ และความมั่นคง (UN Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security) ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกๆระดับเกี่ยวกับประเด็นสันติภาพและความมั่นคง อย่างไรก็ตาม สำหรับบทบาทของผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เอง คงต้องมาวิเคราะห์และประเมินว่ามีแรงผลักดันแค่ไหน โดยต้องมาทำลายกำแพงและม่านหมอกที่กำลังดำเนินอยู่

Richer ได้กล่าวในหนังสือ Gender, Culture and Conflict Resolution Palestine ซึ่งเป็นการศึกษาการสร้างสันติภาพของผู้หญิงในพื้นที่ความขัดแย้งระหว่างอิสราเอลกับปาเลสไตน์ พบว่ากิจกรรมการต่อต้านการยึดครองจากอิสราเอลของประชาชนธรรมดาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เช่น การประท้วงต่างๆ การบอยคอตสินค้า การรณรงค์ทางวิชาการ และการปิดถนน การยื่นหยัดทำงานแม้ว่าสภาพบ้านเมืองยังเต็มไปด้วยขากปรักหักพังสิ่งกีดขวาง โดยผู้หญิงปาเลสไตน์มิได้เข้ามา มีบทบาทสำคัญในการต่อต้านการยึดครองจนเป็นที่ยอมรับว่าถ้าจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการยึดครองของชาวปาเลสไตน์ ต้องไม่ละเลยการให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิง(Richter, 2008: ออนไลน์)

2.5.4 บทบาทการทำงานของผู้หญิงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

เสาวรส ปลื้มใจ และ อุทิศ สังข์รัตน์ ได้ศึกษาบทบาทการทำงานของกลุ่มประชาสังคมผู้หญิงชายแดนใต้ ภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ พบว่ากลุ่มผู้หญิงในภาคประชาสังคมได้เริ่มก่อตัวอย่างเด่นชัดหลังเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนใต้ในปี พ.ศ. 2547 โดยผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาทในการสร้างสันติภาพด้วยวิธีการอย่างสันติวิธีซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) การเยียวยา เยี่ยมเยือนและดูแลให้การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ 2) ส่งเสริม

ศักยภาพผู้หญิงให้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาผ่านโครงการกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นโดยกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ 3) การประสานความเข้าใจระหว่างผู้ได้รับผลกระทบกับหน่วยงานรัฐ และ 4) การเปิดพื้นที่การทำงานในชุมชนเพื่อความยั่งยืน ซึ่งบทบาทดังกล่าวเปรียบเสมือนฟันเฟืองที่นำมาสู่การสร้างสันติภาพในการทำงานช่วยเหลือแก่สังคมและการมีพื้นที่สาธารณะในการทำงานภาคประชาสังคมนำไปสู่การยอมรับบทบาทของกลุ่มผู้หญิงที่มีส่วนร่วมในการสร้างสันติสุข ในจังหวัดชายแดนใต้มากยิ่งขึ้น(เสาวรส ปลื้มใจและคณะ, 2558:86)

คณะทำงานยุติธรรมเพื่อสันติภาพ พบว่า การทำงานด้านการขับเคลื่อนเพื่อสันติภาพเป็นการทำงานปกป้องสิทธิมนุษยชน ในกรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยนั้นยังมีความหลากหลาย คือมีหลายองค์กรที่ดำเนินงานร่วมกับผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทำหน้าที่ด้านกฎหมายและความมั่นคง เช่น การจัดหาทนาย การสังเกตการณ์ในศาล ซึ่งกลุ่มคนทำงานเหล่านี้มักถูกสงสัยและถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อการร้าย และเป็นเหตุให้ถูกจำคุกและทรมานการทำงานจึงถูกปิดกั้นและถูกคุกคาม

เครือข่ายผู้หญิงเพื่อสันติภาพชายแดนใต้ ได้นำเสนอเรื่องราวของผู้ได้รับผลกระทบจากรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นคนที่ได้รับผลกระทบจากการที่ครอบครัว หรือคนที่ตัวเองรัก สูญเสียชีวิต หรือไร้สุขภาพจากเหตุการณ์ที่นำสะพรึงกลัวสำหรับใครก็ตามที่ตกอยู่ในสภาวะเช่นนั้น แต่นี้เป็น เรื่องจริงและเรื่องเล่าจากปากคำของผู้หญิงที่เป็นแม่ เป็นเมีย เป็นลูกของผู้สูญเสีย และเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมเพื่อสันติภาพชายแดนใต้ และองค์กรภาคี ได้ถ่ายทอดเรื่องราวความรุนแรง ความเจ็บปวด และความสูญเสีย และการต่อสู้ดิ้นรนอย่างหนักเพื่อที่จะมีชีวิตอยู่รอดต่อไป(ฐิตินบ โภมลนินมิ, 2560)

2.5.5 ผู้หญิงในความรุนแรงพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษาเรื่อง The Role of women in maintain ethic identity and boundaries: A case of Thai-Muslims(the Malay speaking group)in Southern Thailand เพื่อหาคำตอบว่า ผู้หญิงมุสลิมที่เรียกตนเองว่า “ออแกนายู” มีบทบาทหน้าที่ในการรักษาอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ในพื้นที่สาธารณะและในฐานะแม่บ้าน พบว่า ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการธำรงรักษาพัฒนาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านองค์กรที่ไม่เป็นทางการ ที่เกิดจากการแต่งงานปละการค้าชายที่ทำให้เกิดการสร้างบูรณาการและเชื่อมโยงไว้ด้วยกัน นอกจากนั้นบทบาทของการเป็นแม่ทำให้ผู้หญิงเป็นแกนกลางในการเรียนรู้อัตลักษณ์ต่างๆของปัจเจก ครอบครัว และชุมชน ดังนั้นผู้หญิงมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของครอบครัวรวมทั้งการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ(Chavivan Prachuabmoh, 1980)

อังคณา นีละไพจิตร ได้นำเสนอรายงานเรื่อง บทบาทและความท้าทายของผู้หญิงมลายูมุสลิมท่ามกลางความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย พบว่าผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้แบ่งตามสถานะทางสังคมเป็น สาม กลุ่มคือ กลุ่มที่หนึ่งเป็นผู้หญิงทั่วไปที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐจากเหตุการณ์สำคัญๆ เช่น เหตุการณ์กรือเซะ เหตุการณ์ตากใบ การถูกบังคับให้สูญหาย และการจับกุมคดีความมั่นคง โดยผู้หญิงเหล่านี้ต้องรับภาระการเป็นหัวหน้าครอบครัวหลังการสูญเสียเสาหลักของครอบครัวไปและยังต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของบุคคลในครอบครัวอีกด้วย กลุ่มสอง คือผู้หญิงที่มีความเต็มใจในการเป็นผู้ใช้ความรุนแรงและถูกบังคับ เช่น การเป็นทหารพรานหญิง การเป็นผู้ชุมนุมประท้วง และกลุ่มที่สามเป็นกลุ่มผู้หญิงของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งได้รับผลกระทบจากฝ่ายก่อความไม่สงบ ซึ่งคนกลุ่มนี้มักได้รับเชิญเป็นตั้งผู้เสียสละเพื่อชาติ จึงได้รับการเยียวยาอย่างเต็มที่(อังคณา นีละไพจิตร, 2552:65)

อภาภรณ์ ดำรงสุสกุล ได้ศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ของผู้หญิงที่ต้องดูแลสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับบาดเจ็บจากสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นงานวิทยานิพนธ์ที่มุ่งประเด็นของประสบการณ์ของผู้หญิงที่ดูแลสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับบาดเจ็บจากสถานการณ์ความไม่สงบโดยพบว่า ประสบการณ์ของผู้หญิงที่ต้องดูแลสมาชิกที่ได้รับบาดเจ็บประกอบด้วย 4 ประเด็นหลัก คือหนึ่งภาวะตั้งตัวไม่ทัน สองภาระที่หนักอึ้ง คือ ภาระรายรับรายจ่าย ภาระการดูแลและภาระทางอารมณ์ สามความรับผิดชอบของผู้หญิง คือการร่วมทุกข์ร่วมสุขและการที่จะต้องทำทุกอย่างเพื่อครอบครัว และ สี่การที่ต้องเผชิญหน้าในการยอมรับความเป็นไปและการสร้างความหวัง(อภาภรณ์ ดำรงสุสกุล, 2551:55)

บทที่ 3 ผู้หญิง: ชีวิตภายใต้สถานการณ์ความรุนแรง

การแปลงเปลี่ยนสถานภาพจากผู้สูญเสียไปสู่บทบาทสาธารณะเป็นนักกิจกรรมสังคม

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้สร้างผลกระทบหลายประการกับผู้คน ชุมชน และสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้สร้างการเปลี่ยนแปลงให้แก่ผู้คนในพื้นที่อย่างมากทั้งประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ และสำคัญที่สุดการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนต่อบทบาททั้งผู้หญิงและผู้ชาย จากตัวเลขที่แสดงถึงจำนวนผู้เสียชีวิตอาจจะไม่ใช่ผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ แต่ผู้หญิงคือกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้มากที่สุด หรือ ได้ชื่อว่าเป็นเหยื่อของความรุนแรงทางอ้อม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนบทบาทอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน จากผู้ที่ต้องดูแลเพียงเรื่องภายในบ้าน กลายมาเป็นผู้ดำเนินบทบาทนำในการดูแลครอบครัวและนำไปสู่การเดินอยู่ข้างหน้าของการเรียกร้องความชอบธรรมที่พึงมีของตนเองและครอบครัวให้ดีที่สุด

ผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะผู้หญิงมุสลิมนั้น อยู่ในวิถีที่เป็นพลเมืองชั้นสองของสังคม แต่เขาเหล่านั้นกลับเป็นพลเมืองชั้นสองที่กุมสภาพความเป็นไปเกือบทั้งหมดของครอบครัว ทั้งการดูแลลูก ดูแลผู้สูงอายุ ดูแลคนเจ็บป่วย การเก็บออมจัดการรายรับรายจ่าย การเก็บกูกุลและช่วยเหลืองานของซึ่งกันและกันในชุมชน รวมทั้งการดำรงรักษาวิถีวัฒนธรรมชุมชนผ่านการเคลื่อนตัวของการดำเนินชีวิตประจำวัน แต่ด้วยสถานการณ์ความรุนแรง ความสูญเสียสามี ทำให้เขาเหล่านั้นที่แกร่งอยู่แล้ว เพียงแต่ที่ผ่านมาไม่เคยได้รับโอกาสออกมายืนข้างหน้ามากนัก แต่วันนี้เมื่อต้องมาทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัวจึงต้องออกมายืนข้างหน้าโดยปริยาย ต้องออกมาต่อสู้เพื่อความยุติธรรม ออกมาสะท้อนความคิดความเห็นต่อระบบที่ไร้ประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา (ฐิตินบ โภมลนินมิ, 2555) ดังนั้นการแปลงเปลี่ยนที่เกิดขึ้นของผู้หญิงเหล่านี้จึงเป็นบทบาททดสอบที่สำคัญที่สุดในชีวิตในการหันทิศทางของชีวิตครอบครัวและตนเองให้เดินไปในทางที่เหมาะสมที่สุด

เรื่องราวของกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากการสูญเสียบุคคลในครอบครัวจากเหตุผลด้านความรุนแรงหรือความยุติธรรม ซึ่งเป็นเหยื่อของความรุนแรงทางอ้อมที่ชัดเจนที่สุด เธอจึงต้องแบกรับภาระความรับผิดชอบมากมาย โดยเฉพาะต้องเป็นเสาหลักในครอบครัวแทนที่จะเป็นสามีหรือลูกชาย ที่สูญเสียจากเหตุการณ์ความไม่สงบไม่ว่าจะ เสียชีวิต บาดเจ็บ พิการ ถูกจับกุม หรือได้รับความยุติธรรม ก็ทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้จึงต้องเปลี่ยนบทบาทกะทันหัน ดังนั้น การรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นเสมือนการการรักษาครอบครัวและตนเองให้เข้าใจกับสถานการณ์และหาทางรอดท่ามกลางความรุนแรงที่โหมกระหน่ำในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งกลายเป็นส่วนสำคัญของพวกเธอเหล่านี้

ไปเสียแล้ว เรื่องราวของพวกเธอถูกถ่ายทอดจากความรู้สึกและความทรงจำที่ยากจะลืมเลือน หรือแม้กระทั่งการบังคับให้ลืมก็ยอมยากสำหรับพวกเธอ การกระโดดเข้ามาสู่การแปลงเปลี่ยนสู่การเป็นนักกิจกรรมสาธารณะก็ยอมเป็นการสร้างพื้นฐานความปลอดภัยให้ตนเอง ครอบครัว ตลอดจนชุมชนของตน พวกเธอต่างให้คำนิยามความหวังจากเสียงของผู้ถูกระทำให้เฉียบแหลมและสะท้อนไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับรู้ โดยเฉพาะสันติภาพที่มาจากพลังแห่งความหวังของพวกเธอเป็นเสมือนหินเฟืองเล็กๆ ที่สามารถขับเคลื่อนด้านสันติภาพอย่างค่อยเป็นค่อยไปและเห็นเด่นชัดในพื้นที่สาธารณะ

ในส่วนของบทที่ 3 ที่จะนำเสนอเป็นเรื่องราวของผู้หญิงผู้ก้าวข้ามจากผู้ถูกระทำมาเป็นนักกิจกรรมด้านสันติภาพไม่ว่าจะแขนงใดก็ตาม โดยจะเป็นการสรุปจากบทสัมภาษณ์ของผู้หญิงทั้ง 10 คน ซึ่งจะนำเสนอเป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นของเรื่องราวทั้งหมด เพื่อจะทำการศึกษาและวิเคราะห์ในบทต่อไป โดยจะเรียบเรียงเรื่องราวครอบคลุมเนื้อหาสำคัญได้แก่ สถานภาพเบื้องต้นรวมถึงข้อมูลส่วนตัวและภูมิหลังของชีวิต สถานการณ์และเหตุการณ์ที่ทำให้แปลงเปลี่ยน ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ที่ทำให้แปลงเปลี่ยน บทบาทใหม่จากการแปลงเปลี่ยน และปัจจัยที่ทำให้เกิดการแปลงเปลี่ยน

ตารางที่ 2 แสดงรายละเอียดกรณีศึกษาทั้ง 10 ราย

ที่	ชื่อ*	อายุ	ศาสนา	อาชีพ	สูญเสีย	จาก เหตุการณ์	ปัจจัย สำคัญที่ทำให้ เปลี่ยนแปลง	การแปลง เปลี่ยน**
1	คุณ สมศรี	64	พุทธ	ค้าขาย	สามี	ถูกยิง เสียชีวิต ใน เหตุการณ์ ร้ายวัน	กระบวนการ เยียวยา	ประธานผู้ได้รับ ผลกระทบของ จังหวัดยะลา และ อนุกรรมการ เยียวยาผู้ได้รับ ผลกระทบ
2	คุณยศ มีน๊ะ	60	อิสลาม	เย็บผ้า	สามี และลูก ชาย	- ลูกชาย ถูกจ่ากุม ใน เหตุการณ์ ตากใบ - สามีถูก ยิง เสียชีวิต ใน เหตุการณ์ ร้ายวัน	ร่วมงานกับ ภาคประชา สังคมและ การเยียวยา	ผู้ประสานงาน ศาลในคดีความ มั่นคงและ อนุกรรมการ เยียวยาผู้ได้รับ ผลกระทบ
3	คุณ ฉลวย	56	พุทธ	ลูกจ้าง	ลูกชาย	ถูกยิง เสียชีวิต ใน เหตุการณ์ ร้ายวัน	ร่วมงานกับ ภาคประชา สังคม	ประธาน เครือข่ายชาว พุทธเพื่อ สันติภาพ

4	คุณ จำรัส	53	อิสลาม	ค้าขาย	สามี และลูก ชาย	ถูกตรวจ ค้นและ จับกุม ดำเนินคดี ความ มั่นคง	ร่วมงานกับ ภาคประชา สังคมและ หลักศาสนา อิสลาม	ผู้ประสานงาน เจ้าหน้าที่และ ประชาชน และ ผู้ช่วยทนาย ด้านสิทธิ มนุษยชน
5	คุณ ดวงใจ	32	พุทธ	ค้าขาย	พ่อ	ถูกยิง เสียชีวิต จาก เหตุการณ์ ร้ายวัน	กระบวนการ เยียวยา	ผู้ประสานงาน กลุ่มเชาภู่น่า และนักจัด รายการวิทยุ เสี่ยงจาก ชายแดนใต้
6	คุณชา มีดา	28	อิสลาม	ค้าขาย	ตัวเอง และ สามี	ถูกจับกุม คดีความ มั่นคง ใน เหตุการณ์ ก๊วจิงลือปะ	ร่วมงานกับ ภาคประชา สังคม	วิทยากร เยียวยาและ สานเสวนา เครือข่ายผู้หญิง ภาคประชา สังคม
7	คุณ โรสลิน	55	อิสลาม	การเมือง ท้องถิ่น	ลูกชาย 2 คน	บาดเจ็บ และ เสียชีวิต จาก เหตุการณ์ ตากใบ	หลักศาสนา อิสลามและ กระบวนการ เยียวยา	ประธานกลุ่ม กลุ่มสตรีสาย สัมพันธ์สันติสุข
8	คุณอา อิษะห์	33	อิสลาม	กรีดยาง	สามี	ถูกจับคดี ความ มั่นคง	ครอบครัว และร่วมงาน กับภาค ประชาสังคม	ผู้ประสานงาน เครือข่ายผู้หญิง ภาคประชา สังคม

9	คุณ อุษณีย์	48	อิสลาม	ครู	สามี	ถูกยิง เสียชีวิต จาก เหตุการณ์ รายวัน	ครอบครัว และหลัก ศาสนา	นักจัดรายการ วิทยุเสียงจาก ชายแดนใต้และ อนุกรรมการ เยียวยาผู้ได้รับ ผลกระทบ
10	คุณบุ ชรอ	42	อิสลาม	ค้าขาย	สามี	ถูกจับคดี ความ มั่นคง	ร่วมงานกับ ภาคประชา สังคม	แกนนำกลุ่ม ด้วยใจ

1. คุณสมศรี: ผู้ช่วยเหลื่อด้านเยียวยา

“เราไม่สามารถเลือกที่จะเกิดได้ แต่เราสามารถเลือกที่จะเป็น และเป็นคนดีได้ มันอยู่ที่ตัวเรา ชีวิตของเราเกิดมา สิ่งเดียวที่จะทำให้เรามีความสุขได้ คือเราต้องยอมรับความจริง”

(สมศรี, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

คุณสมศรี หรือป้าสมศรี คำเรียกที่คุ้นเคยของหญิงวัย 64 ปี ชาวพุทธในพื้นที่จังหวัดยะลาที่สามารถพูดคุยมลยาญได้อย่างคล่องแคล่วเหมือนเจ้าของภาษา อาจเป็นเพราะป้าสมศรีมักจะคลุกคลีกับเพื่อนมุสลิมตั้งแต่ยังเด็ก ป้าสมศรีเป็นภรรยาของสารวัตรในพื้นที่ความขัดแย้ง ซึ่งถูกยิงเสียชีวิตเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2547 ภายในร้านขายของชำ ป้าสมศรีจึงได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความสงบเมื่อสูญเสียสามีผู้เป็นเสาหลักของครอบครัวทั้งด้านรายได้และจิตใจ

ชีวิตในวัยเด็กของป้าสมศรีเริ่มต้นจากครอบครัวชาวจีนไหหลำจากเวียดนามมาตั้งรกรากอยู่กลางเมืองยะลา มีกิจการโรงแรมขนาดเล็กที่พ่อกับแม่ของเธอเป็นคนดูแล แต่แล้วเกิดปัญหาหระหว่างญาติพี่น้องฝ่ายพ่อ จึงต้องระหกระเหินไปอยู่ชุมชนที่อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ตรงนี้จึงเป็นจุดหักเหครั้งแรกในชีวิตของเธอ จากที่เคยสุขสบายในเมืองต้องมาใช้ชีวิตในสังคมบ้านนอก ป้าสมศรีมีพี่น้อง 6 คน ป้าเป็นคนรองสุดท้อง เมื่อแม่ล้มป่วยและเสียชีวิตลงทำให้พ่อขาดคนช่วยเหลือ ป้าสมศรีจึงเลือกที่จะออกจากโรงเรียนเพื่อให้พี่น้องคนอื่นๆ ได้เรียนหนังสือต่อ เธอจึงหัวเรี่ยวหัวแรงในการช่วยเหลือพ่อค้าขายทุกวันและรับจ้างทั่วไปในวันหยุด เพื่อส่งเงินให้พี่น้องเรียน เธอต้องดูแลบ้านแทนแม่ทุกอย่าง ทั้งงานบ้าน และงานครัว ทำหน้าที่ดูแลสมาชิกทุกคนในครอบครัวด้วย นอกจากนั้นยังรับจ้างทำยางแผ่นโดยไปเก็บน้ำยางจากกะลาแล้วนำมาปั่นเป็นแผ่นแล้วนำไปขายต่อกับพ่อค้ารับซื้อ การติดต่อสัมพันธ์ทางการค้านี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นให้ป้าสมศรีได้ฝึกใช้ภาษามลายูกับเพื่อนมุสลิม ทำให้ป้าสมศรีและครอบครัวสื่อสารภาษามลายูได้ทุกคน เนื่องจากการทำงานอย่างหนักของป้า ทำให้ป้ามีนิสัยเก็บหอมรอมริบมาตั้งแต่เด็ก เพราะอยากมีอนาคตที่ดีและไม่ลำบากในภายภาคหน้า ในขณะที่พี่น้องได้เรียนหนังสือและบางคนก็เรียนจบออกมาประกอบอาชีพ ป้าสมศรีกลับไม่ได้เรียนหนังสือไม่จบเพราะไม่มีเวลาเนื่องจากเริ่มต้นค้าขายเป็นอาชีพหลัก และได้เปิดร้านขายของในตลาด

“ตอนเรียนหนังสือสมัยเด็ก ป้าต้องนั่งรถไฟไปเรียนเพราะอยู่ไกลบ้าน พอเมื่อเสียคุณแม่ไปพวกพี่น้องก็คุยกันว่าจะออกจากโรงเรียนเพื่อไปทำงานช่วยหาเงินเข้าบ้าน ป้าเลือกที่จะหยุดเรียนและออกจากโรงเรียนตอนจบชั้นประถม มาช่วยที่บ้าน”

“ป่าทำงานทุกอย่างที่ทำได้ ชอบขายของตามตลาดนัด เก็บเงินเล็กน้อยส่งให้น้องๆ เรียนหนังสือ รับจ้างทำทุกอย่าง ทั้งรับจ้างเก็บขี้ยาง ทำยางแผ่น ทำให้ป้ารู้สึกว่าการค้าขาย ทำให้มีรายได้เข้าบ้านเร็ว”

(สมศรี, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

เมื่อเริ่มอาชีพค้าขายเป็นหลัก ทำให้ชีวิตป่าสมศรีต้องวนเวียนอยู่กับการรับจ้างขายของ หลากหลายประเภท ตั้งแต่ขายยาง ขายกล้วยทอด จนไปถึงค้าขายของชำ ในตลาดนี้เองที่ทำให้ป่าสมศรีได้พบเจอกับสามี ผู้เป็นตำรวจชั้นผู้น้อย ที่เริ่มเข้ามาทำความรู้จักอยู่เป็นเวลานานนับปี จนตัดสินใจแต่งงานกัน โดยป่าให้เหตุผลว่าผู้เป็นสามีเป็นคนดีและอดทนต่อการทำมาหากินสุจริต และเป็นผู้ชายที่คงหาไม่ได้แล้วในโลกนี้ เนื่องด้วยเป็นตำรวจจึงเป็นคนมีวินัย เรียบร้อย มีชีวิตเรียบง่าย และที่สำคัญไม่ดื่มเหล้าและสูบบุหรี่ ชีวิตคู่ของป่าเริ่มต้นด้วยอาชีพค้าขายและรับจ้างเก็บผักขายและสามีเป็นครูฝึกตำรวจเงินเดือนไม่ถึงพันบาท แต่ยังมีบ้านพักโรงเรียนพลตำรวจที่ทำให้ป่าได้สร้างครอบครัวเล็กๆเกิดขึ้นที่นี่ ป่าสมศรียังคงทำงานหนักและเก็บออม ทำให้ฐานะดีขึ้นและกรปรกับสามีที่สามารถสอบเลื่อนขั้นได้ ทำให้ชีวิตเริ่มมีความหวังและเป็นทีพึ่งให้กับลูกที่กำลังจะเกิดในอนาคต

“ตอนแต่งงานกับสามี สามีป้ามีเงินเดือนน้อยนิดแต่เขาเป็นคนดีมาก ตัวป่าเองต้องทำงานหลายอย่างเพื่อช่วยเหลือและดูแลครอบครัว ตั้งแต่อยู่บ้านพักตำรวจก็เอาโน้นนี่มาขาย จนสามารถมีร้านเป็นของตัวเอง ป่าทำงานหนักมากในช่วงนั้นจนตั้งท้องลูกคนแรกก็ยังทำงาน อยากจะสร้างครอบครัวให้มั่นคงและอบอุ่น”

(สมศรี, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครอบครัวของป่าสมศรีมีความอบอุ่นจากลูกๆสองคน ถึงแม้ว่าเธอต้องทำงานหนักและมีความรับผิดชอบมากขึ้นในธุรกิจ ซึ่งเริ่มมีกำไรมากขึ้นจากการลงทุนที่มากขึ้น ครอบครัวเริ่มมีความมั่นคงและไม่ลำบากมากนักเหมือนก่อน จนมาถึงยุคเศรษฐกิจตกต่ำทำให้เธอได้รับผลกระทบจากสภาวะลอยตัวของค่าเงินบาทในส่วนของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ไปอย่างจัง ทำให้เธอเกือบล้มละลาย มีหนี้สินมากมาย ชีวิตของป่าสมศรีก็พลิกผันอีกครั้งด้วยหนี้มหาศาลที่ไม่เคยคิดว่าจะมีมาก่อน อย่างไรก็ตามเธอก็ยังมองในแง่บวก ถึงแม้จะมีหนี้สินมากมายแต่ก็ยังมีความหวังที่ยังอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน ความเข้มแข็งของป่าสมศรีเริ่มเพิ่มพูนขึ้นจากชีวิตที่พลิกผันหลายต่อหลายครั้ง ทำให้ป่ามีความอดทนเริ่มค้าขายเพื่อใช้หนี้ก้อนโตของครอบครัวพร้อมกับกำลังใจจากสามีและลูกๆทั้งสอง

เช้าวันที่ 4 พฤศจิกายน 2547 ความโชคร้ายได้มาเยือนครอบครัวของป่าสมศรีอีกครั้ง และครั้งนี้เป็นการพลิกชีวิตมากกว่าครั้งไหนๆ เมื่อป่าต้องรับรู้ว่ามีสามีถูกคนร้ายยิงเสียชีวิต เสียเงินเพียงนัดเดียวเท่านั้นที่พรากชีวิตของสามีจากไปไม่มีวันกลับ ป่าสมศรีมักจะโทษตัวเองว่าเป็นต้นเหตุ

ของการเสียชีวิตของสามี เพราะวันเกิดเหตุเป็นวันที่มีกลุ่มวัยรุ่นหลายคนหน้าร้านขายของชำ ป้าจึงโทรไปบอกสามี จึงเป็นเหตุให้สามีถูกยิงในขณะที่เข้ามาภายในร้าน นอกจากจะต้องเผชิญกับเหตุร้ายที่เกิดขึ้นกับสามีแล้ว ยังมีความจริงอันโหดร้ายที่เธอต้องยอมรับอีก นั่นคือก่อนหน้าสามีเสียชีวิต เธอได้ไปตรวจภายในจึงพบว่าป็นเนื้องอกในมดลูกต้องผ่าตัด จึงเป็นช่วงชีวิตที่ทำให้เธอท้อแท้และสิ้นหวัง เธอเลือกที่จะไม่ทำอะไรสักอย่าง พยายามหาคำตอบของปัญหาทั้งหมดที่เกิดขึ้นด้วยตัวเอง หลังผ่าตัดเนื้องอกยิ่งตอกย้ำความซึมเศร้าที่มีในตัวเธอไปอีก วันที่ต้องสู้กับสภาพจิตใจที่ไม่ค่อยดีนัก ป้าสมศรีก็นึกห่วงลูกๆ ทั้งสองที่อาจจะมามีภาวะซึมเศร้าเหมือนตน ป้าสมศรีจึงต้องคอยดูแลลูกๆ และให้กำลังใจต่อกันเพื่อไม่ให้สภาพจิตใจเลวร้ายลงไปกว่านี้

“ป้าเสียใจอยู่นานหลังจากเสียสามี รู้สึกโกรธและเศร้าไปพร้อมกัน ป้าอยากจะโทษว่าเป็นความผิดของป้าเองที่ทำให้เขาตาย รู้สึกเครียดจนต้องเข้านอนหลับตลอดหลายเดือน ไม่มีแรงจะทำงานและทำอย่างอื่นเลย จนต้องให้หมอทางจิตเวชเข้ามาพูดคุย”

(สมศรี, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

หลังเหตุการณ์สลดที่เกิดขึ้นในครอบครัว ป้าสมศรีได้รับการดูแลและฟื้นฟูจิตใจจากหมอจิตเวชของโรงพยาบาลอยู่เรื่อยๆ ซึ่งเปรียบเสมือนการต่อลมหายใจให้ลุกขึ้นมาแข็งแรงอีกครั้ง หลังจากที่เสียหลักกับชีวิตในการลงโทษตัวเองและจมปลักอยู่กับความเสียใจ ส่วนศพสามีก็ได้รับการจัดการอย่างสมเกียรติของตำรวจ มีคนมาร่วมงานที่วัดมากมายและได้รับพระราชทานเพลิงศพ และเจ้านายของสามีก็มักจะให้กำลังใจและเยี่ยมเยียนถามสารทุกข์สุกดิบอยู่เสมอ ทำให้เธอเริ่มมีความเข้าใจของ ความสำคัญของเธอเอง จะต้องลุกขึ้นมาใช้ชีวิตอีกครั้ง หลังจากที่เริ่มตั้งสติได้ ป้าสมศรีจะย้ำกับตัวเองเสมอว่า จะอยู่กับความเสียใจนานไม่ได้ เพราะตัวเองเป็นคนแข็งแรง เป็นคนอดทนแข็งแกร่ง และสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ จึงเป็นหลักที่ทำให้ลุกขึ้นยืนอีกครั้ง เธอเริ่มเข้าสังคมมากขึ้นจากการฟื้นฟูสุขภาพจิต จึงได้รู้จักและทำงานกับเกี่ยวกับผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ภาคใต้ ซึ่งเธอเองก็ได้รับการเยียวยาทั้งการเงินและสุขภาพจิต การทำงานตรงนี้เองที่ทำให้ชีวิตของป้าสมศรีก้าวขึ้นมาจากความเศร้ากลับมาเป็นผู้ให้ผู้อื่นด้วย

เมื่อป้าสมศรีเป็นหนึ่งในผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงได้รับการเยียวยาจากรัฐ รวมถึงการฟื้นฟูสุขภาพจิตใจ และตรงนี้นี่เองที่ทำให้ป้าสมศรีได้สะท้อนระบบเยียวยาของผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์รุนแรงเป็นอย่างดี ป้าสมศรีจึงลงมือผลักดันให้เกิดการเยียวยาแก่ผู้ได้รับผลกระทบอย่างจริงจัง ทั้งทางด้านอาชีพและฟื้นฟูจิตใจ ป้าสมศรีเห็นว่า ผู้ได้รับผลกระทบบางคนมีความยากลำบากในการดำรงชีวิตอยู่อย่างมาก ไม่ว่าจะเขาจะเป็นพุทธหรือมุสลิม ทำให้ผู้ได้รับผลกระทบจำนวนมากยังไม่ได้รับความเป็นธรรมอย่างถูกต้องและครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ที่รัฐกำหนด โดยเฉพาะมุสลิม ซึ่งบางคนไม่สามารถอ่านหนังสือภาษาไทยได้ ทำให้เขาไม่สามารถเข้าถึง

การเยียวยาของรัฐได้ จึงเป็นแรงสำคัญที่ทำให้ป่าเข้ามาทำงานเกี่ยวกับการดูแลผู้ได้รับผลกระทบ เพื่อให้พวกเขาได้เข้าถึงสิทธิของตัวเองโดยสมบูรณ์ นอกจากนั้นป่ายังดูแลคนพิการและเด็กกำพร้า จากเหตุการณ์ความรุนแรงอีกด้วย ทำให้รู้ว่ามีคนที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบซึ่งขาดผู้นำครอบครัว แล้วยังมีฐานะยากจน บางครอบครัวมีลูกหลายคน ก็พยายามหาแหล่งทุนเพื่อให้ได้ประกอบอาชีพ และทุนเพื่อการศึกษาของลูกๆได้

“หลังจากได้รับกำลังใจทั้งจากเพื่อนๆและครอบครัว เมื่อตั้งสติได้และยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น ป่าอยากจะประโยชน์ให้สังคมมากขึ้น ได้เข้าไปทำงานกับโครงการจ้างงานของจังหวัด ได้รู้จักคนมากขึ้น รู้เรื่องราวเกี่ยวกับผู้ได้รับผลกระทบคนอื่นๆหลายราย เห็นหลายคนไม่ได้รับการเยียวยาอย่างครบถ้วน คนเหล่านี้ไม่มีสิทธิที่จะพูดอะไรมาก ป่าอยากจะช่วยพวกเขาในตอนนั้น”

(สมศรี, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

ป่าสมศรีได้ก้าวเข้ามาทำงานด้านเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงด้วยความเต็มใจที่อยากจะเห็นกลุ่มคนเหล่านี้ได้รับสิทธิอย่างเต็มที่อย่างที่เธอได้รับ ซึ่งป่าสมศรีมักจะพร่ำบอกเสมอไม่ว่าผู้ได้รับผลกระทบจะเป็นพุทธหรือมุสลิมก็ต้องได้รับความเป็นธรรมอย่างเท่าเทียมตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด มีหลายรายที่ถูกเอาเปรียบจากเงินเยียวยาหรือการได้รับการเยียวยาที่ไม่เสมอภาค เลือกปฏิบัติ เล่นพรรคเล่นพวก สิ่งเหล่านี้ไม่ควรเกิดขึ้นในการทำงานการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ ซึ่งจะเป็นการซ้ำเติมเหยื่อมากขึ้น การทำงานด้านเยียวยาของป่าสมศรียังรวมไปถึงการนำเอาความรู้จากการค้าขายของป่ามาถ่ายทอดและฝึกฝนกับกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบและกลุ่มแม่บ้านตามชุมชนต่างๆ ซึ่งส่วนมากเป็นคนมุสลิม ดังนั้นสามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันในการเพิ่มพูนอาชีพด้วย การฝึกฝนอาชีพจึงเป็นสะพานเชื่อมไมตรีที่สำคัญขั้นแรกของการสร้างการไว้นื้อเชื่อมกันของป่าสมศรีกับกลุ่มแม่บ้านต่างๆ การแบ่งปันอาหารและช่วยเหลือเผื่อแผ่ต่อกันของคนพุทธและมุสลิมได้สร้างความประทับใจแก่ป่าสมศรีเป็นอย่างมาก ถึงแม้การสอนฝึกอาชีพของป่าสมศรีจะเป็นความรู้พื้นฐานเพียงเล็กน้อยแต่ก็ทำให้ผู้ได้รับการฝึกฝนสามารถต่อยอดการประกอบอาชีพที่หลากหลาย นอกจากเรื่องถ่ายทอดการฝึกอาชีพแล้ว ป่าสมศรียังเน้นการบริหารจัดการ การตลาด การขาย เพื่อให้ทุกคนมีความรู้ในการประกอบอาชีพได้ทุกด้าน

“ป่าช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบทั้งพุทธและมุสลิม อยากให้ทุกคนได้รับสิทธิในการเยียวยาที่เท่าเทียม และสามารถนำไปใช้ในครอบครัวให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะมุสลิมที่อาจจะเข้าถึงโครงการเยียวยาของรัฐช้ากว่ากลุ่มอื่น ป่าอยากให้เห็นว่าระบบนี้สามารถช่วยเหลือทุกคนจริงๆ”

“การฝึกอาชีพให้กลุ่มแม่บ้าน เป็นงานที่ทำให้มีความสุขมาก เพราะทุกคนน่ารักและช่วยเหลือกันตลอด ยังสร้างโอกาสให้กับผู้อื่นและคิดว่าจะทำให้ทุกคนได้รับความรู้ด้วยสามารถนำไปประกอบอาชีพได้”

(สมศรี, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

จากการทำงานเพื่อนกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบมาอย่างท่วมท้นและจริงจัง ทำให้ได้รับเลือกเป็นประธานในงานต่างๆ เพื่อให้เป็นตัวแทนเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อสิทธิที่ชอบธรรมของกลุ่มคนเหล่านี้ ป้าสมศรียังเป็นตัวแทนภาคประชาชนในการยื่นข้อเรียกร้องด้านการเยียวยาให้มีสิทธิและความยุติธรรมมากขึ้น ไม่ว่าจะผู้ได้รับผลกระทบจะเป็นใคร จะต่างกันที่เพศ สถานะ ฐานะ หรือชาติพันธุ์ ก็ต้องได้รับการเยียวยาอย่างเท่าเทียมกัน เพราะทุกชีวิตมีค่า นี่คือนิยามของชีวิต ณ ปัจจุบันของป้าสมศรี หญิงแกร่งสู้ชีวิต จากผลพวงของสถานการณ์ปลายด้ามขวาน ที่ผลักดันให้เธอลุกขึ้นมาสู้ชีวิตต่อหลังจากสูญเสียสามีผู้เป็นที่รัก นับเป็นตัวอย่างของคนสู้ชีวิต และคิดทำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ก่อนที่วิญญาณและร่างกายจะดับสลายไป

2. คุณยัสมีน๊ะ: สาวเย็บผ้าสู่นักเรียกร้องความยุติธรรม

“ความหวังของเรา อยากเห็นความยุติธรรม ความสงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และที่เราต่อสู้มา ไม่ใช่เราเพื่อเอาชนะ แต่เราต่อสู้เพื่ออยากเห็นความเป็นธรรม เราอยากให้ผู้คนมีความสุขช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่อยากให้หวาดระแวงระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่มีอะไรก็ขอให้หันหน้าคุยกัน”

(เสียงแห่งความหวัง, 2555)

ยัสมีน๊ะ หญิงมุสลิมวัย 60 ปี เกิดและอาศัยอยู่อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส กับครอบครัวขนาดใหญ่ของเธอ ซึ่งมีสมาชิกรวมกันมากกว่า 10 คนอยู่ร่วมชายคาเดียวกัน ประกอบด้วย ลูก ลูกบุญธรรม ลูกสะใภ้ และหลานๆ ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิกที่อยู่ในวัยเรียนเกินครึ่ง นับจากเหตุการณ์สลายการชุมนุมหน้าสถานีตำรวจอำเภอตากใบ¹ ที่นำมาซึ่งความสูญเสียมากมายต่อชีวิตและทรัพย์สิน

¹ เหตุการณ์ตากใบ หมายถึง เหตุการณ์วันที่ 25 ตุลาคม 2547 ประชาชนได้ประท้วงหน้าสถานีตำรวจ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เนื่องจากการจับกุมซุครักชาความปลอดภัยหมู่บ้าน ซึ่งรัฐบาลสลายการชุมนุมจนมีผู้เสียชีวิตจากการปะทะและการเคลื่อนย้ายผู้ประท้วงมากกว่า 85 ศพ

ของเธอ ยัสมีน๊ะก็เป็นคนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าว โดยการสูญเสียสามีที่ออกมาเรียกร้องความยุติธรรมในกรณีตากใบ ขณะที่ลูกชายถูกดำเนินคดีจากเหตุการณ์นี้เช่นกัน

เธอเติบโตมาด้วยการเลี้ยงดูจากป้าเพราะก้าพ้าแม่ตั้งแต่อายุ 2 ขวบ พ่อจึงแต่งงานมีครอบครัวใหม่ ทำให้เธอผูกพันกับป้าและครอบครัวป้ามาก เมื่อเธอเติบโตขึ้นมีโอกาสได้เรียนหนังสือแค่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านศาลาใหม่ อำเภอดงตาล จังหวัดนครราชสีมา ชีวิตในสมัยเด็กของเธอเป็นไปด้วยความยากลำบาก โดยต้องเดินเท้าไปโรงเรียนในระยะทางเกือบ 3 กิโลเมตร เพราะสมัยนั้นไม่มีรถ รongเท้าไม่เคยใส่ไม่เคยพาเงินไปโรงเรียนมากกว่า 50 สตางค์ แต่อย่างไรก็ตามเธอยังภูมิใจที่ได้เล่าว่า เธอเป็นคนตั้งใจเรียนและมักจะได้รับคัดเลือกเป็นหัวหน้าห้องอยู่เสมอ เป็นที่รักของคุณครูและเพื่อนๆ และรักความเป็นธรรม หลังเรียนจบจากโรงเรียนสามัญ เธอเลือกที่จะเรียนต่อที่ปอเนาะ²มูโนะ ในตัวอำเภอสู่โขงโก-ลก จังหวัดนครราชสีมา เรียนทั้งวิชาสามัญและศาสนา แต่เรียนไปได้แค่ 3 ปีเท่านั้นไม่ทันจบ เพราะไม่มีเงิน ช่วงที่เรียนปอเนาะเป็นเวลาที่ยากลำบากสำหรับเธอมาก เธอต้องนั่งเรือยาวไปเรียนที่ปอเนาะ และได้กลับบ้านได้เพียงปีละ 2 ครั้งเท่านั้น แต่ท้ายที่สุดเธอต้องออกจากปอเนาะ และเหลือเพียงไว้ซึ่งความฝันของเธอที่จะเรียนต่อสูงๆ

“ตอนเด็กๆ ไม่ค่อยมีเงินไปโรงเรียน ต้องห่อข้าวไปกินตอนเที่ยง ชีวิตลำบากมาก ต้องเดินเท้าไปโรงเรียน ไม่มีรองเท้าใส่เพราะไม่มีเงินซื้อ สมัยนั้นรองเท้าแพงมาก แต่เป็นคนชอบเรียน ชอบอ่านหนังสือ เรียนประถมสอบได้ที่ 1 เกือบทุกปี เป็นที่รักของคุณครู”

“ตอนเรียนอยู่ปอเนาะ ต้องประหยัดให้มากที่สุด เพราะมีเงินน้อย พยายามทำอาหารกินเองจะได้ไม่ต้องซื้อ เรียนที่นี่ไม่ต้องเดินทางไกล จะกลับบ้านนานๆ ที่ชอบเรียนหนังสือมากยิ่งขึ้น ฝันอยากเรียนสูงๆเท่าที่จะทำได้ แต่สุดท้ายก็ต้องลาออก”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ยัสมีน๊ะ, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2560)

หลังจากความฝันเรื่องการศึกษาจบลง ยัสมีน๊ะตัดสินใจแต่งงานกับสามีตอนอายุ 17 ปี และตั้งท้องลูกคนแรกหลังจากนั้นอีก 7 เดือน ชีวิตการทำงานของเธอเริ่มต้นขึ้น โดยการรับจ้างเย็บผ้าคลุมผม ส่วนสามีทำงานเป็นลูกจ้างในประเทศมาเลเซีย มีรายได้รวมกันไม่มากนัก แต่ก็เพียงพอในการดำเนินชีวิตต่อไป ด้วยประสบการณ์การทำงานที่มากขึ้น ทำให้เธอกับสามีลงทุนจัดหาผ้าให้แก่ชาวบ้านช่วยกันเย็บผ้า และนำไปจำหน่ายในตลาดชายแดนที่ตากใบ จนสามารถเก็บเงินซื้อแผงขายของในตลาด การค้าขายของยัสมีน๊ะทำให้เธอพบเจอผู้คนมากมาย ทั้งเ้าแก่จิ้น แม่ค้ามาเลย์ พ่อค้า

² ปอเนาะ (pondok) หมายถึง การจัดการศึกษาตามศาสนาอิสลามในประเทศไทยแบบดั้งเดิม ซึ่งจะดำเนินการจัดการศึกษาให้สอดคล้องตามเจตนารมณ์ของศาสนาอิสลาม และมีบทบาทในการจัดการศึกษาในชุมชนมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้

อินเดีย รวมทั้งมีโอกาสนำภาษามลายูและภาษาไทยได้ดีกว่าชาวบ้านทั่วไป ยัสมีน๊ะค้าขายผ้าเป็นระยะเวลา นานกว่า 15 ปี ทำให้เธอกลับมาทบทวนสิ่งรอบตัวมากขึ้น โดยเฉพาะลูกๆที่ต้องดูแลมากขึ้นและ ต้องใช้เงินมากขึ้นตามไปด้วย และประกอบกับสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำลงและค้าขายไม่ได้มาก เธอจึง ตัดสินใจเลิกขายของในตลาด และกลับมารับจ้างเย็บผ้าคลุมที่บ้านทำให้รายได้ดีขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่ ร่างกายหนักมากขึ้นเพราะต้องทำงานตลอดเวลา ทั้งตัวเธอเองและสามี จนกระทั่งความเจ็บป่วย ได้มาเยือนทำให้เธอตัดสินใจหยุดทำงานทั้งหมด และพักผ่อนอยู่ที่บ้าน ทำให้คลุกคลีกับครอบครัวและ ชุมชนของเธอมากขึ้นไปด้วย

“สามีเป็นคนพูดน้อย เรียนจบแค่ชั้นประถม แต่ขยันทำงานมากๆ ไปทำงานเป็น ลูกจ้างที่มาเลเซีย ได้กลับบ้านแค่ปีละไม่กี่ครั้ง กลับบ้านก็เอาเงินมาเก็บสะสมไว้ ไว้ซื้อที่ดินที่ อนาคตไปในอนาคต”

(ยัสมีน๊ะ, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2560)

ยัสมีน๊ะเป็นเสาหลักในการจัดการการเงินในครอบครัว ไม่ได้รับค่าเลี้ยงดูจากสามีมากนัก ซึ่ง เธอเป็นคนหารายได้หลัก และเป็นค่าใช้จ่ายทุกอย่างในบ้าน ส่วนรายได้สามีจะเป็นเงินออมที่จะเก็บไว้ ใช้ยามฉุกเฉิน โดยเฉพาะช่วงที่เธอเจ็บป่วย เธอยังเล่าอีกว่าถึงแม้จะไม่ได้ค่าเลี้ยงดูจากสามี แต่เธอก็ เข้าใจและไม่ได้เป็นปัญหากับครอบครัวเลย เนื่องจากเธอคิดว่าการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายใน ครอบครัวนั้นดีที่สุดในที่สุดแล้ว ก่อนเกิดเหตุการณ์ตากใบ ยัสมีน๊ะต้องรักษาร่างกายจากอาการเจ็บป่วย เนื่องจากการทำงานหนัก ช่วงที่รักษาตัวกว่า 2 เดือน ยัสมีน๊ะเกิดอาการเครียดและมีอาการโรคเศร้า เพราะคิดถึงแต่ลูกๆและคนในครอบครัวจะเดือดร้อนถ้าเกิดว่าเธอเป็นอะไรไปก่อน เธอรู้ว่าทุกสิ่งทุก อย่างนั้นเป็นสิ่งที่อัลลอฮ์ได้กำหนดไว้แล้วและก็พร้อมจะยอมรับมัน เธอจึงสวดขอพรอยู่เสมอขอให้ หายกลับไปเป็นปกติ จะได้กลับมาทำงานต่อเพื่อดูแลคนในครอบครัวอีกครั้ง เธอจึงมีกำลังใจมากขึ้น และหวังว่าจะผ่านช่วงเวลาเลวร้ายนี้ได้ ก่อนเกิดเหตุไม่นานอาการป่วยก็เริ่มทุเลาและหายเป็นปกติ จนกระทั่งเหตุการณ์ตากใบ เข้ามาทดสอบครอบครัวของยัสมีน๊ะไม่ใช่แค่ทดสอบร่างกายอย่างที่ ประสบอยู่ แต่เป็นการทดสอบทางจิตใจของเธอเองเมื่อต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงชีวิตของ เธอไปตลอดกาล

หลังเหตุการณ์ตากใบ ที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2547 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของยัส มีน๊ะ เมื่อลูกชายต้องคดีในเหตุการณ์ชุมนุมตากใบ ซึ่งโดนข้อหาเป็นแกนนำในการชุมนุมและมีอาวุธใน ครอบครัว จากอาชีพแม่บ้านที่รับเย็บผ้าคลุมสตรี กลายมาเป็นนักขับเคลื่อนกิจกรรมสังคม ซึ่งต้อง ประสานงานและติดตามคดีความของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ตากใบรวมทั้งคดีของลูกชาย

³ อัลลอฮ์ หมายถึง ผู้สร้าง(พระเจ้า)ตามหลักศาสนาอิสลาม

ด้วย นับตั้งแต่วันเกิดเหตุยัสมีน๊ะต้องเปลี่ยนบทบาทใหม่ที่เธอไม่เคยคิดมาก่อน ต้องหยุดเย็บผ้าเพื่อมาตามหาและติดตามคดีความโดยไม่หวั่นเกรงฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐที่เป็นฝ่ายร้อง

ยัสมีน๊ะต้องหยุดเย็บผ้า เนื่องจากต้องมาติดตามคดีความของลูกชาย และในช่วงนั้นเองที่เธอได้ทราบว่า มีชาวบ้านที่ถูกดำเนินคดีจากเหตุการณ์ตากใบทั้งหมด 58 คน และกว่าครึ่งเป็นญาติพี่น้องในชุมชนเดียวกัน เธอจึงเริ่มต้นด้วยการประสานความช่วยเหลือให้แก่ญาติผู้ถูกดำเนินคดีทั้งหมดทั้งคนรู้จักและคนไม่รู้จัก ทั้งทางด้านการเงินที่ต้องดำเนินการจัดหาโฉนดที่ดินเพื่อประกันตัว จากจุดเริ่มต้นการช่วยเหลือ การรับรู้ถึงความรุนแรงและความไม่เป็นธรรมของกระบวนการยุติธรรมที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ จึงตัดสินใจที่จะช่วยเหลือผู้คนในการต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากเหตุการณ์ตากใบ ช่วงเวลาที่ยัสมีน๊ะต้องสู้คดี เธอทำหน้าที่ดูแลประสานงานระหว่างทนายความของสภาพทนายความ ชาวบ้าน ภาคประชาสังคม และญาติผู้ถูกกล่าวหาในคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประสานญาติของผู้ถูกกล่าวหากับฝ่ายรัฐที่ค่อนข้างยากลำบาก เพราะทุกคนกลัวอำนาจรัฐ และการเดินทางในพื้นที่เองก็เกิดความยากลำบาก เวลาทนายจากสภาพทนายความต้องการที่จะติดต่อญาติ เนื่องจากไม่มีโทรศัพท์จึงต้องเดินทางไปหาที่บ้าน ซึ่งบางทีไกลจากตัวเมืองมาก เนื่องจากต้องทำงานประสาน ทำให้ยัสมีน๊ะต้องไปศาลบ่อยครั้ง บางอาทิตย์ต้องเดินทางมากกว่า 2-3 ครั้ง รวมถึงทำหน้าที่ตัวกลางสื่อสารเพื่อช่วยเหลือญาติผู้ถูกกล่าวหากับทนาย ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ภาษาไทยไม่ค่อยได้ ติดต่อนัดหมายเพื่อเดินทางไปศาล นอกจากคดีความจากเหตุการณ์ตากใบแล้ว ยัสมีน๊ะยังช่วยประสานงานเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมกับชาวบ้าน เช่น ประสานงานเมื่อโดนหมายเรียกหรือหมายจับ ที่ไม่มีสาเหตุที่เชื่อได้ว่าทำผิด ติดตามความคืบหน้าในการดำเนินคดี และช่วยเหลือตามสิทธิของเหยื่อ เป็นต้น

“หลังจากเหตุการณ์ตากใบ ชีวิตเปลี่ยนไปทันที ต้องหยุดเย็บผ้าและออกตามคดีของลูก เริ่มคิดมากเมื่อรู้ว่าลูกต้องติดคุก ไม่มีเงินมากพอที่จะประกันตัวออกมา จนสุดท้ายต้องรวบรวมโฉนดที่ดินของญาติๆมาเป็นหลักทรัพย์ประกัน ประกันตัวลูกออกมา”

“เริ่มประสานงานกับทนายความ และผู้ถูกจับกุมซึ่งมีหลายราย ส่วนมากเป็นญาติๆที่อยู่ในหมู่บ้านด้วยกัน ตอนนั้นลำบากมาก ต้องประสานกันหลายกลุ่มและต้องเดินทางไปทีต่างๆ ทั้งที่บ้านผู้ต้องสงสัยและศาล เพื่อช่วยเหลือในทางคดี ญาติๆผู้ต้องสงสัยจะใช้ภาษาไทยไม่ได้ จึงต้องเป็นผู้ประสานงานให้ทุกคน และต้องไปนั่งในศาลทุกนัด”

(ยัสมีน๊ะ, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2561)

ยัสมีน๊ะ มีความมั่นใจในการทำงานช่วยเหลือชาวบ้านในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น เมื่อผู้พิพากษาท่านเห็นสมควรแต่งตั้งเป็นผู้ประสานงาน เพื่อความคล่องตัวในประสานงานกับจำเลย รวมทั้งมีหน้าที่เป็นล่ามแปลระหว่างการพิจารณาคดี เพื่อจำเลยจะได้เข้าใจตรงกัน เมื่อเธอได้ก้าวมาสู่

การเป็นผู้ประสานงานเต็มตัวทำให้มีผู้คนมากหน้าหลายตา เข้ามาขอความช่วยเหลือเรื่องคดีมากมาย เนื่องจากความเกรงกลัวเจ้าหน้าที่รัฐชาวบ้านจึงมาขอความช่วยเหลือกับยัสมีนะ ซึ่งเธอก็ดำเนินการอย่างตรงไปตรงมา และสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านให้เข้าใจบทบาทการทำงานของรัฐบาลที่ต้องเข้ามาสอบสวน และยังประสานกับฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐว่าการไปคุกคามชาวบ้านระหว่างที่ศาลกำลังพิจารณา เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และยังสร้างความไม่พอใจซึ่งกันและกันอีกด้วย ทำให้ตลอดหลายปีที่ผ่านมาทั้งเจ้าหน้าที่และญาติจำเลย ขึ้นศาลพร้อมกันครบทุกนัด ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาทั้งหมดจากคดีเหตุการณ์สลายการชุมนุมตากใบหลุดคดีทั้ง 58 คน

อย่างไรก็ตาม หลังจากทำงานเพื่อชาวบ้านในการติดตามคดีและช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชน ส่งผลให้สามีของยัสมีนะถูกยิงเสียชีวิต และตัวเธอเองได้รับหนังสือเพื่อรายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่ เนื่องจากต้องสงสัยมีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับกลุ่มเห็นต่างจากรัฐ และโดนตรวจค้นบ้านเพื่อค้นหาวัตถุระเบิดมากกว่า 3 ครั้ง แต่ทุกครั้งก็ไม่พบสิ่งผิดกฎหมายแต่อย่างใด ยัสมีนะเล่าให้ฟังพร้อมด้วยความรู้สึกผิดต่อสามี ที่เป็นเหตุทำให้ต้องเสียชีวิต เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2550 เมื่อได้ยินเสียงตะโกนของชาวบ้านเรียกเธอว่า สามีเธอได้เสียชีวิตแล้วจากการถูกลอบยิง ยัสมีนะรีบไปดูจุดเกิดเหตุซึ่งเป็นบริเวณด้านหน้าร้านขายของ ร่างของสามีเธอนอนจมกองเลือดอยู่ตรงหน้า มีคนมามุงดูจำนวนหนึ่ง แต่ตัวเธอเองต้องกลัมน้ำตาไม่ให้ไหลและนึกถึงคำพูดสุดท้ายที่ได้พูดคุยกับสามีเกี่ยวกับบทบาทการทำงานของเธที่ช่วยเหลือชาวบ้านในการติดตามคดีต่างๆ สามีของเธอเชื่อมั่นในตัวเธอ และเธอก็เชื่อมั่นในพระเจ้าที่กำหนด เมื่อความตายได้พรากสามีของเธอไป แต่การทำงานช่วยเหลือช่วยบ้านตามสิทธิมนุษยชนที่ควรได้ได้รับก็ยังคงดำเนินต่อไปและเข้มข้นขึ้นไปเรื่อยๆ เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาอะไรก็ตาม เธอก็ยึดมั่นในกระบวนการยุติธรรม และต่อสู้ด้วยสิ่งที่เรียกว่า ‘วิถีแห่งสันติภาพ’ อยู่เสมอ

“ไม่มีพระเจ้าอื่นใด นอกจากอัลลอฮ... เมื่อสามีหมดลมหายใจหลังจากถูกยิงเสียชีวิต ในหมู่บ้าน ลูกๆเสียใจ บอกกับลูกว่าให้อดทนอย่าร้องไห้ หลังจากฝังศพสามีก็กลับมาคิดว่า ก่อนหน้านี้เขาเตือนเรื่องการทำงานกับเจ้าหน้าที่และการช่วยเหลือชาวบ้านเกี่ยวกับการต่อสู้คดีต่างๆ สามีเป็นห่วงและยังให้กำลังใจเสมอ จนวันนี้ที่เขาโดนยิง รู้สึกเสียใจแต่ก็ยังจะทำงานต่อไป”

(ยัสมีนะ, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2561)

ยัสมีน๊ะได้รับการเยียวยาจากภาครัฐ⁴ เมื่อสูญเสียสามีจากเหตุการณ์ความไม่สงบโดยการลงมติจากคณะกรรมการสามฝ่าย คือฝ่ายปกครอง ฝ่ายตำรวจ และฝ่ายทหาร ว่าเป็นคดีความมั่นคง ซึ่งเธอมีสิทธิได้รับเงินเยียวยาจำนวนสองแสนบาท นอกจากเงินแล้ว ลูกที่ยังศึกษาอยู่ก็จะได้รับทุนการศึกษาไปจนจบปริญญาตรีทุกคน แต่ปัญหาก็ยังเกิดขึ้นเมื่อการรับเงินจากหน่วยงานที่รับผิดชอบไม่มีความแน่นอน แต่ไม่เป็นระบบ ทำให้การจัดการเรื่องการเงินเป็นไปด้วยความยากลำบาก

เมื่อเหตุการณ์ตากใบจบลงด้วยการถอนฟ้องผู้ถูกกล่าวหาทุกคน ยัสมีน๊ะก็คงอยู่บนเส้นทางช่วยเหลือชาวบ้านตามกระบวนการยุติธรรมที่พึงได้รับ มีชาวบ้านกว่าสี่สิบคน เดินทางมาขอรับการช่วยเหลือจากเธอ มาร้องเรียน และขอให้ช่วยประสานงานช่วยเหลือลูกชายและสามีที่ถูกเจ้าหน้าที่จำคุก เธอจึงได้ประสานและสามารถช่วยเหลือให้ทุกคนออกมาจากห้องขังได้ทุกคนผ่านกลไกที่มีอยู่ งานประสานของยัสมีน๊ะต้องได้รับการไว้วางใจทั้งทางเจ้าหน้าที่เองและชาวบ้านที่นับถือ นับว่าเป็นตัวกลางที่สำคัญของพื้นที่ความขัดแย้งนี้

“การช่วยเหลือคนที่กำลังเดือดร้อนจากเหตุการณ์ความไม่สงบ ไม่ว่าจะเป็นถูกดำเนินคดีหรือเป็นผู้ได้รับผลกระทบ อยากให้ทุกคนได้รับความยุติธรรม อยากจะทำให้ดีที่สุดขอเป็นตัวกลางที่จะประสานความร่วมมือจากภาครัฐไปถึงชาวบ้าน ไม่ว่าจะถูกค้นบ้านหรือตรวจสอบอะไร ก็ยังคงทำงานตรงนี้ ไม่ได้กังวลต่อสิ่งที่เกิดขึ้นเลย ใช้ความอดทนที่จะทำงาน และเป็นคนกลางเพื่อให้ทั้งสองฝั่ง ผสานความเข้าใจและเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย”

(ยัสมีน๊ะ, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2561)

เธอเป็นแกนนำสำคัญในการต่อสู้คดีจนนำไปสู่การเป็นผู้ประสานงานระหว่างชาวบ้าน ภาคประชาสังคมและเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้เธอมีโอกาสได้เรียนรู้ความรู้ใหม่มากมาย เช่น กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน การสื่อสารทั้งในและต่างประเทศ เป็นต้น นอกจากนี้ การเป็นผู้ประสานงานยังทำให้ได้พบผู้คนมากมายหลายด้าน นับแต่ชาวบ้านธรรมดา นักกิจกรรม ข้าราชการ นักวิชาการด้านต่างๆ ภาคประสังคัมทั้งในไทยและต่างประเทศ รวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐระดับสูง ซึ่งเป็นเส้นทางที่ผู้หญิงตัวเล็กคนหนึ่งต้องเผชิญบนเส้นทางที่แบกรับความหวังจากคนจำนวนหนึ่งที่จะพึงพิงความยุติธรรมจากเธอมากที่สุด ผลจากการทำงานหลายปีมานี้ส่งผลให้เธอได้รับรางวัลมากมาย โดยเฉพาะรางวัลจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเป็นรางวัล ผู้หญิงปกป้องสิทธิมนุษยชน และมีอีกหลายรางวัล ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความสำเร็จและเป็นแรงกำลังใจที่ดีต่อเธอที่จะยังคงทำงานช่วยเหลือต่อไป จนกว่าจะไม่สามารถทำได้

⁴ การเยียวยาจากภาครัฐ หมายถึง ยุทธศาสตร์การดำเนินงานเยียวยาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐบาลเพื่อเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

3. คุณฉลวย: อาสาผู้ไม่ท้อแท้

“งานเยียวยาช่วยเหลือต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ควรมีเรื่องผลประโยชน์ เพราะเราทำงานกับคนที่สูญเสียโอกาส ไม่ใช่ยิ่งทำ ยิ่งมีโครงสร้างใหญ่โตและงบประมาณจำนวนมาก ขณะที่ปัญหาชาวบ้านยังคงไม่ได้รับการแก้ไข”

(ฉลวย, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2560)

เมื่อเสียงปืนหรือเสียงระเบิด ดังขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ นอกจากจะสร้างความหวาดกลัวแล้ว หากไม่มีใครคนใดคนหนึ่งเฝ้าระวังหรือคอยช่วยเหลือ ก็อาจทำให้ทรัพย์สินบ้านเรือนหรือโรงเรียน จนอาจเรียกได้ว่าหลายปีที่ผ่านมา สถานการณ์ความไม่สงบในภาคใต้ได้สร้างความเสียหายจนไม่สามารถประเมินค่าได้ และหากความเสียหายนั้นเป็นเรื่องของชีวิตคน ความบอบช้ำทางจิตใจที่เกิดภายหลังความสูญเสียได้ถูกกระหน่ำยัดเยียดให้กับผู้อยู่ข้างหลังอย่างที่ไม่อาจปฏิเสธ ทุกวันนี้ ความสูญเสียได้ขยายวงกว้างไปหลายร้อยหลายพันหลังคาเรือน ทั้งคนในพื้นที่เองและครอบครัวของเจ้าหน้าที่รัฐที่ต้องลงมาปฏิบัติงานในจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งไม่มีท่าว่าจะยุติเพียงเท่านี้ นี่เป็นเสียงสะท้อนจากผู้หญิงตัวเล็กๆ คนหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความยากลำบากที่เกิดขึ้นกับคนในพื้นที่อันตรายแห่งนี้ นั่นคือคุณฉลวย แรงใจสำคัญของการนักรกกิจกรรมและช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงจังหวัดชายแดนภาคใต้

ฉลวย หญิงสาวพุทธในดินแดนจังหวัดภาคใต้ที่รายล้อมไปด้วยชาวมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้ตัวเธอเองจะเกิดในจังหวัดสงขลา แต่เธอกลับทุ่มเวลาตั้งแต่เรียนจบมหาวิทยาลัยในการมาทำงานในจังหวัดชายแดนใต้ทั้งจังหวัดยะลาและปัตตานี เธอเลือกที่จะทำงานด้านสังคมแทนที่จะเข้าไปเป็นพนักงานบริษัทหรือค้าขายในเมืองหาดใหญ่ซึ่งเป็นแหล่งธุรกิจที่สำคัญของภาคใต้ หลังจากทำงานไม่นาน เธอได้สัมผัสถึงการสูญเสียที่เกิดขึ้นในตลอดช่วงเวลาการใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นจากเหตุการณ์ความไม่สงบของจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ เหตุความรุนแรงหลายครั้งที่คนนอกพื้นที่ได้รับรู้ผ่านหน้าหนังสือพิมพ์หรือจอโทรทัศน์ ส่วนคนในได้รับรู้จากการประสบพบเจอด้วยตัวเอง และได้มาซึ่งผลกระทบทั้งร่างกายและจิตใจ ฉลวยถือเป็นหนึ่งในกลุ่มคนผู้ที่คลุกคลีจนรู้แจ้งถึงปัญหาและได้ลงแรงให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูญเสียมาแล้วนับไม่ถ้วน หนึ่งในผู้ที่ใช้ความเห็นใจเพื่อนมนุษย์เข้าช่วยเหลือ หนึ่งในกลุ่มคนที่ถูกเรียกว่า ผู้เยียวยา

คุณฉวยเป็นพนักงานด้านการพัฒนาที่สำคัญของจังหวัดชายแดนใต้ การทำงานของคุณฉวยจะคลุกคลีกับปัญหาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเวลาหลายปี ชีวิตปกติของคุณฉวยไม่ได้มีอะไรเข้ามาทำให้เธอรู้สึกทุกข์ จนกระทั่งเมื่อความไม่สงบในพื้นที่เข้ามาเยือน ความเสียหายต่างๆก่อตัวขึ้น ความสูญเสียจึงเป็นสิ่งเดียวที่ชาวบ้านได้รับ ด้วยความเห็นใจ ฉวยได้ดีห่างออกจากงานเดิมและเข้าหาการออกเยี่ยมเยียนผู้ที่ได้รับผลกระทบและให้ความช่วยเหลืออย่างญาติมิตร

การเปลี่ยนสู่บทบาทใหม่ในครั้งนี้ทำให้ฉวยได้เจอกับความจริงที่น้อยคนจะเห็นว่า ในชุมชนสองศาสนิกชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ขณะที่พี่น้องมุสลิมได้รับความสูญเสียนั้น เพื่อนพ้องชาวพุทธก็สูญเสียมีต่างกัน หากเพียงแต่การให้ความช่วยเหลือ ชาวมุสลิมจะได้รับมากกว่า จากการประเมินสถานการณ์ของคุณฉวยพบว่า สาเหตุหนึ่งที่ชาวพุทธได้รับการเข้าเยี่ยมเยียนน้อยกว่านั้น เพราะบางครั้งชาวพุทธเองไม่สะดวกใจให้อาสาสมัครซึ่งส่วนใหญ่เป็นมุสลิมเข้าเยี่ยม ในเมื่อคนที่เข้ามาทำร้าย มีรูปร่างหน้าตา ท่าทาง และภาษาที่ใช้บ่งบอกว่าเป็นคนมลายูมุสลิม จึงขอยุ่ห่างเสียดีกว่า ไม่ต้องเกี่ยวพันกันจะสบายใจกว่า ความรู้สึกเหล่านี้มักก่อตัวเป็นกำแพงให้เกิดความระแวงต่อผู้ช่วยเหลือชาวมุสลิมอยู่ตลอด หลายครั้งที่ฉวยพยายามเสนอให้เกิดการเยี่ยมบ้านโดยผู้ให้การช่วยเหลือเป็นชาวมุสลิม กลับได้รับการปฏิเสธจากผู้เสียหายด้วยเหตุผลความไม่ไว้วางใจดังกล่าว ซึ่งชาวพุทธบางคนเข้าใจผิดว่าไม่ใช่มุสลิมทุกคนที่จะเข้ามาทำร้าย เพียงแต่รู้สึกระแวงไปแล้ว ด้วยช่องว่างนี้ ฉวยตั้งใจว่าตนจะทำประโยชน์ให้ได้มากที่สุด ในฐานะที่เป็นชาวพุทธ การเข้าเยี่ยมผู้ที่ได้รับผลกระทบชาวพุทธน่าจะถูกเปิดรับมากกว่า

“ที่ทำงานพยายามให้ทุกคนพุทธ คนมุสลิม ตอนไปเยี่ยมผู้ที่ได้รับผลกระทบก็ไม่ได้เลือกว่าจะช่วยใคร เราไปเยี่ยมทุกคนที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบ จะเห็นได้ว่าคนพุทธที่เข้ามาทำงานอาสาด้านประชาสังคมยังน้อยอยู่แค่นั้นเอง”

“ตอนที่เริ่มรับรู้ว่ามีผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์รุนแรงที่เป็นชาวพุทธ ยังรู้สึกด้านลบต่อมุสลิม ไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับภาคประชาสังคมเท่าไร เพราะส่วนมากคนทำงานนี้เป็นมุสลิม พี่เห็นปัญหานั้น ก็อยากจะเข้ามาอุดช่องโหว่เหล่านี้ อยากจะเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ที่ได้รับผลกระทบชาวพุทธกับมุสลิม อยากจะให้เห็นการทำงานร่วมกัน ก็สามารทำได้ แต่อย่างแรกเราต้องไปช่วยเขาก่อน”

(ฉวย, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2560)

เมื่อก้าวเข้ามาทำงานด้านประชาสังคมเป็นกลุ่มแรกๆหลังเกิดการปะทุของเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ฉวยได้รับความไว้วางใจจากเครือข่ายต่างๆทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม การทำงานกับเครือข่ายจึงมีความหลากหลายมากขึ้น เธอจึงมีทีมทำงานด้านการช่วยเหลือ

และเยียวยาเหยื่อของความรุนแรง การทำงานร่วมกันนี้เองที่ทำให้ฉลวยได้รู้จักถึงความสูญเสียที่เธอ พุดได้เต็มปากจะไม่ให้อภัยตัวเอง นั่นคือการสูญเสียลูกน้องในทีมซึ่งถูกยิงเสียชีวิต นั่นเป็นเหตุการณ์ที่ ถือว่าเป็นบาดแผลลึกกรีดใจของฉลวยอย่างไม่อาจลบเลือน การสูญเสียน้องร่วมงานในวันนั้น ทำให้ เธอเก็บตัวนั่งเงียบเพื่อทำใจในการสูญเสีย

หลังจากนั้น ฉลวยยังคงออกเยี่ยมผู้เดือดร้อนด้วยใจที่อยากเยี่ยม เห็นเพื่อนมนุษย์เดือดร้อน แล้วไม่สามารถทนนิ่งเฉยได้ ไปทุกชุมชนที่สามารถไปได้ ใช้ทุนตัวเองกันเป็นส่วนใหญ่ ทุกครั้งที่ได้รับ ทุนเสริม หรือของต่างๆเข้ามาสนับสนุน ไม่เคยหักไว้ใช้ส่วนตัว ได้นำไปใช้ในการออกเยี่ยมเยียน ชาวบ้านทั้งหมด เมื่อเวลาผ่านไป ลักษณะการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านเป็นระบบใหญ่ขึ้น จากการ ออกเยี่ยมเยียนแต่ละบ้านขยับไปสู่การสร้างกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ระหว่างชุมชน เนื่องจากปัญหา หนึ่งที่ฉลวยไม่อาจละเลยได้นั้น คือความไว้วางใจของชาวพุทธที่มีต่อคนมลายูในพื้นที่มีน้อยลงเรื่อยๆ หากยังคงดำเนินเช่นเดิมต่อไป ชุมชนจะเปราะบางได้ง่าย ฉลวยจึงเสนอโครงการที่ช่วยเสริม กระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วยกัน เช่น การร่วมกันปลูกผัก เลี้ยง ปลา สามารถนำไปใช้ในแต่ละครัวเรือนและนำไปขาย แล้วนำกำไรมาแบ่งกัน ความหวังดีของฉลวยใน แต่ละโครงการนั้นเพื่อสร้างกลไกให้คนในท้องถิ่นดูแลซึ่งกันและกัน เชื่อว่าจะเป็นการป้องกันที่ดี นอกจากเสนอโครงการแล้ว ฉลวยยังมีบทบาทในการช่วยประสานงานด้านต่างๆ รวมถึงหาข้อมูลที่ ชุมชนต้องการ และเป็นคนกลางแก่ชุมชนทั้งพุทธและมุสลิม ที่ฉลวยได้ลงพื้นที่ทำโครงการ สำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง ฉลวยไม่พยายามฝืนธรรมชาติ ดำเนินการเท่าที่ทำได้และทำอย่างดีที่สุด

“พี่เริ่มทำงานกับน้องๆสองสามคน ออกไปเยี่ยมผู้ได้รับผลกระทบตามบ้านต่างๆ ส่วนใหญ่ก็ช่วยกันหาทุนทรัพย์เพื่อเป็นค่าเดินทางและของเยี่ยมเยียนชาวบ้าน การไปให้ กำลังใจผู้ได้รับผลกระทบทำให้พี่รู้สึกได้มอบพลังและความหวังให้คนเหล่านั้นด้วย”

CHULALONGKORN UNIVERSITY (ฉลวย, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2560)

ภายหลังที่หน่วยงานรัฐได้ยื่นมือเข้ามาช่วย ฉลวยได้หันกลับไปทำงานเดิมมากขึ้น แต่ก็ยังไม่ ทิ้งงานอาสาสมัครเสียทีเดียว ด้วยประสบการณ์การช่วยเหลือชาวบ้านมามาก ฉลวยยังช่วย ประสานงานแก่หน่วยงานต่างๆที่เข้ามามีบทบาทใหม่ๆ พร้อมกันนั้นฉลวยได้สังเกตเห็นการ เปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้น คือ การให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้สูญเสียมีลักษณะเป็นองค์กรที่มี โครงสร้างใหญ่ขึ้น งบประมาณเข้ามามากขึ้น แต่ชาวบ้านกลับไม่ได้รับประโยชน์หรือได้รับเพียงน้อย นิด ฉลวยมองว่า การดำเนินไปในลักษณะนี้ ไม่ได้เป็นการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างจริงจัง เพียงแต่เป็น การพยายามใช้ปัญหาของผู้สูญเสียเสนอเป็นทางออกเพื่อให้ได้มาซึ่งงบประมาณที่มากขึ้น ซึ่งไม่ได้เป็น การช่วยเหลือผู้ประสบเหตุแต่อย่างใด สิ่งที่จะก่อประโยชน์ต่อชุมชนสูงสุดคือการลงมือดำเนินการ ช่วยเหลือและรักษาความสัมพันธ์ของชุมชนไว้ให้แน่นแฟ้นที่สุด เพราะปัญหาหลักและปัญหาที่ย่อย

ฉลุยและทีมงานมีข้อมูลอยู่อย่างละเอียดแล้วจากประสบการณ์การเยี่ยมบ้านตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมามีทีมของฉลุยพร้อมที่จะแบ่งปันข้อมูลเหล่านี้แก่ผู้ช่วยเหลือรายใหม่โดยไม่จำเป็นต้องจัดหรือหาปัญหาครั้งแล้วครั้งเล่า ข้อมูลที่มีอยู่นั้นเพียงพอต่อการค้นหาแนวทางช่วยเหลือชาวบ้านเป็นอย่างดี

“ผมมองว่า งานเยี่ยมยามันใหญ่มาก มีทั้งภาครัฐและประชาสังคมอย่างเรา รูปแบบของการเยี่ยมยามีหลากหลายมากขึ้นกว่าเดิม ทั้งการให้ฝึกอบรมอาชีพ และกิจกรรมอื่นๆ อีก พี่ยังเชื่อว่าการเยี่ยมเป็นการรักษาจิตใจ ใช้สามัญสำนึกของมนุษย์นี้แหละ เป็นตัวเชื่อมความเข้าใจระหว่างกัน”

(ฉลุย, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2560)

อย่างไรก็ตาม ตลอดระยะเวลาที่ฉลุยและทีมอาสาสมัคร ได้ออกรับฟังความทุกข์ของผู้สูญเสีย และให้กำลังใจช่วยเหลืออย่างญาติมิตร ได้เห็นถึงความต้องการของชาวบ้านเหล่านี้อย่างแท้จริง การให้ความช่วยเหลือที่เริ่มจากคณะคนกลุ่มเล็กในอดีตสู่ปัจจุบันที่มีการหยิบยื่นเข้ามาจากหลายภาคส่วน ทำให้เป้าหมายของงานช่วยเหลือเริ่มเบี่ยงเบนไป จากใจของผู้หญิงที่อยู่มาตั้งแต่จุดเริ่มต้น มองว่าหัวใจของหนทางเยี่ยมยาที่สำคัญที่สุด คือ การรักษาสัมพันธภาพที่ดีของคนในชุมชน ในอนาคตข้างหน้า เธอได้ตั้งความหวังไว้ว่า จะเร่งให้ชาวบ้านหันกลับมาดูทรัพยากรในชุมชนมากขึ้น โดยส่วนหนึ่งนั้น อยากให้รัฐบาลหันมาให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับฐานทรัพยากร เนื่องจากใน 3 จังหวัดภาคใต้ มีทรัพยากรที่ดี มีทุนมหาศาล ที่หล่อเลี้ยงคนในพื้นที่ให้ช่วยเหลือตัวเองได้ด้วยความพอเพียง ทุกวันนี้การทำงานของกลุ่มเยี่ยมยา กลับต้องหันมาเยี่ยมยากันเองมากขึ้น และกล่าวทิ้งท้ายว่าความทุกข์ที่มีร่วมกัน ทำให้เรามีพลัง ช่วยเหลือกันมากขึ้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

4. คุณจรัส: นักต่อสู้ของครอบครัว

“ฉันอยากให้ทุกคนได้รู้ การที่จะได้รับความยุติธรรมมานั้นเราต้องดิ้นรนด้วยตัวเอง และขอต่ออัลลอฮ์ แต่จะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับอัลลอฮ์จะเมตตา ส่วนมนุษย์ด้วยกัน ถ้าเรามีเงินเขาก็จะรักและเมตตาเป็นพี่น้องกับเรา หากเราล้มหรือจนเพื่อนสนิทญาติพี่น้องก็อาจไม่รู้จัก อัลลอฮ์เท่านั้นที่ไม่ลืมเราและเมตตาเราตลอดไม่ว่าเราจะเป็นอย่างไรขอให้พี่น้องมุสลิมทุกคนขยันทำอิบาดะห์และขอให้อยู่ในอิหม่าน (อินชาอัลลอฮ์).

(เสียงของความหวัง, 2555)

คุณจำรัสและครอบครัว อาศัยอยู่ในจังหวัดปัตตานีมาตั้งแต่แรกเริ่ม จำรัสตัดสินใจเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามตามสามี เมื่อแต่งงานในวัยกลางคนโดยมีอาชีพขายอาหารตามงานจนมีร้านอาหารเป็นของตัวเอง ในครอบครัวประกอบไปด้วยสามีและลูกสองคน ลูกชายคนโตอยู่ในวัยทำงาน ส่วนลูกคนเล็กอายุ 10 ขวบ ส่วนสามีรับเหมาทำท่อประปาในบริเวณหมู่บ้าน ชีวิตของเธอเหมือนคนปกติทั่วไป ทำอาหารขายและมีหน้าที่ดูแลลูกๆ โดยเฉพาะลูกคนเล็กที่ยังอยู่ในวัยประถม ครอบครัวที่เรียบง่ายของเธอดำเนินไปอย่างสงบสุข ทว่ากลับเปลี่ยนเป็นอีกเส้นทาง โดยการมาของเจ้าหน้าที่ตำรวจพร้อมทหารในคำคืนหนึ่งในปี 2549

การขอเข้าค้นบ้านในยามวิกาลโดยปราศจากหมายค้นของเจ้าหน้าที่ทหารในขณะนั้น เธอรับรู้ได้ว่าพวกเขาจะมาโดยกฏอัยการศึก แม้จะคลางแคลงใจแต่ก็ปฏิเสธการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ไม่ได้ การเข้าตรวจค้นเป็นไปอย่างรีบร้อน สามีของเธอซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวลงนามรับทราบการเข้าตรวจบ้านตามกระบวนการขั้นสุดท้าย จากนั้นเธอก็จะปิดบ้านเข้านอนเหมือนอย่างเคย หากไม่มีเจ้าหน้าที่แจ้งว่าพบของต้องสงสัยที่แม่แต่เธอ สามี และลูกๆ ไม่มีใครรู้ว่าใครเป็นเจ้าของ ท่ามกลางความงุนงงของคนในครอบครัว สามีและลูกชายคนโตถูกจับตัวในข้อหาผิดกระทันหันในครอบครัว การจากไปด้วยภาพของกุญแจมือที่ถูกสวมไว้กับสามีและลูกในคำคืนนั้น จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการดิ้นรน เพื่อให้ได้มาซึ่งความยุติธรรมภายใต้ศรัทธาต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของชีวิต

“เวลาสามทุ่ม ทุกคนในบ้านต่างทำธุระส่วนตัว เพื่ออยู่ชั้นบนของบ้าน มีตำรวจและทหารหลายคนเข้ามาปิดล้อมบ้าน เคาะประตูเสียงดังและขอตรวจค้นในบ้าน พี่รู้สึกตกใจและงงกับการกระทำของเจ้าหน้าที่ ตำรวจบอกว่ามีคนแจ้งว่าบ้านนี้มีสิ่งผิดกฎหมาย พี่จึงถามถึงหมายค้น แต่ทุกคนก็ยังคงค้นบ้านต่อไปโดยไม่สนใจพี่”

“ตำรวจไปเจอวัตถุอะไรสักอย่างที่พี่ก็ไม่เคยเห็นมาก่อน ตำรวจบอกว่าเป็นระเบิด ตอนนั้นพี่ตกใจและไม่เข้าใจว่ามันมาอยู่ตรงนี้ได้อย่างไร สามีและลูกโดนตำรวจลากตัวไปโรงพักไป”

(จำรัส, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

ถนนแห่งการต่อสู้ได้เริ่มต้นตั้งแต่คืนนั้น จากเคยเป็นเวลาเข้านอนเปลี่ยนเป็นเวลาละหมาด ฮายัต เธอขอพรจากพระเจ้าให้ช่วยชี้ทางสว่างให้เธอได้ก้าวเดิน ช่วงแรกเธอเจออุปสรรคมากมาย เริ่มจากลูกคนเล็กไม่ยอมไปโรงเรียน เพื่อนบ้านญาติมิตรต่างถอยห่างประหนึ่งไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ร้านอาหารที่เคยขายได้ปกติ ลูกค้าลดลงหลายเท่าตัวจากการแพร่กระจายข่าวของสื่อไปทั่วทั้งหมู่บ้าน เธอรู้สึกเหมือนแม่ไม่ต้องได้รับการตัดสินจากศาลแต่สังคมก็ได้ทำการตัดสินครอบครัวเธอไปแล้ว เธอเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นบททดสอบจากพระเจ้าที่ค่อนข้างหนักหน่วงสำหรับตัวเธอ แต่ก็ไม่ย่อท้อที่จะเข้าหาพระเจ้าด้วยการปฏิบัติศาสนกิจอย่างสมบูรณ์และพยายามหาวิธีช่วยสามีและลูกด้วยตัวของเธอ

เอง เมื่อเธอได้ปรึกษาเพื่อนถึงการช่วยเหลือสามีและลูกให้พ้นจากคุกที่กักขังอิสรภาพทางร่างกายและจิตใจไว้ จึงว่าจ้างทนายเพื่อต่อสู้คดี ซึ่งนั่นทำให้ต้องใช้เงินจำนวนมากกว่าที่เธอมีเก็บไว้ เธอตัดสินใจขายของมีค่าที่มีอยู่ เช่น วัวที่เลี้ยงไว้ และเรือที่สามีเตรียมไว้ค้นหาปลา เท่านั้นก็ยังไม่เพียงพอ ความจำเป็นบีบบังคับให้เธอต้องกู้เงินนอกระบบที่พ่วงมากับดอกเบี้ยมิใช่น้อย ร้านขายอาหารเธอยังคงเปิดต่อไปแม้คนซื้อลดลงหลายเท่าตัว เพราะยังมีค่าเล่าเรียนของลูกคนเล็กที่ต้องรับผิดชอบ พร้อมกับที่เธอสังเกตเห็นลูกชายคนเล็กเริ่มมีปัญหาด้านการเรียน ไม่ยอมเข้าเรียนตามความเห็นของคุณครูประจำชั้น นี่จึงเป็นทุกข์แก่เธอมากในเวลาที่เรื่องทุกอย่างประดังเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย เธอคงโทษตัวเองเป็นอย่างแรกที่ทำให้ลูกชายคนเล็กเกิดภาวะเสี่ยงต่อการเกิดโรคซึมเศร้าเพราะได้รับผลกระทบทางจิตใจอย่างรุนแรง เธอต้องให้ลูกหยุดเรียนหนังสือและดูแลระดับประคองสภาพจิตใจให้อยู่ในระดับปกติ

“พี่ตัดสินใจที่จะจ้างทนายเพื่อดูแลคดีของสามีและลูก ตอนนั้นมีเงินอยู่ไม่กี่บาท ก็ต้องขายวัวขายเครื่องมือต่างๆของสามี และยังต้องไปกู้เพิ่มอีกหลายหมื่น”

(จำรัส, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

เวลาผ่านไป เริ่มมีเพื่อนพี่น้องยื่นมือเข้ามาช่วยบ้าง เธอเองก็ไม่ลดละความพยายามในการยื่นหนังสือไปยังหน่วยงานต่างๆซึ่งทำมาตั้งแต่เกิดคดีวันแรกๆ เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมควบคู่ไปกับทนายที่ทำหน้าที่ในชั้นศาล เส้นทางเดินของเธอพอจะสว่างขึ้นมาบ้างเมื่อสามีของเธอได้รับการอนุญาตให้ประกันตัว และยกฟ้องในเวลาต่อมาสามีเพียงคนเดียวเท่านั้นที่หลุดพ้น แต่ลูกชายคนโตยังไม่ได้รับการปล่อยตัวด้วยเหตุผลว่า ต้องได้รับการตรวจสอบอย่างชัดเจน เป้าหมายต่อไปของการคืนอิสรภาพคือการช่วยลูกชายที่เธอเชื่อมั่นว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ถูกกล่าวหา ทุกครั้งที่มีโอกาสเธอจะประกันตัวลูกชายออกมาสู้คดี แม้เป็นเวลาเพียงชั่วคราวเท่าที่ได้รับอนุญาต แต่ก็ไม่ปล่อยให้โอกาสหลุดลอยไปสักครั้งเดียว เธอยื่นหนังสือร้องขอความเป็นธรรมไปทุกหน่วยงานที่เธอสามารถยื่นไปได้ ทั้งในปัตตานีและกรุงเทพฯ เธอเดินเรื่องนานเป็นเวลาสองปีพร้อมกับการทำหน้าที่เป็นเสาหลักครอบครัว เพราะสามีและลูกคนโตกลายเป็นคนไร้งาน การตั้งสินใจเอาบ้านไปจำนองไว้กับธนาคารจึงเป็นอีกทางเลือกที่เธอตัดสินใจทำ สองปีที่ผ่านไป ทหารที่เกี่ยวข้องในเหตุการณ์วันนั้นย้ายงานไปพื้นที่ต่างๆ ในฐานะจำเลยจึงต้องคอยตามประเด็นไปตามที่ต่างๆด้วยตัวเองตามกฎหมาย เธอและลูกชายคนเล็กจึงต้องเดินทางโดยรถทัวร์ไปยังต่างจังหวัด การเดินทางหลายร้อยกิโลเมตรกับความลำบากในการกินการอยู่ระหว่างเดินทาง และความเหนื่อยล้าจากการติดตามดำเนินเรื่องคดี ใช้เวลา 3 วัน 4 คืน กลับถึงบ้านได้พักไม่กี่วันต้องขึ้นศาลต่อ ทั้งหมดที่ลงแรงไปนั้น เพื่อตามคืนความยุติธรรมให้กับลูกชายจนกระทั่ง กลางปีถัดมา วันที่ถนนเส้นที่เธอเดินอยู่ ราวกับได้รับแสงส่องทางอย่างสว่างไสว ศาลชั้นต้น

ได้ยกฟ้องด้วยเหตุว่า ไม่ใช่วิสัยของผู้ก่อการร้ายที่จะเก็บของนั้นไว้ในบ้านโดยไม่ซุกซ่อน อย่างไรก็ตาม ศาลยังคงให้ขังตัวไว้ก่อนรอโจทก์อุทธรณ์ จนเวลาล่วงเลย ไม่มีการอุทธรณ์เกิดขึ้น จึงถือเป็นสิ้นสุดคดี

“เกือบสามปีที่ติดตามคดีของลูกชาย จนถึงวันตัดสินพิพากษายกฟ้อง ต้องผ่านความยากลำบากมากมาย นอกจากเรื่องเงินทองที่ต้องคอยหยิบยืมแล้ว การเดินทางไปศาลต้องไปจังหวัดต่างๆที่เจ้าหน้าที่เรื่องดำเนินคดี พี่และลูกชายอีกคนต้องพากันไป จนถึงวันยกฟ้อง พี่ต้องไปยื่นหนังสือตาทิต่างๆทั้งหน่วยงานราชการและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอความเป็นธรรม”

(จำรัส, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

ผลกระทบจากเหตุการณ์ครั้งนี้ ยังคงส่งผลต่อเนื่องมาจนหลังสิ้นสุดคดี เงินที่จ่ายคืนธนาคารไม่ทันหลังได้รับโฉนดคืน ทำให้เธอเลือกที่จะขายบ้านที่ทำมาหากินอยู่ และได้ซื้อที่ดินใหม่ในแถบชนบทที่ผู้คนส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรม คิดจะค้าขายอย่างเก๋าคงทำได้ยากด้วยสภาพแวดล้อมและสังคมที่ไม่เอื้ออำนวย จึงต้องจำใจทำเกษตรแม้จะไม่ใช่ทางถนัด แต่ก็เพื่อหาเลี้ยงครอบครัวเป็นสำคัญ ลูกชายคนเล็กต้องออกจากโรงเรียนมัธยมตอนต้น ไปเรียน กศน. ด้วยเหตุไม่มีทุนเรียนที่เพียงพอ

“หลังจากจบคดีลูกชาย ก็ยังมีหนี้ที่ต้องจ่ายที่เอาบ้านไปจำนอง พี่ต้องขอให้ลูกอีกคนหยุดเรียน เพราะไม่มีเงินส่งเรียนต่อแล้ว พี่ตัดสินใจขายบ้าน และไปซื้อที่ดินที่พอจะทำนา เลี้ยงวัวได้ ที่ตรงนี้พอที่จะให้มีชีวิตต่อไป ทำนา ปลูกผัก เลี้ยงครอบครัวต่อไป”

(จำรัส, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

ปัจจุบันคุณจำรัสทำงานร่วมกับเครือข่ายผู้หญิงในจังหวัดชายแดนใต้ ให้ความช่วยเหลือในกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรง และช่วยประสานงานให้กับคนที่ได้รับการจับกุมโดยกฎหมายพิเศษ โดยใช้ประสบการณ์ส่วนตัวในการทำงาน ประสบการณ์ที่ได้ต่อสู้ดิ้นรนทุกวิถีทางมาด้วยตัวเอง เพื่อให้ได้มาซึ่งความยุติธรรมแก่ครอบครัวของเธอ ความค้างคาใจยังคงวิงวนในความคิดอยู่ตลอดเวลา ว่าหากเวลานี้มีไม้เท้าของสามีและลูกชายแล้ว เหตุใดจึงไม่มีการพิสูจน์เพื่อหาคนผิดที่แท้จริง แน่นอนเธอเองพยายามหาข้อพิสูจน์นี้อยู่เรื่อยๆ แม้คดีความต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ครั้งนั้นได้สิ้นสุดไปแล้วก็ตาม

ประสบการณ์ชีวิตอันเข้มข้นในครั้งนั้น เป็นเครื่องเตือนใจเธอเป็นอย่างดีว่า การจะได้มาซึ่งความยุติธรรมนั้น จะต้องต่อสู้ดิ้นรนทุกอย่างด้วยตัวเอง ความเพิกเฉย ห่างเหินของญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ยามเธอล้ม บั่นทอนความเข้มแข็งลงไปมาก การมอบหมายต่อพระเจ้า ศรัทธาที่หนักแน่น เป็นแรงผลักดันให้เธอแกร่งขึ้น ได้ปฏิบัติศาสนกิจ ระลึกถึงพระเจ้าอย่างสม่ำเสมอ นำมาซึ่งความสงบของจิตใจ และสติที่จำเป็นอย่างยิ่งในช่วงเวลานั้น สุดท้ายคือการลงมือทำ เดินตามเรื่องแม้จะต้องเดินทางไกลไป

จังหวัดต่างๆ ติดต่อหน่วยงานต่างๆอยู่ตลอด แม้เส้นทางจะมีดบ้าง มั่วบ้าง แต่เธอก็ได้ถึงเส้นชัยด้วยการได้สามีและลูกชายกลับคืนมา

5. คุณดวงใจ: ก้าวข้ามผ่านการเรียนรู้

“ฉันมีโอกาสดำรงงานในเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม นั่นคือกระบอกเสียงระหว่างคนไทยพุทธและมุสลิม เพื่อพยายามปลุกจิตสำนึกคนรุ่นหลังให้เขาย้อนกลับไปดูความสัมพันธ์ครั้งก่อนและหลังเกิดเหตุ ให้ซึ้งน้ำหนักว่าแบบไหนที่มีความสุข จะได้ค้นหาคำตอบให้ตนเอง ได้หันมามองปัญหาเรื่องของความสัมพันธ์ของคนสองศาสนามากขึ้น เพื่อลดอคติของกลุ่มคนในพื้นที่ ถึงไม่มากนักน้อยก็ได้ทำให้สังคมเราอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข”

(เสียงของความหวัง, 2555)

คุณดวงใจ หญิงสาวชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีประชากรชาวพุทธและมุสลิมอาศัยอยู่ร่วมกันมาช้านาน เธอเกิดและเติบโตในที่แห่งนี้ ในชายคาที่มีสมาชิกมากกว่าแปดคน ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ ปู่ ย่า และน้องๆ เธอและครอบครัวมีอาชีพเกษตรกร เพราะในพื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่การเกษตรเกือบทั้งหมด ภายในชุมชนอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกระหว่างไทยพุทธและมุสลิม มีกิจกรรมร่วมกันตั้งแต่การดำนา ลงแขก เกี่ยวข้าว ตลอดจนงานบุญต่างๆก็ช่วยเหลือเท่าที่ทำได้ ทำให้ชีวิตวัยเด็กของคุณดวงใจมีความเข้าใจต่อศาสนาอื่นเป็นพี่น้องกัน เธอใช้ชีวิตและเรียนหนังสือในพื้นที่มาโดยตลอด ทำให้เธอเห็นว่าชุมชนแห่งนี้เปรียบเสมือนบ้านหลังใหญ่ที่มีความปรองดองกัน

แต่แล้วเหตุการณ์ความรุนแรงในภาคใต้ที่ปะทุขึ้นช่วงต้นปี 2547 เสียงปืนนั้นได้สร้างความวุ่นวายให้ผู้คนที่พื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนของเธอ พ่อของเธอดูเหมือนจะมีปฏิกิริยาต่อเหตุการณ์ความรุนแรงอย่างมาก มีความกังวลว่าจะเกิดร้ายในชุมชน เนื่องจากความคิดที่แตกต่างของกลุ่มคน ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายรัฐหรือฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐ สีหน้าของพ่อเธอดูกังวลว่าต่อไปครอบครัวจะอยู่ท่ามกลางวิกฤตินี้ได้อย่างไรกัน และในชุมชนเองจะเกิดความวุ่นวายมากน้อยแค่ไหน เธอและครอบครัวได้แต่เพียงรับรู้ถึงความกังวลของพ่อ ท้ายที่สุดเหตุการณ์ที่เลวร้ายที่เธอไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้นจริงก็ได้ปรากฏแล้ว ในเช้าวันหนึ่งของเดือนพฤศจิกายน 2547 ในขณะที่พ่อของเธอเชื่อมต่อโทรศัพท์กลับบ้านในเส้นทางปกติที่ใช้สัญจรมานานกว่าสามสิบปี ถูกผู้ก่อการไม่ทราบกลุ่มยิงเสียชีวิตในที่เกิดเหตุ เธอและครอบครัวเห็นร่างที่ซุ่มไปด้วยเลือดและบาดแผลที่ลึกลงไปในเนื้อหนังทำให้ครอบครัวและตัวเธอเองตกใจและเศร้าใจอย่างมากนี่คือจุดเริ่มต้นของสัญญาณความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของเธอ และ

อันตรายเคลื่อนเข้ามาใกล้ครอบครัวแล้ว การสูญเสียพ่อซึ่งเป็นเสาหลักในการทำงานของเธอมีผลกระทบต่อจิตใจของครอบครัวอย่างมาก ย่าของเธอมีอาการหวาดกลัวและตกใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจนไม่สามารถทำได้ เธอต้องประคับประคองครอบครัวให้ผ่านพ้นวิกฤตินี้ไป ถึงแม้แม่ของเธอจะเศร้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับพ่อ แต่แม่กลับแสดงความเข้มแข็งออกมาอย่างเหลือเชื่อ แม่ของเธอเข้าใจต่อเหตุการณ์อย่างรวดเร็วและยืนหยัดในการดำเนินชีวิตต่อไปอย่างมุ่งมั่น เป็นกำลังใจหลักให้กับคนในครอบครัว

“ครอบครัวเราอยู่ในพื้นที่สีแดง มีมุสลิมอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ แต่พวกเราก็อยู่ร่วมกับมุสลิมมานานตั้งแต่ยุคปู่ย่า เมื่อก่อนอยู่กันด้วยความสงบ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เราคิดว่าสมัยนั้นคงจะมีความเข้าใจกันมากกว่าตอนนี้ ...จนเมื่อเกิดเหตุการณ์ร้ายกับพ่อ เราก็คิดไปถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่เริ่มเกิดความไม่ไว้วางใจกัน ตอนนั้นเราเกิดความคิดเคียดแค้นภายในใจต่อมุสลิม จนกลายเป็นความกลัว”

(ดวงใจ, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2560)

ไม่นานหลังจากสูญเสียพ่อ ความเลวร้ายก็ยังคงมาเยือนครอบครัวนี้อีกครั้ง เมื่อปู่ของดวงใจถูกคนร้ายก่อเหตุยิงเสียชีวิตภายในเขตชุมชน และถูกเผาพร้อมกับรถจักรยานยนต์ที่ขี่มาด้วย ปู่ของเธออายุกว่า 70 ปี แต่ถูกกระทำอย่างโหดร้ายทารุณ ร่างของปู่เธอไหม้เป็นตอตะโก จนไม่สามารถจำใบหน้าได้ เหตุการณ์นี้ยิ่งทำให้เธอมีมุมมองต่อคนศาสนาอื่นไม่ดีขึ้น เธอได้แต่ถามตัวเองว่าทำไมต้องเป็นพ่อและปู่ของเธอ จิตใจสับสน ความรุนแรงที่เกิดขึ้นทำให้เธอต้องกลับมาคิดทบทวนถึงจิตสำนึกของคนที่ทำให้กระทำจนเกิดความเคียดแค้นและอคติ ความเจ็บปวดแผ่ซ่านไปถึงทุกคนในครอบครัว ความโศกเศร้าทวีคูณได้มาเยือนครอบครัวอีกครั้ง ความหวาดกลัวไม่ได้เกิดขึ้นกับครอบครัวเธอเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อครอบครัวเพื่อนบ้านอีกหลายครัวเรือน หลายครอบครัวทยอยย้ายออกไปจากชุมชนไปใช้ชีวิตในเมือง

“เหตุการณ์ร้ายซ้ำซ้อนเกิดขึ้นกับครอบครัวเราอีกแล้ว เราเสียใจมากเมื่อปู่ต้องมาเสียไปอีกคน เราเสียคนในครอบครัวสองคนภายในสามปี และยังเกิดขึ้นในชุมชนที่เราโตมา ยิ่งทำให้เราเกิดคำถามว่า เราจะไว้วางใจใครได้บ้าง หลังเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงหลายครั้งในชุมชน ครอบครัวชาวพุทธหลายคนเริ่มย้ายออกไปจากพื้นที่ บางคนไปอยู่ในตัวเมือง บางคนย้ายไปจังหวัดอื่นไปเลย”

(ดวงใจ, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2560)

ทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับครอบครัวของดวงใจ เป็นสิ่งที่ทดสอบจิตใจของเธอเป็นอย่างมาก เธอต้องกลายมาเป็นเสาหลักของครอบครัว เป็นคนตัดสินใจเรื่องภายในบ้าน รวมถึงการย้ายออกจากพื้นที่เพื่อไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ในที่ที่ปลอดภัยมากกว่านี้ ชีวิตที่เปลี่ยนไปของเธอต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อมีชีวิตรอด ไม่ใช่แค่เพียงตัวเธอเอง แต่ยังคงครอบครัวอีกหลายชีวิตที่เธอต้องแบกไว้ ทุกย่างก้าวของชีวิตเธอ เธอไม่สามารถอธิบายได้ไปมากกว่าคำว่า ย่ำแย่ มากที่สุดในชีวิต แต่เธอก็ไม่ได้ต่อสู้ลำพัง ยังมีย่าและแม่ที่จะคอยอยู่เคียงข้าง และยังคงสอนสั่งอยู่เสมอ ย่าของเธอสอนให้เธอรักชีวิตและมีชีวิตอยู่เพื่อสร้างคุณค่าให้ตนเอง เพราะมีค่ามากกว่าแค่มีลมหายใจ คำสอนเหล่านี้เปรียบเสมือนแสงนำทางที่พาเธอก้าวข้ามวิกฤติและเรียนรู้ที่จะศรัทธาในความเป็นเพื่อนมนุษย์

“ย่าไม่เคยยอมแพ้ต่อเหตุการณ์ใดๆ เรามองเห็นย่าเป็นผู้หญิงที่เข้มแข็งมากในเวลานั้น ย่าเพียงแค่บอกว่า พวกเราต้องมีชีวิตอยู่ต่อไปเพื่ออีกหลายชีวิต”

“เรากลายมาเป็นหัวหน้าครอบครัว จึงตัดสินใจที่จะออกจากพื้นที่ พวกเราย้ายไปอยู่ในตัวเมือง ถึงแม้เราต้องเริ่มตั้งตัวกันใหม่ แต่เราก็พยายามที่จะใช้ชีวิตอย่างปกติที่สุด”

(ดวงใจ, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2560)

ดวงใจและครอบครัวได้รับการเยียวยาจากกลุ่มองค์กรต่างๆ ทั้งจากรัฐบาลและกลุ่มภาคีช่วยเหลือต่างๆ ด้านพัฒนาสังคมได้เข้ามาช่วยเหลือด้านการฝึกอาชีพเพื่อเป็นทุนในการดำเนินชีวิตต่อไป และยังคงได้รับเงินชดเชยเยียวยาจากรัฐและทุนการศึกษาเพื่อดูแลน้องๆ อีกหลายคนที่ยังอยู่ในวัยเรียน และการได้เข้ามามีบทบาทสำคัญของการเครือข่ายภาคประชาสังคมและเป็นอาสาสมัครเพื่อลดความรุนแรงในพื้นที่ การที่ได้รับความช่วยเหลือเบื้องต้น ตลอดจนการได้รับการเสริมความรู้เพื่อประกอบอาชีพต่อไปเป็นแรงใจสำคัญที่ทำให้ครอบครัวของดวงใจกลับมาใช้ชีวิตชีวาอีกครั้ง น้องๆ ของเธอได้เรียนหนังสือโดยได้รับความทุนสนับสนุน ส่วนเธอ แม่ และย่าได้รับการอบรมเสริมอาชีพต่างๆ เป็นต้นทุนต่อชีวิตและครอบครัวได้ทำใจเป็นสุขขึ้นมาอีกครั้ง

“เราได้รับการเยียวยาจากกลุ่มและองค์กรต่างๆ ทั้งจากกลุ่มภาคประชาสังคม และการเยียวยาด้านอาชีพ เราได้ไปฝึกอาชีพเพื่อต่อยอดทำงานต่อไป โดยเฉพาะได้ทำงานร่วมกับเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม ได้ทำงานเป็นนักจัดรายการวิทยุเสียงผู้หญิงชายแดนใต้”

(ดวงใจ, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2560)

ดวงใจมีความสุขมากขึ้นเมื่อได้ออกไปสู่โลกกว้างมากกว่าที่เคยเป็น มีทัศนคติใหม่ที่ติดต่อสังคมมากขึ้น ความรู้สึกด้านลบต่อคนต่างศาสนิกค่อยๆ เลือนหายไป จากที่เคยมีความคิดเคียดแค้นต่อคนศาสนิกอื่น และมักจะโทษว่าตนเองเป็นปัจเจกชนมากกว่าคนอื่นในพื้นที่ อย่างไรก็ตามปัจจุบันนี้เธอมองเห็นความเชื่อมโยงที่แน่นหนาของคนไทยพุทธและมุสลิมที่อยู่ร่วมกันพื้นที่บ้านเกิดแห่งนี้ที่มี

ต่อกันมาอย่างยาวนาน เธอเชื่อเสมอว่าทุกคนในพื้นที่อันตรายแห่งนี้ต่างก็ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ว่าจะมีความเชื่อแบบใดก็ตาม ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทุกคนสูญเสียเหมือนกันหมด การที่เธอได้รับสถานะเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบทำให้เธอได้รับรู้ปัญหาของคนอื่น ๆ มากตามไปด้วย ได้รับรู้ความทุกข์ที่อาจจะแตกต่างจากเธอ แต่ทุกคนก็ย่อมต้องผ่านช่วงเวลานั้นได้เช่นกัน เรื่องราวเหล่านี้สะท้อนให้เธอต้องมองผ่านความแตกต่างทางศาสนาและชาติพันธุ์และรวมความรู้สึกของคนที่สูญเสียเช่นกัน และจะเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

“การทำงานร่วมกับคนอื่น ทำให้ทัศนคติเปิดกว้างมากขึ้น เรามีมุมมองที่เปลี่ยนไปจากเดิมมาก พุดง่าย ๆ คือการทำงานทำให้เราออกมาสู่โลกที่กว้างขึ้น ความรู้สึกด้านลบต่างๆ ต่อมุสลิมค่อยๆ งามไปพร้อมกับการเห็นความเป็นจริงมากขึ้นในสังคม ไม่ได้มีแค่เราคนเดียวที่ได้รับผล แต่ยังมีคนอื่นที่เป็นทั้งไทยพุทธ ไทยมุสลิม ก็ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงไม่ต่างกัน”

(ดวงใจ, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2560)

นอกจากปัจจัยของกระบวนการเยียวยาที่เธอได้รับและเปลี่ยนผ่านความทุกข์มาได้แล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้าที่แม่และย่าของเธอมักจะพร่ำบอกให้เธอฟังอย่างสม่ำเสมอ เป็นแรงหนุนสำคัญที่ทำให้เข้าใจชีวิตและประมาทตนต่อเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างดี นั่นคือการเข้าใจว่าการให้อภัยคือทานที่ยิ่งใหญ่ ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า ผู้ให้อภัยเป็นที่รัก ซึ่งสุภาษิตเหล่านี้จะสามารถอธิบายเหตุผลที่ควรจะให้ให้อภัยต่อกันไม่ว่าเขาจะกระทำการใดที่ทำให้เกิดสิ่งเลวร้ายก็ตาม เธอใช้เวลาที่จะพยายามทำความเข้าใจอยู่นาน จนเกิดมุมมองที่มีต่อมุสลิมในพื้นที่ เธอลดอคติที่เคยมีก่อนหน้านี้และเข้าใจถึงระบบของการแก้อุทลาคัยต่อกัน ในเมื่อทุกคนต้องอยู่ร่วมกันในแผ่นดินแม่แห่งนี้

กระบวนการที่เกิดขึ้นทั้งหมดของการเปลี่ยนผ่านความคิดและความรู้สึกของดวงใจได้ถูกถ่ายทอดผ่านการกระทำที่มีต่อคนรอบข้าง และการที่ได้ทำงานภาคประชาสังคมมากยิ่งขึ้น ทำให้เธอมองเห็นตัวเองที่เคยได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ร้ายๆ ที่ผ่านมา ทุกครั้งที่เธอมีโอกาสไปเยี่ยมผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่สงบ เธอได้เห็นความสูญเสียทั้งชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การเยียวยาผู้อื่นจึงเป็นเสมือนการเยียวยาตัวเองเพิ่มขึ้นด้วย การทำงานตรงนี้ทำให้เธอได้เห็นคุณค่าของตนเองที่เธอคิดว่า จะไม่มีโอกาสเป็นไปได้ แต่เธอก็ได้พิสูจน์ให้ครอบครัวและคนรอบข้างได้เห็นว่าคุณค่าที่ได้ก้าวข้ามความยากลำบากมาได้และยังสามารถส่งต่อแรงใจเหล่านี้ให้คนอื่นๆ ที่ประสบเหตุได้รับรู้ด้วย

“ชุมชนที่เราเติบโตขึ้น ที่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงที่พรากชีวิตพ่อแม่และปู่ ตอนนี้อยากกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและเหนียวแน่นขึ้นอีกครั้ง เพราะคนในชุมชนร่วมกันรับมือกับความรุนแรงและสร้างความเข้าใจต่อกัน เราจึงกลับมา มีความสามัคคีกัน”

(ดวงใจ, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2560)

บทบาทใหม่ของดวงใจ ทำให้การทำงานของเธอมีความสุขมากกว่าเดิม การทำหน้าที่เป็นผู้ประสานในเครือข่ายและนักจัดรายการวิทยุ เป็นกระบอกเสียงสำคัญที่ทำให้เธอได้มีโอกาสปลูกจิตสำนึกที่ดีของคนในพื้นที่ และลดอคติต่อกันไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม การหันมองถึงปัญหาที่ยังลึกของความรุนแรงจะทำให้เราทุกคนมีความเข้าใจต่อกัน และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมพร้อมๆ กับการช่วยกันแก้ปัญหาเท่าที่ตัวเองทำได้เพื่อลดความรุนแรงและหันหน้ามาใช้วิธีอย่างสันติเพื่ออนาคตที่มีความหวัง

6. คุณขามิดา: เรือนจำขังเธอไม่ได้

เพลงดิเกฮูลู⁵ ที่รักฉันอยู่ในเรือนจำ

ในเรือนจำ...แสนเศร้าใจ

หากต้องสาธยาย ก็ยิ่งชอกช้ำ

เจ็บปวดจิตใจ ที่ใจของฉัน

เจ็บปวดเหมือนหนาม ทิ่มตำข้างใน

ตั้งแต่ตัวเธอนั้นเดินจากไป ฉันจะอยู่อย่างไร

เพราะคิดถึงเธอทุกวัน ที่รักของฉันอยู่ในเรือนจำ⁶

...

(หลังรอยยิ้ม, 2560)

⁵ ดิเกฮูลู หรือ ลิเกฮูลู หมายถึงการอ่านทำนองเสนาะชาวใต้

⁶ ส่วนหนึ่งเนื้อหาของเพลงที่รักของฉันอยู่ในเรือนจำ ที่ผู้เป็นสามีของคุณขามิดาแต่งขึ้น

ซามีดา หญิงมุสลิมวัย 28 ปี ชาวบ้านชุมชนกุจิงลือปะ อ.ระแงะ จ.นราธิวาส เธออาศัยอยู่กับสามีและลูกชายวัยกำลังโต โดยมีแม่และญาติๆอาศัยอยู่บ้านใกล้เคียง เธออาศัยอยู่ชุมชนแห่งนี้มาตั้งแต่จำความได้ มีอาชีพค้าขายของชำเล็กๆน้อยๆ ใช้ชีวิตที่แสนธรรมดากับครอบครัว ถึงแม้เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะก่อตัวรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ แต่ชุมชนที่เธออาศัยก็สงบมาโดยตลอด ไม่เคยมีเหตุการณ์ที่รุนแรงเกิดขึ้นเลย ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ถึงแม้คนส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาอิสลามแต่ก็มีครูที่นับถือศาสนาพุทธเข้ามาช่วยสอนหนังสือเด็กๆในชุมชน ซึ่งที่ผ่านมาทุกครอบครัวก็ไม่เคยมีปัญหาเรื่องศาสนากันมาก่อน ซามีดาอ้างกล่าวว่าทุกคนให้เกียรติซึ่งกันและกันสำหรับคนนอกที่เข้ามาช่วยเหลือชุมชน โดยเฉพาะคุณครูที่เข้ามาช่วยสอนหนังสือเด็กๆ เพื่อให้เด็กเหล่านี้มีความรู้ต่อไปในอนาคต

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์เลวร้ายก็ได้มาเยือนซามีดาโดยไม่รู้ตัว เธอเล่าด้วยเสียงสั่นเครือถึงเหตุการณ์ดังกล่าว เธอและเพื่อนบ้านได้ยินข่าวเกี่ยวกับคนร้ายที่ไปทำร้ายเจ้าหน้าที่รัฐทำให้มีเจ้าหน้าที่เสียชีวิต 2 นาย แต่ไม่นึกว่าคนร้ายที่เจ้าหน้าที่ตามหานั้นเป็นคนในชุมชน ซึ่งทุกคนต่างตกใจและไม่เชื่อว่าคนในหมู่บ้านจะเป็นผู้ก่อเหตุ แต่เธอและเพื่อนบ้านก็ทราบแต่เพียงว่าตำรวจได้นำตัวผู้ต้องสงสัยไปฝากขังที่โรงพัก เธอกับเพื่อนบ้านจึงต่างแยกย้ายกลับไปบ้านของตน

เวลาผ่านไปไม่นานได้มีเสียงประกาศผ่านเครื่องขยายเสียงจากมัสยิดประจำหมู่บ้าน ปลุกระดมให้ชาวบ้านผู้หญิงมารวมตัวกันขณะเดียวกันมีคนเดินไปเคาะประตูเรียกตามบ้าน ทำให้มีชาวบ้านออกมาชุมนุมกันบริเวณหน้าโรงเรียนกุจิงลือปะ จำนวน 100 คนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เมื่อได้ยินดังนั้นเธอก็เดินออกไปพร้อมกับกลุ่มผู้หญิงดังกล่าวเนื่องจากทุกคนออกไปเพื่อจะได้ทราบว่าเกิดเรื่องอะไรขึ้น เธอสนใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นแต่ทุกคนก็พยายามเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ปล่อยตัวผู้ต้องสงสัยที่ถูกจับ เมื่อรวมกลุ่มกันไม่นานก็มีกลุ่มคนเข้าไปในโรงเรียน แต่เธอไม่เห็นว่าเป็นใคร ไม่ทราบก็รีบออกไปจากพื้นที่ และมีผู้ใหญ่บ้านและเจ้าหน้าที่ความมั่นคงมาเจรจาขอเข้าไปในโรงเรียน สถานการณ์ค่อนข้างวุ่นวายจนไม่รู้ว่าเป็นใคร จนในที่สุดผู้ใหญ่ก็สามารถฝ่าวงล้อมเข้าไปในโรงเรียนได้ ซึ่งเธอมาทราบภายหลังว่า มีคนพาคุณครูที่นับถือศาสนาพุทธสองท่านไปขังไว้ในห้องเก็บของของโรงเรียนและมีการทำร้ายร่างกายจนบาดเจ็บสาหัสและเสียชีวิต ซึ่งหลายคนในกลุ่มที่เธอไปรวมอยู่ด้วยก็ไม่ทราบว่ามีการจับกุมมาทำร้ายร่างกาย

หลังเกิดเหตุการณ์ไม่นาน เจ้าหน้าที่ตำรวจได้เข้ามาคุมตัวและดำเนินคดีกับคนที่อยู่ในเหตุการณ์ทุกคน ซึ่งหนึ่งในนั้นมีชื่อของซามีดาอยู่ด้วย เธอละสามีตกใจมากเมื่อมีเจ้าหน้าที่มาคุมตัวไว้และพาไปโรงพักเพื่อสอบปากคำและฝากขังต่อไป สามีของเธออุ้มลูกชายวัยเพียงหนึ่งขวบมายืนดูเธอหน้าห้องขัง แต่ร้องไห้จนไม่มีเสียง สงสารลูกชายที่ยังไม่ยอม และตอนนั้นเธอก็ไม่สามารถให้นมลูกได้ ลูกเธอร้องไห้เสียงดังจนตำรวจยอมให้เธอออกมาให้นมลูกข้างนอก เธอจึงมีโอกาสอยู่กับลูกก่อนที่

จะถูกนำตัวไปฝากขัง นี่เป็นการให้นมลูกครั้งสุดท้ายของเธอถึงแม้เวลาสั้นนัก แต่เธอก็พยายามให้มากที่สุด ในขณะที่เธอร้องไห้อยู่ตลอดเวลา

“ก๊องงไปหมด อยู่ๆก็มีตำรวจเข้ามาจับและบอกว่า ก๊องมีส่วนร่วมกับการฉ้อโกง เพราะก๊องกับคนอื่นๆไปมุงดูกันหลายคน ไม่มีใครรู้ว่าข้างในโรงเรียนเกิดอะไรขึ้นบ้าง”

“สงสารแต่ลูก ลูกยังเล็กมาก ก๊องต้องให้ลูกอยู่กับอาแบ ก๊องก็สงสารอาแบอีก เพราะลูกติดก๊องมากต้องกินนมจากอกทุกวัน ตอนอยู่โรงพักลูกร้องเสียงดังมาก ก๊องก็ร้องไห้ไม่หยุด แต่วันนั้นก็ได้ให้นมลูกก่อนจะถูกฝากขัง”

(ขามิตา, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

การดำเนินคดีของขามิตาและคนอื่นๆ เป็นไปตามกระบวนการยุติธรรม เธอมีส่วนที่มาร่วมกลุ่มประท้วงหน้าที่เกิดเหตุทำให้มีความผิด และต้องโทษจำคุก 2 ปี ส่วนคนอื่นๆแยกโทษไปตามความผิดไป ในขณะที่เธอรับฟังคำพิพากษาหัวใจของเธอสั่นไหวและท้อแท้ แม้ว่าจะทำใจมาแล้ว แต่เธอก็ต้องรับโทษและใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำ สามีของเธอมีหน้าที่เอาอาหารมาเยี่ยมเธอและให้กำลังใจ เธอเสมอ ลูกชายต้องให้แม่เป็นคนเลี้ยงเพราะต้องให้นมลูกที่ยังเล็ก เธอรู้สึกสงสารลูกและสามีมาก แต่สมองและสติของเธอก็คิดว่าไม่สามารถออกไปได้แน่นอน เธอต้องเข้มแข็งที่จะอยู่ในเรือนจำและพยายามรักษาชีวิตให้ดีที่สุด เพื่อจะได้ออกมาเจอหน้าสามีและลูกอีกครั้ง

หลังเธอต้องโทษจำคุกปัญหาต่างๆมากมายเข้ามา ทำให้สามีเธอต้องรับภาระทั้งหมดไป ทั้งต้องดูแลลูกและทำงานเพื่อช่วยเหลือทางคดี โดยเฉพาะลูกชายที่กำลังเล็กอยู่ร้องไห้ตลอดเวลาที่มองไม่เห็นผู้เป็นแม่ สามีเธอต้องเอาลูกไปให้แม่เลี้ยงไว้และให้ดูคนมกล่องแทน สามีต้องออกไปรับจ้างกรีดยางและกลับมาดูแลลูกเพียงลำพัง แล้วยังต้องไปเยี่ยมเธอที่เรือนจำ เธอสับสนไม่สามารถออกไปช่วยเหลือสามีได้ เธอทำได้แค่เพียงอดทนเพื่อที่จะได้พบกับบิสรภาพอีกครั้ง

“อาแบต้องดูแลลูก ดูแลแม่ก๊อง ต้องทำงานกรีดยางไปด้วย ไม่งั้นไม่มีเงินซื้อข้าวกิน ลูกต้องกินนมมกล่องแทนเพราะไม่มีนมจากแม่ ก๊องรู้สึกสับสนอยากจะไปช่วยอาแบข้างนอก”

(ขามิตา, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

สองปีกว่าในเรือนจำ ทำให้ขามิตารับประสบการณ์มากมาย ทั้งจากตัวเธอเองและเพื่อนๆในเรือนจำ ที่ต่างก็ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ถึงแม้ที่แห่งนี้ไม่ได้เป็นแหล่งที่ทุกคนอยากจะมาพบกัน แต่เธอก็ได้เรียนรู้ฝึกฝนจิตใจให้เข้มแข็ง โดยความอดทนที่ต้องรับมือทั้งภายในเรือนจำเองและภายนอก เวลาผ่านไปเธอได้รับการปล่อยตัวก่อนเพื่อนๆ และรอวันที่จะได้คนที่เธอรักมากที่สุด นั่นคือ สามีและลูกชาย

วันสุดท้ายในเรือนจำของชามิตา คือวันแรกของอิสรภาพครั้งใหม่อีกครั้ง ก้าวแรกที่ได้สัมผัส อากาศบริสุทธิ์ช่างแตกต่างกับอากาศภายในเรือนจำที่ต้องทนทุกข์ทรมานมานาน เธอดีใจมากที่ได้ ออกมาเจอกับครอบครัวจนไม่สามารถประคองสติตัวเองไหว จนล้มลงนอนพับอยู่กับพื้น สามี ของเธอต้องรีบมาพยุงตัวเธอขึ้นมา รสชาติของอิสรภาพทำให้ปรับตัวไม่ทัน ระยะเวลาที่ผ่านไปสองปีที่ถูก คุมขังอยู่ในเรือนจำเป็นฝันร้ายที่ยากจะลืม ต้องใช้ชีวิตอยู่ในห้องสี่เหลี่ยมอย่างแออัด เมื่อพบกับความ สว่างและกว้างขวางทำให้โล่งใจและตื่นตันใจอย่างมาก โดยเฉพาะการได้เจอหน้าลูกชาย สามี และแม่ ที่เป็นดั่งแรงใจสำคัญที่ทำให้เธออดทนในการมีชีวิตในเรือนจำ

“กะจำได้ดี วันแรกที่ออกมาจากห้องขัง ช่างนอกเปลี่ยนไปมาก อากาศข้างนอกรู้สึก สว่างกว่าข้างในมาก และกะอยากเจอหน้าสามีและลูกมากที่สุด แต่เมื่อเดินออกมาไม่นานกะ เป็นลมไปเลย”

(ชามิตา, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

หลังจากออกมาใช้ชีวิตนอกเรือนจำ เธอไม่ละทิ้งการปฏิบัติศาสนกิจที่จะขอพรจากพระเจ้าให้ เธอได้ผ่านพ้นวิกฤตอันเลวร้ายนี้ไปได้ พร้อมกับมีญาติๆ มาเยี่ยมและพูดคุยให้กำลังใจอย่างไม่ขาดสาย กำลังใจที่ได้มานั้นเป็นการต้อนรับกลับบ้านที่ดีที่สุด เธอพยายามใช้ชีวิตให้ปกติถึงแม้จะมีอาการ ซึมเศร้า เธอต้องทำทุกอย่างให้ดีกว่าเดิม สิ่งหนึ่งที่ต้องการมากที่สุดคือการได้ใช้ชีวิตกับลูกชาย ความ ทรงจำย้อนกลับไปถึงการพบกันครั้งสุดท้ายของลูกชาย คือเวลา ก่อนที่เจ้าหน้าที่จะนำตัวเธอเข้าไปใน ห้องขัง เธอให้นมลูกครั้งสุดท้าย ถึงแม้เป็นเพียงเวลาสั้นๆ แต่เธอก็พยายามให้นมลูกมากที่สุด ซึ่งตอนนั้น ลูกอายุเพียงแค่อายุหนึ่งขวบ การพบหน้าอีกครั้งกับลูกชายที่อายุสี่ขวบกลับทำให้เธอเสียใจ เพราะลูกชาย ไม่มีความทรงจำเกี่ยวกับเธอเลย ลูกกลัวเธอ เธอรู้สึกปวดใจและโทษตัวเองว่าไม่สามารถจะเลี้ยงดูลูก ได้ รู้สึกเจ็บปวดและเหมือนตายทั้งเป็น ทำให้ช่วงสามเดือนแรกเธอยังไม่สามารถใกล้ชิดลูกได้ แต่เธอก็ พยายามใส่ใจและดูแลลูกให้มากที่สุด จนลูกชายยอมรับในตัวเธอและเรียกว่าแม่ได้อย่างเต็มปาก

“ลูกโตขึ้นมาก แต่จำกะไม่ได้... กะพยายามจะเข้าไปหาลูก แต่ลูก็ไม่ยอมเข้าใกล้เลย กลัวกะ กะได้แต่ร้องให้ข้างๆ สามี กะรู้สึกผิดที่ไม่ได้ดูแลลูกไม่ได้เห็นตอนเขากำลังโต”

(ชามิตา, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

ชามิตาได้รับการช่วยเหลือจากองค์กรต่างๆ ได้เข้ามาเยี่ยมเยียนและให้ทุนสนับสนุนการ ประกอบอาชีพ ชามิตาและสามีจึงตัดสินใจเปิดร้านขายของชำเล็กๆ ข้างหน้าบ้าน เพื่อประดับประคอง ชีวิตให้สามารถดำเนินต่อไปได้ เธอขายข้าวยาในช่วงเช้าจนถึงค่ำ หารายได้พอมือพอกินเลี้ยงปากท้อง ทุกคนในครอบครัวได้ ช่วงที่อยู่ในเรือนจำ มีองค์กรผู้หญิงเข้ามาเยี่ยมเยียนและให้กำลังใจครอบครัว ผู้ต้องขัง เพื่อให้คำปรึกษาเรื่องต่างๆ ทั้งหมดนี้เป็นประโยชน์กับเธอมากๆ เพราะเป็นแนวทางที่จะ

วางแผนอนาคตว่าจะสามารถเอาตัวรอดและอยู่กับปัจจุบันให้ได้ดี สามีและเธอคิดวางแผนการทำงาน และการใช้ชีวิตตลอดนับแต่เธอหลุดพ้นมา กำลังใจถูกส่งต่อให้กันและกันเสมอในยามที่ท้อแท้และสิ้นหวัง

“มีหลายองค์กรเข้ามาช่วยเหลือ เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมมาเยี่ยมในช่วงแรก ตอนที่ออกมาจากคุกใหม่ๆไม่มีความหวัง ไม่มีแรงที่จะเริ่มต้นทำงาน มีกำลังใจที่จะทำอะไร เพราะคิดแต่เรื่องสามีและลูก แต่อาแบก็อยู่ข้างๆคอยเป็นกำลังใจ”

“วันหนึ่งตัดสินใจ ไปเข้าร่วมกิจกรรมภาคประชาสังคม อบรมเป็นวิทยากรสถานเสวณา ที่จัดขึ้นโดยเครือข่ายผู้หญิง ก็จะได้เรียนรู้การประสานระหว่างชาวบ้านกับกลุ่มภาคประชาสังคมอื่นๆ การทำงานได้เริ่มต้นขึ้นตรงนี้ ก็จะได้แลกเปลี่ยนกับกลุ่มถึงเหตุการณ์ในกุจิงลือปะ ในมุมต่างๆ ก็อยากจะให้ชุมชนกุจิงลือปะได้ตอบคำถามคนอื่นๆ ที่มองว่าเป็นชุมชนอันตราย ให้เข้าใจว่าไม่ได้เป็นแบบนี้ทั้งหมด”

(ขามิดา, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

หลังจากออกมาจากรือนจำได้ไม่นาน ขามิดาได้รับโอกาสจากเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมเพื่ออบรมเป็นวิทยากรสถานเสวณา ระหว่างชาวบ้านกับเครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ งานนี้เป็นจุดเริ่มต้นทำให้เธอได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานด้านประชาสังคม การบอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับตัวเองและครอบครัวเป็นเสมือนประตูสู่ความเข้าใจต่อกันและกัน มีการบอกเล่าถึงปัญหาและความหนักใจของชาวบ้านกุจิงลือปะ ยังสะท้อนถึงความลำบากของชาวบ้านหลังเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสถานเสวณายังเป็นสะพานเชื่อมความเข้าใจระหว่างชาวบ้านในพื้นที่กับเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งต่างก็แสดงความจริงใจที่จะแก้ไขปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ให้ลดลงและหมดไป เธอได้พูดคุยกับเจ้าหน้าที่มากขึ้นและกล้าจะแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาเพื่อแสดงออกถึงความจริงใจ หลังจากเกิดเหตุความรุนแรงที่กุจิงลือปะชุมชนนี้ก็เหมือนถูกปิดตายจากโลกภายนอก เป็นพื้นที่สีแดงที่แม้แต่ชุมชนข้างเคียงไม่ยอมมาเกี่ยวข้อง การที่ได้มาทำงานตรงนี้จึงเป็นโอกาสสำคัญที่จะบอกเล่าถึงเรื่องราวของชาวชุมชนนี้ ให้ผู้คนข้างนอกได้รับรู้ถึงความยากลำบาก ในอีกด้านหนึ่งชาวบ้านในชุมชนอยากจะทำให้เข้าใจว่าสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ใช่ว่าทุกคนในชุมชนจะเป็นคนผิด และพื้นที่แห่งนี้ไม่ได้อันตรายอย่างที่คิด

“ก็อยากจะให้เรื่องกุจิงลือปะ เป็นบทเรียนต่อคนอื่นๆที่บังเอิญไปอยู่ในเหตุการณ์ความรุนแรง ว่าถ้าไปอยู่ในเหตุการณ์รุนแรงที่ไม่แน่ใจว่าเกิดอะไรขึ้น ก็ให้ถอยห่างออกมาอย่าไปร่วม เพราะบางเหตุการณ์เราไม่รู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น อาจจะไปสู่ความผิดต่อเราได้”

(ขามิดา, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

ชามีดา พยายามสื่อสารให้คนอื่นเกี่ยวกับประสบการณ์ของตัวเองในการตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงที่เกิดขึ้นในชุมชนกุจิงลือปะ เป็นอุทาหรณ์ให้คนอื่นได้ระวังตัวมากขึ้น ถ้าอยู่ในเหตุการณ์ที่อาจก่อให้เกิดความวุ่นวายหรือนำไปสู่ความรุนแรงได้ ควรจะถอยห่างออกจากสถานที่นั้นทันที อย่าไปมุงดูหรือสังเกตการณ์ใดๆ เพราะบางเหตุการณ์ที่คลุมเครือยังไม่ทราบต้นเหตุที่แท้จริงอาจจะทำให้เราถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์นั้นด้วย ดังเช่นที่เกิดขึ้นกับเธอ

7. คุณโรสลิน: บทบาทผู้ประสานงานทั่วทิศ

“เริ่มต้นเหยียวยาด้วยตัวเองโดยใช้หลักศาสนา ก่อน ช่วงที่ได้รับผลกระทบใหม่ๆ จะใช้อัลกุรอ่านเป็นที่พึ่งทางใจ จะอยู่กับอัลกุรอ่าน เพราะอัลกุรอ่านสามารถทำให้จิตใจเราเย็นลง ศาสนาเหยียวยาจิตใจเรา
ได้”

(โรสลิน, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2560)

โรสลิน หญิงมุสลิมต่างจังหวัดที่จับปลัดจับผลูได้มาใช้ชีวิตอยู่ชายแดนภาคใต้ในอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เพื่อเริ่มชีวิตแต่งงานกับสามี หลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมหน้าสภอ.ตากใบ ทำให้เธอสูญเสียลูกชายคนแรกและพี่ชายไป รวมถึงลูกชายคนที่สองได้รับบาดเจ็บสาหัส ความเปลี่ยนแปลงได้เข้ามาเยือนโรสลินตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชีวิตที่พลิกผันจากหญิงผู้แข็งแกร่งในการค้าขายกลับกลายเป็นเหยื่อของความรุนแรงที่สร้างบาดแผลลึกลงในใจเธอ ที่ความรุนแรงไม่ได้พรางแค่ชีวิตของลูกชายเท่านั้น แต่ยังพรางความไว้วางใจต่อความรู้สึกรักที่เธอมีต่อรัฐ และท้ายที่สุดเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของเธอที่ต้องประคับประคองครอบครัวที่ต้องรับผลจากความรุนแรงเหล่านี้ การสูญเสียลูกชายและพี่ชาย การต้องรับผิดชอบดูแลลูกชายที่ได้รับบาดเจ็บทางกาย ลูกสาวที่ได้รับบาดเจ็บทางใจ ซึ่งเธอต้องยืนเป็นแนวหลักในการประคับประคองชีวิตครอบครัว และผ่านมรสุมเหล่านี้ด้วยศานาอันบริสุทธิ์และสังคมที่เกื้อกูล

เด็กหญิงโรสลิน เติบโตขึ้นในจังหวัดทางภาคใต้ตอนกลางซึ่งไม่ใช่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ด้วยความที่ได้พบกับสามีที่เป็นชาวอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส จึงต้องย้ายมาอยู่ที่นี่และประกอบอาชีพค้าขายตั้งแต่เริ่มต้น โรสลินได้รับโอกาสทางการศึกษาระดับดีเมื่อเทียบกับคนทั่วไปในชุมชน เธอสามารถจบอนุปริญญาในขณะที่ต้องมีภาระดูแลลูก จึงเป็นความตั้งใจของเธอที่อยากจะเรียนสูง แต่ด้วยเหตุผลของหน้าที่การดูแลลูกๆ เธอจึงต้องละโอกาสที่จะเรียนสูงกว่านี้ สามีของเธอทำหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านและเธอเป็นผู้ดูแลเอกสารและการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

มรสุมลูกแรกเกิดขึ้นเมื่อการค้าขายของโรสลินกับสามีเกิดปัญหาขึ้น เนื่องจากการค้าขายเสื้อผ้ากระสอบเป็นธุรกิจหนุนาการหนีภาษีประเภทหนึ่งจึงทำให้สามีของเธอถูกจับกุมในข้อหาครอบครองของหนีภาษีเพื่อการพาณิชย์⁷ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากสามีถูกจับกุมคือทรัพย์สินของเธอเกือบทั้งหมดถูกยึดไว้ ไม่มีอะไรเหลือ ทั้งบ้านและรถถูกยึดเกือบจะทำให้เธอล้มละลาย เธอจึงต้องดิ้นรนเพื่อครอบครัวและลูกๆ จึงหันมาทำงานเย็บผ้าคลุม ซึ่งในสมัยก่อนนั้นธุรกิจการเย็บผ้าคลุมยังไม่ได้เป็นที่แพร่หลายมากนักในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากต้องใช้กระบวนการที่ซับซ้อนและใช้เวลานาน แต่โรสลินมองเห็นช่องทางเหล่านี้จึงหันมาทำงานปักผ้าคลุม⁸ เป็นอาชีพหลัก ซึ่งผ้าคลุมมีราคาสูงมากและคุ้มค่าสามารถทำรายได้ให้โรสลินได้วันละกว่า 800 บาท อย่างไรก็ตามรายได้ที่มากขึ้นต้องแลกกับความอดทนในการปักผ้า โรสลินอธิบายเกี่ยวกับงานปักผ้าของเธอว่า ในแต่ละวันเธอต้องใช้เวลาปักผ้ามากกว่าเวลาอื่นๆ ของตัวเอง พักผ่อนแค่หนึ่งชั่วโมงต่อวัน ทุกวันเธอจะเข้านอนตอนเที่ยงคืนตรงและตื่นขึ้นมาปักผ้าตอนตีหนึ่งจนถึงตีห้า จากนั้นเป็นเวลาเตรียมกับข้าวให้ลูกๆ และภารกิจส่วนตัว และกลับมาปักผ้าต่อจนถึงบ่ายโมง พักผ่อนหนึ่งชั่วโมง และเริ่มปักผ้าใหม่ตอนบ่ายสองไปจนถึงเที่ยงคืนโดยจะพักทำละหมาดเพียงเวลาสั้นๆ เท่านั้น ซึ่งการปักผ้าทำให้เธอแทบไม่ได้หลับไม่ได้นอน จนสามารถประดับประดาครอบครัวให้มีรายได้มากขึ้นและปลดหนี้สินต่างๆ จนหมด ส่งผลให้สามารถส่งลูกๆ เรียนหนังสือได้ตามต้องการและมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น

“มะทำงานหนักมากช่วงนั้น ต้องเย็บผ้าตลอดทั้งวัน ปักผ้าตั้งแต่เที่ยงจนถึงตีห้าได้พักแค่หนึ่งชั่วโมง และต้องดูแลบ้านและดูแลลูก งานปักผ้าของมะต้องใช้ความละเอียดมากไม่ใช่เหมือนสมัยนี้ที่ใช้เครื่องทำ การปักผ้าของมะจึงใช้เวลานาน”

(โรสลิน, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2560)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ท่ามกลางการดำเนินชีวิตของโรสลินกับจักรปักผ้าที่เสียงยังดังก้องไปเรื่อยๆ ทุกวันๆ ก็ได้เจียบหายไปหลังเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงหน้าสภอ.ตากใบ เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2547 ที่ทำให้ชีวิตของลูกชายได้จากไปไม่มีวันกลับ เป็นมรสุมลูกใหญ่ที่ทำให้ชีวิตเธอเปลี่ยนไปตลอดกาล คงไม่มีความทุกข์ใดๆ จะเศร้าใจไปกว่าการสูญเสียลูกชายในเหตุการณ์ตากใบ และลูกชายอีกคนได้รับบาดเจ็บสาหัสจากเหตุการณ์เดียวกัน การสูญเสียลูกชายไม่ได้ทำให้เธอทุกข์กายเท่านั้นยังทำให้เธอทุกข์ใจหนัก

⁷ การค้าผ้ากระสอบหนีภาษี เป็นการลักลอบนำสินค้าละเมิดลิขสิทธิ์เข้ามาในประเทศ

⁸ การปักผ้าคลุม เป็นธุรกิจหนึ่งที่มีความนิยมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากมุสลิมที่เป็นผู้หญิงต้องสวมผ้าคลุม (ฮิญาบ) งานปักผ้าคลุมได้รับจึงได้รับความนิยมมากเพราะเป็นสินค้าที่มีความต้องการตลอดเวลา ปัจจุบันจึงดูที่ความสวยงามและความละเอียดของการปักมากกว่าสมัยก่อนที่ดูเพียงการใช้งานเท่านั้น

ขึ้นไปอีก เมื่อลูกสาวได้รับผลกระทบกระเทือนทางจิตใจอย่างรุนแรงในเหตุการณ์ที่พี่ชายถูกกระทำ และนั่นจึงเป็นความทุกข์ที่โรสลินรู้สึกเจ็บปวดมากที่สุดและยังคงเป็นแผลลึกในใจยามที่ลูกสาวมีอาการตื่นตระหนกอย่างรุนแรง จากเหตุการณ์ครั้งนี้ไม่เพียงแต่เธอต้องดูแลและเยียวยาจิตใจของตัวเอง แต่ยังต้องทำหน้าที่ดูแลจิตใจลูกสาว รวมถึงทุกคนในครอบครัวอีกด้วย

“ลูกชายสองคนกับเกิดขึ้นในเหตุการณ์ตกใบ คนหนึ่งเสียชีวิต อีกคนหนึ่งบาดเจ็บ หมดสติไปมาก ไม่เคยรู้สึกเสียใจมากขนาดนี้ จำได้ว่ามะเคียดจนต้องรักษาตัวเพราะเกิดเป็นลมบ่อยมาก และลูกสาวอีกคนหนึ่งก็ได้รับผลกระทบอย่างมาก กระทบทางจิตใจของแก แกจะรู้สึกเครียดและหลอนมาก มะต้องดูแลแกอย่างใกล้ชิด ลูกๆทุกคนได้รับผลกระทบหมด”

(โรสลิน, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2560)

โรสลินได้เล่าถึงอาการของลูกสาวที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นว่า เมื่อมีเจ้าหน้าที่รัฐสวมเครื่องแบบมาที่บ้าน ลูกสาวจะมีอาการเครียดอย่างเห็นได้ชัดและจะกรี๊ดร้องจนเป็นลมหมดสติไป จึงต้องคอยระมัดระวังไม่ให้ลูกสาวมีเรื่องมากกระทบจิตใจแม้แต่เรื่องเล็กๆน้อยๆ จนต้องหยุดเรียนกลางคันเพื่อมารักษาตัวที่บ้าน เธอจึงต้องทำทุกอย่างให้บ้านเองทั้งหมด เธอยังคงดูแลลูกสาวอย่างใกล้ชิดและต้องทำหน้าที่ช่วยเหลือสามีในการติดต่อประสานงานในฐานะผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน การทำงานตรงนี้เองที่เป็นเหตุให้เธอได้รับคำขู่จากจดหมายของกลุ่มคนไม่ทราบฝ่าย ที่ไม่พอใจที่เธอและสามีทำงานร่วมกับรัฐบาลไทย รวมถึงบทบาทของสามีและเธอในการเป็นผู้นำชุมชน ทำให้ตัวเองต้องระมัดระวังมากขึ้นท่ามกลางการทำงานของตัวเองที่อยากจะเป็นคนกลางในการประสานงานระหว่างรัฐกับชุมชน ซึ่งเธอยังคงยืนยันถึงความเป็นกลางของการทำงานนั้นแสดงถึงการให้ความร่วมมือกับทุกฝ่ายและให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่

“มะไม่เคยกลัวเลยที่ถูกขู่ มะจะทำงานต่อไปเพื่อช่วยเหลือคนอื่นๆ ทำงานเป็นคนกลางประสานงานระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ที่เป็นเหมือนคนกลาง มะคิดว่าเราไม่ได้ทำอะไรผิด ไม่เคยกลัวแต่ก็ต้องระวังมากขึ้นเท่านั้นเอง”

(โรสลิน, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2560)

หลังจากมรสุมครั้งใหญ่ที่เปลี่ยนชีวิตเธอ หลังความสูญเสียที่มากเกินกว่าผู้หญิงอย่างเธอจะยอมรับได้ ก็เป็นความจริงที่ต้องยอมรับและต้องอยู่กับปัจจุบันให้ได้ โรสลินสร้างกำลังใจด้วยตัวเองที่ตัวเองเองเรียกว่าเป็นแรงบริสุทธิ์ที่ทำให้ในของเธอเข้มแข็ง นั่นคือกระบวนการเยียวยาจิตใจทางศาสนา ใช้หลักศาสนา ก่อนในช่วงได้รับผลกระทบเริ่มแรก เธอใช้คัมภีร์อัลกุรอานเป็นที่พึ่งทางใจโดยการอ่านและทำความเข้าใจความหมายของคัมภีร์อัลกุรอานซึ่งมีส่วนช่วยทำให้เธอรู้สึกจิตใจสงบขึ้น

ศาสนาจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การเยียวยาทางจิตใจเป็นไปได้โดยดีและยังส่งผลต่อคนในครอบครัว อีกด้วย

นอกเหนือจากการใช้กระบวนการเยียวยาด้วยตนเองของโรสลิน เธอยังได้รับการเยียวยาในการเข้าร่วมการเยียวยาของภาคประชาสังคมที่นอกจากจะทำให้สภาพจิตใจผ่อนคลายแล้วยังสร้างความรู้ความเข้าใจในการช่วยเหลือปัญหาในชุมชนมากยิ่งขึ้น การได้รับความรู้จากการเข้าอบรมของโรสลินนับเป็นจุดเริ่มต้นในการทำงานช่วยเหลือชาวบ้านในชุมชน เพราะสามารถสร้างความกล้าหาญที่จะพูดเรื่องราวได้มากขึ้น และสร้างเกราะป้องกันให้จิตใจเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ถึงกระบวนการสานเสวนาสันติวิธีทำให้โรสลินเปลี่ยนวิธีคิดต่อการปฏิบัติตัวในการทำงานกับรัฐและมีความเข้าใจลึกซึ้งในปัญหา การได้รับเงินชดเชยจากรัฐในโครงการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นอีกจุดเริ่มต้นหนึ่งที่ทำให้เธอก้าวเข้ามาทำงานเป็นผู้ประสานงานระหว่างชาวบ้านและรัฐอย่างจริงจัง ซึ่งเธอคิดแค่เพียงว่าเป็นการช่วยเหลือเพื่อนบ้านคนอื่นๆ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วยกันบนโลกใบนี้

“รัฐก็เข้ามาช่วยเป็นเงินเยียวยาของลูกชายทั้งสองคน มะกันำเงินตรงนั้นมาดูแลครอบครัวและทำงานช่วยเหลือ ที่สำคัญมะกัทำงานกับภาคประชาสังคมอย่างจริงจัง เข้าไปเป็นผู้ประสานงานเต็มตัว และงานสังคมด้านยาเสพติดด้วย”

(โรสลิน, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2560)

ชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของโรสลิน ทั้งบทบาทภรรยา แม่ และบทบาทการทำงาน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลให้เธอกลายเป็นแกนนำกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์จากใบในการฟ้องดำเนินคดีกับเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นแกนนำผู้หญิงในอีกหลายกลุ่มซึ่งทั้งหมดเป็นการรวมตัวของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบทั้งสิ้นเพื่อให้การเยียวยายังคงมีอยู่และสามารถช่วยเหลือได้ในระยะยาวต่อไป ความชัดเจนในการทำงานด้านนี้มีมากขึ้นเมื่อเธอได้รับการประสานจากทนายให้ประสานงานกับญาติผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ตากใบ เพื่อให้ได้รับสิทธิที่ชอบธรรมมากที่สุด การประสานงานกับรัฐของเธอยังคงโดดเด่น อาจเพราะโรสลินมีบุคลิกที่เป็นผู้นำและกล้าตัดสินใจ ส่งผลให้เธอมักจะถูกเสนอชื่อเป็นประธานอยู่เสมอ

การทำงานด้านการเป็นผู้ประสานงานผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ตากใบ ทำให้โรสลินเริ่มสร้างกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ร่วมกับภาคประชาสังคมอื่นๆ ประกอบด้วยกิจกรรมเยี่ยมเยียนผู้ได้รับผลกระทบ โดยการพูดคุยเพื่อระบายความทุกข์ใจเพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจ และยังต้องติดตามสิทธิอันควรพึงได้ของผู้ได้รับผลกระทบจากรัฐ และกิจกรรมที่สำคัญของเธอที่มีบทบาทโดยตรงคือการส่งเสริมอาชีพของผู้ได้รับผลกระทบ โดยเธอยังคงให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพการปักผ้าคลุมอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันราคาการปักผ้าคลุมจะไม่สูงเหมือนที่ผ่านมา แต่สามารถกระจายรายได้ให้แก่คนอื่นๆ ให้มี

อาชีพเลี้ยงครอบครัวได้ ซึ่งโรสลินเองพอใจกับบทบาทนี้ เพราะรู้สึกถึงการเป็นผู้ให้ความรู้อย่างแท้จริง และยังเป็นประโยชน์โดยตรงต่อชาวบ้านมาก การทำงานเหล่านี้ไม่ได้มีเงินตราเป็นตัวตั้ง แต่เธอก็ย้ำเสมอว่าการได้รับโอกาสได้ช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับผลกระทบเช่นเธอ ก็เป็นกำลังใจสำคัญต่อการก้าวไปข้างหน้าของเธอ การได้รับคำขอบคุณหรือของฝากเล็กๆน้อยๆจากชาวบ้านก็เป็นสิ่งสำคัญให้เธอทำงานตรงนี้ต่อไป เป็นการเยียวยาจิตใจของกันและกัน

บทบาทที่ตามมาของโรสลิน ที่ทำให้งานของเธอก้าวไปถึงการเป็นแกนนำโครงการที่ริเริ่มด้วยตัวเองมากขึ้น เมื่อเธอมองเห็นปัญหาในชุมชน ที่มีปัญหาเรื่องเยาวชนติดยาเสพติดเป็นจำนวนมาก ทำให้เธอเริ่มทำโครงการเพื่อให้ความสำคัญกับปัญหาดังกล่าว เพื่อสร้างอาชีพให้กับคนที่มีปัญหาเหล่านี้ ได้มองเห็นช่องทางการทำมาหากินมากกว่าการเสียเวลากับยาเสพติด การริเริ่มโครงการสร้างอาชีพกับเยาวชน ทำให้เกิดโครงการอื่นๆตามมามากมาย เช่น ธุรกิจขนาดเล็ก กลุ่มแม่บ้านทำอาหารและขนม ซึ่งโครงการที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นการประสานงานโครงการและได้รับงบประมาณจากรัฐ แต่วันนี้เธอได้เข้าสู่สร้างปฏิสัมพันธ์ทั้งชาวบ้านและฝ่ายรัฐเอง เพื่อสร้างความปรองดองที่แท้จริงในชุมชน

“มะเขียนโครงการด้วยตัวเอง เพื่อของบประมาณในโครงการต่างๆมากขึ้น ชาวบ้านก็ช่วยกันทำงาน ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านยังไม่มีความรู้ มะก็เข้ามาช่วยพวกเขา ไม่ได้เป็นแกนนำไปหมดทุกอย่าง แต่ช่วยเหลือที่เรามีความรู้”

(โรสลิน, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2560)

ปัจจุบัน โรสลินยังคงคลุกคลีกับงานเพื่อชุมชนอย่างที่เธอถนัด การรับหน้าที่ผู้ประสานงานโครงการเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นโครงการที่จัดตั้งศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงที่เธอเขียนของงบประมาณจากหลายๆแห่ง เช่น กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร(กอ.รมน.) ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) และหน่วยงานการกุศลระหว่างประเทศ และยังมีโครงการจิตอาสาอื่นๆ ที่เธอยังคงได้รับบทบาทสำคัญ คือโครงการภูถันนันบารู⁹หรือทางสายใหม่และกลุ่มทำดี ซึ่งเธอยังคงให้ความสำคัญกับการสร้างอาชีพแก่เยาวชนและชาวบ้านในชุมชน เธอมีความเข้าใจและช่วยเหลือให้ความร่วมมือทุกฝ่ายที่เป็นมิตรงานเหล่านี้เป็นงานจิตอาสาไม่มีค่าตอบแทน จนบางครั้งต้องใช้ต้นทุนของตัวเอง แต่อย่างไรก็ตามเธอยังคงมีความรู้สึกต้องการแบ่งปันและร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการแบ่งรับความทุกข์กับชาวบ้าน สิ่งนี้เองที่ทำให้เธอยังคงทำงานอาสานี้ต่อไปด้วยความภาคภูมิใจ

⁹ โครงการภูถันนันบารู หรือ ทางสายใหม่ เป็นโครงการแก้ปัญหาเสพติดของเยาวชนกลุ่มเสี่ยงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เน้นการฝึกอบรมทำความเข้าใจกับเยาวชนที่มีความเสี่ยงที่จะเกี่ยวข้องกับยาเสพติด โดยจะเป็นการเข้าค่ายฝึกอบรมจริยธรรมและการประกอบอาชีพ

8. คุณอาอีชะฮ์: หญิงแกร่งของครอบครัว

“วันนี้ฉันสามารถก้าวข้ามชีวิตที่เลวร้ายผ่านอุปสรรคต่างๆ เผชิญหน้ากับปัญหา ฉันคิดเสมอว่าเป็นบททดสอบของพระเจ้า ฉันเชื่อในความบริสุทธิ์ของสามี เชื่อในกระบวนการยุติธรรม และสิ่งที่คุณเชื่อก็เป็นจริง”

(อาอีชะฮ์, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

อาอีชะฮ์ หญิงชาวบ้านจังหวัดยะลา ประกอบอาชีพกรีดยางและปลูกข้าวในพื้นที่บ้านเกิด เธออาศัยอยู่กับสามีและลูก ในบริเวณบ้านรอบๆ เป็นบ้านญาติซึ่งส่วนใหญ่ก็จะประกอบอาชีพกรีดยางเช่นเดียวกัน ในชุมชนของเธอเป็นชุมชนเล็กที่ค่อนข้างห่างไกลจากตัวเมืองและเป็นพื้นที่ชนบท มีพื้นที่ป่าและเกษตรจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นป่าขนาดใหญ่ลึกลงไปในหุบเขาหลายลูก ทำให้ทุกบ้านจะมีอาชีพกรีดยางเหมือนกัน

อาอีชะฮ์เป็นคุณแม่ของลูกชายวัยกำลังโตและต้องดูแลแม่ที่อายุมาก แต่เธอก็ยังมีญาติคอยช่วยเหลือทุกอย่าง เธอเติบโตมาในชนบท เรียนหนังสือเพียงชั้นมัธยมต้นเพราะทุกคนไม่คิดจะเรียนต่อสูงไปกว่านี้ ซึ่งเป็นค่านิยมสมัยนั้นที่ไม่ส่งลูกเรียนสูงมากนัก เพราะสุดท้ายก็ต้องมาช่วยกันกรีดยางทุกบ้านต้องทำและยางก็เป็นสิ่งที่มีค่าและสามารถเลี้ยงดูปากท้องของทุกคน ในทุกๆ เช้ามีเธอและสามีต้องออกไปกรีดยางทุกวันเป็นปกติและกลับมาบ้านในช่วงบ่ายของทุกวัน หลังเที่ยงจะเป็นเวลาพักผ่อนและหางานเล็กๆ น้อยๆ ทำ ชีวิตของเธอจึงเป็นเกษตรกรทั่วๆ ไป ทำมาหากินทุกวันเพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัวอย่างพอมีพอกิน เธอกับสามีช่วยกันปลูกยางและดูแลเพื่อที่จะสามารถเก็บขายมาขายแลกเงิน

เมื่อชีวิตอันแสนธรรมดาของเธอถูกขัดจังหวะด้วยเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดขึ้น ในเช้าของวันธรรมดาหลังจากกลับมาจากกรีดยางและเก็บขี้ยางจากสวนใกล้บ้าน เธอกับสามีก็กลับมาถึงบ้านตามปกติ สามีต้องเอายางที่ได้ไปขายต่อให้กับคนรับซื้อซึ่งอยู่ไม่ห่างจากหมู่บ้านมากนัก หลังเที่ยงเมื่อสามีถึงบ้าน มีชายที่ไม่คุ้นหน้าเข้ามาพูดคุยเพื่อขอซื้อไม้ยางและต้นยางเพื่อไปขายต่อกับโรงงานแปรรูป ดังนั้นเธอจึงเชิญเขานั่งพูดคุยภายในบ้าน จนชายคนนั้นขอลากลับไป ต่อมาประมาณบ่ายสามมีชายสามสี่คนทำที่เดินเข้ามาถามและขอเข้าไปค้นภายในบ้าน และบ้านอื่นๆ ใกล้เคียงกัน เธอจึงรู้ว่าเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง หลังจากนั้นก็มีเจ้าหน้าที่จำนวนมากเข้ามาค้นในบ้านอย่างต่อเนื่อง และนำชายแปลกหน้าที่เธอจำได้ว่ามาพูดคุยกับเธอและสามีเรื่องขอซื้อไม้ยางไปขายต่อ เมื่อเจ้าหน้าที่ถามว่า

รู้จักคนนี้หรือไม่ เธอจึงเอ่ยเล่าไปตามความจริง เจ้าหน้าที่จึงคุมตัวชายคนนี้ไปในบ้านและกลับออกมาพร้อมของกลางที่เป็นวัตถุต้องสงสัยที่สามารถฆ่านาประกอบระเบิดได้ เธอตกใจอย่างมาก เนื่องจากเธออยู่ที่บ้านตลอดเวลาไม่เคยเห็นวัตถุต้องสงสัยนี้มาก่อน และไม่สามารถอธิบายกับสิ่งที่เกิดขึ้นต่อหน้าได้ เจ้าหน้าที่พยายามสอบถามและพูดคุยกับเธอและสามี แต่ก็ได้รับคำตอบได้เพียงแค่ว่าไม่ทราบว่าเป็นอะไร และไม่ใช่งานที่อยู่ในบ้านเธอแน่นอน

“เราและสามี ต้องตื่นเช้ามีดเพื่อออกไปกรีดยางเป็นปกติทุกวัน จนเวลาจะกินข้าวเที่ยง ก็มีคนมาถามเรื่องขอซื้อไม้ยางและต้นยาง สามีก็อยู่คุยด้วยสักพัก จนเขากลับไปไม่นานตำรวจและทหารก็เข้ามาตรวจค้นในหมู่บ้านและมาขอตรวจค้นในบ้านเรา เราก็ยังมีนั่งอยู่ จนมีตำรวจคนหนึ่งถามถึงผู้ชายคนที่มาคุยกับสามีเรื่องซื้อไม้ยาง จนมารู้ว่าตำรวจตั้งข้อหาผู้ชายคนนั้นและสามีเราเป็นผู้ต้องหาพัวพันกับการประกอบระเบิด”

(อาอีซะฮ์, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

หลังการตรวจค้นภายในบ้าน เธอและสามีถูกสอบสวนอย่างหนัก พร้อมกับเพื่อนบ้านหลายคนที่ถูกคุมตัวด้วย เจ้าหน้าที่นำตัวเธอและสามีไปโรงพักเพื่อทำประวัติและลงบันทึกประจำวัน เมื่อเธอต้องก้าวเข้ามาในโรงพักหัวใจของเธอก็ต้องหวาดกลัวและไม่เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น ตำรวจพยายามสอบถามปากคำเพิ่มเติมและเสนอให้เธอและสามีรับสารภาพ เธอเลือกที่จะเงียบ และมองหน้าสามีด้วยใจที่ปวดร้าว เวลาล่วงเลยมาถึงเที่ยงคืน มีทหารนำพาตัวทุกคนไปค่ายทหารเพื่อคุมตัวไว้ตามกฎอัยการศึก ตอนนี้องที่เธอเกือบจะหมดสติเพราะมีโรคประจำตัวและมีความเครียดกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามเธอก็ถูกคุมตัวในห้องขังพร้อมกับถูกจับตามองตลอดเวลา เช้าวันต่อมาเธอและสามีถูกสอบสวนเพิ่มเติมโดยตำรวจ ซึ่งเป็นไปตามข้อเท็จจริงทั้งหมด เธอเล่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ทราบจนเจ้าหน้าที่ตำรวจปล่อยตัวเธอและสามีกลับบ้าน แต่คนอื่นๆยังคงถูกดำเนินคดีต่อไป

เหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้อาอีซะฮ์มีความเครียดและกังวลตลอดเวลา การกลับบ้านอีกครั้งทำให้เธอใจชื้นมาบ้าง สามีของเธอพยายามกลับมาใช้ชีวิตอย่างปกติที่สุด แต่ไม่กี่วันหลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ได้เชิญเธอและสามีไปให้ปากคำเพิ่มเติม และอธิบายให้เธอฟังว่านี่เป็นกระบวนการกักตัวเป็นพยาน แต่ในใจของเธอรู้สึกแปลกๆและไม่ไว้วางใจสถานการณ์ในตอนนี้อยู่ เธอวิตกกังวลเกี่ยวกับลูกอีกครั้งว่าถ้าเธอและสามีต้องติดคุกขึ้นมาจริง ลูกจะอยู่อย่างไร ความเครียดแผ่ซ่านไปทั่วร่างกายและจิตใจ หัวใจเธอห่อเหี่ยวและสิ้นหวังไปแล้ว

เวลาต่อมา ความวิตกกังวลยังไม่หายก็มีเจ้าหน้าที่ความมั่นคงเข้ามาในบ้านและขอคุมตัวสามีของเธอไปโรงพัก เธอตกใจมาก เหตุการณ์แบบนี้ได้เกิดขึ้นอีกแล้ว เธอพยายามขอติดตามสามีไปด้วย แต่เจ้าหน้าที่คุมตัวแต่สามีของเธอ ในตอนนั้นเธอต้องอยู่กับความเครียดและไม่รู้ต้องทำอะไรต่อไป ญาติจึงช่วยกันติดต่อว่าสามีของเธอถูกควบคุมไปที่ใด จนรู้ว่าสามีของเธอถูกควบคุมตัวอยู่ที่โรงพัก

ยะลา เธอจึงรีบไปเยี่ยมสามีที่โรงพักและเห็นว่าสามีอยู่กรงขังพร้อมกับคนอื่นๆ เธอสงสารและรู้สึก
เครียดมาก เธอเลือกที่จะกุมมือสามีของเธอไว้ตลอดเวลาในระหว่างการสอบปากคำ แต่สามีของเธอ
ต้องอยู่ในคุกต่อไปเพื่อรอคำตัดสิน

“หลังจากครั้งแรกที่ตำรวจมาที่บ้าน เอาตัวเราและสามีไปสอบปากคำ สุดท้ายก็
ปล่อยตัวพวกเรา ตอนนั้นก็คิดว่าไม่น่าจะมีปัญหาอะไรตามมาอีก เพราะเราบอกไปหมดทุก
อย่างแล้ว แต่แล้วตำรวจก็ได้มาหาที่บ้านอีก และเอาตัวสามีไปฝากขังที่โรงพัก เธอตกใจและ
ไม่เข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้น ตำรวจบอกแค่ต้องรอคำตัดสินจากศาล”

(อาอีซะฮ์, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

เมื่อสามีของเธอต้องถูกจำคุก อาอีซะฮ์ต้องตกอยู่ในสภาพจิตใจที่อ่อนแอและเกิดความเครียด
มากจนล้มป่วย ชีวิตของเธอได้เปลี่ยนไปนับแต่นั้น ต้องแบกรับภาระทุกอย่าง ทำงานหนักขึ้นเป็น
เท่าตัว หารายได้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัว ค่าเล่าเรียนของลูก ยังมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการดำเนินคดี เช่น
การเดินทางไปศาล ไปศูนย์ทนายความมุสลิม เพื่อประสานงานเกี่ยวกับคดีของสามี ยิ่งไปกว่านั้นเธอ
ต้องดูแลแม่ที่ชราภาพ รายได้จึงไม่พอกับค่าใช้จ่าย จนถึงขั้นต้องขอหยิบยืมจากญาติมิตรเพื่อเป็น
ค่าใช้จ่ายในบ้านไปก่อน ในยามที่เธออ่อนแอและสิ้นหวัง เธอนำหลักศาสนามาช่วยบรรเทาความ
อ่อนแอ และยังคิดถึงเรื่องราวของคนอื่นๆ และพี่สาวของเธอที่ต้องทนทุกข์ทรมานจากความรุนแรงใน
พื้นที่อีกด้วย พี่สาวของเธอเข้มแข็งมากในขณะที่สามีโดนจำคุกและต้องดูแลลูกน้อยวัยทารกเพียงคน
เดียว และต้องตามคดีของสามีจนสามารถช่วยออกมาได้ พี่สาวของเธอสามารถฟันฝ่ามรสุมมาได้ เธอ
ก็ต้องผ่านให้ได้เช่นกัน

การดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปทำให้เธอเข้มแข็งขึ้นมาบ้าง จากที่เธอไม่สามารถขับรถยนต์ได้ เธอ
ต้องกล้าขับเพื่อจะไปทำงานและไปเยี่ยมสามีได้ เธอเป็นเสาหลักของครอบครัวไปโดยปริยาย การดูแล
ลูกและแม่เป็นภารกิจสำคัญที่สุดในตอนนั้น ส่วนการตามคดีของสามีเธอติดตามอย่างใกล้ชิดและ
เตรียมพร้อมในเรื่องต่างๆ อยู่เสมอ เมื่อต้องไปเยี่ยมสามีที่เรือนจำ เธอยังคงร้องไห้อยู่ตลอดเวลาที่ต้อง
พบหน้าสามีและพยายามนำหลักศาสนามากล่อมเกลาลงใจให้สามีเธอมีความอดทน เพราะการได้รับ
บททดสอบครั้งนี้เป็นพระประสงค์ของพระเจ้า ดังนั้นจึงต้องอดทนให้มากที่สุด เพื่ออนาคตจะได้รับ
อิสรภาพอย่างที่ควรจะเป็น เธอติดตามคดีความอยู่เป็นเวลาหลายเดือน จนเจ้าหน้าที่ศาลแจ้งว่า
สามารถประกันตัวได้ในวงเงิน 600,000 บาทเธอรู้สึกมือแปดด้านมาก ไม่รู้ว่าจะเอาก้อนนั้นมาจาก
ไหนมาช่วย เธอวิ่งวอนต่อพระเจ้าและลาหมาดขอพรจากพระองค์เพื่อให้ผ่านช่วยเลวร้ายนี้ไปให้ได้
หลังจากนั้นมีญาติคนหนึ่งเดินทางมาที่บ้านและมอบโฉนดที่ดินให้ไปประกันตัวสามี แต่ศาลกลับมี
คำสั่งไม่ให้ประกันตัว จนมาถึงวันที่ต้องขึ้นศาลเพื่อสืบพยานโจทก์ เธอไปให้ปากคำด้วยข้อเท็จจริงที่มี
อยู่และตอบศาลไปด้วยความจริงใจในขณะที่ในใจนั้นมีความกังวลอยู่ไม่น้อย กลัวว่าสามีต้องติดคุก

ตลอดชีวิตและอาจจะไม่ได้เห็นหน้ากันอีก ความเครียดมากมายเข้ามาในความคิด เธอจึงคิดว่าไม่มีใครช่วยได้นอนจากพระเจ้าเท่านั้น และแล้ววันตัดสินก็มาถึงศาลพิพากษายกฟ้องสามีและผู้ต้องหาคนอื่น ๆ สามีของเธอได้รับการปล่อยตัวในที่สุด

“ชีวิตเราเปลี่ยนไปทันทีเมื่อสามีถูกจับ เราต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวที่เหลือทำงานหนักมากขึ้น และต้องติดตามคดีสามีอีก ค่าใช้จ่ายในการประกันตัว ค่าเดินทาง เราต้องหาเพื่อมาช่วยเหลือเขา”

(อาอีซะฮ์, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

การกลับมาใช้ชีวิตอีกครั้งหลังจากสูญเสียอิสรภาพของสามี อาอีซะฮ์ให้กำลังใจสามีตลอดเวลา ในช่วงแรกยังมีอาการหวาดผวาทันทีในตอนกลางคืน กลัวว่าจะมีเจ้าหน้าที่มาค้นบ้านอีก และมักจะมีเจ้าหน้าที่ความมั่นคงมาเยี่ยมเธอและสามีอยู่บ่อยครั้ง นั้นทำให้สามีของเธอยังคงมีอาการเม่อลอยและหวาดกลัว เธอจึงเป็นห่วงมากและจะไม่ไปไหนไกลจากบ้านมากนัก เพราะต้องดูแลสามี ถึงแม้จะได้กลับมาอยู่บ้านแต่ก็ไม่ทำให้เธอสบายใจขึ้นมากนักเพราะต้องคอยหวาดระแวง แต่ในใจของเธอก็มีโล่งใจมากเมื่อสามีและลูกได้กลับมาอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันอีกครั้ง

การฝ่ามรสุมลูกใหญ่ของอาอีซะฮ์ ใช้หลักศาสนาอิสลามเข้ามาหล่อหลอมจิตใจให้สงบนิ่งและการได้ประกอบศาสนกิจ นั่นคือการละหมาดเป็นการพักผ่อนร่างกายที่ดีที่สุดของเธอ การเข้าใจถึงความเป็นไปของเหตุการณ์เลวร้ายนั้นเป็นการกระตุ้นให้อยู่กับปัจจุบัน พร้อมทั้งจะทำหน้าที่ให้ดีที่สุด ทั้งการเป็นแม่ของลูกเมื่อยามที่สามีไม่สามารถดูแลได้ การที่ต้องออกไปติดตามคดีของสามี เมื่อไปเยี่ยมสามีเธอมักจะให้กำลังใจสามีตามแนวทางของศาสนาอยู่เสมอ ให้มีความอดทนอดกลั้นเพื่อที่จะได้ผ่านเรื่องราวๆนี้ไปได้

นอกจากนั้นการได้ก้าวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมสานเสวนาที่จัดขึ้นสำหรับผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ทำให้โลกทัศน์เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น การได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อนร่วมกลุ่ม ได้รับฟังความเป็นไปของคนอื่นๆ เป็นการบำบัดตัวเองอย่างหนึ่งที่ทำให้มองเห็นปัญหาพร้อมกัน และมีแนวทางการดำเนินชีวิตต่อ เป็นกิจกรรมที่เธอคิดได้ว่าไม่ใช่เฉพาะเธอเท่านั้นที่ต้องประสบเหตุร้ายเช่นนี้ ยังมีคนอื่นอีกหลายคนที่ต้องมารับภาระอีกมากมายหลายรูปแบบ การร่วมกิจกรรมต่างๆมีมาเรื่อยๆ เธอกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นมากขึ้นเพื่อสะท้อนให้เห็นปัญหาของเธอ และพร้อมเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่มากขึ้น เนื่องจากรู้สึกสิทธิของตัวเองที่พึงจะได้รับจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ เธอมีความรู้ความเข้าใจต่อสถานการณ์และการทำงานมากขึ้น และเรียกร้องให้มีการปฏิบัติต่อชาวบ้านอย่างเหมาะสม

“เราได้รับคำเชิญชวนจากภาคประชาสังคมให้เข้าร่วมกิจกรรมสานเสวนา ที่ให้ผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ ในตอนแรกก็ไม่ได้ตั้งใจว่าจะไปเข้า

ร่วม แต่ก็มาคิดว่าเราได้พบเจอผู้คนมากขึ้น พอได้เข้าร่วมเราก็ได้เล่าประสบการณ์ที่พบเจอของเรากับสามี ทำให้ฉันได้ระบายและมีความมั่นใจที่จะเล่าเรื่องต่างๆมากขึ้น เราเริ่มช่วยงานกลุ่มภาคประชาสังคมมากขึ้น”

(อาอีซะฮ์, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

อาอีซะฮ์ทำงานด้านसानเสวนาอยู่เรื่อยๆ และมีความเข้าใจต่อสถานการณ์มากขึ้น และยังช่วยส่งเสริมให้ผู้อื่นที่ได้รับผลกระทบได้มีโอกาสแบ่งปันเรื่องราวของตัวเอง เพื่อเป็นแนวทางเบื้องต้นให้คนอื่นได้รับรู้ บทบาทใหม่ของเธอนี้เสริมสร้างให้เธอมีความมั่นใจและกล้าที่จะแสดงออกในสิ่งที่ได้รับสิทธินั้น ระยะเวลาที่เธอเจอจากกับเจ้าหน้าที่ก่อนเสมอเมื่อมาขอตรวจค้น การตรวจค้นต้องมาพร้อมกับคนกลางคือผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ และต้องเซ็นเอกสารยินยอม และให้เกียรติสถานที่มากขึ้น เจ้าหน้าที่ก็ยอมทำตามที่ต้องการ เธอจึงรู้สึกพอใจและจะยึดหลักการที่ถูกต้องมาใช้ท่ามกลางเหตุการณ์ต่างๆ ทุกวันนี้เธอสามารถลุกขึ้นและก้าวข้ามชีวิตที่เลวร้ายผ่านอุปสรรคต่างๆ เผชิญหน้ากับปัญหา คิดเสมอว่านี่เป็นบททดสอบของอัลลอฮ์ พระเจ้าที่ยิ่งใหญ่เสมอ

9. คุณอุษณีย์: ชีวิตตั้งฟ้าหลังฝน

“แม้ว่าศาสนาใดก็ตาม ก็ล้วนสอนให้เราทุกคนทำความดี อย่างที่เราเคยได้ยินคำว่า คิดดี ทำดี แล้วเราก็จะได้ดี ในวันข้างหน้าสำหรับศาสนาอิสลามแล้ว ไม่มีคำสอนใดๆ ที่จะทำให้เราเป็นคนดีอย่างแท้จริง นอกจากคัมภีร์อัลกุรอานเท่านั้น ที่จะทำให้มุสลิมอย่างเรามีความสุขที่แท้จริง

ไม่ว่าในช่วงชีวิตนี้หรือช่วงชีวิตหลังความตาย”

(เสียงของความหวัง, 2555)

อุษณีย์ พื้นเพดั้งเดิมเป็นคนจังหวัดปัตตานี เติบโตและใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่มาโดยตลอด มีอาชีพครูมาตั้งแต่เรียนจบและแต่งงานกับสามี มีครอบครัวเล็กๆ ที่มีลูกๆวัยกำลังโต 3 คน ชีวิตดำเนินไปอย่างปกติสุขมาโดยตลอด อุษณีย์มีอุปนิสัยร่าเริง อารมณ์ดี และเป็นครูที่เพื่อนครูและนักเรียนรักใคร่ สามีของอุษณีย์เป็นเสาหลักให้ครอบครัวได้เป็นอย่างดีเยี่ยม ดูแลเธอและลูกๆอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง โดยเฉพาะเรื่องการดำเนินชีวิตประจำวันสามีของเธอจะเป็นส่วนสำคัญอยู่เสมอ ทั้งการดูแลไปรับส่งที่ทำงาน ตลอดจนการดูแลรายได้ทั้งหมดในบ้าน เธอกล่าวช่วงหนึ่งว่า แม้กระทั่งการเบิกเงินเดือน ข้าราชการครูของเธอเอง สามีเป็นธุระจัดให้เรียบร้อยทุกอย่าง เธอกับสามีและลูกๆจึงมีความสุขสนิมสนม

และมักจะไปไหนมาไหนด้วยกันตลอดเวลา นอกจากนั้นแล้วในบริเวณบ้านจะล้อมรอบด้วยบ้านพ่อแม่ และญาติพี่น้อง เธอเชื่อว่าครอบครัวเป็นแหล่งพักพิงที่ดีที่สุดสำหรับเธอในยามนั้น

แต่แล้วชีวิตของอุษณีย์ก็ต้องเจอกับมรสุมแห่งความเสียใจถ้าโถมเข้ามา เมื่อเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว เมื่อช่วงหัวค่ำของเดือนกุมภาพันธ์ปี 2548 เธออยู่ในบ้านกับลูกๆ ซึ่งเป็นช่วงที่ต้องประกอบศาสนกิจ ส่วนสามีออกไปมัสยิดตามปกติ แต่แล้วเสียงปืนนัดแรกก็ดังขึ้นไม่ไกลจากบริเวณบ้าน และดังต่อกันมากกว่า 4 นัด ในใจของอุษณีย์รู้สึกกลัวและมีความคิดแวบเข้ามาว่าผู้เคราะห์ร้ายอาจจะเป็นสามีของตัวเอง ในขณะที่เธอกำลังครุ่นคิดอยู่ลูกชายของเธอได้วิ่งออกไปตามเสียงปืน เธอจึงเดินตามไปติดๆ ภาพที่เห็นคือ สามีของเธอนอนจมกองเลือดอยู่ตรงหน้า พร้อมกับเสียงตะโกนของลูกชายที่เรียกหาพ่ออย่างไม่ลดละ ตอนนั้นสามีของเธอได้เสียชีวิตลงทันที เธอตกใจจนแทบจะขยับตัวแต่เธอก็เลือกที่จะบอกลูกชายให้หยุดร้องไห้ และหันมาซ่อนหัวสามีและกล่าวเบาๆ ข้างหูของสามีว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระเจ้า(อัลลอฮ) และเอามือปิดตาสามีจัดการศพสามีเท่าที่จะพอทำได้

“ก็จะใช้ความอดทนอดกลั้น และพยายามทำละหมาดให้ดีที่สุด ให้สิ่งเหล่านี้ช่วยสอนให้กะเข้าใจความทุกข์ที่เกิดขึ้น กะยังจำวันนั้นที่อาแบถูกยิง ลูกๆ ร้องไห้ กะได้แต่ปลอบว่าอย่าร้องไห้ อย่าร้องไห้”

(อุษณีย์, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

ในตอนนั้นอุษณีย์ไม่มีน้ำตาออกมาแต่ข้างในใจนั้นเจ็บปวด และเข้าใจว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพราะพระเจ้าได้ลิขิตเอาไว้แล้ว เธอแข็งใจเพื่อจัดการกับศพสามีอย่างรวดเร็วและเรียบร้อยให้มากที่สุด แต่ค่าคั้นนั้นเป็นช่วงเวลาจิตใจดำดิ่งลงสู่ความโศกเศร้าอาดูร เธอเลือกที่จะเก็บตัวหลังจากเกิดเรื่อง แต่ก็ยังรับฟังข่าวจะคนที่มาเยี่ยมเยือน มาแสดงความเสียใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และมาให้กำลังใจกับเธอ หลังเหตุการณ์ที่โหดร้ายนั้น ชีวิตของเธอก็ไม่เคยปกติกว่า 2 ปี เธอต้องเผชิญกับอาการหวาดผวายามค่ำคืนและอาการหลอนที่เกิดขึ้นจากความฝันต่างๆ บางคืน ในขณะที่นอนหลับเธอจะมีความรู้สึกว่ามีบางอย่างทำให้เกิดอาการผวาและจะสะดุ้งตื่นกลางดึกเสมอ ภาวะซึมเศร้า ทำให้เกิดโรคนอนไม่หลับและไม่อยากจะทำอะไรไปมากกว่าการนอนเฉยๆ ไม่ทานอาหารและไม่อยากพูดคุยกับใคร นอกจากอาการซึมเศร้าที่เกิดขึ้นแล้วการที่ขาดสามีไปในชีวิต ทำให้การดำเนินชีวิตของเธอและลูกๆ ค่อนข้างสั่นคลอน และคำถามที่ค้างคาใจก็ผุดขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอว่า ใครกันที่ทำให้ร้ายสามีของเธอ? แล้วมีเหตุผลอะไรที่ทำให้ต้องกระทำกันถึงเพียงนี้? เนื่องจากสามีของเธอนั้นเป็นคนที่มีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือเพื่อนบ้านอยู่เสมอ และยังเป็นທີ່ปรึกษาที่ดีกับคนรอบข้าง ซึ่งไม่น่าจะเป็นประเด็นให้ถูกทำร้ายจากคนอื่นได้ คำถามเหล่านี้ยังคงวนเวียนอยู่ในหัวของเธอ พร้อมกับฝันร้ายที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องหลังจากสูญเสียสามีไป จนกระทั่งเธอคิดว่าชีวิตที่เหลืออยู่นั้นจะต้องทำอย่างไรต่อไป นั่นเป็น

สาเหตุที่ทำให้เธอทุกข์ทรมานกับการจากไปไม่มีวันหลับของสามี จนทำให้เธอเป็นเสมือนคนไร้จิตใจ รอยยิ้มและเสียงหัวเราะที่ต้องมีอยู่เสมอค่อยๆจางหายไป จนกระทั่งไม่เหลืออยู่ในตัวของเธอเลย

“จำได้ว่าวันเกิดเหตุ ก็ไม่มีน้ำตาออกมาเลย ไม่ร้องไห้ด้วย เพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่อัลลอฮ์ (พระเจ้า) กำหนดไว้แล้ว แต่พอตกกลางคืนรู้สึกตกใจและเครียดมาก ตั้งหลักไม่ทัน รู้สึกหลอน ก็ยังจำได้ตลอดไม่ว่าจะนานแค่ไหน”

“ก็ะซิมเศร่า... รู้สึกกลัวจนนอนไม่หลับ ไม่อยากกินอะไร สามีจากไปเหมือนทุกอย่างหยุดลง ก็รู้สึกโดดเดี่ยว สับสน ไม่รู้ว่าต้องเริ่มต้นใช้ชีวิตอย่างไรในตอนนั้น เพราะสามีเป็นคนทำให้ทุกอย่าง ก็ไม่เคยทำอะไรเองเลย”

(อุษณีย์, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

หลังจากความโศกเศร้ายังคงดำเนินอยู่ สิ่งที่อุษณีย์เลือกที่จะเปิดรับเพียงอย่างเดียว คือการไม่ละทิ้งต่อศาสนา เธอหมั่นปฏิบัติศาสนกิจโดยการละหมาดขอพรจากพระเจ้าให้มีกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไป และขอพรให้ตนเองนั้นแข็งแรง และปราศจากความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ร้ายๆนี้ไปให้หมดสิ้น การปฏิบัติศาสนกิจของเธอได้นำเธอไปสู่ความแข็งแรงอีกครั้ง จากคนที่โศกเศร้า สติและความแน่นค้อยๆปรากฏขึ้น เธออธิบายว่า การหมั่นละหมาดและขอพรจากพระเจ้าทำให้จิตใจของเธอนั้นนิ่งและลดความหวาดระแวงและความกลัวไปจนหมดสิ้น นั่นเป็นสัญญาณที่ดีที่ทำให้เธอรู้สึกถึงจิตใจที่เข้มแข็งขึ้น การใช้หลักศาสนามาเยียวยาจิตใจและปลุกสติกลับมาอีกครั้ง ทำให้เธอผ่านช่วงเลวร้ายมาได้ นับแต่นั้นเธอไม่เคยขาดที่จะละหมาดและอ่านกุรอานทุกคืน การกลับมาสู่ชีวิตปกติอีกครั้งของอุษณีย์ได้เรียกความเชื่อมั่นและความเข้มแข็งกลับคืนมา เธอเริ่มที่จะสำรวจตัวเองและคนรอบข้าง และตั้งมั่นที่จะดำเนินชีวิตต่อไปเพื่อลูกๆของเธอ ทำให้เธอกลับมามองตัวเองว่าเธอนั้นได้ละทิ้งหน้าที่แม่ไปหลังจากที่เธออยู่ในอาการโศกเศร้า เธอจึงเริ่มคิดที่จะวางแผนชีวิตขึ้นมาอีกครั้งและลูกๆของเธอเองก็ให้กำลังใจอยู่ข้างๆเสมอ

การก้าวข้ามความโศกเศร้าด้วยการบำบัติตามหลักศาสนา เห็นชัดมากที่สุดในตัวคุณอุษณีย์ เธอกล่าวขอบคุณพระเจ้าที่ได้เปิดใจของเธอ และเมื่อถึงช่วงเดือนรอมฎอน เดือนประเสริฐของมุสลิมทั่วโลกที่ต้องถือศีลอดและปฏิบัติตัวอย่างมีคุณค่าทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ในช่วงนี้เองที่เธอหมั่นขอพรและละหมาด และทำให้เธอคิดได้ว่า ศาสนาอิสลามทำให้เธอเข้าใจและซาบซึ้ง ไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์อะไรต่อไปก็ต้องผ่านพ้นไป แล้วชีวิตจะมีความสุขบนพื้นฐานแห่งศาสนาที่บริสุทธิ์

“ก็ะซิมเศร่า (ปฏิบัติศาสนกิจ)ทุกคืน และขอพรจากอัลลอฮ์(พระเจ้า)ให้ตัวก็ะซิมเศร่ามีความสุขร้ายๆ และให้ครอบครัวอบอุ่น เมื่อทำทุกวัน ขอทุกวัน รู้สึกว่ามีแรงที่จะทำเรื่องต่างๆ ก็จะต้องอดทนต่อความทุกข์ที่เกิดขึ้น ก็กลับมาทำงานและกลับมาดูแลลูกๆให้มากขึ้น”

(อุษณีย์, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

การดำเนินชีวิตของเธอที่ขาดเสาหลักของครอบครัว ในช่วงแรกก็จะมีความลำบากแต่เธอก็ปรับตัวได้ดี เธอใช้เวลาดูแลลูกๆ มากขึ้น เธอคิดเสมอว่าลูกคือความสุขที่แท้จริงและเป็นกำลังใจชั้นดีที่ทำให้เธอก้าวผ่านมาได้ ตัวเธอเองได้กลับมาสอนหนังสือตามปกติ โดยมีกำลังใจจากเพื่อนครูและนักเรียนจำนวนมาก แม้กระทั่งเพื่อนครูที่เป็นไทยพุทธก็มาให้กำลังใจและเยี่ยมเยียนอยู่บ่อยครั้ง ทำให้เธอเห็นความสำคัญของครอบครัว และเข้าใจคนเหล่านั้นและพร้อมที่จะกลับมาใช้ชีวิตอีกครั้ง เมื่อเหตุการณ์ร้ายๆ ได้ค่อยๆ หายไป เธอมีความสุขรอยยิ้มกลับมาอีกครั้ง ทำให้เธอมีพลังมากยิ่งขึ้น พร้อมกับโอกาสที่เธอได้เข้าไปร่วมกับภาคประชาสังคมและกลุ่มเครือข่ายผู้หญิง เธอได้รู้จักเครือข่ายและร่วมอบรมการให้ความรู้เกี่ยวกับการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบและการให้กำลังใจต่อผู้ได้รับผลกระทบ เธอร่วมเป็นนักจัดรายการวิทยุเกี่ยวมุมมองของผู้ได้รับผลกระทบจากชายแดนใต้ งานนี้เองที่ทำให้เธอได้เอาประสบการณ์การก้าวข้ามความกลัวและความเศร้ามาบอกเล่าผ่านรายการ การแก้ไขปัญหาและการเยียวยาตัวเองเพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้กับอีกหลายคน ปัจจุบันเธอยังคงเป็นแรงสำคัญที่ทำให้ผู้ได้รับผลกระทบรายใหม่ๆ ได้ฟังและนำไปปรับใช้ จนถึงวันที่เธอได้รับโอกาสเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับการเยียวยาจิตใจแก่ผู้ได้รับผลกระทบ

“ครอบครัวก็ ญาติพี่น้องทุกคน ให้กำลังใจ ช่วยให้ก้าวผ่านช่วงเลวร้ายนี้ไปได้ อีกอย่างก็ได้รับโอกาสจากเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมให้ไปร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับความช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ และยังได้จัดรายการวิทยุด้วย”

(อุษณีย์, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2560)

บทบาทด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการตนเองและการเยียวยาจิตใจของอุษณีย์ได้รับการยอมรับจากกลุ่มคนทำงานในพื้นที่ เธอพัฒนาตนเองและปรับตัวกับสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี การถ่ายทอดความรู้ของเธอในฐานะวิทยากรเป็นศิลปะที่โดดเด่นของเธอ และนำไปสู่การเป็นนักกิจกรรมที่ร่วมดูแลและยื่นโอกาสให้กับผู้ได้รับผลกระทบอีกหลายชีวิต การมีบทบาทที่มากขึ้นในเครือข่ายทำให้เธอได้หยิบจับงานที่ยากขึ้นในการเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนนโยบายการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ เธอได้นำเสนอข้อมูล ข้อเท็จจริงต่างๆ และเป็นกระบอกเสียงสำคัญในชุมชนอีกด้วย การก้าวมาสู่บทบาทด้านการเป็นผู้นำเครือข่าย และได้มีโอกาสร่วมวางแผนนโยบายกับหน่วยงานระดับสูงทำให้เธอต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างแข็งขันและมั่นคง และเป็นเสียงที่สำคัญในการบอกถึงปัญหาในชุมชนและความรุนแรงต่อไป เธอยังคงกล่าวขอบคุณพระเจ้าเสมอที่ทำให้เธอได้ฉวยโอกาสอย่างที่ได้รับนี้และทำให้เธอมีคุณค่ามากขึ้นในการดำรงชีวิตเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมต่อไป

10. คุณบุชรอ: นักร้องกับความยุติธรรม

“ถ้าต้องการความสงบก็ต้องหยุดวงจรของความรุนแรง และการที่ทำให้เกิดความยุติธรรมที่แท้จริงจะช่วยป้องกันไม่ให้คนที่เจอเหตุการณ์เลวร้ายหนีไปใช้ความรุนแรง เราควรที่จะป้องกันแทนที่จะไปแก้ปัญหาลงในภายหลัง”

(บุชรอ, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2560)

บุชรอ หญิงสาวมุสลิมประกอบอาชีพค้าขายกับสามี ครอบครัวของเธอยังมีแม่และน้องสาวที่อาศัยอยู่ร่วมชายคาเดียวกัน มีชีวิตเรียบง่ายเป็นเด็กที่ชอบเรียนหนังสือ ขยันอ่านหนังสือ ทำให้บุชรอสามารถเรียนจบสูงกว่าผู้หญิงคนอื่นในชุมชน ต่อมาบุชรอเจอกับสามีและตัดสินใจแต่งงานและช่วยกันทำมาหากินสุจริตมาตลอด ถึงแม้จะไม่ได้มีประสบการณ์ในการค้าขายแต่ก็เริ่มต้นธุรกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไป แต่แล้วในเช้าวันทำงานปกติก็ต้องพบกับเหตุการณ์เลวร้ายในชีวิต เมื่อสามีของเธอหายออกไปจากบ้านนานจนผิดปกติ เธอและแม่ช่วยกันออกตามหาด้วยใจที่ร้อนรน เธอเป็นห่วงสามีเพราะในชุมชนของเธอนั้นมีความเสี่ยงเกี่ยวกับเหตุร้ายมากมาย มีความเครียดและความกังวลเข้ามาปกคลุมในบ้านเมื่อเธอยังหาสามีไม่พบ เธอจึงตัดสินใจไปหาสามีที่โรงพักใกล้เคียงซึ่งห่างกันไม่กี่กิโล รวบรวมความกล้าเข้าไปหาและพบรถที่สามีขับออกไปครั้งสุดท้ายจอดอยู่หน้าโรงพัก เธอจึงรีบขึ้นไปโรงพักและพบว่าสามีถูกจับใส่กุญแจมืออยู่ตรง เธอตกใจกับภาพที่เห็นและไม่เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น ตำรวจแจ้งว่าสามีของเธอถูกดำเนินคดีในข้อหา ร่วมกันพยายามฆ่า ร่วมกันก่อการร้าย จนถึงร่วมกันมีอาวุธในครอบครองโดยไม่ได้รับอนุญาต หลังจากนั้นจึงทำให้เธอสงสัยหนักขึ้นมาว่าสามีของเธอไปกระทำการที่ผิดตามข้อกล่าวหาได้อย่างไร ในเมื่อเธอกับใช้ชีวิตกับสามีตลอดเวลา ทำงานด้วยกันตลอดเวลา เธอตกใจแต่ก็พยายามตั้งสติและทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นและมองหน้าสามีผ่านลูกกรงแล้วน้ำตาก็ไหลออกมาโดยไม่รู้ตัวเพราะสงสารสามีจับใจ

“ฉันรู้สึกกังวลใจมากเมื่อหาเขาไม่เจอ ลองไปหาดูทุกที่ที่คิดว่าเขาจะไป ผ่านไปหลายชั่วโมงก็ไม่พบ ฉันรู้สึกกลัวไปหมด กลัวว่าเขาจะถูกทำร้าย ฉันเพียงจะแต่งงานกับสามีได้ไม่นาน ยังรู้สึกถึงความสุขและรอยยิ้มของเขายู่ตลอด ภาพงานแต่งงานยังติดตาฉัน ฉันทนไม่ได้และรู้สึกสงสารเขามาก ความฝันของเราที่จะมีชีวิตปกติก็กลายเป็นความมืดมิด”

(บุชรอ, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2560)

หลังจากทราบสาเหตุที่สามีของเธอหายตัวไป และถูกดำเนินคดีความมั่นคง เธอกับครอบครัว จึงตัดสินใจที่จะต่อสู้คดีเพื่อคืนอิสรภาพให้กับสามี เธอต้องไปเยี่ยมสามีและทำงานเพื่อนำเงินไปจ้าง ทนายและเป็นหลักทรัพย์เพื่อประกันตัวสามีออกมา เธอใช้เวลาทุกวันในการหาทางช่วยเหลือสามี ทั้ง ไปยื่นเอกสารกับหน่วยงานต่างๆ แสดงความบริสุทธิ์ของสามี แต่เธอก็ยังไม่สามารถประกันตัวสามี ออกมาได้เพราะต้องใช้โฉนดที่ดินซึ่งเธอมีไม่เพียงพอ จนถึงเวลาที่ต้องฝากขังในเรือนจำ เธอรู้สึกใจ ท้อแท้และสงสารในเวลาเดียวกัน แต่เธอก็ไม่ยอมแพ้พยายามหาหลักฐานและปรึกษาทนายเพื่อ ช่วยเหลือคดีความ ทั้งการให้การในชั้นศาลและการรวบรวมหลักฐานที่แสดงความบริสุทธิ์ของสามี และที่สำคัญคือการทำงานร่วมกับองค์กรที่ช่วยเหลือทางคดี ร้องขอความเป็นธรรมกับผู้ใหญ่ที่อำนาจ แต่ก็พบว่ากระบวนการยุติธรรมต้องเป็นไปตามขั้นตอนของศาล จะไม่สามารถแทรกแซงอำนาจศาลไม่ได้ เธอจึงต้องมีความมุ่งมั่นมากขึ้นไปอีกเพื่อตามคดีของสามี ติดต่อกับเรือนจำและศาลเสมอ จนถึงการ ขึ้นในการทั้งฝ่ายโจทก์และพยาน เธอทำทุกขั้นตอนเพื่อช่วยให้ถึงที่สุด การต่อสู้ของเธอเพื่อสามีนั้น สร้างเกราะป้องกันความอ่อนแอให้เธอเป็นอย่างมากเพราะต้องประสบกับคำดูถูกเหยียดหยัน เธอ เข้มแข็งมากขึ้นกว่าช่วงแรกที่ต้องพบเจอเหตุร้าย

บุชรอต่อสู้คดีให้สามีนานเกือบสองปี พบเจอกับบททดสอบมากมายที่เข้ามาทำให้เธอท้อแท้ และยังต้องเผชิญหน้ากับแรงกดดันจากหลายฝ่ายทั้งรัฐบาลและสังคม และแล้วในเดือนมีนาคม 2553 เป็นวันที่ศาลจะมีการคำตัดสิน ครอบครัวและญาติๆ ของบุชรอมาให้กำลังใจ อย่างไรก็ตามในเวลานั้น บุชรอยังคงมีความเครียดถึงคำตัดสินของศาลว่าจะออกมาเป็นเช่นไร ใจของเธอคิดไปเลเถิดถึงขนาด ว่าศาลอาจจะไม่ยกฟ้อง ชีวิตต่อไปของเธอจะเป็นเช่นไร เธอจะต้องเลิกกับสามีหรือไม่ หรือต้อง ต่อสู้กับคดีต่อไปอีกเรื่อยๆ หรือแม้กระทั่งสามีอาจจะถูกตัดสินจำคุกหรือประหารก็เป็นได้ บุชรอยังคง คิดต่อไปเรื่อยๆ ทำให้เกิดความเครียดในระหว่างการรอคำตัดสิน จนกระทั่งศาลได้มีคำตัดสินยกฟ้อง จำเลย ทำให้สามีของเธอได้รับอิสรภาพ บุชรอร้องไห้ดีใจกับสิ่งที่ได้ยื่นและรีบทำเอกสารเพื่อขอเบิกตัว สามีออกมาจากเรือนจำ เธอเจอพบสามีพร้อมกับอิสรภาพที่เธอเพิ่งจะได้รับไปเมื่อไม่นานมานี้ เธอรอ คอยและเตรียมเสื้อผ้าและสิ่งของต่างๆ ให้สามี เมื่อเธอพบหน้าสามีความดีใจและปลื้มใจก็ปรากฏให้ เห็นในใบหน้าของเธอและสามี หลังจากนั้นเธอก็พาสามีไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่

“ช่วงที่ต่อสู้คดี ฉันต้องอดทนกับคำพูดคนอื่นมากมาย พอไปเดินซื้อของก็จะมีคนมา พุดว่า สามีเป็นแนวร่วม เจ้าหน้าที่เองก็มาพูดเชิงดูถูก รู้สึกเจ็บปวด ทุกข์ใจ และเครียดมาก”

(บุชรอ, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2560)

การกลับมาใช้ชีวิตร่วมกับอีกครั้งของสามีภรรยา ไม่ได้ราบรื่นเพราะทั้งสองคนยังคงเกิดความ หวาดกลัว กลัวว่าจะมีการเข้าตรวจค้นและจับกุมอย่างที่เคยเกิดขึ้น แม้ลึกๆ แล้วบุชรอจะดีใจมากที่ได้ กลับมาใช้ชีวิตร่วมกับสามีอีกครั้ง เธอรู้สึกสงสารสามีเมื่อรู้ว่าการใช้ชีวิตในคุกนั้นเป็นสิ่งที่ลำบาก

และทรมาณเป็นอย่างมาก เมื่อตอนอยู่ในคุกสามีของเธอเคยมีความคิดว่าถ้าเธอเลือกที่จะทิ้งเขาไป เขาจะเลือกทางเดินในการที่จะเป็นผู้ก่อการไม่สงบจริง เพราะตัวเขาเองรู้สึกสูญเสียทุกอย่างไปและยัง ถูกตราหน้าว่าเป็นโจร ทั้งๆที่เขาไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับข้อใดๆ อย่างไรก็ตามบุชรอและสามีก็ยังคงต้องทำงานที่ร้านต่อไป เพื่อหาเงินจุนเจือภายในครอบครัวและจ่ายหนี้ในช่วงที่ต้องต่อสู้เพื่อช่วยเหลือสามีออกมา

ในช่วงแรกของการออกมาใช้ชีวิตนอกกรงเรือนจำของสามีบุชรอ ก็ยังคงวนเวียนอยู่กับเจ้าหน้าที่ความมั่นคง ที่ยังคงแวะเวียนมาเยี่ยมอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งสร้างความหนักใจแก่ครอบครัวเป็นอย่างมาก เพราะเจ้าหน้าที่ไม่ได้มาเยี่ยมเพียงอย่างเดียว แต่มาตรวจสอบว่าสามีของเธอคิดหนีอีกหรือไม่ และทุกครั้งที่มาเจ้าหน้าที่จะปฏิบัติต่อเธอและสามีราวกับเป็นผู้ต้องหาและมักจะถ่ายรูปทุกๆ อย่างที่ต้องการ และยังเสนอโครงการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือดูแลในเรื่องต่างๆ ซึ่งช่างแตกต่างกับตอนแรกที่เข้ามาตรวจค้นและจับกุม เธอมีความรู้สึกว่าการทำงานของเจ้าหน้าที่ไม่ได้มีความจริงจังและอยากจะเสนอสิ่งต่างๆ ให้เธอมากยิ่งขึ้น เธอจึงกลับมาคิดใคร่ครวญถึงสิ่งที่เกิดขึ้นต่อมาจากเหตุการณ์เลวร้ายที่เกิดขึ้นซึ่งเธอต้องดิ้นรนหาทางช่วยเหลือสามีอย่างยากลำบาก ทั้งค่าทนาย ค่าเดินทาง และค่าใช้จ่ายต่างๆ นั้นเป็นสิ่งที่เธอต้องเสียไปจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ที่ไม่เหมาะสมและไม่รอบคอบ ทำให้ครอบครัวต้องประสบปัญหาต่างๆ มากมาย ตลอดระยะเวลาสองปีที่บุชรอสะสมความเครียดและแบกรับภาระที่หนักอึ้งเอาไว้เพียงคนเดียว สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นไม่คุ้มค่ากับการที่เจ้าหน้าที่หยิบยื่นสิ่งต่างๆ มาตอบแทนเลย

“หลังจากกลับมาอยู่บ้าน ฉันกับสามีก็รู้สึกกลัว เพราะช่วงแรกมีทหารมาเยี่ยมที่บ้าน มาตรวจดูว่าอยู่บ้านหรือเปล่า บางทีก็เข้ามาเสนอโครงการและเงินต่างๆ ฉันรู้สึกแย่มาก เพราะตอนต่อสู้คดีไม่ได้รับความช่วยเหลือใดๆ เลย”

“ไปเยี่ยมสามีแต่ละครั้ง ฉันต้องใช้เงินค่อนข้างเยอะ ทั้งค่าน้ำมันและค่าอาหารที่ต้องเอาไปเยี่ยม ทำให้ฉันต้องทำงานหนักมากขึ้นเพื่อเก็บเงินจะได้ไปเยี่ยมเขาได้ทุกอาทิตย์ ฉันได้ไปเยี่ยมเขาก็เป็นกำลังใจข้างๆ เขา ไม่ให้เขารู้สึกโดดเดี่ยว”

(บุชรอ, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2560)

บุชรอกับสามี ใช้ชีวิตไม่ประมาทเพราะยังมีข่าวมากมายเกี่ยวกับการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ต่อผู้ที่เคยต้องคดีความมั่นคง เธอยังคงต้องเปิดร้านและดูแลสามีที่มีอาการหวาดระแวง ข่าวสารมากมายถูกโหมกระหน่ำในพื้นที่มากขึ้น ทั้งการที่จะมีการจับผู้มีความผิดในคดีต่างๆ ในขณะที่สามีไม่มีความผิดตามคำสั่งศาลที่ยกฟ้อง แต่ก็ยังถูกปฏิบัติเหมือนกับยังเป็นผู้ต้องหา การถูกเฝ้ามองและเพ่งเล็งตลอดเวลาทำให้ทั้งคู่รู้สึกประหม่าและหวาดกลัว ตลอดจนชุมชนเองก็ได้รับผลกระทบมากเมื่อเจ้าหน้าที่ตรวจตรามากขึ้น ถึงแม้เวลาจะล่วงเลยมาแล้ว จนเธอและสามีตัดสินใจมีลูก บุชรอจึงมี

อาการฉุนเฉียวมากขึ้นเพราะกลัวว่าสามีจะโดนทำร้ายอีก และที่สำคัญกลัวลูกจะขาดพ่อไป แต่ชีวิตคู่ของเธอก็ยังคงดำเนินต่อไปในครอบครัวเล็กๆที่ค่อยๆมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น

ประสบการณ์จากการช่วยเหลือสามีจนศาลมีคำสั่งยกฟ้องทุกข้อหา และสามีได้รับอิสรภาพในที่สุด ทำให้เธอได้คลุกคลีกับกลุ่มคนที่ทำงานช่วยเหลือเหยื่อทางความรุนแรงที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม เธอมีโอกาสเข้าไปร่วมงานกับหลายองค์กรและมีความรู้ในด้านกฎหมายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานเป็นเครือข่ายทำให้เธอมองเห็นภาพของการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่เลือกปฏิบัติว่าเขาเป็นใคร ช่วยเหลือคนที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน เพียงเพราะเขาอยู่ในจุดที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ อาจเพราะไม่มีความรู้ทางกฎหมายหรือไม่มีเงินพอจะจ้างทนาย งานเหล่านี้ยังสอนให้เธอรักเพื่อนมนุษย์และมุ่งหาความจริงและความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม การเรียกร้องความยุติธรรมให้สามีตลอดสองปีที่ผ่านมายังทำให้บุชอรารู้จักผู้คนมากมายและได้รับฟังเรื่องราวของหลายๆคน เธอจึงได้ก่อตั้งกลุ่มเพื่อช่วยเหลือผู้ต้องการคดีความมั่นคงที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมและการเยียวยาผู้ต้องการคดีความมั่นคงด้วย ซึ่งยังไม่มีหน่วยงานใดที่เข้ามาดูแลเรื่องนี้อย่างจริงจัง ทำงานเพื่อช่วยเหลือและให้คำแนะนำกับผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมในเหตุการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้

“เราอยากสู้ เราไม่ได้นั่งรอความหวัง เพราะรอไปก็ไม่มีประโยชน์ ถ้าเทียบกับคนอื่นเหมือนสิ่งที่เราโดนยังน้อยเทียบไม่ได้ทางอื่น ...อยากช่วยคนที่ลำบาก ไม่อยากให้คนอื่นมาदनรกแบบเรา”

(ฝนกลางไฟ, 2551)

กลุ่มของบุชอรเป็นที่รู้จักมากขึ้นและมีหลายองค์กรที่ให้ทุนสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และยังร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ การทำงานตรงนี้ทำให้บุชอรได้รับรู้ข้อเท็จจริงของปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้หลายแง่มุมมากขึ้น ทั้งปัญหาความรุนแรง รวมถึงปัญหาระบบการทำงานของหน่วยงานต่างๆเองที่ยังไม่มีประสิทธิภาพมากพอ การทำงานยังเพิ่มพูนความรู้แก่เธอเป็นอย่างมาก และยังผลักดันให้เธอคิดต่อเพื่อร่วมบรรเทาปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เกิดสันติภาพโดยเร็ว

บทที่ 4 กระบวนการที่แปลงเปลี่ยนและผลกระทบ

ในบทนี้จะกล่าวถึงกระบวนการที่ทำให้เกิดการแปลงเปลี่ยนจากเหื่อของความรุนแรงมาเป็น นักกิจกรรมสังคมที่ทำงานเพื่อขับเคลื่อนสันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมถึงผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนสถานภาพ นอกจากนั้นยังรวมถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้หญิงกลุ่มนี้ด้วย นั่นคือกระบวนการของการเยียวยาในด้านต่างๆที่สร้างทุนทางสังคมของผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้มีการปรับตัวและแปลงเปลี่ยนไปจากบทบาทเดิมสู่บทบาทของนักกิจกรรมเพื่อสังคม และการเปิดพื้นที่ของการทำงานด้านประชาสังคมของผู้ได้รับผลกระทบเหล่านี้

4.1 ผลกระทบจากความรุนแรง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากก่อให้เกิดความสูญเสียโดยตรงที่เกิดขึ้นกับสมาชิกในครอบครัวแล้ว ผู้หญิงเหล่านี้ยังต้องแบกรับความลำบากที่จะเกิดขึ้นต่อไปเมื่อขาดเสาหลักของครอบครัว ปัญหาด้านต่างๆก็เสริมเพิ่มเข้ามาด้วย

4.1.1. ผลกระทบต่อการดำรงชีวิต

จากผลการศึกษาในกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบ พบว่าได้เกิดปัญหาทางด้านจิตใจและสุขภาพขึ้นเป็นลำดับแรก สร้างความเครียดและวิตกกังวลในทุกๆรายที่สูญเสียบุคคลในครอบครัวจากเหตุการณ์ความรุนแรง โดยเฉพาะในรายที่สูญเสียมากกว่าหนึ่งราย ซึ่งผู้หญิงเหล่านี้จะต้องแบกรับภาระทางสังคม เศรษฐกิจ และการเลี้ยงดูลูกหรือผู้ที่อยู่ในครอบครัวโดยลำพัง กลายเป็นผู้นำครอบครัวไปโดยปริยาย ภาระที่ตามมาเหล่านี้สร้างความเครียดจนถึงกับมีอาการซึมเศร้าและเก็บตัว ไม่สามารถพบเจอผู้คนและทำงานหาเลี้ยงตนเองได้ในช่วงแรกหลังจากสูญเสียสามีจากเหตุการณ์ความรุนแรง ปัญหาด้านความมั่นคงปลอดภัยเป็นอีกผลกระทบหนึ่งที่ทำให้ผู้ได้รับผลกระทบเกิดความไม่ปลอดภัย ส่วนในกรณีที่ครอบครัวผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากกฎหมายพิเศษหรือความมั่นคงทำให้คนในครอบครัวรู้สึกถึงความไม่ปลอดภัยทั้งจากสังคมรอบข้างและจากเจ้าหน้าที่รัฐเอง

ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เป็นปัญหาที่ตามมาที่เห็นได้ชัดเจน เพราะการที่ผู้หญิงต้องสูญเสียบุคคลในครอบครัวที่เป็นผู้นำครอบครัวและมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวไปจึงเท่ากับการขาดท่อน้ำเลี้ยงสำคัญของครอบครัวไป อย่างไรก็ตามรายที่เป็นการสูญเสียเกิดจากความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่ได้รับการรับรองจากสามฝ่าย สามารถขอรับเงินเยียวยาในฐานะผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุ

การมีความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เต็มจำนวน แต่ในกรณีของครอบครัวของผู้หญิงที่สูญเสียบุคคลในครอบครัวจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ในเหตุการณ์สำคัญ กล่าวคือ เหตุการณ์ตากใบ เหตุการณ์กรือเซะ เป็นต้น ส่วนใหญ่ครอบครัวยังคงมีสภาพยากจนและยังไม่ได้รับการพิจารณาจากการรับรองสามฝ่าย จึงไม่ได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหายจากรัฐ ทำให้การดำรงชีวิตของกลุ่มนี้มีความยากลำบาก ต้องดิ้นรนทำงานที่มีรายได้ไม่แน่นอนและไม่สามารถเลี้ยงดูลูกๆอย่างเหมาะสมได้ นำมาซึ่งปัญหาครอบครัว เมื่อผู้หญิงในครอบครัวกลายเป็นผู้หารายได้หลักแทนสามีที่เสียชีวิตทำให้เวลาที่จะดูแลครอบครัวและลูกๆลดน้อยลงไป และผลกระทบจากความรุนแรงยังส่งผลให้ลูกๆเกิดอาการเครียดและวิตกกังวล

4.1.2 ผลกระทบต่อสังคมและความปลอดภัย

หลังจากเกิดเหตุการณ์รุนแรงในครอบครัวของกลุ่มผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบสร้างความหวาดกลัวและหวาดระแวงสงสัยเพิ่มมากขึ้น จากผลการศึกษาสามารถแบ่งกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบเป็นสองกลุ่ม กลุ่มที่หนึ่ง ผู้หญิงสูญเสียสมาชิกในครอบครัวจากเหตุการณ์ความรุนแรง กลุ่มที่สอง คือ ผู้หญิงที่สมาชิกในครอบครัวถูกควบคุมตัวจากคดีความมั่นคงโดยไม่ได้รับความเป็นธรรม ซึ่งจากกลุ่มดังกล่าวเกิดปัญหาที่แตกต่างกัน

ผู้หญิงที่สูญเสียสมาชิกในครอบครัวจากเหตุการณ์ความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็เหตุการณ์สำคัญ เหตุการณ์เกิดจากเจ้าหน้าที่รัฐ และเหตุการณ์ร้ายวัน ผู้หญิงกลุ่มนี้จะรู้สึกไม่ปลอดภัยและเกิดความไม่ไว้วางใจ ต้องใช้ชีวิตอย่างระแวงระวังมากขึ้น กลัวว่าจะมีใครในครอบครัวจะกลายเป็นเหยื่อของความรุนแรงอีก การใช้ชีวิตนอกบ้านเปลี่ยนแปลงไป หลังจากเกิดเหตุกลุ่มผู้หญิงเหล่านี้จะใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในบ้านและพบปะเพื่อนบ้านค่อนข้างน้อย ซึ่งจะเกิดขึ้นในช่วงแรกของการเกิดความรุนแรง ในกรณีของกรณีศึกษาคุณบุษอรที่ใช้ชีวิตอย่างระแวงเกรงว่าจะเกิดเหตุขึ้นซ้ำ และกรณีของคุณดวงใจซึ่งเกิดเหตุรุนแรงซ้ำซ้อนเพียงแค้ในระยะเวลาสองปี ดังนั้น ผู้หญิงกลุ่มนี้จะมีผลกระทบด้านความปลอดภัยเนื่องจากความกลัวที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้

ผู้หญิงที่สมาชิกในครอบครัวถูกควบคุมตัวจากคดีความมั่นคง ในกรณีของครอบครัวผู้หญิงได้ผลกระทบจากคดีความมั่นคง บางครอบครัวต้องถูกสังครรอบข้างมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มก่อการร้ายและกลุ่มเห็นต่างจากรัฐ ต้องถูกจับตามองทั้งจากคนในหมู่บ้านและจากรัฐ ซึ่งคนรอบข้างจะไม่ได้ให้ความช่วยเหลือมากนัก เกรงว่าจะเป็นการช่วยเหลือส่งเสริมกลุ่มดังกล่าว ในขณะที่เดียวกันจะมีบางครอบครัวที่ต้องช่วยเหลือสามีหรือสมาชิกในครอบครัวของตนในการต่อสู้คดีตามกระบวนการยุติธรรม ทำให้ต้องถูกจับตามองจากรัฐด้วยเช่นกัน เพราะการดำเนินคดีความมั่นคงมีประเด็นอ่อนไหวสูง เช่น ในกรณีของคุณยัสมีนะ ที่มีบทบาทในการช่วยเหลือผู้ถูกดำเนินคดีความมั่นคงในเหตุการณ์ตากใบ การทำงานตรงนี้เธอถูกกดดันจากหลายฝ่ายจนทำให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวตามมา

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ครอบครัวผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบเหล่านี้ต้องเผชิญหน้ากับสังคมต่อไปหลังเกิดเหตุความรุนแรงทำให้เกิดผลกระทบมากขึ้นจากเดิม ซึ่งต้องรับมือกับปัญหาด้านจิตใจ การดำรงชีวิต รวมถึงการรับผลกระทบจากสังคมด้วย ในอีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นถึงบทบาทของภาครัฐที่ลดความน่าเชื่อมั่นไว้วางใจกับชาวบ้านและผู้ได้รับผลกระทบเหล่านี้ เกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัยที่จะอยู่ในสังคมแห่งนี้

4.1.3 ผลกระทบต่อครอบครัว

ครอบครัวที่เหลืออยู่หลังจากสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักไป คนเหล่านี้ถูกเปลี่ยนสถานภาพเป็นผู้ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้หญิงซึ่งมีบทบาทหลังบ้านจะต้องมายืนอยู่ข้างหน้าเพื่อเป็นผู้นำครอบครัวเพื่อประคับประคองสมาชิกที่เหลือให้มีชีวิตต่อไป ครอบครัวของผู้หญิงได้รับผลกระทบเหล่านี้จะเกิดปัญหาด้านครอบครัว โดยเฉพาะการเลี้ยงดูบุตร เมื่อเป็นหัวหน้าครอบครัวต้องออกจากบ้านเพื่อหารายได้ ในบางกรณีต้องยอมให้ลูกอยู่กับแม่ที่แก่ชราแล้ว เพื่อที่จะได้ออกไปหารายได้จุนเจือครอบครัว การเลี้ยงดูลูกจึงไม่ได้เป็นหน้าที่ที่สำคัญสำหรับพวกเขาแล้ว ในกรณีของคุณขามิคาที่ต้องให้ลูกน้อยอายุเพียงหนึ่งขวบให้สามีดูแล ซึ่งสามีต้องมีภาระเลี้ยงครอบครัวอีกทอดหนึ่ง จึงต้องฝากไว้ให้แม่เลี้ยงดูและต้องให้ลูกน้อยคุณนมาจากเต้าของผู้เป็นยาย นอกจากนี้ความกังวลของผู้เป็นแม่ที่อยากให้ลูกๆ มีความปลอดภัยมากขึ้น บางครอบครัวเลือกที่จะให้ลูกย้ายไปใช้ชีวิตในพื้นที่อื่น เพราะไม่อยากให้ลูกเป็นเป่าหมายทั้งจากภาครัฐและกลุ่มเห็นต่างจากรัฐ

ปัญหาครอบครัวอีกด้านหนึ่งคือ ปัญหาการศึกษาของบุตรหลาน ซึ่งในกรณีปกติที่ต้องได้รับการเยียวยาจากรัฐในการมีทุนสนับสนุนด้านการศึกษาให้แก่บุตรทุกคนจนถึงระดับชั้นอุดมศึกษา และยังมีเงินรายเดือนและเงินรายปีให้ แต่ก็ประสบปัญหาการจัดการระบบการเยียวยาของรัฐที่ไม่เหมาะสมทำให้มีการเบิกจ่ายล่าช้า ทำให้การคาดการณ์การใช้จ่ายด้านการศึกษาคลาดเคลื่อน ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจริง ในขณะที่กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากคดีความความมั่นคง ไม่มีสิทธิตามเกณฑ์การเยียวยาของรัฐ ทำให้ไม่มีทุนสนับสนุนด้านการศึกษาแก่บุตร ผู้หญิงกลุ่มนี้จึงต้องดิ้นรนเพื่อหารายได้มาให้ลูกได้เรียนตามอัธยาศัย อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เห็นได้ชัดมากที่สุดคือ ครอบครัวของผู้หญิงเหล่านี้ส่วนใหญ่มีความตั้งใจที่จะให้บุตรมีการศึกษาที่ดีและมองอนาคตทางการศึกษาของบุตรเป็นเรื่องสำคัญลำดับต้นๆ ถึงแม้จะเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เพราะเชื่อว่าการศึกษาคงจะทำให้ลูกๆ มีความคิดความอ่านที่ดีและเข้าใจสังคม

4.2 กระบวนการรับมือของผู้ได้รับผลกระทบ

หลังจากความสูญเสียมาเยือน กลุ่มผู้หญิงที่สูญเสียจากความรุนแรงในเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องเผชิญหน้าความจริงที่โหดร้ายซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจอย่างรุนแรง ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ครุกรุ่นด้วยความสูญเสียและโศกเศร้า ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบยอม

ต้องรับมือและปรับตัวแตกต่างกันไป ในกลุ่มผู้หญิงที่ต้องเผชิญกับการสูญเสียในเหตุการณ์สำคัญยังต้องเผชิญกับสภาพปัจจัยที่แสดงถึงการเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐมากกว่าการสูญเสียทั่วไป ในกลุ่มผู้หญิงที่ครอบครัวต้องเผชิญหน้ากับคดีความมั่นคงและการจับกุมจากกฎหมายพิเศษก็ต้องดิ้นรนต่อสู้ไปตามกระบวนการยุติธรรมที่มีมากกว่าสถานการณ์ปกติหลายเท่าตัว การลุกขึ้นแสดงตัวของกลุ่มผู้หญิงเหล่านี้แสดงให้เห็นการปลดปล่อยบทบาทของการเป็นผู้ถูกกระทำมาเป็นผู้กระทำท่ามกลางความขัดแย้งที่รุนแรงและร่วมกันแสดงบทบาทสาธารณะในการก้าวไปสู่สิ่งที่เรียกว่าสันติภาพโดยเร็ววัน

1. ระยะเวลารับมือ การที่ผู้หญิงคนหนึ่งต้องรับมือกับความสูญเสียครั้งสำคัญในชีวิตเป็นสิ่งที่ยากลำบากและต้องใช้ความอดทนอดกลั้นในการที่จะก้าวเดินต่อไป ในช่วงแรกหลังจากการสูญเสียสามี บุตร หรือญาติพี่น้อง ไปในเหตุการณ์ความรุนแรงพวกเธอจะมียุทธศาสตร์และวิตกกังวล ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจอย่างชัดเจน ในระยะรับมือนี้อาจเป็นช่วงของการปรับตัวและฟื้นฟูสภาพจิตใจโดยอาศัยกำลังใจจากคนรอบข้าง และการใช้หลักธรรมศาสนาที่ตนนับถือเป็นการย้ำเตือนและเป็นหลักในการที่จะสร้างกำลังใจและดำเนินชีวิตต่อไป ในกรณีศึกษาเช่น หญิงพุทธรายหนึ่งต้องเผชิญกับสภาพจิตใจที่ย่ำแย่หลังการสูญเสียสามีและยังต้องเผชิญกับความวิตกกังวลต่อการใช้ชีวิตร่วมกับชาวมุสลิมที่เป็นเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตามเธอเลือกที่ใช้หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาที่จะเรียนรู้ ตั้งอยู่ และดับไป ของทุกสรรพสิ่ง กล่าวคือการยอมรับถึงสิ่งที่เกิดขึ้นว่าเป็นกรรมที่นำมาและเกิดผล ในตอนนี้ ทำให้เธอยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นกับสามีและหาทางที่จะใช้ชีวิตอย่างปกติ ส่วนในกรณีของผู้หญิงมุสลิมซึ่งเธออาศัยหลักการและหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะการละหมาดเพื่อขอพรและหาความสงบทางจิตใจ ในระยะนี้เองที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นญาติพี่น้องจะเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการก้าวข้ามความสูญเสียเหล่านี้ นอกจากนี้กระบวนการเยียวยาของรัฐจะเข้ามาในช่วงหลังเกิดเหตุการณ์เกือบจะทันที นั่นคือการเข้ามาของหน่วยงานเยียวยาในพื้นที่ที่จะเข้ามาให้กำลังใจและมอบเงินช่วยเหลือเบื้องต้น รวมถึงการแจ้งสิทธิในการได้รับการเยียวยาและขั้นตอนการดำเนินการเกี่ยวกับการขอความช่วยเหลือและการดำเนินคดี

2. ระยะเวลาปรับตัว ช่วงเวลาหลังจากการรับมืออย่างกะทันหันต่อการสูญเสียบุคคลในครอบครัวไป ผู้หญิงเหล่านี้ใช้เวลาหนึ่งถึงสองปีในการเริ่มเข้าร่วมโครงการต่างๆทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม กระบวนการเยียวยาจะเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นหลังระยะรับมือซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่องกันที่จะมีการเข้ามาดูแลสภาพจิตใจและพิจารณาถึงการรับเงินชดเชยความเสียหาย และยังคงเข้าร่วมโครงการฝึกอาชีพเพื่อสร้างรายได้แก่ครอบครัว ไม่ว่าจะจัดโดยหน่วยงานเยียวยาในพื้นที่เองหรือหน่วยงานภาคประชาสังคมภายนอก การที่ผู้หญิงเริ่มที่จะเข้าร่วมอบรมสร้างความรู้และสร้างอาชีพเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงบทบาทในที่สาธารณะ เริ่มที่จะเดินทางออกจากบ้าน ชุมชน เพื่อพบปะผู้คน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการได้รับรู้ถึงปัญหาของผู้ได้รับผลกระทบอื่นๆซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระดับองค์กร/ชุมชนมากขึ้น เป็นกระบวนการการใช้ทุนทางสังคมที่เพิ่มขึ้น

จากการเริ่มทำงานนอกบ้าน อย่างไรก็ตามไม่ทุกรายที่จะเกิดการปรับตัวและสามารถเข้าร่วมโครงการต่างๆได้ ยังมีกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์สำคัญที่เกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ กลุ่มคนเหล่านี้ยังไม่มีสมาธิต่อเจ้าหน้าที่ รวมถึงภาคประชาสังคมต่างๆ ในขณะที่มีการอบรมสัมมนาก็จะมี ผู้หญิงมุสลิมบางคนที่มีพฤติกรรมการไม่ยอมรับการทำงานของเจ้าหน้าที่ และผู้หญิงพุทธที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงจะมีอาการโกรธแค้นและเกลียดชังมุสลิม และเรียกร้องหาความรับผิดชอบ อย่างไรก็ตามก็ในระยะปรับตัวนี้จะสร้างความไว้วางใจกับกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบด้วยตนเอง และยังสร้างความสัมพันธ์ระดับบุคคลและกลุ่มคนให้มากขึ้นในกระบวนการใช้ทุนทางสังคม

3. ระยะเวลาเปลี่ยนแปลง กระบวนการรับมือและปรับตัวของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงจะเข้มข้นมากยิ่งขึ้น หลังจากเริ่มมีการเข้าร่วมโครงการช่วยเหลือต่างๆทั้งของภาครัฐและภาคประชาสังคม สร้างให้กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้มีองค์ความรู้และประสบการณ์มากขึ้น จึงเริ่มมีการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การทำงานตรงนี้สร้างให้ผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบสามารถแสดงความคิดเห็น กล้าแสดงออกในสิทธิและผลประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม ในส่วนของกระบวนการเยียวยานั้น การได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพก่อกำกับการใช้ทุนทางสังคมในการเริ่มสร้างความสัมพันธ์ระดับองค์กร/ชุมชนที่จะสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคมและกลุ่มอาชีพต่างๆ ความสัมพันธ์ระดับองค์กรจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการติดต่อและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น หน่วยงานของรัฐ เอกชน ประชาสังคม ผู้เชี่ยวชาญ และนักวิชาการ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้การทำงานในวงกว้างมากขึ้น และรับรู้แนวทางการทำงานเพื่อประโยชน์ของผู้ได้รับผลกระทบ กระบวนการเยียวยาที่เริ่มต้นตั้งแต่ระยะรับมือ ระยะปรับตัว มาถึงระยะเวลาเปลี่ยนแปลง กระบวนการเหล่านี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่สร้างศักยภาพของกลุ่มผู้หญิงเบื้องต้น ไม่ว่าจะเป็นการได้รับการเยียวยาจิตใจเบื้องต้นไปจนถึงการอบรมเพื่อสร้างอาชีพ การรวมกลุ่มของกลุ่มผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบเพื่อสร้างรายได้ที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนในการเกิดกลุ่มอาชีพต่างๆ ทั้งการได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงาน หรือการรวมกลุ่มอาชีพจากทุนร่วมกันแบบสหกรณ์ ล้วนแล้วแต่เป็นการดิ้นรนเพื่อสร้างรายได้ทั้งสิ้น นอกจากนี้การใช้ทุนทางสังคมตามทัศนะของนักวิชาการ ยังหมายถึงการนำเอาทุนทางสังคมมาใช้ในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ไม่ว่าจะเป็นระหว่างบุคคล ระหว่างองค์กรและชุมชน จนเกิดเครือข่ายทางสังคมที่สามารถสร้างความเชื่อถือและผลประโยชน์ที่มีอยู่ในสังคมนั้น ทุนสังคมเหล่านี้จึงเปรียบเสมือนสิ่งที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทในการร่วมมือซึ่งกันและกัน

4. ระยะเวลาการแสดงบทบาท หลังจากผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ก้าวข้ามจากผู้ถูกกระทำมาเป็นนักกิจกรรมสังคม ซึ่ง Lederach ได้อธิบายความเชื่อมโยงระหว่างความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งประกอบด้วยสี่มิติได้แก่ มิติส่วน

บุคคล มิติข้อมูลเชิงสัมพันธ์ มิติทางโครงสร้าง และมิติทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการเปลี่ยนแปลงภายในตัวบุคคล(Personal Dimension) ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นด้านองค์ความรู้ อารมณ์ และจิตวิญญาณในการประสพกับความขัดแย้ง จากมุมมองที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งทั้งด้านบวกและด้านลบ

4.3 การแปลงเปลี่ยนของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

4.3.1 สาธารณธรรมของการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation)

การแปลงเปลี่ยน (Transformation) สถานะของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากผู้สูญเสียสุขภาพสาธาณธรรมของการเป็นนักกิจกรรมสังคม เป็นการก้าวข้ามวิกฤติในชีวิตที่ต้องใช้การแปลงเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดของตนเองที่จะผ่อนคลายความรุนแรงที่เกิดขึ้น สิ่งสำคัญคือควรเข้าใจถึงความเชื่อมโยงระหว่างความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งประกอบด้วยสี่มิติได้แก่ มิติส่วนบุคคล มิติข้อมูลเชิงสัมพันธ์ มิติทางโครงสร้าง และมิติทางวัฒนธรรม ที่กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ต้องก้าวผ่าน

Lederach ได้อธิบายการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งว่าเป็นมุมมองที่เชื่อว่าความขัดแย้งทำให้หมดไปไม่ได้ แต่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งจึงมุ่งทำให้ความขัดแย้งที่ยังรากลึก แก่ไขยาก และยึดเยื้อเรื้อรังเปลี่ยนเป็นความขัดแย้งที่ขยับตัวไปสู่ความสร้างสรรค์มากขึ้น นั่นคือใช้ความรุนแรงน้อยลง หรือต่อสู้กันด้วยวิธีการอื่นที่ไม่ใช้ความรุนแรง สันติภาพไม่ได้เกิดภายหลังข้อตกลงสันติภาพ และไม่ใช้คำที่สวยงามหรือหยาบคายนั้น หากแต่ต้องสร้างให้ผู้คนในพื้นที่เห็นอย่างเป็นรูปธรรมและสัมผัสได้จริง เช่น การเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

1) การทำให้เกิดเพื่อนไม่ใช่ศัตรู

ในสถานการณ์ความขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีรูปแบบความขัดแย้งที่ยาวนาน และจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้ผู้คนในพื้นที่รู้สึกหวาดกลัว ในช่วงเวลาแห่งความขัดแย้งที่เพิ่มขึ้นนี้ นอกจากนั้นเรายังต้องเผชิญกับสิ่งต่างๆมากมายที่เกิดขึ้นในหลายระดับระหว่างผู้คนกลุ่มต่างๆ ซึ่งมักจะนำไปสู่ความคลุมเครือซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัย สถานการณ์เช่นนี้มักทำให้ต้องรีบหาทางออกจากความขัดแย้งให้รวดเร็วที่สุด

เมื่อการเข้ามาอยู่ในความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจึงต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองตามสถานการณ์ เมื่อกลายเป็นเหยื่อของความรุนแรงยิ่งต้องหาทางที่จะขยับออกและเลือกที่จะอยู่ในแนวทางใด เช่น การเข้ามาทำงานในภาคประชาสังคม การเข้าร่วมสานเสวนา ทั้งนี้ก็เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นภายในสังคม และเปิดกว้างทางความคิดให้

มากขึ้น นั่นเป็นที่มาที่ต้องทำให้เป็นเพื่อนไม่ใช่ศัตรูและตระหนักถึงศักยภาพในการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ สิ่งหนึ่งที่สำคัญคือการจะสร้างความเป็นเพื่อนคือการไว้วางใจต่อกัน การสร้างความเชื่อใจกันในระหว่างกลุ่มต่างๆ จนนำไปสู่การสร้างเครือข่ายที่มีนักกิจกรรมร่วมกันทำงานมากยิ่งขึ้น ตรงนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่จะสามารถก้าวไปสู่สันติภาพ และสิ่งสำคัญต่อมาคือการสร่างเป้าหมายเดียวกันที่จะเปลี่ยนแปลงท่ามกลางความขัดแย้งจนสามารถให้เกิดความรุนแรงน้อยลง

2) การรับฟังและมีส่วนร่วม

การเข้ามามีส่วนร่วมในภาคประชาสังคมของกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะเป็นการสร้างกลุ่มที่จะทำงานด้านสังคม และยังเปิดโอกาสให้แสดงศักยภาพที่ซ่อนอยู่ในตัวของผู้หญิงเหล่านี้ โครงการเยียวยาจิตใจด้วยสันติวิธีของภาคประชาสังคมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการรับฟังและการมีส่วนร่วมอย่างเห็นได้ชัด การที่กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบได้เข้ามามีกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างความเข้าใจและที่สำคัญคือ การที่ทุกคนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับวิกฤตชีวิตที่ทุกคนได้เผชิญ ให้ได้รับฟังเรื่องราวที่แต่ละคนได้เจอและประสบมาในชีวิต เป็นเสมือนการร่วมรับฟังผู้ที่ประสบและได้รับความรุนแรงแบบเดียวกัน ตรงนี้จึงเป็นเสมือนการช่วยกันเยียวยาจิตใจให้กันและกัน กิจกรรมดังกล่าวยังช่วยให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาในพื้นที่ความขัดแย้งได้อีกด้วย รวมถึงการร่วมเปลี่ยนความคิดที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

4.3.2 การแปลงเปลี่ยนภายในตัวบุคคล (Personal dimension)

John Paul Lederach ได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากตัวบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ อารมณ์ และจิตวิญญาณของความเข้าใจในการประสบกับความขัดแย้ง จากมุมมองที่เปลี่ยนไปก็มุ่งที่จะเปลี่ยนไม่ว่าจะเป็นไปในทางที่ดีและไม่ดี โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นต้องอาศัยหลักการสองประการคือ ประการหนึ่งคือ การสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนเพื่อมุ่งไปสู่การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง อาทิ การเคารพศักยภาพและความเป็นเจ้าของของชุมชนท้องถิ่น การเปิดกว้าง และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียม และประการที่สอง คือการเปลี่ยนความคิดจิตวิญญาณของกลุ่มคน ในการปฏิสัมพันธ์เพื่อการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งและการสร้าง สันติภาพ เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความอ่อนน้อม การครุ่นคิดทบทวนตนเอง รวมทั้งความมุ่งมั่นและอุทิศสภาวะที่จะบรรลุการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว(Lederach, 2003)

จากการศึกษาของผู้วิจัยในครั้งนี้ กรณีศึกษามีการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลที่สามารถแปลงเปลี่ยนไปในความคิดและการปฏิบัติเพื่อปฏิสัมพันธ์ในสังคมมากยิ่งขึ้น แรกเริ่มเมื่อกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบเหล่านี้กลายมาเป็นเหยื่อของความรุนแรง นำไปสู่การเกิดความโกรธแค้นและชิงในศาสนาอื่น โดยเฉพาะผู้หญิงพุทธที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงข้ามวัฒนธรรมในพื้นที่ต่างศาสนา ปกใจ

เชื่อว่าเป็นฝีมือของคนต่างศาสนา ความคิดเหล่านี้มีโอกาสดำเนินขึ้นกับผู้ที่ได้รับผลกระทบทุกคน ในขณะที่ผู้หญิงเหล่านี้ต้องรับหน้าที่เป็นเสาหลักของครอบครัวสร้างความหนักใจแก่กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้มาก เพราะการพลีกรับบทบาทจะเป็นการเปลี่ยนชีวิตพวกเขาให้มีบทบาทมากขึ้นทั้งในบ้านและสังคม

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของการศึกษาในครั้งนี้ ขอยกตัวอย่างกรณีของคุณดวงใจ ซึ่งเป็นผู้หญิงพุทธที่อาศัยอยู่ในชุมชนมุสลิมเป็นประชากรส่วนใหญ่ตั้งแต่อดีตทั้งไทยพุทธและมุสลิมในชุมชน มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันมานาน และไม่เคยมีเหตุที่จะต้องเกิดความบาดหมางกัน เพื่อนบ้านของคุณดวงใจมีทั้งที่เป็นพุทธและมุสลิมที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ความเข้าใจต่อคนมุสลิมของเธอก็เปรียบเสมือนเพื่อนบ้านที่ดี จนเมื่อมีการปะทุขึ้นของความรุนแรงครั้งใหม่ในต้นปี 2547 ความเคลือบแคลงสงสัยเกี่ยวกับหลักคำสอนของอิสลามที่เธอเข้าใจนั้นเริ่มเปลี่ยนไปเล็กน้อย ความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านของเธอก็เกิดความหวาดกลัวต่อกัน จนเมื่อเหตุการณ์รุนแรงได้เกิดขึ้นกับบุคคลในครอบครัวของเธอถึง 2 คน ซึ่งปู่เธอเสียชีวิตในเหตุการณ์ถูกยิงจากกลุ่มผู้ไม่หวังดีในพื้นที่ของหมู่บ้านของเธอเอง และความสูญเสียที่ซ้ำสองของเธอก็ยังมาเกิดขึ้นในครอบครัวอีก เมื่อพ่อของเธอถูกยิงเสียชีวิตไปอีกราย หลังความสูญเสีย ดวงใจมีความเคียดแค้นต่อกลุ่มต่างศาสนิกมากยิ่งขึ้น จนต้องย้ายออกไปจากหมู่บ้านที่เธอเติบโตมาเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หลังจากนั้นคุณดวงใจเปิดรับการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อฟื้นฟูจิตใจหลังการสูญเสีย จึงเกิดกระบวนการแปลงเปลี่ยนสองระดับ

หนึ่ง การสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนเพื่อมุ่งไปสู่การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง คุณดวงใจเลือกที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรภาคประชาสังคมที่ให้ความช่วยเหลือเยียวยาที่เปิดโอกาสให้เธอได้เข้ามาทำงานเป็นนักจัดรายการวิทยุเสียงผู้หญิงชายแดนภาคใต้ นั้นเป็นการสร้างความสัมพันธ์กับคนในกลุ่ม ซึ่งมีนักกิจกรรมที่เป็นมุสลิมและพุทธทำงานร่วมกัน ดวงใจสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีและรับรู้ได้ถึงความเข้าใจต่อคนในกลุ่ม นำไปสู่การที่เปลี่ยนแปลงความคิด

สอง การเปลี่ยนความคิด จิตวิญญาณของตนเองในการมองความขัดแย้ง การเปลี่ยนแปลงระดับความคิดของคุณดวงใจเกิดขึ้นในการทำงานร่วมกันกับนักกิจกรรมที่มาจากหลากหลาย ทำให้เธอเกิดความเข้าใจต่อการความขัดแย้งว่าไม่ได้เกิดขึ้นจากหลักคำสอนของศาสนาแต่เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลที่เลือกที่จะนำเอาศาสนาเป็นเครื่องมือต่อรองในสถานการณ์ความขัดแย้งนี้ การเข้ามาทำงานภาคประชาสังคมสร้างความสุขและความเข้าใจที่จะเรียนรู้ในสถานการณ์ประจวบนี้ ให้ทุกฝ่ายได้เกิดความเข้าใจที่ตีมากขึ้น เธอได้ก้าวข้ามและแปลงเปลี่ยนเป็นนักกิจกรรมสังคมที่มีความคิดที่เปลี่ยนไปต่อคนศาสนิกและสามารถสร้างความเข้าใจเหล่านี้ในงานของเธอที่จะเผยแพร่องค์ความรู้เรื่องสันติภาพต่อไป

กรณีของคุณฉนวน การแปลงเปลี่ยนของชีวิตคุณฉนวนสามารถเปลี่ยนแปลงไปจนถึงระดับคณะทำงานนาระผู้หญิงที่เป็นตัวแทนของกลุ่มคนในสังคมทั้งพุทธและมุสลิม เพื่อขอมีส่วนร่วมในพื้นที่ปลอดภัยให้กับผู้หญิงและคนทำงานภาคประชาสังคมให้มีพื้นที่ปลอดภัยในการดำรงชีวิตอยู่และ

ทำงานเพื่อส่วนรวมได้ กล้วยเป็นผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ที่สูญเสียบุคคลในครอบครัวไป และสร้างความโศกเศร้าต่อครอบครัวและตัวเธอเป็นอย่างมาก แต่กล้วยสามารถก้าวข้ามวิกฤตินี้ไปได้ ด้วยการได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายภาคประชาสังคม และเธอเลือกที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง เพื่อสร้างองค์ความรู้และความเข้าใจต่อสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น การสร้างปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลหรือกลุ่มคนสร้างความเปลี่ยนแปลงในตนเอง เมื่อกล้วยเข้ามาทำงานด้านประชาสังคมมากขึ้น เธอตั้งข้อสังเกตในการทำงานร่วมกันของภาคประชาสังคมและผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงที่จะมีช่องว่างเกิดขึ้นระหว่างนั้น คือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ที่เป็นผู้หญิงพุทธไม่มีแรงจูงใจมากที่จะต้อนรับนักกิจกรรมสังคมและภาคประชาสังคมที่เป็นมุสลิม หลายคนเลือกที่จะไม่รับความช่วยเหลือใดๆจากภาคประชาสังคม อาจจะเป็นเพราะความคับข้องใจต่อกันที่ยังมีอยู่และไม่มี ความไว้วางใจต่อกันของผู้หญิงพุทธ ดังนั้นเธอจึงคิดจะช่วยเหลือเป็นตัวกลางเพื่อลดความกดดันที่มีอยู่ระหว่างกัน ให้สามารถพูดคุยและทำงานร่วมกันได้ กล้วยเริ่มจะเป็รอาสาสมัครเพื่อประชาชนจังหวัดชายแดนใต้ เพื่อช่วยเหลือผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบทั้งที่เป็นพุทธและมุสลิม เพื่อประสานงานร่วมกับภาคประชาสังคมอื่นๆที่โครงการและกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน สร้างกลุ่มสายสัมพันธ์ระหว่างพุทธ/มุสลิมให้ช่วยกันลดช่องโหว่การทำงานระหว่างกัน ให้มีความสามัคคีและเข้าใจกันมากยิ่งขึ้น จนเธอสามารถตั้งกลุ่มของตนเองที่เธอเป็นประธาน เครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติภาพ ที่ทำงานเป็นโซ่ข้อกลางในการดูแลสิทธิของผู้หญิงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคุณกล้วย เป็นการเปลี่ยนแปลง (Transformation) ที่เห็นได้ชัดเจนว่า เธอสามารถก้าวข้ามความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากตัวเองไปสู่การเปลี่ยนความคิดเพื่อรักษา สถานภาพที่ดีระหว่างศาสนา ความคิดที่เปลี่ยนไปเพื่อสร้างสรรค์และลดความรุนแรงที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้ และสามารถสร้างพื้นที่ให้คนเข้ามาร่วมทำงาน การเปิดโอกาสให้คนได้เข้ามาทำงานร่วมกันอย่างหลากหลาย ความเข้าใจต่อกันที่เกิดขึ้นจึงเป็นจุดเปลี่ยนให้เธอก้าวหน้ามากที่สุดใน การเปลี่ยนแปลง และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือการที่บทบาทในการเป็นนักเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพในการขอ พื้นที่ปลอดภัยร่วมกัน ที่ไม่เลือกปฏิบัติทั้งไทยพุทธและมุสลิม

เมื่อกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงและสามารถแปลงเปลี่ยนไปเป็น นักกิจกรรมสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไปได้ จากสถานะของความเป็นผู้ถูกกระทำให้มา เป็นผู้ที่เล่นบทบาทเป็นแนวหน้าของสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็ย่อมมีแตกต่างกันออกไป ระดับ การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งในทางทฤษฎีสามารถเปลี่ยนแปลงไปเป็น 4 มุม คือการเปลี่ยนแปลง ด้านมุมมอง การเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจ การเปลี่ยนแปลงเจตจำนง และการแสดงท่าทีไกลเกลี่ย

- 1) การเปลี่ยนแปลงด้านมุมมอง: มีความคิดต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนไป การค้นพบตัวเองว่ามีศักยภาพที่จะทำงานและมีพลังทางสังคม

การเปลี่ยนในระดับนี้ จะเป็นการเปลี่ยนมุมมองของคนที่อยู่ในความขัดแย้งมีความคิดต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป การได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานหรือเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานในพื้นที่ความขัดแย้งจึงนำไปสู่การมองปัญหาที่เกิดขึ้นแตกต่างกันออกไป ในกรณีของการศึกษาในครั้งนี้ กรณีศึกษาจะค้นพบว่าตัวเองนั้นมีศักยภาพที่จะทำงานสาธารณะ ทั้งที่ก่อนหน้านี้ไม่ได้มีความต้องการที่จะทำงาน จึงเป็นแรงผลักดันสำคัญที่จะสามารถค้นพบตนเองของผู้คนท่ามกลางความขัดแย้งในพื้นที่ได้

2) การเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจ: มีความเห็นอกเห็นใจและเข้าใจในสถานการณ์มากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดและแสดงออกมาได้ในระดับที่ลึกกว่ามุมมองความคิด คือการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจ ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ความรุนแรงก่อน จึงจะสามารถเข้ามาเป็นการใช้ใจที่จะมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับทุกคนในพื้นที่ การแสดงความเข้าใจ ความเมตตาที่มีต่อคนอื่นมากขึ้น นั้นแสดงให้เห็นว่าเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจต่อกันก็สามารถทำให้เข้าใจสถานการณ์มากยิ่งขึ้น

3) การเปลี่ยนแปลงเจตจำนง: พฤติกรรมเปลี่ยนไป เข้าร่วมทำงานภาคประชาสังคมเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น

การแสดงออกเชิงพฤติกรรม เป็นการเพิ่มความเข้าใจและสามารถแสดงออกถึงทำที่ที่จะประนีประนอมต่อกันมากยิ่งขึ้น กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงเมื่อได้เข้าร่วมภาคประชาสังคมมีมุมมองความคิดที่เปลี่ยนไป และมีการเปลี่ยนแปลงในจิตใจที่จะเข้าใจสถานการณ์มากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนท่าทีแสดงเจตจำนงที่จะเข้าร่วมและสานต่อการทำงานในพื้นที่ความขัดแย้งต่อ ในการศึกษาในครั้งนี้ ก็แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นว่าต้องมีการปรับเปลี่ยนท่าทีในการแสดงออกเชิงสนับสนุนต่อภาคประชาสังคมมากยิ่งขึ้น

4) การแสดงท่าทีไกล่เกลี่ย: ยอมรับความแตกต่างและไม่มีอคติ ซึ่งในบริบทของสถานการณ์ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือการทำงานเพื่อขอพื้นที่ความปลอดภัยให้คนในพื้นที่ และทำงานร่วมกันทั้งไทยพุทธมุสลิม

ระดับการแปลงเปลี่ยนสูงสุดของการแปลงเปลี่ยนในความขัดแย้ง ในกรณีศึกษา ค้นพบว่า มีกรณีศึกษาบางรายที่สามารถก้าวเข้ามาถึงระดับนี้ คือการแสดงท่าทีไกล่เกลี่ย คือการที่ผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบเหล่านี้ยอมรับความแตกต่างและไม่มีอคติต่อกันไม่ว่าจะเป็นการทำงานร่วมกันจากทุกศาสนา ซึ่งในส่วนของความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การทำงานของกลุ่มผู้หญิงในภาคประชาสังคมสามารถไปถึงสู่การเป็นนักเคลื่อนไหวสันติภาพ และมีส่วนร่วมในการเจรจาเพื่อขอพื้นที่ปลอดภัยท่ามกลางพื้นที่ความขัดแย้ง จนนำไปสู่สันติภาพพื้นที่ในอนาคต

4.4 นโยบายและการเยียวยาเกี่ยวกับการเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ระยะเวลาสิบปีของความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547-2557 ยังคงคลุกกรุ่นและเกิดความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง หากรวบรวมจำนวนของสถานการณ์ความรุนแรงในรอบทศวรรษ เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงจำนวน 14,456 ครั้ง ผู้เสียชีวิต จำนวน 6,207 คน บาดเจ็บจำนวน 11,248 คน ซึ่งผลพวงความสูญเสียจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนใต้ ส่งผลให้เด็กเสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบจำนวน 65 คน ยังก่อให้เกิดเด็กกำพร้าจำนวน 5,000 คน สตรีผู้สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักจำนวน 2,000 คน และจำนวนเด็กพิการจากสถานการณ์จำนวน 650 คน โรงเรียน หน่วยงานราชการเสียหายจากการถูกเผาและวางระเบิด จากตัวเลขที่สูญเสียดังกล่าวเป็นคำตอบอย่างดีที่จะอธิบายถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ ผู้ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่จะได้รับการเยียวยาจากภาครัฐทั้งด้านการเงินและด้านจิตใจที่จะช่วยฟื้นฟูความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวของตนเอง นโยบายของภาครัฐในระยะสิบปีที่ผ่านมาเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้นตามลำดับจากปีแรกที่มีผู้ได้รับผลกระทบจนถึงปัจจุบัน

รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานเยียวยาในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยมีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 160/2548 เป็นจุดเริ่มต้นของการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่สงบ สามารถรวบรวมงบประมาณที่รัฐได้ใช้ไปในการแก้ไขปัญหาไฟใต้ตั้งแต่ปี 2547-2557 เป็นจำนวน 208,323 ล้านบาท เป็นงบของรัฐโดยประมาณที่ใช้เพื่อแก้ปัญหาและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระหว่าง 10 ปีที่ผ่านมาทั้งด้านความมั่นคงและด้านการเยียวยา ต่อมาได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายและอำนวยการการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบสืบเนื่องจากความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กยต.) ซึ่งจัดให้มีทั้งสี่จังหวัดคือ ศูนย์เยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดสงขลา จากนั้นคณะกรรมการ กยต. แต่งตั้งคณะอนุกรรมการโครงการดูแลเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบด้านจิตใจจากสถานการณ์ความไม่สงบใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อกำหนดแนวทางในการดูแลช่วยเหลือติดตามและเฝ้าระวัง รวมทั้งวางแผนและประเมินสภาพจิตใจในกลุ่มที่ได้รับผลกระทบในระยะสั้นและระยะยาว ต่อมาจึงมีการจัดตั้งศูนย์เยียวยาฟื้นฟูสุขภาพจิตในโรงพยาบาลของจังหวัดชายแดนภาคใต้

ตั้งแต่ปี 2548 เป็นจุดเริ่มต้นของการใช้งบประมาณเพื่อเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบอย่างเป็นทางการระบบตามหลักเกณฑ์ที่วางไว้ นับแต่นั้นนโยบายรัฐสามารถขยายไปสู่ผู้ได้รับผลกระทบอย่างทั่วถึงมากขึ้นและสามารถสร้างความชอบธรรมแก่รัฐที่จะเข้ามาจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่มากขึ้น จากการเก็บข้อมูลของผู้ศึกษาจะเห็นว่าภาครัฐมีการปรับนโยบายให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นตลอดสิบปีที่ผ่านมา

การประกาศใช้นโยบายและยุทธศาสตร์การดำเนินงานเยียวยาในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างต่อเนื่อง การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายและอำนวยการการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบสืบเนื่องจากความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กยต.) รวมถึงแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการดูแลเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบด้านจิตใจจากสถานการณ์ความไม่สงบใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ การจัดตั้งศูนย์เยียวยาฟื้นฟูสุขภาพจิตในโรงพยาบาลของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ได้ดำเนินการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ จากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้กรอบแนวทางและหลักเกณฑ์คือ พระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อปี 2554 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้ถ่ายโอนภารกิจการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้แก่ ศอ.บต. โดยได้ถ่ายโอนงานต่างๆ คือ งานคณะกรรมการนโยบายและอำนวยการการให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบสืบเนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านงบประมาณ ด้านระบบฐานข้อมูล และด้านงานบุคลากร และเพิ่มนโยบายการบริหาร เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและฟื้นฟูความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน และระหว่างประชาชนด้วยกันให้เกิดความร่วมมือในการพร้อมเผชิญ และแก้ไขปัญหาาร่วมกันโดยปรับปรุงพัฒนาระบบ และการระบวงการเยียวยาให้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ โดยกระบวนการพิจารณาช่วยเหลือเยียวยาเป็นไปโดยโปร่งใส เป็นธรรม ไม่ล่าช้า และมีระบบตรวจสอบเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการแสวงและเอื้อประโยชน์ของการเยียวยาจากทุกฝ่าย

ผู้หญิงที่กลายมาเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่สงบที่เกิดขึ้น การเข้ามาเยียวยาของภาครัฐในสายตาของพวกเธอ มีความพึงพอใจระดับหนึ่งเท่านั้น เมื่ออธิบายให้ฟังถึงวิธีการทำงานของหน่วยงานรัฐที่เข้ามาช่วยเหลือเยียวยา ในวันที่เกิดเหตุขึ้นเจ้าหน้าที่รัฐจะเข้ามาประสานงานกับครอบครัวภายใน 24 ชั่วโมง โดยการมอบเงินเยียวยาจำนวน 50,000 บาท ก่อนล่วงหน้าตามหลักเกณฑ์ผู้เสียชีวิต หลังจากนั้นการทำงานของเจ้าหน้าที่จะหละหลวมไปตามกาลเวลาเพราะหลังจากวันแรกที่ได้รับการเยียวยาการประสานงานระหว่างผู้ได้รับผลกระทบกับเจ้าหน้าที่จะช้าลงเป็นลำดับทางผู้ได้รับผลกระทบต้องรวบรวมเอกสารเพื่อยื่นต่อหน่วยงานรัฐระดับจังหวัดแล้วส่งต่อไปสู่ศูนย์เยียวยาที่รับผิดชอบในพื้นที่ เขาได้รับเงินช่วยเหลือเยียวยาในระยะยาวสองทางคือ ระดับจังหวัด และระดับเขตการศึกษา เพื่ออุดหนุนให้ทุนการศึกษาแก่ผู้ได้รับผลกระทบ โดยจะส่งให้เรียนถึงระดับปริญญาตรีทุกคน เงินรายเดือนจะได้เดือนละ 2,500 บาท และเงินรายปีจะได้ 20,000 บาท ซึ่งเงินดังกล่าวเขามองว่าสามารถที่จะดำรงชีวิตได้อย่างสะดวกสำหรับตัวเขา แต่การส่งมอบเงินดังกล่าวเป็นไปอย่างล่าช้าในแต่ละเดือนซึ่งแตกต่างจากการทำงานในช่วยแรกที่เข้ามาประสานงานอย่างรวดเร็ว ทำให้มองว่าการทำงานของหน่วยงานรัฐนั้นยังไม่มีประสิทธิภาพในระยะยาว

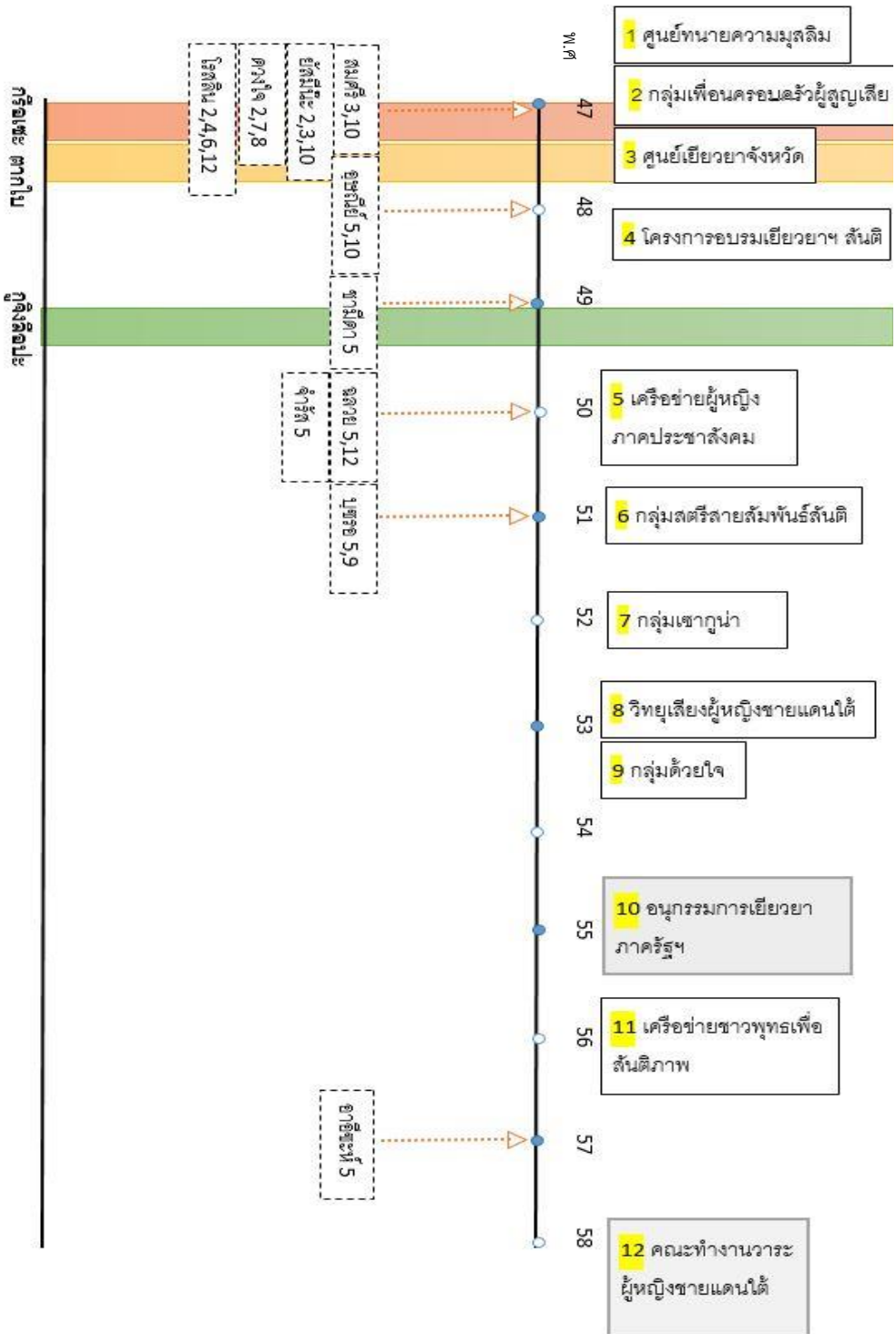
4.5 ทูทางสังคมกับการแปลงเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

4.5.1 ข้อค้นพบจากกรณีศึกษา: กระบวนการใช้ทุนทางสังคมของผู้หญิงจังหวัดชายแดนภาคใต้

นับแต่การปะทุขึ้นของความรุนแรงตั้งแต่ปี 2547 จนถึงปี 2558 มีหญิงหม้ายที่สูญเสียสามีหรือลูกจากเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ภาคใต้กว่า 2,800 คน และเริ่มมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงที่สำคัญในปี 2547 ได้แก่ เหตุการณ์กรือเซะและเหตุการณ์ตากใบ ในเหตุการณ์เหล่านี้ก่อให้เกิดผู้ได้รับผลกระทบมากกว่า 500 คน ซึ่งจากกรณีศึกษาครั้งนี้ มีกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์เหล่านี้ 4 ราย ซึ่งเมื่อเทียบกับช่วงอื่นๆแล้วมีจำนวนมากที่สุด ต่อมาในปี 2549 เกิดความรุนแรงต่อเนื่อง โดยเฉพาะเกิดเหตุการณ์ทำร้ายร่างกายคุณครูในโรงเรียนที่เรียกว่า เหตุการณ์กุยจิงลือปะ ในเหตุการณ์นี้เป็นส่วนสำคัญที่เพิ่มจำนวนผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบในด้านคติความมั่นคง หลังจากปี 2550 มีจำนวนผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์อย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่

แผนภาพที่ 3 ผลการศึกษา: แสดงผู้หญิงที่เมหยื่อความรุนแรงตามเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน และการเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมสังคม

คำอธิบายแผนภาพที่ 3 : สมศรี 3,10 หมายถึง สมศรีได้รับการช่วยเหลือจากศูนย์เชี่ยวชาญ จังหวัดและกลายเป็นอนุกรรมการเชี่ยวชาญภาครัฐในฐานะตัวแทนของกลุ่มภาคประชาสังคม ยัสมีน๊ะ 2,3,10 หมายถึง ยัสมีน๊ะได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มเพื่อนครอบครัวผู้สูญเสียและศูนย์เชี่ยวชาญจังหวัด และสามารถเป็นส่วนหนึ่งของอนุกรรมการเชี่ยวชาญภาครัฐ ดวงใจ 2,7,8 หมายถึง ดวงใจได้รับการช่วยเหลือจากกลุ่มเพื่อนครอบครัวผู้สูญเสีย และเป็นสมาชิกของกลุ่มเซาภูเขาและเป็นนักจัดรายการวิทยุผู้หญิงชายแดนใต้ โรสลิน 2,4,6,12 หมายถึง โรสลินได้รับการเชี่ยวชาญจากกลุ่มเพื่อนครอบครัวผู้สูญเสียและได้เข้าร่วมโครงการอบรมเชี่ยวชาญสันติ และกลายเป็นประธานกลุ่มสตรีสายสัมพันธ์สันติ และเป็นตัวแทนเครือข่ายทำหน้าที่คณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้ อุษณีย์ 5,10 หมายถึง อุษณีย์ได้รับการเชี่ยวชาญจากเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมและกลายเป็นอนุกรรมการเชี่ยวชาญภาครัฐ ชามีตา 5 ได้รับการช่วยเหลือจากเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมและทำหน้าที่วิทยากรสถานเสวนา ฉลวย 5,12 หมายถึง ฉลวยได้ทำงานร่วมกับเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม และได้เป็นคณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้ จำรัส 5 ได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมและเป็นผู้ประสานงาน บุซรอ 5,9 หมายถึง บุซรอได้รับการช่วยเหลือจากเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมและสามารถตั้งกลุ่มด้วยใจได้ และ อาอีชะห์ 5 หมายถึง อาอีชะห์ได้รับการช่วยเหลือจากเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมและเป็นผู้ประสานงาน

การศึกษาในครั้งนี้มีกรณีศึกษา 10 ราย ซึ่งเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะจง กรณีทั้งหมดเป็นนักกิจกรรมภาคประชาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้และเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากแผนภาพที่ 3 ผลการศึกษา: แสดงผู้หญิงที่เนือยื่อความรุนแรงตามเหตุการณ์ที่แตกต่าง และการเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมสังคม

กรณีศึกษารายที่ 1 คุณสมศรี ประกอบอาชีพค้าขาย เป็นเหยื่อของความรุนแรงจากการสูญเสียสามีจากเหตุการณ์รายวัน หลังการสูญเสียต้องเข้าบำบัดจิตใจที่โรงพยาบาลและได้รับการดูแลจาก กระบวนการเยียวยาจิตใจจากภาครัฐ ศูนย์ฟื้นฟูเยียวยาจิตใจโรงพยาบาล และการเยียวยาด้านอาชีพ เมื่อตั้งสติได้และการได้คลุกคลีกับกิจกรรมเนการเยียวยาและฝึกอาชีพ ยอมรับความจริงในสิ่งที่เกิดขึ้น คุณสมศรีจึงเกิดความคิดที่จะทำประโยชน์ให้กับผู้ได้รับผลกระทบรายอื่น ๆ ต่อไป จนสามารถเป็นแกนนำภาคประชาสังคม เป็นประธานผู้ได้รับผลกระทบของจังหวัดยะลาและอนุกรรมการเชี่ยวชาญผู้ได้รับผลกระทบภาครัฐ

กรณีศึกษารายที่ 2 คุณยัสมีน๊ะ มีอาชีพเดิมคือเย็บผ้า ซึ่งลูกชายถูกจับกุมในเหตุการณ์ตากใบ และสามีถูกยิงเสียชีวิตในเหตุการณ์รายวัน คุณยัสมีน๊ะได้รับการเชี่ยวชาญจากภาคประชาสังคมในการทำงานเครือข่ายและกระบวนการเยียวยาจากภาครัฐ เธอต้องต่อสู้คดีของลูกชายที่ถูกดำเนินคดีด้านความมั่นคงจากเหตุการณ์ตากใบ เธอต้องหยุดทำงานเย็บผ้า และติดตามคดีลูกชายอย่างใกล้ชิดทั้ง

การขึ้นให้การ รวมถึงเป็นมือประสานงานที่สำคัญแก่คดีอื่นๆของเหตุการณ์เดียวกันอีกด้วย การทำงานร่วมกับนักกิจกรรมสังคมอื่นๆร่วม 2 ปี จนสามารถผู้ประสานงานศาลในคดีความมั่นคงและอนุกรรมการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ

กรณีศึกษารายที่ 3 คุณฉลวย ทำงานด้านพัฒนาสังคมเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เธอกลายเป็นผู้ได้รับผลกระทบตั้งแต่ปี 2550 ได้รับการเยียวยาจากภาคประชาสังคมโดยเครือข่ายภาคประชาสังคม และได้เริ่มทำงานร่วมกับนักกิจกรรมสังคมซึ่งส่วนใหญ่เป็นมุสลิม โดยฉลวยเห็นว่าช่องว่างการทำงานของนักกิจกรรมที่เป็นมุสลิมกับเหยื่อความรุนแรงที่เป็นพุทธมีมากขึ้น เมื่อผู้ได้รับผลกระทบที่เป็นชาวพุทธยังไม่เปิดใจยอมรับการช่วยเหลือจากภาคประชาสังคมที่เป็นมุสลิมมากนัก ทำให้เธออาสาที่เป็นข้อยกกลางที่จะประสานการทำงานระหว่างเหยื่อกับภาคประชาสังคม เพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับการเยียวยาที่ดีที่สุด และเป็นการหล่อความและสร้างความเข้าใจต่อกันระหว่างทั้งสองศาสนามากยิ่งขึ้น เธอสามารถทำงานร่วมกันทั้งพุทธและอิสลามเพื่อให้เดินไปแนวทางสมานฉันท์และสันติภาพต่อไป ระยะเวลาปีกว่า เธอสามารถเปลี่ยนแปลงตัวเองเป็นแกนนำกลุ่มเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติภาพและเป็นส่วนหนึ่งของคณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้

กรณีศึกษารายที่ 4 คุณจรัส ประกอบอาชีพค้าขาย ในสถานการณ์ความรุนแรงจังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้สามีและลูกถูกตรวจค้นและจับกุมดำเนินคดีความมั่นคง คุณจรัสใช้หลักคำสอนศาสนาอิสลามในการฟื้นฟูและกระบวนการเยียวยาจากภาคประชาสังคม การทำงานกับเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมในการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบรายใหม่ ร่วมเปลี่ยนแปลงสถานะของตัวเองจากเหยื่อของความรุนแรงไปเป็นผู้ประสานงานเจ้าหน้าที่และประชาชน และผู้ช่วยทนายด้านสิทธิมนุษยชน

กรณีศึกษารายที่ 5 คุณดวงใจ ซึ่งเดิมประกอบอาชีพค้าขาย เป็นครอบครัวชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในชุมชนมุสลิมมานาน แต่เมื่อมีเหตุการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้พ่อถูกยิงเสียชีวิตจากเหตุการณ์ร้ายวันซึ่งเกิดขึ้นภายในหมู่บ้านที่อาศัยอยู่ตั้งแต่เล็ก ในช่วงแรกดวงใจมีความเคียดแค้นมากต่อคนมุสลิมเพราะมีความคิดว่าเป็นพวกใช้ความรุนแรง เมื่อกลุ่มเพื่อนครอบครัวผู้สูญเสียได้เข้ามาชักชวนทำกิจกรรมภายใต้โครงการการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบทำให้เธอได้เปลี่ยนทัศนคติใหม่ๆต่อการทำงานในพื้นที่และต่อชาวมุสลิมมากขึ้น ภายในระยะเวลา 3 ปี ดวงใจได้กลายเป็นผู้ประสานงานกลุ่มเสาภูงาและนักจัดรายการวิทยุเสียงจากชายแดนใต้ซึ่งเป็นงานที่เธอรักและมีความสุขที่จะทำ

กรณีศึกษารายที่ 6 คุณซามีดา ในเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับครูที่โรงเรียนกุจิงลือปะทำให้ซามีดาและสามีถูกจับกุมคดีความมั่นคง ซามีดาต้องโทษจำคุก 2 ปี และได้รับการปล่อยตัว เมื่อมีกระบวนการเยียวยาจากภาคประชาสังคมนั่นคือ เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมและได้เข้าร่วมโครงการสสานเสวนาทำให้เธอได้เป็นวิทยากรเยียวยาและสสานเสวนาเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม

กรณีศึกษารายที่ 7 คุณโรสลิน นักการเมืองท้องถิ่น ลูกชายบาดเจ็บและเสียชีวิตจากเหตุการณ์ตากใบ ชีวิตการทำงานของโรสลินจะคลุกคลีกับปัญหาของชุมชนมาแต่เดิม ทำให้เธอกลับมาฟื้นฟูสภาพจิตใจจากการช่วยเหลือจากกลุ่มเพื่อนครอบครัวผู้สูญเสียและได้รับการเยียวยาจากโครงการอบรมเยียวยาสันติวิธี ซึ่งเป็นกิจกรรมที่หล่อหลอมจิตใจของนักกิจกรรมให้เปิดรัฐทัศนคติ ในระยะเวลา 3 ปี โรสลินได้ประสบความสำเร็จของตนเองก้าวข้ามจากผู้ถูกกระทำ มาเป็นนักกิจกรรมสังคม ในฐานะประธานกลุ่มสตรีสายสัมพันธ์สันติสุขและคณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้

กรณีศึกษารายที่ 8 คุณอาอีซะห์ มีครอบครัวขนาดใหญ่ เธอกับสามีมีอาชีพกรีดยาง แต่เมื่อมีเจ้าหน้าที่ทหารและตำรวจเข้ามาปิดล้อมตรวจค้นในพื้นที่หมู่บ้าน และนำไปสู่การจับกุมสามีของเธอ ในคดีความมั่นคง อาอีซะห์ต้องติดตามคดีของสามีอย่างใกล้ชิด เพราะเชื่อว่าสามีไม่ได้ทำผิด จนสามารถช่วยเหลือสามีพ้นข้อหาดังกล่าวได้ ซามีตาได้มีโอกาสร่วมทำงานกับเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม และเป็นผู้ประสานงานเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม

กรณีศึกษารายที่ 9 คุณอุษณีย์ ประกอบอาชีพครูในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ท่ามกลางสถานการณ์รุนแรงที่มีมากขึ้นในปี 2548 เป็นเหตุให้สามีถูกยิงเสียชีวิตจากเหตุการณ์รายวัน อุษณีย์ต้องทุกข์ทรมานจากความสูญเสียมาเป็นปี เธอใช้หลักคำสอนศาสนาอิสลามเพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจ และมีโอกาสได้ทำงานกับกระบวนการเยียวยาจากภาคประชาสังคมกับเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม ในระยะ 2 ปีอุษณีย์พัฒนาตัวเองจนสามารถเป็นแนวหน้าในการทำกิจกรรมสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ นักจัดรายการวิทยุเสียงจากชายแดนใต้และได้โอกาสในการได้รับการแต่งตั้งเป็นอนุกรรมการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ

กรณีศึกษารายที่ 10 คุณบุซรอ ผู้หญิงที่เข้มแข็งและร่วมต่อสู้เคียงข้างสามีในการต่อสู้คดีในกระบวนการยุติธรรม เดิมทีบุซรอทำอาชีพค้าขาย จนสามีถูกจับคดีความมั่นคงในสถานการณ์ความรุนแรงที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้อง บุซรอต้องไปขอความช่วยเหลือจากองค์กรต่างๆมากมาย เช่น ศูนย์ทนายความมุสลิม ในการติดตามคดีของสามีได้รับแรงกดดันทั้งทางเจ้าหน้าที่และครอบครัว บุซรอก็สามารถต่อสู้คดีจนศาลให้ปล่อยตัวเป็นอิสระ ในระยะ 2 ปีบุซรอได้ร่วมงานกับภาคประชาสังคมทั้งทางด้านเยียวยาและด้านกระบวนการยุติธรรม เป็นผลทำให้เธอสามารถรวบรวมเครือข่ายเป็นแกนนำในการช่วยเหลือครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบจากความมั่นคงในนามของแกนนำกลุ่มด้วยใจ

1) ทูทางสังคมที่มีอยู่เดิม

การเปลี่ยนสถานะจากเหยื่อของความรุนแรงไปสู่การเป็นนักกิจกรรมสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ผู้หญิงเหล่านี้ต้องประสบพบเจอกับความรุนแรงที่เข้ามาใกล้ตัวเมื่อคนในครอบครัวได้รับผลกระทบโดยตรงจากเหตุความรุนแรงในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์รุนแรงที่สำคัญ เช่น เหตุการณ์ตากใบ เหตุการณ์กรือเซะ ที่ทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องสูญเสียชีวิตหรือสูญเสียอิสรภาพ การกลายเป็นเหยื่อของกลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ก่อให้เกิดความรู้สึกลัว หวาดกลัว จนกระทั่งโกรธ

เคียงและเกลียดชัง จนไม่สามารถใช้ชีวิตเฉกเช่นคนปกติทั่วไป การเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์รุนแรงนี้จึงต้องรอการเยียวยาและรับความช่วยเหลือจากองค์กรต่างๆ จนสามารถลุกขึ้นมาใช้ชีวิตดูแลครอบครัวให้อยู่รอดปลอดภัย ทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัวที่สูญเสียไป และในที่สุดจะสามารถขยับสถานะไปเป็นส่วนหนึ่งของภาคประชาสังคมที่สามารถขับเคลื่อนสันติภาพ ทำงานช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบรายใหม่ได้

จากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมของตนเองก้าวข้ามจากผู้ถูกกระทำไปเป็นแนวหน้าการขับเคลื่อนสันติภาพ ความแน่นแฟ้นของครอบครัว เครือญาติ ความเป็นเพื่อนบ้าน องค์กรศาสนา และสถาบันทางสังคมและชุมชนเป็นปัจจัยเริ่มต้นที่ผลักดันให้กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ข้ามผ่านวิกฤติได้ สิ่งเหล่านี้เป็นทุนเดิมที่เป็นส่วนหนึ่งของข้ามผ่านความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคม

ความแน่นแฟ้นของสมาชิกในครอบครัว เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่ทำให้ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบได้รับการฟื้นฟูสภาพจิตใจและเป็นกำลังใจที่สำคัญที่ทำให้พวกเธอได้มีผลก่อกำเนิดในชีวิต ในกรณีศึกษาที่ได้ศึกษาส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่มีกำลังใจจากครอบครัวและเครือญาติเป็นสำคัญ กรณีของคุณบุษอร ที่ครอบครัวร่วมแก้ปัญหาของเธอในการที่จะช่วยสามีหลุดจากความมั่นคง ในกรณีของคุณดวงใจที่เธอมีแม่และย่าเป็นต้นแบบการใช้ชีวิตท่ามกลางความขัดแย้งที่มีทั้งความรุนแรงและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ดวงใจใช้คำสอนของย่าเสมอที่ต้องลุกขึ้นมาใช้ชีวิตต่อไปในขณะที่ครอบครัวสูญเสียสมาชิกครอบครัวถึงสองคน และกรณีคุณอาอีชะห์เมื่อสามีถูกจับในคดีความมั่นคงต้องโทษจำคุกและตัวเธอเองไม่มีทรัพย์สินมากพอที่จะเป็นหลักทรัพย์ประกันตัวสามีออกมา บรรดาเครือญาติจึงช่วยกันรวบรวมโฉนดที่ดินของครอบครัวไปประกันตัว ทำให้สามีของเธอสามารถประกันตัวสู่คดีจนศาลยกฟ้องในที่สุด ความสัมพันธ์อันแนบแน่นนี้เองที่ให้ความเข้าใจและกำลังใจที่ดีให้แก่กัน ส่งผลให้ผู้หญิงเหล่านี้รับรู้ถึงความรักและความใส่ใจ มีแรงที่จะต่อสู้เพื่อข้ามพ้นและนำชีวิตที่ยังอยู่มีชีวิตที่ดีต่อไป

ความเป็นเพื่อนบ้านและเครือข่ายในศาสนา มีส่วนช่วยให้กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบมีความเข้าใจและกำลังใจมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตตามหลักการของอิสลาม ดังนั้นผู้หญิงมุสลิมมีการรวมกลุ่มในองค์กรศาสนาเป็นประจำ และการรวมตัวตรงนี้เป็นสิ่งที่สร้างความเข้าใจและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การได้รับความช่วยเหลือและกำลังใจจากคนรอบข้าง รวมถึงคนในชุมชนด้วยกันเป็นเสมือนการเติมความเข้าใจและความช่วยเหลือแก่ผู้ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก สภาพแวดล้อมในชุมชนและความ เป็นสถาบันทางสังคมของชุมชน เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ข้ามผ่านวิกฤติได้ เพราะชุมชนต้องอาศัยการพึ่งพาและช่วยเหลือกัน การมีส่วนร่วมในชุมชนจึงเป็นการสร้างความเข้าใจกันและร่วมกันแก้ไขปัญหา

นอกจากนี้ ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาพบว่า ทูมนุชย์ อันได้แก่ ศักยภาพส่วนบุคคล เป็นเงื่อนไขสำคัญไม่น้อย ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบบางรายมีประสบการณ์การทำงานสาธารณสุขมาบ้างแล้ว และมีอาชีพที่ต้องพบปะในที่สาธารณะซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญที่จะดึงศักยภาพของผู้หญิงเหล่านี้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้ดียิ่งขึ้น การได้รับโอกาสเข้ามาร่วมกิจกรรมกับภาคประชาสังคม ได้แสดงออกทางความคิดและเปิดเสรีในการแสดงออกมากขึ้น ก่อให้เกิดการสร้างความเข้าใจและเรียนรู้กันและกัน นำไปสู่การร่วมกันต่อสู้กับความรุนแรงและความขัดแย้งร่วมกัน

2) ทูมทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่

เมื่อผู้หญิงได้รับผลกระทบเหล่านี้สามารถก้าวข้ามอุปสรรคต่างๆ ได้โดยอาศัยกระบวนการทูมทางสังคมในกระบวนการเยียวยา เปิดโอกาสให้แสดงศักยภาพของผู้หญิงเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดีหากแต่ขาดโอกาสในการเข้าถึง แต่เมื่อได้รับโอกาสที่จะเดินหน้ากับบทบาทสาธารณะมากพอที่พวกเขาจะสามารถแสดงศักยภาพของตนเอง รวมถึงได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ได้รับผลกระทบและนักวิชาการแขนงต่างๆ ได้ก็จะทำให้กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้รู้สึกมีส่วนร่วมต่อสังคมและสามารถดึงความสามารถที่ตนถนัดมาช่วยกันผลักดันตนเองจนเป็นนักกิจกรรมได้

ทูมทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ ในบริบทความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นจากการที่ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบได้รับการเยียวยาจากทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือค่าชดเชยเยียวยา การฝึกอาชีพ และการเยียวยาจิตใจ นำไปสู่การสร้างทูมทางสังคมใหม่ ที่ขยายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มคน และเครือข่ายในพื้นที่ ความสัมพันธ์ที่พัฒนาขึ้นจากความตั้งใจเดียวกันมาจากคนที่หลากหลาย หลายความคิด หลายศาสนา มาทำงานร่วมกันเพื่อเป้าหมายเดียวกันคือ การสร้างสันติภาพในพื้นที่ โดยเฉพาะบทบาทของภาคประชาสังคมที่สามารถผลักดันกลุ่มเหล่านี้ให้สร้างเครือข่ายต่อไปในอีกรูปแบบต่างๆ ที่สามารถเป็นส่วนหนึ่งที่หลายความไม่เข้าใจและก่อให้เกิดการเกือหนุนที่ติดต่อกันไม่ว่าจะเป็น การช่วยเหลือเยียวยา การช่วยเหลือด้านกระบวนการยุติธรรม และการสร้างพื้นที่เพื่อสันติภาพของผู้หญิง การสะท้อนเสียงและความรู้สึกของผู้ได้รับผลกระทบเองที่ผลักดันให้พวกเขามีเสียงที่ชัดเจนขึ้นและสามารถเป็นแกนนำกลุ่มต่างๆ ในขณะที่การได้รับเยียวยาจากรัฐบาลถึงแม้จะเป็นการช่วยเหลือด้านเงินชดเชยเป็นส่วนใหญ่ แต่ภายหลังมีโครงการฝึกอาชีพและโครงการต่างๆ ที่มาพร้อมกับเม็ดเงินและไม่ถาวร

ในภาคประชาสังคมมีกระบวนการสร้างและดึงศักยภาพของกลุ่มผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้จากการเยียวยา ซึ่งจะมีกิจกรรมการเยี่ยมบ้าน ให้กำลังใจ ช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาเด็ก ซึ่งนับว่าเป็นการเยียวยาจากคนในพื้นที่ก่อน การเยียวยาจากรัฐแก่ผู้ได้รับผลกระทบ ต่อมาจึงชักชวนให้ผู้ได้รับผลกระทบเข้าร่วมโครงการอบรมเยียวยาครอบครัวผู้สูญเสียชีวิตและบาดเจ็บจากเหตุการณ์ความไม่สงบ สร้างกิจกรรมสนทนาระหว่างกัน เพื่อ

แบ่งปันความทุกข์ร่วมกัน โดยมี กิจกรรมพูดคุย ประสานงานกับผู้คนในชุมชนและเจ้าหน้าที่รัฐ และ ประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างศาสนา ต่อมากลุ่มผู้ได้รับผลกระทบมีการริเริ่มจัดตั้งกลุ่ม กิจกรรมด้วยกัน และสามารถสร้างเครือข่ายต่างๆได้

กิจกรรมในภาคประชาสังคมได้ดึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวผู้หญิงกลุ่มนี้ให้ได้ใช้ทุนทางสังคมที่มี อยู่เพื่อแก้ปัญหาของตนเองในครอบครัว จนสามารถก้าวข้ามวิกฤติในชีวิตมาทำงานสังคมและเป็น ส่วนหนึ่งของพื้นที่เพื่อสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โครงการเยียวยาของภาคประชาสังคมที่ เน้นย้ำการสร้างตัวตนของผู้ได้รับผลกระทบทั้งที่ก่อให้เกิดการสูญเสียชีวิตและการสูญเสียอิสรภาพใน การดำรงชีวิต ทั้งสองเหตุผลแล้วแต่สร้างเกราะป้องกัน ลักษณะการเยียวยาที่เป็นการสร้างกำลังใจ ต่อกันระหว่างผู้ได้รับผลกระทบ และการสนทนาร่วมกัน กิจกรรมเหล่านี้ช่วยลดอุณหภูมิของความ โศกเศร้าและความเกลียดชังต่อกันได้ จนนำไปสู่การทำงานร่วมกันจากหลากหลายพื้นที่ และที่สำคัญ การเข้ามาทำงานร่วมกันได้ทั้งพุทธและมุสลิม

4.5.2 พัฒนาการขององค์กรที่ทำงานด้านกิจกรรมสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

นับตั้งแต่ปี 2547 ที่มีการก่อตัวของความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส รวมถึงสงขลา ที่เพิ่มเติมในช่วงหลัง บทบาทขององค์กรภาคประชาสังคมและองค์กร อื่นๆที่ทำกิจกรรมสังคมมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้น บทบาทของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็มี เพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับบทบาทของผู้ชายซึ่งมีมาแต่เดิมอยู่แล้ว จุดเปลี่ยนที่ทำให้การทำงานด้านนี้มี เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่โดยตรง กลุ่มคนที่ได้รับ ผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงก่อให้เกิดความสูญเสีย และยังสามารถก่อให้เกิดกลุ่มคนใน หลากหลายมุมมองที่มีต่อสถานการณ์ความรุนแรงนี้ เมื่อกลุ่มคนที่เกิดจากความสูญเสียเหล่านี้ได้ กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้รูปแบบและคนทำงานในภาคประชาสังคมเปลี่ยนแปลงไป ในขณะที่ ผู้ชายในพื้นที่ตกเป็นเป้าหมายทางความรุนแรงมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงเหล่านี้มีโอกาเข้ามาทำงานด้าน ประชาสังคมเพิ่มมากขึ้น กอปรกับความสูญเสียที่เพิ่มมากขึ้นในพื้นที่ ก็นำมาซึ่งคนทำงานจะเพิ่มต่อไป ผู้หญิงใช้การดำเนินกิจกรรมร่วมกันที่จะช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุความรุนแรงต่างๆ ทำให้การทำงานร่วมกันเข้าถึงง่ายขึ้น จุดนี้เป็นกรณีเปลี่ยนโฉมการทำงานของกลุ่มภาคประชาสังคมที่ สร้างเครือข่ายการทำงานที่หลากหลายมากขึ้น

จากแผนภาพที่ 3 จะแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของการทำงานของภาคประชาสังคมและ ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่ง เหตุการณ์ได้ประทุขึ้นตั้งแต่ปี 2547 นับเป็นจุดเริ่มต้นความรุนแรงที่เป็นเหตุเกิดเหตุการณ์สำคัญ นับแต่ปี 2547 เกิดเหตุปล้นปืนที่จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเหตุการณ์นี้นำมาซึ่งความสูญเสียต่อกำลังพลที่เป็นทหาร จึงนับเป็นการเริ่มต้นความรุนแรงที่นำไปสู่ความรุนแรงระลอกต่อๆมา ที่สร้างความสูญเสียต่อ

ประชาชนมากขึ้นเรื่อยๆ เหตุการณ์ที่สำคัญที่นำมาซึ่งความสูญเสียสูง ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์กรือเซะ และเหตุการณ์ตากใบที่เกิดขึ้นปีเดียวกันในปี 2547 หลังเหตุการณ์รุนแรงนี้ การทำงานด้านความช่วยเหลือเยียวยา รวมถึงการทำงานของหน่วยงานภาครัฐยังไม่เข้าถึงการช่วยเหลือต่อผู้ได้รับผลกระทบ ผลผลิตที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นส่วนหนึ่งของกลไกที่จะขับเคลื่อน สติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในขณะที่รัฐยังไม่สามารถช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ ความไม่สงบในช่วงแรกได้ จึงเกิดกลุ่มคนที่อาสาเข้ามาดูแลและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจาก เหตุการณ์ให้มีกำลังใจและรับการช่วยเหลือเบื้องต้น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเพื่อครอบครัวผู้สูญเสียที่เกิดจาก ความตั้งใจของกลุ่มคนที่เข้าไปเยี่ยมให้กำลังใจผู้ได้รับผลกระทบและเยียวยาเบื้องต้น ในขณะที่ศูนย์ ทุนความมุสลิมซึ่งมีมาก่อนเหตุการณ์ความรุนแรงจะก่อตัวขึ้น จึงเป็นหน่วยงานที่สำคัญที่เป็นที่พึ่ง สำคัญของผู้ที่ต้องต่อคืความมั่นคง การทำงานส่วนภาคประชาสังคมดำเนินไประยะหนึ่งแล้ว รัฐบาล ได้มีการแต่งตั้งหน่วยงานดูแลเยียวยาขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะรัฐมนตรีมีมติให้สำนัก นายกรัฐมนตรีควบคุมดูแลศูนย์เยียวยาจังหวัดและต่อมาจึงเปลี่ยนให้ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัด ชายแดนภาคใต้ หรือ ศอ.บต. ควบคุมดูแลงานเยียวยาภาครัฐ ในช่วงแรกของการก่อตัวของความ รุนแรงจึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่การทำงานภาคประชาสังคมในพื้นที่ต้องปรับเปลี่ยนมาเป็นหน่วยงาน ที่รองรับกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงที่สูญเสียสามีและมีผลกระทบ ต่อการดำเนินชีวิตของพวกเขา

ในปี 2548 จากกลุ่มเพื่อนครอบครัวผู้สูญเสียได้ดำเนินการโครงการเยียวยาเบื้องต้นแล้ว จึง นำไปสู่การตัดให้มีโครงการสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มกันของกลุ่มผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบ นั้น คือ โครงการอบรมเยียวยาครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดน ภาคใต้ ซึ่งจัดขึ้นโดยศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี ร่วมกับภาคประชาสังคมอื่นๆในพื้นที่ โครงการนี้จะ เป็นการแลกเปลี่ยน เรียนรู้จากประสบการณ์ความทุกข์ใจ ความสุข และการจัดการกับปัญหาของแต่ละ คน กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบได้ร่วมแลกเปลี่ยนใช้โครงการนี้ปรับเปลี่ยนจิตใจและสร้างความ เข้มแข็งในการที่จะก้าวข้ามวิกฤติในชีวิตนี้ไปได้ โครงการนี้มีส่วนผลักดันให้ผู้หญิงกลุ่มนี้ได้แสดง ศักยภาพที่มีในตัวเอง กิจกรรมในโครงการที่เน้นให้ร่วมกันแบ่งปันประสบการณ์และกล้าแสดงออกใน ที่สาธารณะมากขึ้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงเหล่านี้ก้าวข้ามจากพื้นที่ส่วนตัวไปอยู่ในสาธารณะ มากขึ้น

หลังจากการก่อตัวของโครงการเยียวยาในภาคประชาสังคมประสบความสำเร็จ สร้างโอกาส ให้กลุ่มผู้หญิงได้พบปะและชักชวนการทำกิจกรรมสังคมในด้านอื่นๆ ทำให้หลังปี 2548 กลุ่มผู้หญิง เหล่านี้ที่ใช้การสร้างเครือข่ายจากการทำกิจกรรมร่วมกัน นำไปสู่การก่อตั้งกลุ่มต่างๆขึ้นมาเพื่อ ช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรง ซึ่งมีมุมมองที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ พัฒนาการของเครือข่ายการเยียวยาที่เกิดขึ้นจากกลุ่มเล็กๆ กลุ่มเพื่อครอบครัวผู้สูญเสีย นำมาซึ่งการ

จัดตั้งเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมที่รวบรวมนักกิจกรรมภาคประชาสังคมผู้หญิงที่มีบทบาทนำในการช่วยเหลือเหยื่อและการแก้ไขปัญหาความรุนแรง เครือข่ายนี้เป็นเสมือนกลุ่มที่พึ่งทางใจที่ทำงานเต็มรูปแบบในการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบกลุ่มใหม่ๆ เป็นการเปิดทางให้กลุ่มผู้หญิงได้รับผลกระทบได้รับการช่วยเหลือมากยิ่งขึ้นนอกจากการเยียวยาขอภาครัฐ

กลุ่มผู้หญิงในยุคแรกเริ่มจากเหตุการณ์ความรุนแรงที่สำคัญ เช่น เหตุการณ์กรือเซะ เหตุการณ์ตากใบ รวมถึงเหตุการณ์กบฏจิ้งลือปะ ล้วนแล้วแต่จะสามารถรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย ดำเนินกิจกรรมภาคประชาสังคมที่หลากหลาย เป็นการพัฒนาทักษะความรู้และสร้างเครือข่ายที่แข็งแกร่ง จนสามารถเป็นแกนนำของกลุ่มและชุมชน เป็นที่พึ่งและยอมรับของสังคม เช่น กลุ่มสตรีสายสัมพันธ์สันติสุข วิทยูเสียงผู้หญิงชายแดนใต้ กลุ่มด้วยใจ เครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติภาพ และคณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้ นอกจากนี้รัฐบาลเร่งพัฒนาองค์กรเหยื่อของรัฐที่เรียกว่า ศูนย์เหยื่อฯจังหวัดที่ตั้งอยู่ในสี่จังหวัดคือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลา ซึ่งปรับปรุงระบบการเยียวยาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และสนับสนุนโครงการอื่น ๆ นอกเหนือจากการเยียวยา เป็นการพัฒนาระบบการเยียวยามิติอื่นๆอีก เช่น โครงการฝึกอาชีพส่งเสริมการตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มเซาภูนำ กลุ่มแม่บ้านโตะตีเต เป็นต้น รวมถึงการดำเนินนโยบายเพื่อลดความรุนแรงและสร้างสันติภาพในพื้นที่ในการดิงนักกิจกรรมภาคประชาสังคมเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการนโยบายการเยียวยา อนุกรรมการเยียวยาภาครัฐ เพื่อร่วมกันปรับปรุงและพัฒนาระบบการเยียวยาให้เข้าถึงผู้ได้รับผลกระทบทุกราย และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากข้อมูลข้างต้น ตั้งแต่ปี 2547 จนถึงปี 2548 เป็นการสร้างเครือข่ายที่เพิ่มมากขึ้นตามความสูญเสียที่ยังคงมีมาตลอด องค์กรต่างๆเริ่มมีบทบาทสำคัญและมากที่สุดหลังเหตุการณ์ความรุนแรงที่สำคัญในปี 2547-2548 ซึ่งสร้างเหยื่อความรุนแรงในวงกว้างและหลากหลาย หลังเหตุการณ์สามถึงสี่ปี มีเครือข่ายประชาสังคมที่เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะภาคประชาสังคมที่ดูแลและช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรง จุดนี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงกลไกของภาคประชาสังคมในพื้นที่ต้องช่วยกันดูแลผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่นอกจากการรอคอยการช่วยเหลือจากรัฐเพียงอย่างเดียว อีกด้านหนึ่งพัฒนาการขององค์กรที่ทำงานภาคประชาสังคมเพิ่มมากขึ้น จากการตระหนักของเหยื่อที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์แสดงศักยภาพและมีความเข้าใจต่อสถานการณ์ พวกเขา รู้สึกมีความมั่นใจและปลอดภัย สามารถก้าวข้ามวิกฤติชีวิตได้และมีส่วนร่วมที่จะสร้างเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบรายใหม่ต่อไป

4.5.3 กิจกรรมสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1) งานช่วยเหลือในกระบวนการยุติธรรมต่อผู้ได้รับผลกระทบจากคดีความมั่นคง

สืบเนื่องจากความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นตลอดสิบกว่าปีที่ผ่านมา เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงหลายครั้งและสิ่งที่ตามมาคือการดำเนินคดีกับผู้ต้องสงสัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประชาชนในพื้นที่ นับแต่ปี 2547 ซึ่งเกิดเหตุการณ์รุนแรงสำคัญอย่างต่อเนื่อง ผลลัพธ์ที่สำคัญคือการดำเนินคดีกับประชาชนมากกว่า 100 รายที่คาดว่าจะมีส่วนเกี่ยวข้อง จึงนำไปสู่การขอความช่วยเหลือในการสู้คดีของครอบครัวผู้ต้องสงสัย งานด้านกระบวนการยุติธรรมจึงมีความสำคัญอย่างมาก ทำให้เครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่ซึ่งต้องเน้นไปที่งานด้านดูแลช่วยเหลือคดีความมั่นคงเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์มากขึ้น โดยพบว่า ศูนย์ทนายความมุสลิม เป็นองค์กรแรกที่เข้ามาช่วยเหลือติดตามคดีให้ผู้ประสบปัญหา ต่อมาจึงมีหน่วยงานอื่นๆ เข้ามาช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง จนเป็นการรวมกลุ่มเครือข่ายของผู้ได้รับผลกระทบเองที่สามารถสร้างกลุ่มที่จะช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาเดียว เช่น กลุ่มสายสัมพันธ์สันติสุข กลุ่มด้วยใจ เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้เกิดขึ้นหลังจากปะทุขึ้นของเหตุการณ์ความรุนแรงที่สำคัญที่ประชาชนผู้บริสุทธิ์จำนวนมากถูกดำเนินคดีอย่างไม่เป็นธรรมจนสุดท้ายศาลพิพากษายกฟ้องปัญหาด้านกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นส่วนสำคัญของเครือข่ายภาคประชาสังคมที่เน้นการทำงานส่วนนี้เพื่อผู้ได้รับผลกระทบ กลุ่มประชาสังคมด้านกระบวนการยุติธรรมที่เกิดขึ้น เน้นย้ำไปถึงกระบวนการทำงานที่ช่วยเหลือญาติผู้ต้องสงสัยเบื้องต้นในการต่อสู้คดี แนะนำแนวทางการต่อสู้คดี และมีความเชื่อว่าผู้กระทำความผิดที่ตกเป็นผู้ต้องสงสัยต้องถูกดำเนินคดี ส่วนผู้ที่บริสุทธิ์ต้องได้รับความยุติธรรมตามกระบวนการศาล

2) งานช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากเหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดความรุนแรงระลอกล่าสุดทำให้ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกหยิบยกมาพูดถึงกันมาก คือเหตุการณ์กรือเซะที่ก่อกำเนิดขึ้นในปี 2547 และเหตุการณ์ตากใบที่เกิดขึ้นในปีเดียวกัน ผลกระทบจากเหตุการณ์โดยตรงคือ ตัวเลขผู้ได้รับผลกระทบที่ต้องได้รับการเยียวยาจนวนมากขึ้น ทั้งครอบครัวของผู้เสียชีวิตและผู้ที่ถูกดำเนินคดีความมั่นคงจากเหตุการณ์นั้นๆ ดังนั้นการทำงานของภาคประชาสังคมที่ช่วยเหลือมีลำดับการทำงานดังนี้

ปี 2547 หลังเหตุการณ์กรือเซะ โดยคุณโชรยา จามจุรี นักวิชาการมุสลิม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ร่วมกับเยาวชนอาสา เริ่มทำงานเป็นองค์กรสงเคราะห์ความช่วยเหลือตามความต้องการของผู้ได้รับผลกระทบ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือในการทำงานเพื่อช่วยเหลือผู้หญิง และเด็กที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ ตลอดจนดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มีลักษณะของการเยี่ยมบ้าน ให้กำลังใจ ช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาเด็ก ซึ่งนับว่าเป็นการเยียวยาจากคนในพื้นที่ก่อน การเยียวยาจากรัฐ

ปี 2548 โครงการอบรมเยียวยาครอบครัวผู้สูญเสียชีวิตและบาดเจ็บจากเหตุการณ์ความไม่สงบ จัดโดยศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับภาคประชาสังคม เป็นโครงการ

ที่สร้างแรงบันดาลใจให้พวกเธอได้ก้าวข้ามวิกฤติที่เกิดขึ้นในชีวิตครอบครัวของตนเอง เนื่องจากได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแบ่งปัน ความทุกข์ ความสุข การเผชิญความยากลำบาก และการจัดการความทุกข์ของผู้ได้รับผลกระทบรายอื่น ทำให้พวกเธอไม่รู้สึกลำบากใจในสังคมอีกต่อไป ลักษณะของกิจกรรมที่เกิดขึ้นไม่ได้ละทิ้งวิถีการดำเนินชีวิตที่ผูกพันกับเรื่องศาสนา รวมทั้งให้ความสำคัญและการให้เกียรติในการทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของผู้ได้รับผลกระทบ ซึ่งแสดงให้เห็นในกิจกรรมต่างๆ

ปี 2551 กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบมีการริเริ่มจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมด้วยกัน หลังได้รับการอบรมโครงการเยียวยา ทำให้เกิดการพบปะพูดคุยของผู้ได้รับผลกระทบด้วยกัน กลุ่มสตรีทั้งชาวไทยพุทธและมุสลิม ร่วมกันทำงานช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบทุกคน โดยการเยี่ยมเยียนและฟื้นฟูจิตใจผู้ได้รับผลกระทบ พบปะและพูดคุยเพื่อระบายความทุกข์ซึ่งกันและกัน การให้ความรู้ในเรื่องสิทธิมนุษยชน และสิทธิอันควรจะได้รับของผู้ได้รับผลกระทบจากภาครัฐ ส่งเสริมอาชีพของผู้ได้รับผลกระทบ และสนับสนุนกิจกรรมเพื่ออยู่ดีความรุนแรงด้วยสันติวิธี รวมทั้งติดตามการดำเนินคดีต่างๆ เมื่อมีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายมากขึ้น กิจกรรมของภาคประชาสังคมก็เริ่มสร้างศักยภาพ ทั้งกลุ่มและแกนนำพัฒนาทักษะความรู้ จนสามารถขึ้นเป็นแกนนำของชุมชนและเป็นที่ยอมรับของสังคมและคนในชุมชน

ทั้งนี้การทำให้คนที่เป็ผู้สูญเสียรู้ศักยภาพและมีความภาคภูมิใจในการช่วยเหลือที่ผ่านมาก็จะทำให้เขารู้สึกปลอดภัย มีความมั่นใจที่จะขับเคลื่อนงานต่อไป โดยในกิจกรรมที่ทำร่วมกันจะมีการให้คนที่สามารถก้าวข้ามแปลงเปลี่ยนจากความโกรธแค้นภายในจิตใจ ได้มีโอกาสสื่อสารกับสังคม โดยการเล่าถึงผลกระทบที่ได้รับ การก้าวข้ามวิกฤติอย่างไร มุมมองต่อสถานการณ์ เรื่องการคลี่คลายคดี ทั้งหมดนี้เพราะไม่อยากให้คนอื่นได้รับผลกระทบซ้ำอีก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.6 บทบาทในบ้านกับบทบาทสังคมของผู้หญิงที่เป็นเหยื่อ

ในปัจจุบันสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม เนื่องจากมีประชากรที่มีความเชื่อหลากหลาย โดยเฉพาะพุทธและมุสลิมที่อยู่รวมมาหลายสิบปี แต่เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม จึงได้เห็นวัฒนธรรมและบทบาทของมุสลิมในพื้นที่มากกว่า เนื่องจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมานานกว่าสิบปีที่ริเริ่มสร้างความขัดแย้งด้วยข้ออ้างทางศาสนาจึงนำไปสู่การขาดความไว้วางใจต่อกันของคนในพื้นที่ที่มีแนวโมที่สูงขึ้น ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และกลุ่มคนนี่เองที่มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีมากกว่าสองพันคน ซึ่งมีทั้งผู้หญิงพุทธและมุสลิม ซึ่งสามารถเปลี่ยนสถานะจากผู้ถูกระงับมาเป็นนักกิจกรรมสังคมได้ บทบาทของพวกเธอก็เปลี่ยนไป และยังต้องรับมือกับปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงตัว

ตารางที่ 3 แสดงระดับการแปลงเปลี่ยนของกรณีศึกษาและบทบาทของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนใต้

(◆ บทบาทในบ้าน ◆ บทบาทในสังคม)

ระดับการ แปลงเปลี่ยน จากเหยื่อ เป็นนัก กิจกรรมสังคม	1 สมศิริ	2 ยัสมีนะ	3 อลวย	4 จารัส	5 ดวงใจ	6 ชามิดา	7 โรสลิน	8 อาอิซะห์	9 อุมมัย	10 นุสรอ
คนะทำงาน วาระผู้หญิง เพื่อสันติภาพ	ทำงานได้เพียง ตัวเอง	ทำงานเย็บผ้า	ทำงานเย็บผ้า และพัฒนาชุมชน	ทำงานเย็บผ้า	ทำงานเย็บผ้า อาสาสมัคร	ทำงานได้ดูแล ลูก และสามี	ทำงานอาสา สังคม	ทำงานได้ ดูแลลูก	ทำงานได้ เลี้ยงลูก	ทำงานได้ ดูแลลูก ตามี และแม่
คนะทำงาน เครือข่ายภาค ประชาสังคม	ทำงานได้เพียง ตัวเอง	ทำงานเย็บผ้า	ทำงานเย็บผ้า และพัฒนาชุมชน	ทำงานเย็บผ้า	ทำงานได้ดูแล อาสาสมัคร	ทำงานได้ดูแล อาสาสมัคร	ทำงานอาสา สังคม	ทำงานได้ ดูแลลูก	ทำงานได้ เลี้ยงลูก	ทำงานได้ ดูแลลูก ตามี และแม่
แกนนำกลุ่ม ภาคประชา สังคม				ทำงานอาสาสมัคร	ทำงานได้ดูแล อาสาสมัคร	ทำงานได้ดูแล อาสาสมัคร	ทำงานอาสา สังคม	ทำงานได้ ดูแลลูก	ทำงานได้ เลี้ยงลูก	ทำงานได้ ดูแลลูก ตามี และแม่
ผู้ประกอบการ กลุ่มภาค ประชาสังคม				ทำงานอาสาสมัคร	ทำงานได้ดูแล อาสาสมัคร	ทำงานได้ดูแล อาสาสมัคร	ทำงานอาสา สังคม	ทำงานได้ ดูแลลูก	ทำงานได้ เลี้ยงลูก	ทำงานได้ ดูแลลูก ตามี และแม่

4.6.1 บทบาทในบ้านและในสังคมของผู้หญิงจังหวัดชายแดนภาคใต้

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่ไม่ซับซ้อนและใกล้ชิดกับทุกคนมากที่สุด บทบาทนำในครอบครัวส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของผู้หญิง แต่ผู้หญิงก็เป็นหน้าที่สำคัญในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็ครอบครัวพุทธหรือมุสลิม ล้วนแล้วแต่ให้ผู้หญิงมีบทบาทในการดูแลสมาชิกภายในบ้าน การดูแลลูกๆ ในครอบครัว การมีบทบาทในเครือญาติ เมื่อความรุนแรงเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความรุนแรงใกล้ตัวทุกคนมากขึ้น ทำให้ความจำเป็นที่ผู้หญิงต้องกลายเป็นแกนนำในเรื่องต่างๆ มากยิ่งขึ้น สถานการณ์รุนแรงจึงผลักดันผู้หญิงเหล่านี้ให้มีบทบาทมากยิ่งขึ้นแทนที่ผู้ชายที่โอกาสจะถูกจับตามองมากกว่าในพื้นที่แห่งนี้ เมื่อผู้หญิงได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในภาคใต้ ผู้หญิงที่สูญเสียสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะสูญเสียสามีไปในเหตุการณ์ต่างๆ ย่อมทำให้ผู้หญิงต้องกลายมามีบทบาทนำในครอบครัว และต้องมีบทบาทอื่นๆ เพิ่มมากอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการหารายได้เข้ามาในครอบครัว และการเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ผู้หญิงกลุ่มนี้ต้องรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้นจากเดิม การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเหล่านี้ไม่ได้ทำให้การก้าวข้ามเพื่อมารับผิดชอบที่มากขึ้นเร็วตามไปด้วย การใช้ทุนทางสังคมและการสร้างทุนทางสังคมของแต่ละคนก็ไม่เท่ากัน ซึ่งทั้งหมดสามารถเครือข่ายระหว่างกันให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น

วัฒนธรรมมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม การแบ่งบทบาทที่ชัดเจนของชายและหญิงทำให้ผู้หญิงมุสลิมในพื้นที่ที่มีพื้นที่ที่จะแสดงออกน้อย ซึ่งเป็นผลมาจากหลักคำสอนของศาสนาอิสลามในเรื่องบทบาทชายหญิงในอิสลาม ซึ่งค่านิยมเหล่านี้นำไปสู่การแสดงบทบาทที่ชัดเจนของชายหญิงในครอบครัวมุสลิม ที่ผู้หญิงต้องเคารพการตัดสินใจของผู้ชายในบ้านและต้องขออนุญาตทุกครั้งที่จะออกนอกบ้าน จึงเป็นจุดเริ่มที่บทบาทของผู้หญิงมุสลิมไม่ได้เข้ามาในพื้นที่สาธารณะสักเท่าใด เพราะผู้หญิงต้องดูแลเรื่องของในบ้านเป็นสำคัญ กิจกรรมภายในบ้านเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นที่ดูแลลูก งานครัว ทำความสะอาดบ้าน และการต้อนรับแขก ซึ่งเป็นงานที่ค่อนข้างหนักเมื่อต้องรับผิดชอบหลายงานด้วยกัน

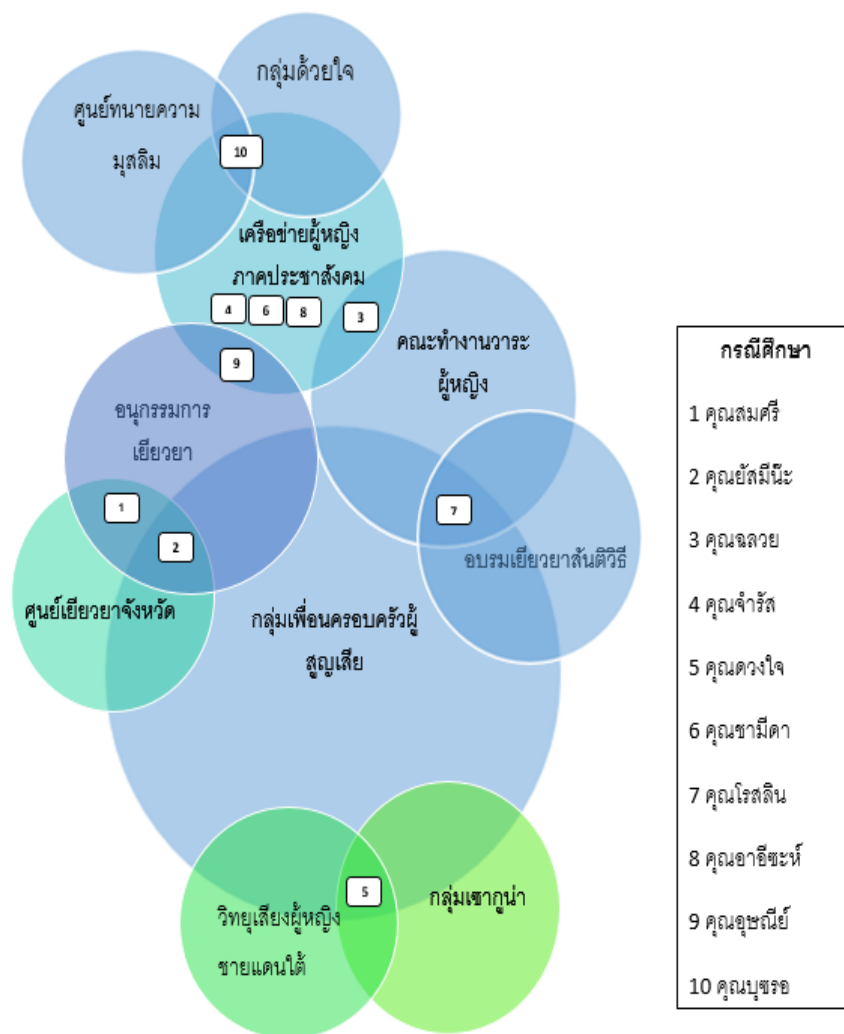
ข้อค้นพบจากการศึกษาสะท้อนว่า ผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องรับบทบาทที่เพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม เพราะต้องรับภาระเพิ่มจากที่มีอยู่ มารับหน้าที่ดูแลครอบครัว หารายได้เข้าจุนเจือครอบครัว และการเข้าไปมีส่วนร่วมในงานภาคประชาสังคม ต้องมีบทบาททั้งในบ้านและในสังคม โดยเฉพาะผู้หญิงที่สามีถูกจับกุมในคดีความมั่นคง ต้องมีการติดตามคดีซึ่งมีความซับซ้อนของปัญหาอีกมาก ต้องมีการประสานงานที่ดีและใช้เงินจำนวนมากในการต่อสู้ นี่จึงเป็นบททดสอบที่หนักหนาสาหัสที่ผู้หญิงเหล่านี้ต้องเผชิญ นอกจากนี้ยังพบว่าการก้าวเข้ามามีบทบาทเป็นนักกิจกรรมสังคมของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบ มีแตกต่างกันออกไปซึ่ง

ขึ้นอยู่กับปัญหาที่เกิดขึ้นและต้นทุนเดิมที่มีอยู่ รวมถึงการจัดการภายในบ้านเพื่อที่จะทำงานนอกบ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดได้

จากแผนภาพที่ 3 แสดงให้เห็นรายละเอียดบทบาทต่างๆของกรณีศึกษาทั้งสิบคนที่สามารถแปลงเปลี่ยนแปลงตัวเองจากเหยื่อไปสู่ นักกิจกรรมระดับต่างๆ ซึ่งแต่ละคนก็รับภาระที่แตกต่างกันออกไป จากกรณีของคุณสมศรี ซึ่งหลังจากสูญเสียสามีแล้วก็ไม่มีภาระเลี้ยงดูใครเพราะลูกๆโตแยกไปมีครอบครัวใหม่ เธอเพียงแต่ต้องดูแลตัวเองและทำงานสังคมมากขึ้นเรื่อยๆ เธอรับหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้ฝึกอาชีพแก่กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบและกลุ่มแม่บ้านต่างๆ ซึ่งบทบาทของเธออยู่ในระดับที่มีส่วนร่วมในเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม ในขณะที่กรณีของคุณโรส ลินต้องทำหน้าที่หารายได้เลี้ยงลูกและต้องมีบทบาทนำในภาคประชาสังคมเป็นคณะทำงานเพื่อสันติภาพ ซึ่งมีสองบทบาทที่เธอต้องรับผิดชอบ ในขณะที่บุชรอที่ต้องมีหน้าที่เป็นแม่และภรรยาอดีตผู้ต้องหาคความมั่นคงและยังเป็นแกนนำกลุ่มที่ทำงานช่วยเหลือด้านกระบวนการยุติธรรม เธอต้องใช้เวลาที่มีในแต่ละวันเพื่อดูแลสามีและลูกๆที่บ้าน และต้องเข้ามาวางแผนการทำงานในฐานะแกนนำหลักของกลุ่มที่จะช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง อย่างไรก็ตามในบทบาทในบ้านส่วนหนึ่งบุชรอสามารถผลักดันบทบาทนี้ให้แม่ดูแลลูกต่อได้เมื่อเธอต้องไปทำงานนอกบ้าน

จะเห็นได้ว่าผู้หญิงบางคน มีต้นทุนการทำงานกับรัฐและสาธารณะแต่เดิมอยู่แล้ว ในกรณีของคุณฉวยและคุณอุษณีย์ที่มีบทบาทอยู่ก่อนแล้ว เมื่อมีโอกาสที่จะแสดงบทบาทและศักยภาพในการทำงานมากขึ้น ทำให้พวกเขาเหล่านี้สามารถเข้าถึงกลุ่มคน องค์กร และหน่วยงานรัฐได้ดีกว่าคนอื่นๆ บทบาททั้งในบ้านและสังคมของผู้หญิงจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบันจึงแตกต่างกับก่อนหน้านี้ อาจจะเป็นเพราะการเข้ามาของความรุนแรงและแรงผลักดันของการเอาชีวิตรอดต่อไป

แผนภาพที่ 4 แสดงความเชื่อมโยงของกรณีศึกษาในการใช้ทุนทางสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

4.6.2 ผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้กับการทำงานสังคม

พื้นที่การทำงานภาคประชาสังคมของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นหลังเหตุการณ์ความรุนแรงปะทุขึ้นในปี 2547 และในเหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดความเสียหายมากมาย เช่น เหตุการณ์กรือเซะ และเหตุการณ์ตากใบ ความรุนแรงที่ปรากฏขึ้นเหล่านี้ทำให้การทำงานช่วยเหลือสังคมในมิติต่างๆ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประการแรกเพื่อช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ให้ดีที่สุด ประการต่อมาเพื่อสร้างบทบาทสาธารณะเพื่อต่อรองให้เกิดสันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การปรากฏขึ้นของคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นภารกิจแรกๆ ที่สามารถเห็นจากสังคมท่ามกลางความรุนแรงในขณะนั้น จนสามารถต่อยอดและเพิ่มการทำงานด้านอื่นๆ ต่อไปอีกได้ ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ก้าวไปสู่การเป็นนักกิจกรรมสังคม เพื่อทำงานต่อรองกับภาครัฐและกลุ่มอื่นๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการใช้ประสบการณ์ของตัวเองเป็นการสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่มตนเอง และสามารถรวมตัวเป็นเครือข่ายร่วมกัน

จากแผนภาพที่ 4 แสดงความเชื่อมโยงของกรณีศึกษาในการใช้ทุนทางสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งสามารถอธิบายถึงการทำงานของผู้หญิงในภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เชื่อมโยงกันมาตั้งแต่ต้น เป็นการสร้างคนทำงานที่ต่อเนื่องจากการให้ความรักและความรู้จนสามารถเติบโตต่อไปเองในส่วนที่ตนเองถนัดที่อยากจะทำ จะสังเกตได้ว่าในวงที่มีบุคคลเกี่ยวข้องมากจะเป็นองค์กรแรกๆ ที่มีส่วนทำให้เกิดความช่วยเหลือกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ กลุ่มต่างเกิดขึ้นจากความสำเร็จของการช่วยเหลือเยียวยากลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบที่แสดงออกในรูปแบบการเพิ่มขึ้นของกลุ่มภาคประชาสังคมต่างๆ นี่เป็นแค่ส่วนหนึ่งของกลุ่มในจังหวัดชายแดนใต้ที่ทำงานด้านประชาสังคม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นองค์กรที่ช่วยเหลือผู้หญิงทั้งด้านการเยียวยาและช่วยเหลือด้านกระบวนการยุติธรรม

กลุ่มเพื่อนครอบครัวผู้สูญเสียและเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของกลุ่มผู้หญิงที่สร้างความรู้ ความเข้าใจ ให้พวกเธอได้ก้าวเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อนครอบครัวที่เป็นกลุ่มเล็กๆ ในตอนเริ่มต้นที่จะช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบตามบ้าน ให้เยี่ยมเยียนให้กำลังใจและช่วยเหลือเบื้องต้นเกี่ยวกับทุนการศึกษาแก่ลูกๆ ของพวกเธอ เป็นการสร้างขวัญกำลังใจ และให้รู้สึกว่ามีผู้ที่สนับสนุนพวกเธอและพร้อมจะช่วยเหลือให้ก้าวเดินต่อไป จนต่อมาจากกลุ่มกลายมาเป็นเครือข่ายใหญ่ที่เป็นเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมที่มีบทบาทอย่างมากต่อกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรง ที่สร้างนักกิจกรรมที่มาจากผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงให้สามารถทำงานด้านอื่นๆ ต่อไปได้ จะเห็นได้ว่าจากองค์กรเพียงแค่นี้ก็องค์กรก็ต่อยอดให้เกิด

การทำงานที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น กระบวนการเยียวยาจากภาครัฐก็เป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมให้กลุ่มคนเหล่านี้มีทุนสังคมที่ต่อยอดให้พาตัวเองไปยังการทำงานสาธารณะมากขึ้น นั่นคือ ศูนย์เยียวยาประจำจังหวัดทั้ง 4 จังหวัดที่เป็นหน่วยงานแรกที่ต้องไปเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ เป็นองค์กรรัฐที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุดขณะนี้ ถึงแม้การทำงานในช่วงแรกนั้นไม่ได้เข้าถึงประชาชนมากนัก แต่เมื่อมีการปรับปรุงกระบวนการเยียวยาที่เพิ่มการเยียวยาที่มากกว่าตัวเงิน ส่งเสริมให้เกิดการทำงานด้านอื่นๆ ทำให้เกิดกลุ่มอาชีพต่างๆ ขึ้นมาด้วย

กลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงมีความสำคัญต่อการทำงานในภาคประชาสังคม เมื่อมีกลุ่มต่างๆ ที่มีความหลากหลาย ทำให้การทำงานร่วมกันมีหลายมุมมองมากขึ้น และสามารถช่วยเหลือปัญหาในพื้นที่ได้หลายมุมมอง กลุ่มที่เกิดขึ้นในหลายหลัง เช่น กลุ่มด้วยใจ กลุ่มเซกุน่า กลุ่มเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติภาพ เป็นต้น นอกจากกลุ่มต่างๆ จะเกิดขึ้นมากมาย ยังนำไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อก่อตั้งเครือข่ายต่างๆ ที่จะร่วมกันทำงานเพื่อขับเคลื่อนสันติภาพ

4.7 ทุนมนุษย์ของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

นอกจากทุนทางสังคมที่ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์จะใช้สร้างการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นนักกิจกรรมสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว ผู้หญิงเหล่านี้ยังมีทุนมนุษย์ที่มีอยู่ในการประกอบการก้าวข้ามวิกฤตครั้งนี้ไป ในกรณีนี้ไม่ใช่ทุกคนที่จะมีทุนมนุษย์ที่สามารถใช้เปลี่ยนสถานะได้ ทุนมนุษย์เป็นสิ่งที่สั่งสมมาด้วยตัวเองเพื่อสร้างคุณค่าให้ตัวเองมีต้นทุนที่มากขึ้นและแตกต่างจากคนอื่น

ทุนมนุษย์ หมายถึง ความรู้ความสามารถ และคุณสมบัติเฉพาะตัวที่เกิดจากการที่รวบรวมและเสริมสร้างมาตั้งแต่เด็ก ที่เกิดจากการเรียนรู้มาจากพื้นฐานของครอบครัว สถาบันการศึกษาและสังคม ซึ่งประกอบด้วย การศึกษา ทรัพย์สิน และประสบการณ์การทำงาน ซึ่งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทุนมนุษย์ไม่ได้มีทุกคน ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ไม่ได้ส่งเสริม ทุนมนุษย์จึงเป็นศักยภาพระดับบุคคลที่สามารถนำมาใช้ในบริบทที่แตกต่างกันและมีคุณค่าต่อตัวเอง รวมถึงองค์กรด้วย ทุนมนุษย์มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตที่จะสามารถยกระดับความเป็นอยู่และเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วย เป็นการช่วยเพิ่มความสามารถแรงต่อรองและเพิ่มคุณสมบัติในปัจจุบันให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ในระดับบุคคลทุนมนุษย์เป็นสิ่งที่หล่อหลอมให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดียิ่งขึ้น

กรณีตัวอย่างของการศึกษาในครั้งนี้ หลายกรณีศึกษามีทุนมนุษย์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เช่น กรณีของคุณฉวย คุณอ้อชะหะ คุณโรสลิน กลุ่มผู้หญิงนี้ล้วนแล้วแต่มีทุนมนุษย์ติดตัวมาตั้งแต่เด็ก ทำให้มีส่วนที่ทำให้พวกเธอก้าวข้ามได้เร็วและไกลกว่าคนอื่นๆ ในกรณีศึกษา การที่ได้รับการศึกษาที่สามารถจบระดับชั้นอุดมศึกษาซึ่งถือว่าเรียนสูงเมื่อเทียบการศึกษาโดยทั่วไปของคนในพื้นที่ และการ

ที่พวกเขาได้เข้ามาทำงานสาธารณะมาตั้งแต่เริ่มแรก ทั้งหมดนี้จึงสามารถผลักดันพวกเขาให้เป็นแกนนำกลุ่มภาคประชาสังคมได้ดีและมีประสบการณ์การทำงานที่มากขึ้น

4.8 ปัญหาของการแปลงเปลี่ยนของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ปัญหาวัฒนธรรมท้องถิ่นและหลักศาสนา

การทำงานนอกบ้านมากขึ้นของผู้หญิงที่เข้ารับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้ง่ายเสมอไป และไม่ใช่ทุกคนที่จะมีโอกาสเข้ามาทำงานสาธารณะและละทิ้งบทบาทในบ้านไป อย่างไรก็ตามในวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่ที่ยังสงวนการทำงานนอกบ้านเป็นของผู้ชายมากกว่า ผู้หญิงมีหน้าที่ดูแลเรื่องในบ้านให้ดีที่สุด เมื่อเกิดความรุนแรงในพื้นที่จนทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้ต้องเข้ามาทำงานภาคประชาสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะผู้หญิงที่สูญเสียเสาหลักของครอบครัวที่เป็นผู้หญิง จึงเป็นจังหวะที่บีบคั้นให้พวกเธอต้องแสดงออกไปในที่สาธารณะมากขึ้น

ปัญหาหลักที่ทำให้ผู้หญิงบางส่วนไม่ได้ทำงานในภาคประชาสังคมอย่างเต็มที่ คือการต้องเคารพการตัดสินใจของสมาชิกในบ้านที่มองเห็นว่าการทำงานเป็นบทบาทนำไม่ได้เป็นหน้าที่ของผู้หญิง เมื่อยึดตามหลักศาสนาแล้ว การจะทำสิ่งใดก็จะต้องได้รับความเห็นชอบจากสามี หรือเมื่อสามีไม่อยู่แล้ว ภรรยาที่ตกเป็นของพ่อ ซึ่งส่วนใหญ่ยังเป็นห่วงเรื่องความเหมาะสมและปลอดภัย เมื่อเกิดปัญหาเหล่านี้ ผู้หญิงบางคนเลือกที่จะไม่ออกไปทำงานข้างนอกเลือกที่จะทำงานในบ้านแทน เช่น เย็บผ้าคลุม ที่สามารถทำในบ้านแล้วขายออกไป

ความมั่นคงปลอดภัยของชีวิตตนเองและครอบครัว

การทำงานสาธารณะท่ามกลางสายตาของหลายคน หลายองค์กร เป็นธรรมดาที่อาจจะถูกจับจ้อง แต่ในกรณีของการเป็นนักกิจกรรมสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงมีความรุนแรงที่อาจจะเกิดขึ้นได้เสมอ การทำงานของแกนนำกลุ่มต่างๆที่ร่วมทำงานภาคประชาสังคมในพื้นที่ ที่อาจจะทำในพื้นที่ที่ไม่ปลอดภัยนัก และต้องติดต่oprสานงานกับเจ้าหน้าที่ อาจจะได้รับหารจับตามองเป็นพิเศษจากฝ่ายตรงข้าม เพราะเชื่อว่าการทำงานของภาคประชาสังคมกลุ่มนี้นั้นอยู่นอกรัฐบาลไทย ในกรณีนี้เคยมีการถูกข่มขู่เอาชีวิตและการคิดจะทำร้ายครอบครัวของนักกิจกรรม โดยเฉพาะแกนนำที่มีบทบาทที่สนับสนุนรัฐบาลและคอยเป็นผู้ประสานงานในเรื่องต่างๆอยู่เสมอ ตรงนี้จึงเป็นปัญหาหลักที่นักกิจกรรมต้องใช้ความระมัดระวังในการวางตัว

ในขณะที่นักกิจกรรมบางส่วน ที่การทำงานส่วนใหญ่อยู่กับประชาชนและกลุ่มก้อนต่างๆของประชาชน และกลุ่มที่ทำงานช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากคดีความมั่นคงไม่ได้รับความยุติธรรมจากกระบวนการยุติธรรม กลุ่มนี้อาจจะถูกเพ่งเล็งจากรัฐมากขึ้น เพราะถือว่าทำงานช่วยเหลือกลุ่มที่เห็นต่างจากรัฐ บางคนอาจจะต้องถูกเชิญตัวจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงสอบถามและพูดคุยถึงการทำงานของกลุ่มต่างๆ การทำงานรูปแบบนี้มีความใกล้ชิดกับประชาชน ซึ่งจะเป็นเหมือนจุดเด่นและ

เกราะป้องกันไปในตัวที่จะดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่อไป การทำงานสังคมในภาคประชาสังคมพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยังไม่มีพื้นที่ปลอดภัยเกิดขึ้น ทำให้เป็นอุปสรรคของการทำงานของภาคประชาสังคม ยังนำไปสู่การสูญเสียนักกิจกรรมที่จะช่วยเหลือและเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งให้เข้าสู่การพูดคุยสันติภาพได้ในอนาคต

บทที่ 5 อภิปรายผล บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา ผู้หญิงในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งและความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ บทบาทที่เปลี่ยนไปของผู้หญิงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ผู้หญิงสามารถก้าวข้ามความกลัวจนกลายเป็นกลุ่มพลังทางสังคมได้ จึงต้องมีการศึกษาวิจัยเรื่อง การแปลงเปลี่ยนสถานภาพจากผู้สูญเสียไปสู่ นักกิจกรรมสังคมของผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่ออธิบายการแปลงเปลี่ยน (Transformation) บทบาทของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จาก 'ผู้สูญเสีย' สู่บทบาทสาธารณะของการเป็น 'นักกิจกรรมสังคม' และเพื่อระบุเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นนักกิจกรรมด้านสันติภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งค้นหาความจริงจากเหตุการณ์ และสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ตามความเป็นจริง โดยจะตีความและทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์และพฤติกรรมต่างๆของผู้ศึกษา โดยเลือกผู้หญิงจำนวนหนึ่งเป็นกรณีศึกษา ในการศึกษาครั้งนี้ใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการสังเกตการณ์ภาคสนาม จากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงข้างต้น โดยเลือกผู้หญิงนักกิจกรรมผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการ สูญเสีย สามี ลูก และญาติพี่น้อง ที่เป็นพุทธและอิสลาม โดยเลือกจากผู้สูญเสียในเหตุการณ์สำคัญต่างๆ และมีบทบาทชัดเจนเกี่ยวกับการเป็นผู้นำเครือข่ายในพื้นที่สาธารณะ

ผู้หญิงพุทธและมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่และเกี่ยวข้องกับข้อกังขาความมั่นคงสามารถแปลงเปลี่ยนเป็นนักกิจกรรมภาคใต้ มีกระบวนการแปลงเปลี่ยนเพื่อให้ตนเองและครอบครัวข้ามผ่านจากผู้สูญเสียเป็นผู้เคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพ กระบวนการแปลงเปลี่ยนต้องใช้กระบวนการเยียวยาซึ่งประกอบด้วย การได้รับการเยียวยาในด้านต่างๆ ก่อให้เกิด กระบวนการใช้ทุนทางสังคม และบทบาทผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งเป็นทั้งทุนที่มีแต่เดิมและทุนที่สร้างขึ้นภายหลังจากกระบวนการแปลงเปลี่ยน เมื่อกลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ผ่านกระบวนการแปลงเปลี่ยนดังกล่าวและปรับตัวเข้าสู่การเป็นนักกิจกรรมสังคมในพื้นที่ความขัดแย้งตามระดับการแปลงเปลี่ยน ซึ่งเมื่อเข้าสู่การทำงานด้านสังคมจะเริ่มสร้างเครือข่ายร่วมกัน รวมทั้งการมีความเข้าใจต่อเจ้าหน้าที่รัฐและองค์กรภาคประชาสังคมมากขึ้น ในท้ายที่สุดบทบาทนักกิจกรรมสังคมจะมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวสันติภาพด้วย

ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานของการศึกษาในครั้งนี้ว่า กระบวนการเยียวยาที่มีองค์ประกอบของการสร้างต้นทุนทางสังคมของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงในพื้นที่ความขัดแย้งนี้สามารถแปลงเปลี่ยนจากเหยื่อสู่ผู้เคลื่อนไหวด้านสันติภาพ

5.1 ‘เธอ’ ผู้สูญเสียสู่บทบาทสาธารณะนักรณรงค์กิจกรรมสังคม

เรื่องราวของกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากการสูญเสียบุคคลในครอบครัวจากเหตุผลด้านความรุนแรงหรือความอยุติธรรม ซึ่งเป็นเหยื่อของความรุนแรงทางอ้อมที่ซัดที่ที่สุด เธอจึงต้องแบกรับภาระความรับผิดชอบมากมาย โดยเฉพาะต้องเป็นเสาหลักในครอบครัวแทนที่จะเป็นสามีหรือลูกชาย ที่สูญเสียจากเหตุการณ์ความไม่สงบไม่ว่าจะ เสียชีวิต บาดเจ็บ พิการ ถูกจับกุม หรือได้รับความอยุติธรรม จึงทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้ต้องเปลี่ยนบทบาทกะทันหัน ดังนั้น การรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นเสมือนการการรักษาครอบครัวและตนเองให้เข้ากับสถานการณ์และหาทางรอดท่ามกลางความรุนแรงที่โหมกระหน่ำในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งกลายเป็นส่วนสำคัญของพวกเธอเหล่านี้ไปเสียแล้ว เรื่องราวของพวกเธอถูกถ่ายทอดจากความรู้สึกและความทรงจำที่ยากจะลืมเลือน หรือแม้กระทั่งการบังคับให้ลืมก็ย่อมยากสำหรับพวกเธอ การกระโดดเข้ามาสู่การแปลงเปลี่ยนสู่การเป็นนักรณรงค์สาธารณะก็ย่อมเป็นการสร้างพื้นฐานความปลอดภัยให้ตนเอง ครอบครัว ตลอดจนชุมชนของตน พวกเธอต่างให้คำนิยามความหวังจากเสียงของผู้ถูกระทำให้เฉียบแหลมและสะท้อนไปยังผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับรู้ โดยเฉพาะสันติภาพที่มาจากพลังแห่งความหวังของพวกเธอเป็นเสมือนหันเหองเล็กๆ ที่สามารถขับเคลื่อนสันติภาพอย่างค่อยเป็นค่อยไปและเห็นเด่นชัดในพื้นที่สาธารณะ

เรื่องราวของผู้หญิงผู้ก้าวข้ามจากผู้ถูกระทำให้เป็นนักรณรงค์สังคมไม่ว่าจะแขนงใดก็ตาม ซึ่งนำเสนอเป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นของเรื่องราวทั้งหมด กล่าวคือ ข้อมูลส่วนตัวและภูมิหลังของชีวิตสถานการณ์และเหตุการณ์ที่ทำให้แปลงเปลี่ยน ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ที่ทำให้แปลงเปลี่ยนบทบาทใหม่จากการแปลงเปลี่ยน และปัจจัยที่ทำให้เกิดการแปลงเปลี่ยน

กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ ได้ผ่านช่วงเวลาที่เราเรียกว่าต้องตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นการถูกทำให้มีสถานะเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมเพื่อช่วยเหลือคนในครอบครัวอย่างที่ไม่คิดว่าอาจจะไม่เกี่ยวข้องที่สุด จากชีวิตปกติสุขธรรมดาของหญิงสาวได้ทั่วไปที่ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพแม่บ้านและดูแลลูกๆ เท่านั้น แต่เมื่อเจอมรสุมครั้งร้ายแรงในชีวิตทำให้ชีวิตของพวกเธอต้องเปลี่ยนแปลงไปตลอดกาล หญิงมุสลิมและพุทธที่ก้าวข้ามจากผู้ถูกระทำให้ได้นั้นได้รับผลกระทบแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่หนึ่ง เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์รุนแรงเนื่องจากสูญเสียบุคคลในครอบครัว เช่น สามี บุตร และญาติ ส่วนที่สอง เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากกฎหมายพิเศษที่บุคคลใน

ครอบครัวเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น ถูกจับกุมโดยไม่เป็นธรรม ถูกกระทำโดยเจ้าหน้าที่ และสูญเสียจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ ผลกระทบจากสองส่วนที่กล่าวมานั้นเป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทางชีวิตของผู้หญิงเหล่านี้

เส้นทางชีวิตที่เปลี่ยนแปลงของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงนี้ เริ่มต้นด้วยเรื่องราวภูมิหลังของการใช้ชีวิตที่แสนธรรมดา เกือบทุกคนมีหน้าที่เพียงดูแลครอบครัวในบ้านและมีสามีเป็นผู้นำครอบครัว จนเมื่อมาถึงจุดเปลี่ยนที่ครอบครัวต้องสูญเสียหัวหน้าครอบครัว สมาชิกในครอบครัว กับความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ บางรายสูญเสียสามีพร้อมลูก บางรายสูญเสียลูกชายถึงสองคน และบางรายต้องสูญเสียอิสรภาพของตนเองในกระบวนการยุติธรรมภายใต้กฎหมายพิเศษที่ต้องต่อสู้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้ตนเองและครอบครัว เมื่อจุดเปลี่ยนเกิดขึ้นในชีวิตของพวกเธอ ชีวิตหลังจากนี้ไปจึงต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ไม่ใช่เพื่อตัวเองเพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องทำทุกอย่างเพื่อคนในครอบครัวที่ยังเหลืออยู่ให้มีชีวิตอยู่ต่อไป ผลที่ตามมาอย่างชัดเจนของพวกเธอคือผลกระทบด้านจิตใจ ซึ่งเกิดจากการสูญเสียบุคคลในครอบครัวไปโดยกะทันหันและรวดเร็ว จุดเปลี่ยนตรงนี้เองที่ทำให้มีการตั้งรับและเปลี่ยนแปลงจากการสูญเสียและเลือกที่จะเรียนรู้การใช้ชีวิตท่ามกลางความสูญเสียให้มีชีวิตที่ปกติที่สุดกับตนเองและครอบครัวที่เหลืออยู่ กระบวนการปรับตัวที่เกิดขึ้นจากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้หญิงพุทธและมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง นั้นจึงเป็นสิ่งที่ผลักดันให้พวกเธอสร้างการเปลี่ยนแปลงไปสู่บทบาทใหม่ ปัจจัยตามสมมติฐานที่ทำให้เกิดการแปลงเปลี่ยน (Transformation) ไปสู่การเป็นนักกิจกรรมคือ กระบวนการเยียวยา กระบวนการใช้ทุนทางสังคม และบทบาทผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งบทบาทอย่างหลังก็ยังคงผลักดันให้เกิดการแปลงเปลี่ยนไปสู่กระบวนการปรับตัวอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ทั้งกระบวนการเยียวยาและการใช้ทุนทางสังคมล้วนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบก้าวเข้ามาทำงานในพื้นที่สาธารณะมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่การเป็นนักกิจกรรมสังคมที่สามารถช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงอีกทอดหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้เข้าร่วมกลุ่มภาคประชาสังคมของผู้หญิงและกลุ่มประชาสังคมอื่นๆ ซึ่งเป็นการหยิบยื่นโอกาสการทำงานสาธารณะแก่กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ให้สามารถพลิกบทบาทจากเหยื่อสู่การเป็นนักกิจกรรมสังคมได้ในที่สุด

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 การแปลงเปลี่ยนสถานะของผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบไปเป็นนักกิจกรรมสังคม

การแปลงเปลี่ยนสถานะของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากผู้สูญเสียสู่บทบาทสาธารณะของการเป็นนักกิจกรรมสังคม เป็นการก้าว

ข้ามวิกฤติในชีวิตที่ต้องใช้การเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดของตนเองที่จะผ่อนคลายความรุนแรงที่เกิดขึ้น ความรู้สึกนึกคิดที่เปลี่ยนแปลงไป มีความเห็นทกเห็นใจต่อกัน จนไปถึงมีความเข้าใจต่อสถานการณ์และแสดงท่าทีในการที่จะเป็นการเคลื่อนไหวทางสันติภาพให้เกิดขึ้นพื้นที่ความขัดแย้งนี้ให้ได้

จากการศึกษาของผู้วิจัยในครั้งนี้ กรณีศึกษามีการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล (Personal dimension) ที่สามารถแปลงเปลี่ยนไปในการคิดและการปฏิบัติเพื่อปฏิสัมพันธ์ในสังคมมากยิ่งขึ้น แรกเริ่มเมื่อกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบเหล่านี้กลายมาเป็นเหยื่อของความรุนแรง นำไปสู่การเกิดความโกรธแค้นและชังในศาสนาอื่น โดยเฉพาะผู้หญิงพุทธที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงซ้ำซ้อนในพื้นที่ต่างศาสนา ปักใจเชื่อว่าเป็นฝีมือของคนต่างศาสนา ความคิดเหล่านี้มีโอกาสเกิดขึ้นกับผู้ที่ได้รับผลกระทบทุกคน ในขณะที่ผู้หญิงเหล่านี้ต้องรับหน้าที่เป็นเสาหลักของครอบครัวสร้างความหนักใจแก่กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้มาก เพราะการพลีกรบบทบาทจะเป็นการเปลี่ยนชีวิตของเธอให้มีบทบาทมากขึ้นทั้งในบ้านและสังคม

กรณีของคุณดวงใจ ซึ่งเป็นผู้หญิงพุทธที่อาศัยอยู่ในชุมชนมุสลิม เมื่อมีการปะทุขึ้นของความรุนแรงครั้งใหม่ในต้นปี 2547 เหตุการณ์รุนแรงได้เกิดขึ้นกับบุคคลในครอบครัวของเธอถึง 2 คน ซึ่งปู่และพ่อเธอได้เสียชีวิตในเหตุการณ์ถูกยิงจากกลุ่มผู้ไม่หวังดีในพื้นที่ของหมู่บ้านของเธอเอง หลังความสูญเสีย ดวงใจมีความเคียดแค้นต่อกลุ่มต่างศาสนามากยิ่งขึ้น หลังจากนั้นคุณดวงใจได้เปิดใจเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อฟื้นฟูจิตใจหลังการสูญเสียของเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมที่ได้มีโครงการสานเสวนาและโครงการเยียวยาจิตใจสันติวิธี เธอได้ใช้กิจกรรมเหล่านี้เปลี่ยนแปลงภายในตัว เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยใช้การสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนเพื่อมุ่งไปสู่การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งเลือกที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรภาคประชาสังคมที่ให้ความช่วยเหลือเยียวยาที่เปิดโอกาสให้เธอได้เข้ามาทำงานเป็นนักจัดรายการวิทยุเสียงผู้หญิงชายแดนภาคใต้ นั้นเป็นการสร้างความสัมพันธ์กับคนในกลุ่ม ซึ่งมีนักกิจกรรมที่เป็นมุสลิมและพุทธทำงานร่วมกัน ดวงใจสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีและรับรู้ได้ถึงความเข้าใจต่อคนในกลุ่ม นำไปสู่การที่เปลี่ยนแปลงความคิด จิตวิญญาณของตนเองในการมองความขัดแย้ง การเปลี่ยนแปลงระดับความคิดของคุณดวงใจเกิดขึ้นในการทำงานร่วมกับนักกิจกรรมที่มาจากหลากหลาย ทำให้เธอเกิดความเข้าใจต่อการความขัดแย้งว่าไม่ได้เกิดขึ้นจากหลักคำสอนของศาสนาแต่เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลที่เลือกที่จะนำเอาศาสนามาเป็นเครื่องมือต่อรองในสถานการณ์ความขัดแย้งนี้ การเข้ามาทำงานภาคประชาสังคมสร้างความสุขและความเข้าใจที่จะเรียนรู้ในสถานการณ์เพราะบางนี้ ให้ทุกฝ่ายได้เกิดความเข้าใจที่ดีมากขึ้น เธอได้ก้าวข้ามและแปลงเปลี่ยนเป็นนักกิจกรรมสังคมที่มีความคิดที่เปลี่ยนไปต่อคนศาสนาและสามารถสร้างความเข้าใจเหล่านี้ในงานของเธอที่จะเผยแพร่องค์ความรู้เรื่องสันติภาพต่อไป

กรณีคุณบุชรอ ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากสามีถูกจับในคดีความมั่นคงโดยที่เธอและครอบครัวไม่ทันตั้งตัว ความรู้สึกแรกของเธอคือ ความมั่นใจในตัวสามีว่าไม่ได้เป็นคนร้ายที่ก่อคดีความมั่นคง เพราะใช้ชีวิตอยู่กับเธอตลอดเวลา จึงทำให้เธอต้องออกมาสู้เพื่อเรียกร้องหาความยุติธรรมให้สามี บุชรอกลายเป็นหัวหน้าครอบครัวและต้องติดตามคดีความ การเปลี่ยนแปลงเข้ามาสู่วิตชีวิตมากขึ้น ความรู้สึกและทัศนคติที่มีต่อเจ้าหน้าที่รัฐไม่ดีมากยิ่งขึ้น เมื่อเรียกร้องความยุติธรรมก็ไม่เป็นผลในช่วงแรก เมื่อบุชรอเลือกที่จะขอความช่วยเหลือจากศูนย์ทนายความมุสลิม จึงได้เรียนรู้กฎหมายและสิทธิที่พึง รวมถึงได้พบปะผู้คนจากหลากหลายพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกันก็สามารถร่วมสร้างความเข้าใจและขั้นตอนในการที่จะช่วยเหลือคดีได้ ใช้ความรู้ที่มีอยู่และเครือข่ายที่แข็งแกร่งทำให้เธอเด็ดเดี่ยวที่จะต่อสู้คดีให้กับสามี จนสามารถช่วยเหลือสามีรอดพ้นจากข้อกล่าวหาความมั่นคงได้ หลังจากนั้นไม่นานบุชรอมีความตั้งใจที่จะช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากคดีความมั่นคงที่เคยเกิดขึ้นกับเธอมาก่อนนั้น เพราะเชื่อว่ากระบวนการยุติธรรมยังมีอยู่ เพียงแต่จะต้องช่วยเหลือและต่อสู้ให้ถูกแนวทาง จึงเป็นที่มาของการจัดตั้งกลุ่มด้วยใจ ในท้ายที่สุดคดีที่เกิดขึ้นก่อนหน้าว่าการทำงานของเจ้าหน้าที่ทั้งหมดเป็นการทำร้ายประชาชน บุชรอก็เข้าใจถึงหลักการงานและกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น จึงทำให้เธอมีแรงผลักดันช่วยเหลือคนอื่น ๆ มากขึ้นด้วย

กรณีคุณยัสมีนะ หญิงผู้สูญเสียลูกชายในเหตุการณ์ตากใบและลูกชายอีกหนึ่งคนถูกตั้งข้อหาความมั่นคง ทำให้เธอต้องกลายเป็นเสาหลักของครอบครัว และต้องคลุกคลีกับกระบวนการยุติธรรม ยัสมีนะใช้เวลาเกือบทั้งหมดไปกับการติดตามคดีความของลูกชาย เธอกลายเป็นล่ามให้กับศาลที่ดูแลคดีความมั่นคงที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ตากใบ เพราะเธอสามารถพูดภาษาไทยและมลายู จึงเป็นที่พึ่งให้กับครอบครัวของผู้ต้องคดี จนศาลผู้พิพากษาเห็นศักยภาพของยัสมีนะจึงตั้งเป็นผู้ประสานงานประจำระหว่างประชาชนและศาลเพื่อดำเนินตามกระบวนการยุติธรรมให้สมบูรณ์ที่สุด เมื่อเธอได้รับการยอมรับทำให้การช่วยเหลือด้านต่างๆเป็นไปอย่างดีกว่าเดิม ทัศนคติและความคิดด้านลบต่อกระบวนการยุติธรรมค่อยๆหายไป พร้อมกับความร่วมมือในการทำงานเพื่อประสานงานต่อสู้คดีให้ถึงที่สุด และการช่วยเหลือของเธอก็ส่งผลให้ได้รับความไว้วางใจจากทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคมในการช่วยเหลือเยียวยาต่อไป

5.2.2 กระบวนการใช้ทุนทางสังคม

จากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมของตนเองก้าวข้ามจากผู้ถูกกระทำไปเป็นแนวหน้าการขับเคลื่อนสันติภาพ ความแน่นแฟ้นของครอบครัว เครือญาติ ความเป็นเพื่อนบ้าน และชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่ผลักดันให้กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ข้ามผ่านวิกฤติได้ สิ่งเหล่านี้เป็นทุนเดิมที่เป็นส่วนหนึ่งของข้าม

ผ่านความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคม และกลุ่มผู้หญิงเหล่านี้สามารถสร้างทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อก้าวข้ามวิกฤตในชีวิตได้ ทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ ในบริบทความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นจากการที่ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบได้รับการเยียวยาจากทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือค่าชดเชยเยียวยา การฝึกอาชีพ และการเยียวยาจิตใจ นำไปสู่การสร้างทุนทางสังคมใหม่ขึ้น ที่ขยายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มคน และเครือข่ายในพื้นที่

ทุนทางสังคมเดิม ที่กลุ่มผู้หญิงได้รับผลกระทบสามารถมีและใช้เพื่อขยับสถานะของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นความแน่นแฟ้นของสมาชิกในครอบครัว ความเป็นเพื่อนบ้าน เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่ทำให้ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบได้รับการฟื้นฟูสภาพจิตใจและเป็นกำลังใจที่สำคัญที่ทำให้พวกเขาได้มีแรงผลักดันในชีวิต ในกรณีศึกษาที่ได้ศึกษาส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่มีกำลังใจจากครอบครัวและเครือข่ายที่เป็นสำคัญ กรณีของคุณบุษอร ที่ครอบครัวรวมแก้ปัญหาของเธอในการที่จะช่วยสามีหลุดคดีความมั่นคง

ทุนทางสังคมใหม่ที่สร้างขึ้นใหม่ เกิดจากการที่ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบเหล่านี้ร่วมกิจกรรมในภาคประชาสังคมได้ดึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวผู้หญิงกลุ่มนี้ให้ได้ใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เพื่อแก้ปัญหาของตนเองในครอบครัว จนสามารถก้าวข้ามวิกฤตในชีวิตมาทำงานสังคมและเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ของสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมมีบทบาทตั้งแต่ต้นให้เป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้หญิงเหล่านี้สร้างทุนทางสังคมขึ้นมาใหม่ จากแรกเริ่มที่เครือข่ายเป็นเพียงกลุ่มที่ช่วยเหลือเยียวยาเบื้องต้นที่ออกไปเยี่ยมให้กำลังใจผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุความรุนแรง พร้อมกับเงินช่วยเหลือเล็กน้อยเพื่อเป็นกำลังใจในการใช้ชีวิตต่อไป จนมีโครงการเยียวยาจิตใจด้วยสันติวิธีและกิจกรรมสานเสวนาที่มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจต่อกัน และร่วมแบ่งปันประสบการณ์ที่ได้รับผลกระทบนำไปสู่การถอดบทเรียนเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินชีวิตต่อ และจากความสัมพันธ์ในการร่วมกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มผู้หญิงจึงเป็นการสร้างทุนทางสังคมให้กับตนเอง และสามารถเข้ามาทำงานภาคประชาสังคมเป็นนักกิจกรรมสังคม

5.3 ข้อสรุป

วัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้มีสองส่วนคือ เพื่ออธิบายการแปลงเปลี่ยน (Transformation) สถานะของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากผู้สูญเสีย สู่บทบาทสาธารณะของการเป็นนักกิจกรรมสังคมและเพื่อระบุเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นนักกิจกรรมด้านสันติภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

วัตถุประสงค์ข้อแรกเพื่ออธิบายการแปลงเปลี่ยน (Transformation) สถานะของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากผู้สูญเสีย สูบบทบาทสาธารณะของการเป็นนักกิจกรรมสังคม จากการศึกษาพบว่า การแปลงเปลี่ยน (Transformation) สถานะเพื่อการก้าวข้ามจากผู้ที่ถูกกระทำรุนแรงไปเป็นนักกิจกรรมสังคมต้องใช้การเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดของตนเองที่จะผ่อนคลายความรุนแรง ความรู้สึกนึกคิดที่เปลี่ยนแปลงไป มีความเห็นอกเห็นใจต่อกัน จนไปถึงมีความเข้าใจต่อสถานการณ์และแสดงท่าทีในการที่จะเป็นการเคลื่อนไหวทางสันติภาพให้เกิดขึ้นพื้นที่ความขัดแย้งนี้ให้ได้

ผู้หญิงเหล่านี้มีการการแปลงเปลี่ยนด้านมุมมอง กล่าวคือ มีความคิดต่อเหตุการณ์ความรุนแรงที่เปลี่ยนไปไม่มองเห็นความขัดแย้งเป็นเรื่องของความแตกต่าง และมีค้นพบตัวเองว่ามีศักยภาพที่จะทำงานและมีพลังทางสังคม จนสามารถที่จะมีการแปลงเปลี่ยนด้านจิตใจ ที่แสดงความเห็นอกเห็นใจต่อผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงเช่นกัน ไม่ว่าจะเขาเหล่านั้นจะเป็นพุทธหรือมุสลิม และมีความเข้าใจในสถานการณ์ความรุนแรงมากขึ้น จนสามารถยอมรับความแตกต่างและไม่มีอคติต่อกัน ซึ่งในบริบทของสถานการณ์ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือการทำงานเพื่อขอพื้นที่ความปลอดภัยให้คนในพื้นที่ และทำงานร่วมกันทั้งไทยพุทธมุสลิม

จากวัตถุประสงค์ที่สอง ระบุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นนักกิจกรรมด้านสันติภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นนักกิจกรรมด้านสันติภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้คือกระบวนการทุนทางสังคม กล่าวคือ การใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมและทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ที่เกิดจากกระบวนการเยียวยาทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคมในพื้นที่

การใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิม การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกัน ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างคนในครอบครัวที่มีความรัก ความอบอุ่น ระหว่างญาติมิตร ส่งผลให้กลุ่มผู้หญิงรับรู้และตระหนักว่าครอบครัวเป็นกำลังใจและยังเป็นแรงส่งให้ตนเองต้องก้าวข้ามปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เมื่อมองไปถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ที่อยู่ในระดับบนขึ้นไปอีกก็จะพบว่าไม่ว่าจะเป็นองค์กรและชุมชน การสร้างการเรียนรู้และจะนำไปสู่การต่อยอดเพื่อการพัฒนาเครือข่ายให้มีความเข้มแข็งและจัดการกับความขัดแย้งในพื้นที่ได้

ทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ การก้าวข้ามจากเหยื่อไปสู่ นักกิจกรรมสังคมของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่สงบพบว่ากระบวนการเยียวยาเป็นปัจจัยแรกที่จะเกิดขึ้นหลังจากแปลงสภาพกลายเป็นผู้ได้รับผลกระทบอย่างสมบูรณ์ กระบวนการเยียวยาซึ่งมีมากกว่าการมอบเงินช่วยเหลือ แต่ยังเป็นการริเริ่มให้กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ได้มีโอกาสเข้าถึงการทำงานร่วมกันภายใต้โครงการต่างๆของกระบวนการ ลำดับของกระบวนการเยียวยาจะเริ่มต้นขึ้นหลังจากเกิดเหตุทันที คือการเข้า

มาของหน่วยงานเยียวยาในพื้นที่ที่จะเข้ามาให้กำลังใจและมอบเงินช่วยเหลือเบื้องต้น หลังจากนั้นจะเป็นการพิจารณาเพื่อรับรองผู้ได้รับผลกระทบที่สามารถจะได้รับสิทธิต่างๆ เช่น เงินชดเชยทุนการศึกษา และงานส่งเสริมอาชีพ โครงการเหล่านี้เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้หญิงได้เรียนรู้และเลือกที่จะมีบทบาทเพื่อพัฒนาในด้านนั้นๆอย่างเต็มที่ เปรียบเสมือนเป็นการพัฒนาตนเองและสร้างเครือข่ายสาธารณะมากขึ้น เมื่อผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบเหล่านี้สามารถก้าวข้ามอุปสรรคต่างๆได้โดยอาศัยกระบวนการทุนทางสังคมในกระบวนการเยียวยา ก็ย่อมเป็นที่ประจักษ์ว่าศักยภาพของผู้หญิงเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดีหากแต่ขาดโอกาสในการเข้าถึง แต่เมื่อได้รับโอกาสที่จะเดินหน้ากับบทบาทสาธารณะมากพอที่พวกเขาจะสามารถแสดงศักยภาพของตนเอง รวมถึงได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ได้รับผลกระทบและนักวิชาการแขนงต่างๆได้ก็จะทำให้กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้รู้สึกมีส่วนร่วมต่อสังคมและสามารถดึงความสามารถที่ตนถนัดมาช่วยกันผลักดันตนเองจนเป็นนักกิจกรรมได้

การเยียวยาเป็นกระบวนการแรกที่เข้าถึงกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการเยียวยาจากรัฐบาลที่ให้ความช่วยเหลือเป็นเงินชดเชยและโครงการฝึกอาชีพ ซึ่งล้วนแล้วแต่สร้างต้นทุนและต่อชีวิตแก่ผู้ได้รับผลกระทบได้ แต่ประสิทธิภาพของขั้นตอนการขอเยียวยาจากรัฐอาจจะต้องใช้ระยะเวลาซึ่งเป็นผลให้ไม่สามารถเข้าถึงผู้ได้รับผลกระทบอย่างครบถ้วน ในส่วนของกระบวนการเยียวยาจากภาคประชาสังคม ซึ่งเน้นการสร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยการใช้กิจกรรมเยียวยาจิตใจสันติวิธีที่สามารถดึงศักยภาพการทำงานของกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบเหล่านี้ได้แสดงออกมา นำไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมสาธารณะในพื้นที่ได้ ดังนั้น กระบวนการเยียวยาที่มีผลทำให้เกิดการสร้างทุนทางสังคมของกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบ เมื่อสามารถใช้ทุนทางสังคมเดิมและสร้างทุนทางสังคมใหม่ได้ทำให้เกิดการแปลงเปลี่ยนสถานะจากผู้สูญเสียกลายเป็นนักกิจกรรมสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้

ดังนั้น ผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุความรุนแรงที่สามารถก้าวสู่การเป็นนักกิจกรรมสังคมมีกระบวนการปรับเปลี่ยนตัวเองในระดับทัศนคติ พฤติกรรม และ วิถีชีวิต อันได้แก่ การค้นพบศักยภาพของตัวเอง ทัศนคติต่อผู้อื่น และ การหันมาทำงานเพื่อสังคมมากขึ้น ในขณะที่ยังมีบทบาทในพื้นที่ส่วนตัวภายในบ้าน ที่มีภาระต้องดูแลครอบครัว โดยเงื่อนไขสำคัญของการเปลี่ยนแปลง ส่วนหนึ่งมาจากการทำงานร่วมกันกับเครือข่ายทางสังคมในกระบวนการเยียวยา ที่ทำให้เกิดการช่วยเหลือกัน การรับฟังปัญหาของผู้อื่น และการเรียนรู้ประสบการณ์จากความรุนแรงเพื่อแก้ไขปัญหาที่ต้องเผชิญร่วมกัน เครือข่ายกิจกรรมเป็นทุนทางสังคมที่เอื้อให้ผู้หญิงผู้สูญเสียทำงานเพื่อส่วนรวมได้ (public sphere) ส่วนทุนทางสังคมดั้งเดิมอันได้แก่ ครอบครัวและเครือญาติช่วยประคับประคองชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (private sphere) นอกจากนั้นผู้หญิงผู้สูญเสียสามารถแสดงบทบาททางสังคมได้มากขึ้นแตกต่างกัน ผู้หญิงส่วนหนึ่งก้าวไปสู่การสร้างพื้นที่สันติภาพ ขณะที่ส่วนหนึ่งทำงานเพื่อ

สร้างโอกาสการดำรงชีพ ทั้งนี้ยังมีปัจจัยเนื่องมาจากการมีทุนมนุษย์หรือศักยภาพและประสบการณ์ส่วนบุคคลไม่เท่ากันด้วย

5.4 ข้อเสนอแนะ

1) อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

1. เนื่องจากการทำงานในพื้นที่ความขัดแย้ง อาจจะทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจกันอยู่บ้าง กรณีศึกษาที่เลือกในการศึกษาในครั้งนี้ อาจจะมีข้อมูลไม่ครอบคลุมทุกประเด็นคำถาม ผู้วิจัยต้องสร้างความใกล้ชิดและความเข้าใจจนสามารถนำข้อมูลเท่าที่ได้นำมาเสนอ

2. การเลือกกลุ่มกรณีตัวอย่าง เกิดจากการแนะนำของผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้เลือกมาเฉพาะที่เป็นนักกิจกรรมที่สามารถเห็นได้จากพื้นที่สาธารณะ จึงไม่ได้มีเสียงสะท้อนด้านที่กรณีผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบที่ไม่สามารถก้าวข้ามวิกฤตินี้มาเปรียบเทียบให้เห็นภาพที่ชัดเจนได้

3. ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรศึกษาในส่วนของผู้หญิงที่ไม่ได้ก้าวข้ามวิกฤติในการเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง เพื่อให้มองเห็นภาพที่ชัดเจน และควรเพิ่มการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ของผู้ได้รับผลกระทบที่แตกต่างและหลากหลาย

2) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐบาล ควรประเมินระบบการเยียวยาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันว่าสามารถเข้าถึงและช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้มากน้อยเพียงใด เนื่องจากการเข้าถึงการช่วยเหลือเยียวยาไม่ได้ครอบคลุมทุกปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของผู้ได้รับผลกระทบจากคดีความมั่นคงที่ยังไม่สามารถช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบอย่างเต็มที่ และภาครัฐควรเปลี่ยนทัศนคติและการปฏิบัติต่อผู้ได้รับผลกระทบเป็นฝ่ายตรงข้าม โดยเฉพาะกรณีผู้ได้รับผลกระทบจากคดีความมั่นคงที่ถูกคุกคามภายใต้การเยี่ยมบ้านของฝ่ายเจ้าหน้าที่

2. ภาคประชาสังคม ในเวลานี้ผู้หญิงได้ขยายบทบาทจากพื้นที่ส่วนบุคคลมาสู่พื้นที่สาธารณะมากขึ้น และ เริ่มเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการสันติภาพอย่างมีนัยสำคัญ การทำงานด้านความมั่นคงยังเป็นเรื่องใหม่ของผู้หญิงนักกิจกรรม การให้ความสำคัญกับมิติของสหประชาชาติ 1325 เรื่องผู้หญิง สันติภาพ และ ความมั่นคง จึงน่าจะเป็นงานที่ต้องการบุกเบิกเพิ่มเติม

รายการอ้างอิง

- Berghof Foundation Operations GmbH. (2016). *Berghof Glossary on Conflict Transformation 20 Notions for theory and practice*. Bangkok: Peace Resource Collaborative.
- Chavivan Prachuabmoh. (1980). *The Role of Women in Maintaining Ethnic Identities and Boundaries: A case of Thai Muslims (The Malay-speaking group) in Southern Thailand.*, University of Hawaii, USA.
- Coleman, J. (1998). *Social Capital in the creation of Human Capital*. *American Journal of Sociology*: Supplement.
- Lederach, J. P. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. (Washington, DC: United State Institute of Peace Press.
- Lederach, J. P. (2003). *The Little Book of Conflict Transformation*. Washington, DC: United State Institute of Peace Press.
- Miall, H. (2004). *Conflict Transformation: A Multi-Dimensional Task*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Richter, D. S. (2008). Gender, Culture, and Conflict Resolution in Palestine. Retrieved from muse.jhu.edu/journals/journal_of_middle_eastern_studies/v042/4.2.richter-devroe.htm
- Wassana Nanuam. (2015). *Engagement of Malaysia and Indonesia on Counterinsurgency in the South of Thailand*. Retrieved from
- เกษียร เตชะพีระ. (2550). สู่ความเข้าใจและทางออก (pp. 185-187). กรุงเทพมหานคร.
- เสาวรส ปลื้มใจ. (2558). ผู้หญิงกับการสร้างสันติภาพชายแดนใต้. อินทนิลทักษิณสาร, 1, 10.
- เสาวรส ปลื้มใจและคณะ. (2558). บทบาทการทำงานของกลุ่มประชาสังคมผู้หญิงชายแดนใต้ ภายใต้สถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้. .

- แวลีเมาะ ปูซู. (2557, 6 มกราคม 2559). กำพร้า 6,000 ราย หลึงหม้าย 2,800 คน ได้เวลายุติความรุนแรงชายแดนใต้. Retrieved from https://www.isranews.org/content-page/67-south-slide/34676-orphan_34676.html
- กลุ่มงานช่วยเหลือเยียวยาสังคมจิตวิทยา ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2549). หลักการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบชายแดนภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้.
- คณะกรรมการเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ. (2549). เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์แห่งชาติ. 5.
- คณะกรรมการธิการต่างประเทศ วุฒิสภา. (2549). รายงานการวิจัยเรื่อง ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้และผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการวิจัยและพัฒนาของวุฒิสภา สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- จิตต์ประภัสสร บัตรประโคน. (2552, 2 กุมภาพันธ์ 2559). ดับไฟใต้ด้วยความเป็นผู้หญิง. Retrieved from <https://cedawwatch.wordpress.com>
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2558). ผู้หญิง เพศภาวะและการพัฒนา. เอกสารประกอบการเรียนวิชาสตรีศึกษา ศูนย์สตรีศึกษา, 7.
- ฐิตินบ โกมลณี. (2555). เสียงของความหวัง: เรื่องเล่าของผู้หญิงเพื่อกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้. กรุงเทพมหานคร: บริษัทภาพพิมพ์.
- ฐิตินบ โกมลณี. (2560). หลั่งรอยยิ้ม: เรื่องเล่าเพื่อพลิกฟื้นตัวตนและชุมชนชายแดนใต้. กรุงเทพมหานคร: หจก.ภาพพิมพ์.
- ตันแคน แม็กคาร์โก. (2551). ฉีกแผ่นดินอิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: คบไฟ.
- ธเนศ อารณสุวรรณ. (2549). ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวมลายูมุสลิม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นภภรณ์ หะวานนท์. (2556). วิธีการศึกษาเรื่องเล่า: จุดเปลี่ยนของการวิจัยทางด้านสังคม. วารสาร สัคมลุ่มน้ำโขง, 5, 5.
- นิตี เอียวศรีวงศ์. (2541). ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร.
- นิตี เอียวศรีวงศ์. (2549). มลายูศึกษา: ความรู้พื้นที่เกี่ยวกับประชาชนมุสลิมในภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- ปราณี ทิพย์รัตน์. (2556). การกำกับดูแลภาคความมั่นคงโดยรัฐสภา: หลักการ กลไก และแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพี เพรส จำกัด.

- ฝ่ายเยียวยา. (2548). ศูนย์ความยุติธรรมระยะเปลี่ยนผ่านระหว่างประเทศ. มติคณะมนตรีความมั่นคง
ที่ 60/147
- மாகาเรล. (2558). การเยียวยาในภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ศูนย์ความยุติธรรมระยะเปลี่ยนผ่านระหว่าง
ประเทศ.
- มูลนิธิพัฒนาธรรม กลุ่มด้วยใจ และเครือข่ายส่งเสริมสิทธิมนุษยชน. (2556). รายงานสถานการณ์
เด็กและสตรีจังหวัดชายแดนใต้ ปี 2556 16.
- วรรณลักษณ์ เมียนเกิด. (2558). เรื่องเล่าชีวิต:วิธีการเพื่อความเข้าใจประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์. 2.
ศรีสมภพ จิตรภรณ์ศรี. (2550, 16 ตุลาคม 2558). เพื่อสันติภาพรัฐต้องเยียวยาฝ่ายตรงข้าม.
Retrieved from <https://www.gotoknow.org/posts/431100>
- สินัด ตีรธรรมไชย. (2548, 3 มกราคม 2558). ทูทางสังคม: ความหมายและความสำคัญ.
Retrieved from <https://prachatai.com/journal/2005/01/2262>
- สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ. (2554). บทเรียนการจัดการทุนเยียวยาอาชีพ.
- อังคณา นิลไพจิตร. (2552). บทบาทและความท้าทายของผู้หญิงมลายูมุสลิมท่ามกลางความรุนแรง
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย.
- อัมพร หมายเดิ่น. (2551). ผู้หญิงในสถานการณ์ความรุนแรงและความหวังแห่งสันติภาพ. วารสาร
จุดยืน, 2, 114-162.
- อัมพร หมายเดิ่น. (2558). มติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ 1325: ทบทวนข้อเสนอเพื่อ
พิจารณา ทิศทางการทำงานของเครือข่ายภาคประชาสังคมชายแดนใต้. Retrieved from
<https://deepsouthwatch.org/th/node/7857>
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). มติชุมชน วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการ
ทรัพยากร. Retrieved from กรุงเทพมหานคร:
- อภากาศร์ ดำรงสุสกุล. (2551). ประสบการณ์ของผู้หญิงที่ดูแลสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับบาดเจ็บ
จากสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย.
- ฮาสุวรรณกิจ, . ส. (2554). บทเรียนการจัดการทุนเยียวยาอาชีพ. Retrieved from
http://www.dsrrfoundation.org/media/20160524_iiroA23.pdf

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวชารีฮาน สุหลง เกิด วันที่ 16 ตุลาคม 2534 เกิดจังหวัดปัตตานี สำเร็จการศึกษา
ชั้นปริญญาตรี สำนักวิชาการจัดการ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง เชียงราย ปี
การศึกษา 2547 และปริญญาตรี คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2548 มี
ประสบการณ์การทำงานวิจัยด้านเศรษฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการเมืองการ
ปกครอง

